द्वितीयोऽनुवाकः ।

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रं। यत्कृत्तिकाः। स्वायामेवैनं देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा एतन्नक्षत्राणां। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते। मुख्य एव भवति। अथो खलु ॥ १ ॥

अग्निनक्षत्रमित्यपचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति। प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत। ततो वै ते सर्व्वान्रोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वं। यो रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। सर्वान्रोहान्रोहति। देवा वै भद्राः सन्तोऽग्निमाधित्सन्त ॥ २ ॥

तेषामनाहितोऽग्निरासीत्। अथैभ्यो वामं वस्वपाक्रामत्। ते पुनर्वस्वोरादधत। ततो वै तान् वामं वसूपावर्तत। यः पुरा भद्रः सन्पापीयान्त्स्यात्। स पुनर्वस्वोरग्निमादधीत। पुनरेवैनं वामं वसूपावर्तते। भद्रो भवति। यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरिति। स पूर्वयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत ॥ ३ ॥

अर्यम्णो वा एतन्नक्षत्रं। यत्पूर्वे फल्गुनी। अर्यमेति तमाहुर्यो ददाति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यः कामयेत भगी स्यामिति। स उत्तरयोः फल्गुन्योरग्नि-

मादधीत। भगस्य वा एतन्नक्षत्रं। यदुत्तरे फल्गुनी। भग्येव भवति। कालकञ्जा वै नामासुरा आसन्॥ ४॥

ते सुवर्गाय लोकायाग्निमचिन्वन्त। पुरुष इष्टकामुपादधात्पुरुष इष्टकां। स इन्द्रो ब्राह्मणो ब्रुवाण इष्टकामुपाधत्त। एषा मे चित्रा नामेति। ते सुवर्गलोकमाप्रारोहन्। स इन्द्र इष्टकामावृहत्। तेवाकीर्यन्त। येवाकीर्यन्त। तऊर्णनाभयोऽभवन्। द्वावुदपततां॥ ५॥

तौ दिव्यौ श्वानावभवतां। यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात्। स चित्रायामग्निमादधीत। अवकीर्यैव भ्रातृव्यान्। ओजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्धत्ते। वसन्ते ब्राह्मणोऽग्निमादधीत। वसन्तो वै ब्राह्मणस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा एतदृतूनां॥ ६॥

यद्वसन्तः। यो वसन्ताग्निमाधत्ते। मुख्य एव भवति। अथो योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्य आदधीत। ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी भवति। शरदि वैश्य आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥ ७॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान् भवति। न पूर्वयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघन्या रात्रिः संव-

त्सरस्य। यत्पूर्वे फल्गुनी। पृष्ठत एव संवत्सरस्याग्नि-
माधाय। पापीयान् भवति। उत्तरयोरादधीत। एषा वै
प्रथमा रात्रिः संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्गुनी। मुखत
एव संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान् भवति। अथो
खलु। यदेवैनं यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्य-
र्द्धिः॥ ८॥

खल्वधित्सन्त फल्गुन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृ-
तूनां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्गुनी षट् च॥ अनु० २॥

तृतीयोऽनुवाकः।

उद्धन्ति। यदेवास्या अमेध्यं। तदपहन्ति। अपोवा-
क्षति शान्त्यै। सिकतानि वपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वान-
रस्य रूपं। रूपेणैव वैश्वानरमवरुन्धे। ऊषान्निवपति।
पुष्टिर्वा एषा प्रजननं। यदूषाः॥ १॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञान एव।
संज्ञानं ह्येतत्पशूनां। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहा-
स्तां। ते वियती अब्रूतां। अस्त्वेव नौ सहयज्ञियमिति।
यदमुष्या यज्ञियमासीत्। तदस्यामदधात्। तदूषा
अभवन्॥ २॥

यदस्या यज्ञियमासीत्। तदमुष्यामदधात्। तदद-श्चन्द्रमसि कृष्णं। ऊषान्निवपन्नदोध्यायेत्। द्यावा-पृथिव्योरेव यज्ञियेऽग्निमाधत्ते। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। आखुरूपं कृत्वा। स पृथिवीं प्राविशत्। स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनुसमचरत्। तदाखुकरीषमभवत् ॥ ३ ॥

यदाखुकरीषꣳ सम्भारो भवति। यदेवास्य तत्र न्य-क्तं। तदेवावरुन्धे। ऊर्जं वा एतꣳरसं पृथिव्या उपदी-का उद्दिहन्ति। यद्वल्मीकं। यद्वल्मीकवपा सम्भारो भ-वति। ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्र-मेव। श्रोत्रꣳ ह्येतत् पृथिव्याः। यद्वल्मीकः ॥ ४ ॥

अबधिरो भवति। य एवं वेद। प्रजापतिः प्रजा असृजत। तासामन्नमुपाक्षिप्यत। ताभ्यः सूदमुपप्रा-भिनत्। ततो वै तासामन्नं नाक्षीयत। यस्य सूदः सम्भा-रो भवति। नास्य गृहेऽन्नं क्षिप्यते। आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्। तेन प्रजापतिरश्राम्यत् ॥ ५ ॥

कथमिदꣳ स्यादिति। सोऽपश्यत् पुष्करपर्णं तिष्ठत्। सोऽमन्यत। अस्ति वै तत्। यस्मिन्निदमधितिष्ठतीति। स वराहो रूपं कृत्वोपन्यमज्जत्। स पृथिवीमध आ-

च्छ्रत् । तस्या उपहत्योदमज्जत् । तत्पुष्करपर्णेऽप्रथयत् । यदप्रथयत् ॥ ६ ॥

तत् पृथिव्यै पृथिवित्वं । अभूद्वा इदमिति । तद्भूम्यै भूमित्वं । तां दिशोऽनु वातः समवहत् । ताꣳ शर्कराभिरदृꣳहत् । शं वै नोऽभूदिति । तच्छर्कराणाꣳ शर्करत्वं । यद्वराहविहतꣳ सम्भारो भवति । अस्यामेवाछम्बट्कारमग्निमाधत्ते । शर्करा भवन्ति धृत्यै ॥ ७ ॥

अथो शन्त्वाय । सरेता अग्निराधेय इत्याहुः । आपो वरुणस्य पत्नय आसन् । ता अग्निरभ्यध्यायत् । ताः समभवत् । तस्य रेतः परापतत् । तद्धिरण्यमभवत् । यद्धिरण्यमुपास्यति । सरेतसमेवाग्निमाधत्ते । पुरुष इन्वै स्वाद्रेतसो बीभत्सत इत्याहुः ॥ ८ ॥

उत्तरत उपास्यत्यबीभत्सायै । अति प्रयच्छति । आर्तिमेवातिप्रयच्छति । अग्निर्देवेभ्यो निलायत । अश्वो रूपं कृत्वा । सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत् । तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वं । यदाश्वत्थः सम्भारो भवति । यदेवास्य तत्र न्यक्तं । तदेवावरुन्धे ॥ ९ ॥

देवा वा ऊर्जं व्यभजन्त । तत उदुम्बर उदतिष्ठत् । ऊर्ग्वा उदुम्बरः । यदौदुम्बरः सम्भारो भवति । ऊर्ज-

मेवावरुन्धे। तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायत्र्याहरत्। तस्य पर्णमच्छिद्यत। तत्पर्णोऽभवत्। तत्पर्णस्य पर्णत्वं ॥ १० ॥

यस्य पर्णमयः सम्भारो भवति। सोमपीथमेवावरुन्धे। देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त। तत्पर्ण उपाशृणोत्। सुश्रवा वै नाम। यत्पर्णमयः संभारो भवति। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। प्रजापतिरग्निमसृजत। सोऽबिभेत्प्रमाधक्ष्यतीति। तꣳ शम्याशमयत् ॥ ११ ॥

तच्छम्यै शमित्वं। यच्छमीमयः सम्भारो भवति। शान्त्या अप्रदाहाय। अग्नेः सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं भा आर्च्छत्। यद्वैकङ्कतः सम्भारो भवति। भा एवावरुन्धे। सहृदयोऽग्निराधेय इत्याहुः। मरुतोऽद्भिरग्निमतमयन्। तस्य तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दन्। साशनिरभवत्। यदशनिहतस्य वृक्षस्य सम्भारो भवति। सहृदयमेवाग्निमाधत्ते ॥ १२ ॥

ऊषा अभवन्नभवद्वल्मीकोऽश्राम्यदप्रथयत्धृत्यै बीभत्सत इत्याह्नरुन्धे पर्णत्वमशमयदाच्छन्दꣳ स्त्रीणि च ॥

अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः ।

द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमादधीत । द्वादश मासाः संवत्सरः । संवत्सरादेवैनमवरुध्याधत्ते । यद्द्वादशसु विक्रामेष्वादधीत । परिमितमवरुन्धीत । चक्षुर्निमित आदधीत । इयद्द्वादशविक्रामा३इति । परिमितञ्चैवापरिमितञ्चावरुन्धे । अनृतं वै वाचा वदति । अनृतं मनसा ध्यायति ॥ १ ॥

चक्षुर्वै सत्यं । अद्रा३गित्याह । अदर्शमिति । तत्सत्यं । यश्चक्षुर्निमितेऽग्निमाधत्ते । सत्य एवैनमाधत्ते । तस्मादाहिताग्निर्नानृतं वदेत् । नास्य ब्राह्मणोऽनाश्वान् गृहे वसेत् । सत्ये ह्यस्याग्निराहितः । आग्नेयी वै रात्रिः ॥ २ ॥

आग्नेयाः पशवः । ऐन्द्रमहः । नक्तं गार्हपत्यमादधाति । पशूनेवावरुन्धे । दिवाहवनीयं । इन्द्रियमेवावरुन्धे । अर्धोदिते सूर्य आहवनीयमादधाति । एतस्मिन् वै लोके प्रजापतिः प्रजा असृजत । प्रजा एव तद्यजमानः सृजते । अथो भूतञ्चैव भविष्यच्चावरुन्धे ॥ ३ ॥

इडा वै मानवी यज्ञानूकाशिन्यासीत् । साशृणोत् । असुरा अग्निमादधतइति । तदगच्छत् । त आहवनीयमग्र आदधत । अथ गार्हपत्यं । अथान्वाहार्यप-

चनं। साब्रवीत्। प्रतीच्येषाꣳ श्रीरगात्। भद्राभूत्वा पराभविष्यन्तीति ॥ ४ ॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्रतीच्यस्य श्रीरेति। भद्रो भूत्वा पराभवति। साशृणोत्। देवा अग्निमादधत इति। तदगच्छत्। तेऽन्वाहार्य्यपचनमग्र आदधत। अथ गार्हपत्यं। अथाहवनीयं। साब्रवीत् ॥ ५ ॥

प्राच्येषाꣳ श्रीरगात्। भद्राभूत्वा सुवर्गं लोकमेष्यन्ति। प्रजान्तु न वेत्स्यन्तइति। यस्यैवमग्निराधीयते। प्राच्यस्य श्रीरेति। भद्रोभूत्वा सुवर्गं लोकमेति। प्रजान्तु न विन्दते। साब्रवीदिडा मनुं। तथा वा अहं तवाग्निमाधास्यामि। यथा प्रप्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जनिष्यसे ॥ ६ ॥

प्रत्यस्मिँल्लोके स्थास्यसि। अभि सुवर्गं लोकं जेष्यसीति। गार्हपत्यमग्र आदधात्। गार्हपत्यं वा अनु प्रजाः पशवः प्रजायन्ते। गार्हपत्येनैवास्मै प्रजां पशून् प्राजनयत्। अथान्वाहार्य्यपचनं। तिर्य्यङ्ङिव वा अयं लोकः। अस्मिन्नेव तेन लोके प्रत्यतिष्ठत्। अथाहवनीयं। तेनैव सुवर्गं लोकमभ्यजयत् ॥ ७ ॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्रप्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। प्रत्यस्मिँल्लोके तिष्ठति। अभि सुवर्गं लोकं जयति।

यस्य वाऽयथादेवतमग्निराधीयते। आ देवताभ्योवृश्च्यते। पापीयान् भवति। यस्य यथादेवतं। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान् भवति॥ भृगूणां त्वाङ्गिरसां व्रतपते व्रतेनादधामीति भृग्वङ्गिरसामादध्यात्। आदित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीत्यन्यासां ब्राह्मणीनां प्रजानां। वरुणस्य त्वा राज्ञो व्रतपते व्रतेनादधामीति राज्ञः। इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते व्रतेनादधामीति राजन्यस्य। मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतपते व्रतेनादधामीति वैश्यस्य। ऋभूणां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामीति रथकारस्य। यथादेवतमग्निराधीयते। न देवताभ्य आवृश्चते। वसीयान् भवति॥ ८॥

ध्यायति राचिश्चावरुन्धे भविष्यन्तीत्यब्रवीज्जनिष्यसेऽजयद्वसीयान् भवति नव च॥ अनु० ४॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

प्रजापतिर्वाचः सत्यमपश्यत्। तेनाग्निमाधत्त। तेन वै स आर्ध्नोत्। भूर्भुवः सुवरित्याह। एतद्वै वाचः सत्यं। य एतेनाग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। अथो सत्यप्राशूरेव भवति। अथो य एवं विद्वानभिचरति। स्तृणुत एवैनं॥ १॥

भूरित्याह। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। भुवइ-

त्याह । अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति । सुवरित्याह । सुवर्गएव लोके प्रतितिष्ठति । त्रिभिरक्षरैर्गार्हपत्यमादधाति । त्रयइमे लोकाः । एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते । सर्व्वैः पञ्चभिराहवनीयं ॥ २ ॥

सुवर्गाय वाएष लोकायाधीयते । यदाहवनीयः । सुवर्गएवास्मै लोके वाचः सत्यꣳ सर्व्वमाप्नोति । त्रिभिर्गार्हपत्यमादधाति । पञ्चभिराहवनीयं । अष्टौ सम्पद्यन्ते । अष्टाक्षरा गायत्री । गायत्रोऽग्निः । यावानेवाग्निः । तमाधत्ते ॥ ३ ॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत । ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन् । ताभ्योज्योतिरुदगृह्णात् । तं ज्योतिः पश्यन्तीः प्रजा अभिसमावर्त्तन्त । उपरीवाग्निमुद्गृह्णीयादुद्धरन् । ज्योतिरेव पश्यन्तीः प्रजायजमानमभिसमावर्त्तन्ते । प्रजापतेरक्ष्यश्वयत् । तत्परापतत् । तदश्वोऽभवत् । तदश्वस्याश्वत्वं ॥ ४ ॥

एष वै प्रजापतिः । यदग्निः । प्राजापत्योऽश्वः । यदश्वं पुरस्तान्नयति । स्वमेव चक्षुः पश्यन् प्रजापतिरनूदेति । वज्री वाएषः । यदश्वः । यदश्वं पुरस्तान्नयति । जातानेव भ्रातृव्यान् प्रणुदते । पुनरावर्त्तयति ॥ ५ ॥

जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते । न्याहवनीयो गार्ह-
पत्यमकामयत । नि गार्हपत्य आहवनीयं । तौ विभाजं
नाशक्नोत् । सोऽश्वः पूर्ववाड्भूत्वा । प्राञ्चं पूर्वमुदवहत् ।
तत्पूर्ववाहः पूर्ववाट्त्वं । यदश्वं पुरस्तान्नयति । वि-
भक्तिरेवैनयोः सा । अथो नानावीर्यावेवैनौ कुरुते ॥ ६ ॥

यदुपर्युपरि शिरो हरेत् । प्राणान् विच्छिन्द्यात् ।
अधोधः शिरो हरति । प्राणानां गोपीथाय । इयत्यग्रे
हरति । अथेयत्यथेयति । त्रय इमे लोकाः । एष्वेवैनं
लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते । प्रजापतिरग्निमसृजत । सो-
ऽबिभेत्प्र मा धक्ष्यतीति ॥ ७ ॥

तस्य त्रेधा महिमानं व्यौहत् । शान्त्या अप्रदाहाय ।
यत् त्रेधाग्निराधीयते । महिमानमेवास्य तद्व्यूहति । शा-
न्त्या अप्रदाहाय । पुनरावर्त्तयति । महिमानमेवास्य
सन्दधाति । पशुर्वा एषः । यदश्वः । एष रुद्रः ॥ ८ ॥

यदग्निः । यदश्वस्य पदेऽग्निमादध्यात् । रुद्राय पशू-
नपिदध्यात् । अपशुर्यजमानः स्यात् । यन्नाक्रमयेत् ।
अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः । पार्श्वत आक्रमयेत् । यथा-
हितस्याग्नेरङ्गारा अभ्यववर्त्तेरन् । अवरुद्धा अस्य पश-
वो भवन्ति । न रुद्रायापिदधाति ॥ ९ ॥

त्रीणि हवींꣳषि निर्वपति। विराजएव विक्रान्तं यजमानोनुविक्रमते। अग्नये पवमानाय। अग्नये पावकाय। अग्नये शुचये। यदग्नये पवमानाय निर्वपति। पुनात्येवैनं। यदग्नये पावकाय। पूतएवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति। यदग्नये शुचये॥ ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्नुपरिष्टाद्दधाति॥ १०॥

एनमाहवनीयं धत्तेऽश्वत्वं वर्त्तयति कुरुतइति रुद्रो दधाति यदग्नये शुचयएकञ्च॥ अनु० ५॥

षष्ठोऽनुवाकः।

देवासुराः संयत्ताआसन्। ते देवाविजयमुपयन्तः। अग्नौ वामं वसु सन्न्यदधत। इदमु नो भविष्यति। यदि नो जेष्यन्तीति। तदग्निर्नोत्सहमशक्नोत्। तत् त्रेधा विन्यदधात्। पशुषु तृतीयं। अप्सु तृतीयं। आदित्ये तृतीयं॥ १॥

तद्देवाविजित्य। पुनरवारुरुत्सन्त। तेऽग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। पशवोवाअग्निः पवमानः। यदेव पशुष्वासीत्। तत्तेनावारुन्धत। तेऽग्नये पावकाय। आपोवाअग्निः पावकः। यदेवाप्स्वासीत्। तत्तेनावारुन्धत॥ २॥

तेऽग्नये शुचये। असौ वा आदित्योऽग्निः शुचिः। यदेवादित्य आसीत्। तत्तेनावरुन्धत। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। तनुवो वा एता अग्न्याधेयस्य। आग्नेयो वा अष्टाकपालोऽग्न्याधेयमिति। यत्तं निर्वपेत्। नैतानि। यथात्मा स्यात्॥ ३॥

नाङ्गानि। तादृगेव तत्। यदेतानि निर्वपेत्। न तं। यथाङ्गानि स्युः। नात्मा। तादृगेव तत्। उभयानि सह निरुप्याणि। यज्ञस्य सात्मत्वाय। उभयं वा एतस्यैन्द्रियं वीर्यमाप्यते॥ ४॥

योऽग्निमाधत्ते। ऐन्द्राग्नमेकादशकपालमनुनिर्वपेत्। आदित्यं चरुं। इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ। ये एव देवते अयातयाम्नी। ताभ्यामेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमवरुन्धे। आदित्यो भवति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेन्वै वा एतद्रेतः॥ ५॥

यदाज्यं। अनडुहस्तण्डुलाः। मिथुनमेवावरुन्धे। घृते भवति। यज्ञस्यालूक्षान्तत्वाय। चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। पशवो वा एतानि हवीꣳषि। एष रुद्रः। यदग्निः॥ ६॥

यत्सद्य एतानि हवीꣳषि निर्वपेत्। रुद्राय पशूनपि

दध्यात्। अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नानुनिर्वपेत्। अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। द्वादशसु रात्रीष्वनुनिर्वपेत्। संवत्सरप्रतिमा वै द्वादशरात्रयः। संवत्सरेणैवास्मै रुद्रꣳ शमयित्वा। पशूनवरुन्धे। यदेकमेकतानि हवीꣳषि निर्वपेत् ॥ ७ ॥

यथा चीर्ण्याववपनानि पूरयेत्। तादृक्तत्। न प्रजननमुच्छिꣳषेत्। एकं निरुप्य। उत्तरे समस्येत्। तृतीयमेवास्मै लोकमुच्छिꣳषति प्रजननाय। तं प्रजया पशुभिरनुप्रजायते। अथो यज्ञस्यैवैषाभिक्रान्तिः। रथचक्रं प्रवर्त्तयति। मनुष्यरथेनैव देवरथं प्रत्यवरोहति ॥ ८ ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्रा३ं न होतव्या३मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्व्वमाहुतीर्जुहुयात्। यन्न जुहुयात्। अग्निः पराभवेत्। तूष्णीमेव होतव्यं। यथापूर्व्वमाहुतीर्जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे ददाति ॥ ९ ॥

अग्निमुखानेवर्त्तून् प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामवरुध्यै। अश्वं ब्रह्मणे। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुꣳ होत्रे। आशिष एवावरुन्धे। अनड्वाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनड्वान्। वह्निरध्वर्युः ॥ १० ॥

बर्हिर्नैव बर्हिर्यज्ञस्यावरुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति। मिथुनस्यावरुध्यै। वासो ददाति। सर्व्वदेवत्यं वै वासः। सर्व्वा एव देवताः प्रीणाति। आद्वादशभ्यो ददाति। द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति। काममूर्ध्वं देयं। अपरिमितस्यावरुध्यै॥ ११ ॥

आदित्ये तृतीयमस्वासीत्तत्तेनावारुन्धत स्यादाप्यते रेतोऽग्निरेकमेकमेतानि हवीꣳषि निर्वपेत् प्रत्यवरोहति ददात्यध्वर्युर्देयमेकञ्च॥ अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः ।

घर्मः शिरस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्। छर्दिस्तोकाय तनयाय यच्छ। वातः प्राणस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्। स्वदितं तोकायतनयायपितुं पच। प्राचीमनुप्रदिशं प्रेहि विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशादीद्यानो विभाहि। ऊर्ज्जन्नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे॥ १ ॥

अर्कश्चक्षुस्तदसौ सूर्य्यस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्। यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रं। तेन मे दीदिहि तेन त्वादधे। अग्निनाग्ने ब्र-

ह्मणा। आनशे व्यानशे सर्व्वमायुर्व्यानशे। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विराट् च स्वराट् च। ते माविशतां ते मा जिन्वतां ॥ २ ॥

ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। सम्राट् चाभिभूश्च। ते माविशतां ते मा जिन्वतां। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विभूश्च परिभूश्च। ते मा विशतां ते मा जिन्वतां। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। प्रभ्वी च प्रभूतिश्च। ते मा विशतां ते मा जिन्वतां। यास्ते अग्ने शिवास्तनुवः॥ ताभिस्त्वा दधे। यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः। ताभिरमुं गच्छ ॥ ३ ॥

चतुष्पदे जिन्वतां तनुवस्त्रीणि च॥ ७॥

अष्टमोऽनुवाकः।

इमे वा एते लोका अग्नयः। ते यदव्यावृत्ता आधीयेरन्। शोचयेयुर्यजमानं। घर्मः शिर इति गार्हपत्यमादधाति। वातः प्राण इत्यन्वाहार्य्यपचनं। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयं। तेनैवैनान्व्यावर्त्तयति। तथा न शोचयन्ति यजमानं। रथन्तरमभिगायति गार्हपत्य आधीयमाने। राथन्तरो वा अयं लोकः ॥ १ ॥

अस्मिन्नेवैनं लोके प्रतिष्ठितमाधत्ते। वामदेव्यम-

भिगायतउध्रियमाणे। अन्तरिक्षं वै वामदेव्यं। अन्तरिक्षएवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। अथो शान्तिर्वै वामदेव्यं। शान्तमेवैनं पशव्यमुद्धरते। बृहदभिगायतआहवनीयआधीयमाने। बार्हतोवाअसौ लोकः। अमुष्मिन्नेवैनं लोके प्रतिष्ठितमाधत्ते। प्रजापतिरग्निमसृजत॥ २॥

सोऽश्वोवारो भूत्वा पराङैत्। तं वारवन्तीयेनावारयत। तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वं। श्यैतेन श्येती अकुरुत। तच्छ्यैतस्य श्यैतत्वं। यद्वारवन्तीयमभिगायते। वारयित्वैवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। श्यैतेन श्येतीकुरुते। घर्मः शिरइति गार्हपत्यमादधाति। सशीर्षाणमेवैनमाधत्ते॥ ३॥

उपैनमुत्तरोयज्ञोनमति। रुद्रोवाएषः। यदग्निः। सआधीयमानईश्वरोयजमानस्य पशून् हिंसितोः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवदित्याह। पशुभिरेवैनꣳ सम्प्रियं करोति। पशूनामहिꣳसायै। छर्दिस्तोकाय तनयाय यच्छेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। वातः प्राणइत्यन्वाहार्यपचनं॥ ४॥

सम्प्राणमेवैनमाधत्ते। स्वदितं तोकाय तनयायपितुं

पचेत्याह। अन्नमेवास्मै स्वदयति। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानित्याह। विभक्तिरेवैनयोः सा। अथो नानावीर्यावेवैनौ कुरुते। ऊर्जन्नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयं। अर्को वै देवानामन्नं॥ ५ ॥

अन्नमेवावरुन्धे। तेन मे दीदिहीत्याह। समिन्ध एवैनं। आनशे व्यानशइति चिरुदिङ्गयति। त्रयइमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते। तत्तथा न कार्यं। वीङ्क्तिमप्रतिष्ठितमादधीत। उद्धृत्यैवाधायाभिमन्त्र्यः। अवीङ्क्तिमेवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते॥ विराट् च स्वराट् च यास्ते अग्ने शिवास्तनुवस्ताभिस्त्वादधइत्याह। एतावान्अग्नेः शिवास्तनुवः। ताभिरेवैनꣳ समर्धयति। यास्ते अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरमुं गच्छेति ब्रूयाद्यं द्विष्यात्। ताभिरेवैनं पराभावयति॥ ६॥

लोकोऽसृजतैनमाधत्तेऽन्वाहार्यपचनं देवानामन्नमेनं प्रतिष्ठितमाधत्ते पञ्च च॥ अनु० ८॥

नवमोऽनुवाकः।

शमीगर्भादग्निं मन्थते। एषा वा अग्नेर्यज्ञिया तनूः। तामेवास्मै जनयति। अदितिः पुत्रकामा। साध्येभ्यो

देवेभ्यो ब्रह्मौदनमपचत्। तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्यै धाता चार्यमा चाजायेतां। सा द्वितीयमपचत्॥ १॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्यै मित्रश्च वरुणश्चाजायेतां। सा तृतीयमपचत्। तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या अꣳशश्च भगश्चाजायेतां। सा चतुर्थमपचत्॥ २॥

तस्या उच्छेषणमददुः। तत्प्राश्नात्। सा रेतोऽधत्त। तस्या इन्द्रश्च विवस्वाꣳश्चाजायेतां। ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्दधाति। प्राश्नन्ति ब्राह्मणा ओदनं। यदाज्यमुच्छिष्यते। तेन समिधोऽभ्यज्याऽऽदधाति। उच्छेषणाद्ध्यदिती रेतोऽधत्त॥ ३॥

उच्छेषणादेव तद्रेतो धत्ते। अस्थि वा एतत्। यत्समिधः। एतद्रेतः। यदाज्यं। यदाज्येन समिधोऽभ्यज्याऽऽदधाति। अस्थ्येव तद्रेतसि दधाति। तिस्र आदधाति मिथुनत्वाय। इयतीर्भवन्ति॰। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताः॥ ४॥

इयतीर्भवन्ति। यज्ञपुरुषा सम्मिताः। इयतीर्भवन्ति। एतावद्वै पुरुषे वीर्य्यं। वीर्य्यसम्मिताः। आर्द्रा भवन्ति।

आर्द्रमिव हि रेतः सिच्यते। चित्रियस्याश्वत्थस्याद-धाति। चित्रमेव भवति। घृतवतीभिराद्धाति॥ ५ ॥

एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम। यद्घृतं। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति। अथो तेजसा। गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्याद-ध्यात्। गायत्रछन्दा वै ब्राह्मणः। स्वस्य छन्दसः प्रत्यय-नत्वाय। त्रिष्टुभी राजन्यस्य। त्रिष्टुप्छन्दा वै राज-न्यः। स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनत्वाय॥ ६ ॥

जगतीभिर्वैश्यस्य। जगतीछन्दा वै वैश्यः। स्वस्य छ-न्दसः प्रत्ययनत्वाय। तꣳ संवत्सरं गोपायेत्। संवत्स-रꣳ हि रेतो हितं वर्धते। यद्येनꣳ संवत्सरे नोपन-मेत्। समिधः पुनराद्ध्यात्। रेत एव तद्धितं वर्धमा-नमेति। न माꣳसमश्नीयात्। न स्त्रियमुपेयात्॥ ७ ॥

यन्माꣳसमश्नीयात्। यत्स्त्रियमुपेयात्। निर्वीर्य्यः स्यात्। नैनमग्निरुपनमेत्। श्व आधास्यमानो ब्रह्मौदनं पचति। आदित्या वा इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्। ते वा इतो यन्तं प्रतिनुदन्ते। एते खलु वादित्याः। यद्ब्रा-ह्मणाः। तैरेव सन्त्वं गच्छति॥ ८ ॥

नैनं प्रतिनुदन्ते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। क्वासः। अग्निः कार्य्यः। योऽस्मै प्रजां पशून् प्रजनयतीति। शल्कै-

स्ताꣳ रात्रिमग्निमिन्धीत। तस्मिन्नुपव्युषमरणीनिष्टपेत्। यथर्षभाय वाशितान्यविच्छायति। तादृगेव तत्। अपोद्दूह्यभस्माग्निं मन्थति॥ ९॥

सैव साग्नेः सन्ततिः। तं मन्थित्वा प्राञ्चमुद्धरति। संवत्सरमेव तद्रेतो हितं प्रजनयति। अनाहितस्तस्याग्निरित्याहुः। यः समिधोऽनाधायाग्निमाधत्तइति। ताः संवत्सरे पुरस्तादादध्यात्। संवत्सरादेवैनमवरुध्याधत्ते। यदि संवत्सरे नादध्यात्। द्वादश्यां पुरस्तादादध्यात्। संवत्सरप्रतिमावै द्वादशरात्रयः॥ संवत्सरमेवास्याहिताभवन्ति। यदि द्वादश्यां नादध्यात्। त्र्यहे पुरस्तादादध्यात्। आहिताएवास्य भवन्ति ॥ १० ॥

द्वितीयमपचच्चतुर्थमपचददितीरेतोऽधत्त सम्भिताघृतवतीभिरादधाति राजन्यः स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वायेयाद्गच्छति मन्थति रात्रयश्चत्वारि च॥ अनु० ९॥

दशमोऽनुवाकः।

प्रजापतिः प्रजाअसृजत। स रिरिचानोऽमन्यत। स तपोऽतप्यत। स आत्मन् वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।

तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुराअग्रह्णन्त। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥ १॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यग्रह्णात्। अथर्वंपितुं मे गोपायेति। सा द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यग्रह्णात्। नर्यं प्रजां मे गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यग्रह्णात्। शꣳस्य पशून्मे गोपायेति॥ २॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यग्रह्णात्। सप्रथ सभां मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यग्रह्णात्। अहेबुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नी वाव सा तान् व्याक्रामत। तान् प्रजापतिः पर्यग्रह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा ब्राह्मणे प्रविष्टा॥ ३॥

तामात्मनोऽधिनिर्म्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तोऽग्नय आधीयन्ते। पाण्डु इदꣳ सर्व्वं। पाण्डुनैव पाण्डुꣳ स्पृणोति। अथर्वंपितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति। नर्यं प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शꣳस्य पशून्मे गोपायेत्याह॥ ४॥

पशूनेवैतेन स्पृणोति। सप्रथ सभां मे गोपायेत्याह। सभामेवैतेनेन्द्रियꣳ स्पृणोति। अहेबुध्निय मन्त्रं मे गोपायेत्याह। मन्त्रमेवैतेन श्रियꣳ स्पृणोति। यदन्वाहार्यपचनेऽन्वाहार्यं पचन्ति। तेन सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। यद्गार्हपत्य आज्यमधिश्रयन्ति सम्पत्नीर्याजयन्ति। तेन सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। यदाहवनीये जुह्वति॥ ५॥

तेन सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। यत्सभायां विजयन्ते। तेन सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। यदावसथेऽन्नꣳ हरन्ति। तेन सोऽस्याभीष्टः प्रीतः। तथास्य सर्वे प्रीता अभीष्टा आधीयन्ते। प्रवसथमेष्यन्नेवमुपतिष्ठेतैकमेकं। यथा ब्राह्मणाय गृहे वासिने परिदाय गृहानेति। तादृगेव तत्। पुनरागत्योपतिष्ठते॥ सा भागेयमेवैषां तत्। सा ततऊर्ध्वारोहत्। सा रोहिण्यभवत्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वं। रोहिण्यामग्निमादधीत। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठितमाधत्ते। ऋध्नोत्येनेन॥ ६॥

एषा पशून्मे गोपायेति प्रविष्टा पशून्मे गोपायेत्याह जुह्वति तिष्ठते सप्त च॥ अनु० १०॥

ब्रह्म सन्धत्तं कृत्तिकासूद्वन्ति द्वादशसु प्रजापति-

वीचोदेवासुराघर्म्मः शिरइमे वै शमीगर्भात्प्रजापतिः स रिरिचानः स तपः सञ्ज्ञात्मन्वीर्य्यं दश ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तौ दिव्यावथा शन्त्वाय प्राच्येषां यदुपरि यत्सद्यः सोश्वोवारोभूत्वा जगतीभिरशीतिः ॥

इति प्रथमोऽध्यायः ॥

हरिः ॐ ॥

प्रथमाष्टके द्वितीयाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

उद्धन्यमानमस्याअमेध्यं । अपपाप्मानं यजमानस्य हन्तु । शिवानः सन्तु प्रदिशश्चतस्रः । शन्नो माता पृथिवी तोकसाता । शन्नोदेवीरभिष्टये । आपोभवन्तु पीतये । शंयोरभिस्रवन्तु नः । वैश्वानरस्य रूपं । पृथिव्यां परिस्रसा । स्योनमाविशन्तु नः ॥ १ ॥

यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः । सञ्ज्ञाने रोदसी सम्बभूवतुः । ऊषान् कृष्णमवतु कृष्णमूषाः । इहोभयोर्यज्ञियमागमिष्ठाः । ऊतीः कुर्व्वाणो यत् पृथिवीमचरः । गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य । तत्ते न्यक्तमिह सम्भरन्तः । शतं जीवेम शरदः सवीराः । ऊर्जं पृथिव्यारसमाभरन्तः । शतं जीवेम शरदः पुरूचीः ॥ २ ॥

वंम्रीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भ-
वामः। प्रजापतिसृष्टानां प्रजानां। क्षुधोपहत्यै सुवितन्नो
अस्तु। उपप्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो रस-
माभरामि। यस्य रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहाप्र-
विष्टाꣳ सरिरस्य मध्ये। तस्येदं विहतमाभरन्तः।
अछं बट्कारमस्यां विधेम॥ ३॥

यत्पर्यपश्यत्सरिरस्य मध्ये। उर्वीमपश्यज्जगतः प्र-
तिष्ठां। तत्पुष्करस्यायतनाद्धि जातं। पर्णं पृथिव्याः प्रथ-
नꣳ हरामि। याभिरदृꣳहज्जगतः प्रतिष्ठां। उर्वीमि-
मां विश्वजनस्य भर्त्रीं। तानः शिवाः शर्कराः सन्तु सर्व्वाः।
अग्नेरेतश्चन्द्रꣳ हिरण्यं। अद्भ्यः सम्भूतममृतं प्रजासु।
तत्सम्भरन्नुत्तरतो निधाय॥ ४॥

अतिप्रयच्छन्दुरितिन्तरेयं। अश्वो रूपं कृत्वा यद-
श्वत्थेऽतिष्ठः। संवत्सरं देवेभ्यो निलाय। तत्ते न्यक्तमिह
सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सवीराः। ऊर्जः पृथिव्या
अध्युत्थितोऽसि। वनस्पते शतवल्शो विरोह। त्वया वय-
मिषमूर्जं मदन्तः। रायस्पोषेण समिषा मदेम। गाय-
त्रिया ह्रियमाणस्य यत्ते॥ ५॥

पर्णमपतत्तृतीयस्यै दिवोधि। सोऽयं पर्णः सोमप-

सोऽद्भि जातः। ततो हरामि सोमपीथस्यावरुध्यै। देवानां ब्रह्मवादं वदतां यत्। उपाश्रृणोः सुश्रवा वै श्रुतोऽसि। ततो मामाविशतु ब्रह्मवर्चसं। तत्सम्भरꣳस्तदवरुन्धीय साक्षात्। यया ते सृष्टस्याग्नेः। हेतिमशमयत्प्रजापतिः। तामिमामप्रदाहाय॥ ६ ॥

शमीꣳ शान्त्यै हराम्यहं। यत्ते सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं भा आर्च्छज्जातवेदः। तया भासा सम्मितः। उरुन्नो लोकमनुप्रभाहि। यत्ते तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दञ्जातवेदः। मरुतोऽद्भिस्तमयित्वा। एतत्ते तदशनेः सम्भरामि। सात्मा अग्ने सहृदयो भवेह। चिचियादश्वत्थात्सम्भृताद्बृहत्यः॥ ७ ॥

शरीरमभिसꣳस्कृतास्थ। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताः। तिस्रस्त्रिवृद्भिर्मिथुनाः प्रजात्यै। अश्वत्थाद्धव्यवाहाद्धि जातां। अग्नेस्तनूं यज्ञियाꣳ सम्भरामि। शान्तयोनिꣳ शमीगर्भं। अग्नये प्रजनयितवै। यो अश्वत्थः शमीगर्भः। आरुरोह त्वे सचा। तन्ते हरामि ब्रह्मणा ॥ ८ ॥

यज्ञियैः केतुभिः सह। यन्त्वा समभरं जात वेदः। यथा शरीरं भूतेषु न्यक्तं। स सम्भृतः सीद शिवः प्र[illegible]ाभ्यः।

उरुन्नो लोकमनुनेषि विद्वान्। प्रवेधसे कवये मेध्याय। वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे। यतोभयमभयं तन्नो अस्तु। अवदेवान् यजेहेड्यान्। समिधाग्निं दुवस्यत॥ ९॥

घृतैर्बोधयतातिथिं। आस्मिन् हव्याजुहोतन। उपत्वाग्ने हविष्मतीः। घृताचीर्यन्तु हर्यत। जुषस्व समिधो मम। तन्त्वा समिद्भिरङ्गिरः। घृतेन वर्धयामसि। बृहच्छोचायविष्ठ्य। समिध्यमानः प्रथमोनु धर्म्मः। समक्तुभिरज्यते विश्ववारः॥ १०॥

शोचिष्केशो घृतनिर्णिक्पावकः। सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान्। घृतप्रतीको घृतयोनिरग्निः। घृतैः समिद्धो घृतमस्यान्नं। घृतप्रुषस्त्वा सरितो वहन्ति। घृतं पिबन्त्सुयजा यक्षि देवान्। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणः। घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधुचारुगव्यं। पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमं॥ ११॥

त्वामग्ने समिधानं यविष्ठ। देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहं। उरुज्रयसं घृतयोनिमाहुतं। त्वेषञ्चक्षुर्दधिरे चोदयन्वति। त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतेन। सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे। स वावृधान ओषधीभिरुक्षितः उरुज्रयांसि पार्थिवावितिष्ठसे। घृतप्रतीकञ्च ऋ-

तस्य धूरुषदं। अग्निं मित्रं न समिधानऋञ्जते॥ १२॥

इन्धानो अक्रोविदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदुनो यꣳस ते धियं। प्रजाअग्ने संवासय। आशाश्च पशुभिः सह। राष्ट्राण्यस्माआधेहि। यान्यासंत्सवितुः सवे। मही विश्पत्नी सदने ऋतस्य। अर्वाचीरातं धरुणेरयीणां। अन्तर्वत्नी जन्यं जातवेदसं। अध्वराणां जनयथः पुरोगां॥ १३॥

आरोहतं दशतꣳशक्वरीर्मम। ऋतेनाग्नआयुषा वर्चसा सह। ज्योग्जीवन्तउत्तरामुत्तराꣳ समां। दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं यथा यजै। ऋत्वियवतीस्थो अग्निरेतसौ। गर्भं दधाथान्ते वामहं ददे। तत्सत्यं यद्वीरं बिभृथः। वीरं जनयिष्यथः। ते मत्प्रातः प्रजनिष्येथे। ते मा प्रजाते प्रजनयिष्यथः॥ १४॥

प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन सुवर्गे लोके। अनृतात्सत्यमुपैमि। मानुषाद्दैव्यमुपैमि। दैवीं वाचं यच्छामि। शल्कैरग्निमिन्धानः। उभौ लोकौ सनेमहं। उभयोर्लोकयोर्ऋध्वा। अतिमृत्युं तराम्यहं। जातवेदोभुवनस्य रेतः। इह सिञ्च तपसो यज्जनिष्यते॥ १५॥

अग्निमश्वत्थादधिहव्यवाहं। शमीगर्भाज्जनयन् यो

मयोऽभूः। अयं ते योनिर्ऋत्वियः। यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्न आरोह। अथा नो वर्धया रयिं। अपेतवीतविचसर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अदादिदं यमोऽवसानं पृथिव्याः। अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै ॥ १६ ॥

अग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि। सञ्ज्ञानमसि कामधरणं। मयि ते कामधरणं भूयात्। सं वः सृजामि हृदयानि। सꣳसृष्टं मनो अस्तु वः। सꣳसृष्टः प्राणो अस्तु वः। सं या वः प्रियास्तनुवः। सम्प्रिया हृदयानि वः। आत्मा वो अस्तु सम्प्रियः। सम्प्रियास्तनुवो मम ॥ १७ ॥

कल्पेतां द्यावापृथिवी। कल्पन्तामाप ओषधीः। कल्पन्तामग्नयः पृथक्। मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः। येऽग्नयः समनसः। अन्तरा द्यावापृथिवी। वासन्तिकावृतू अभिकल्पमानाः। इन्द्रमिव देवा अभिसंविशन्तु। दिवस्त्वा वीर्येण। पृथिव्यै महिम्ना ॥ १८ ॥

अन्तरिक्षस्य पोषेण। सर्वपशुमादधे। अजीजनन्नमृतं मर्त्यासः। अस्रेमाणं तरणिं वीडुजम्भं। दश स्वसारो अग्रुवः समीचीः। पुमाꣳसञ्जातमभिसꣳरभ-

न्तां। प्रजापतेस्त्वा प्राणेनाभिप्राणिमि। पूष्णः पोषेण मह्यं। दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। शतꣳ शरद्भ्य आयुषे वर्चसे ॥ १९ ॥

जीवात्वै पुण्याय। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वह हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। प्राणे त्वामृतमादधामि। अन्नादमन्नाद्याय। गोप्तारं गुप्त्यै। सुगार्हपत्यो विदहन्नरातीः। उषसः श्रेयसी श्रेयसीर्दधत् ॥ २० ॥

अग्ने सपत्नाꣳ अपबाधमानः। रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु धेहि। इमा उ मामुपतिष्ठन्तु रायः। आभिः प्रजाभिरिह संवसेय। इहो इडा तिष्ठतु विश्वरूपी। मध्ये वसोर्दीदिहि जातवेदः। ओजसे बलाय त्वोद्यच्छे। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे। सपत्नतूरसि वृत्रतूः। यस्ते देवेषु महिमा सुवर्गः ॥ २१ ॥

यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः। पुष्टिर्या ते मनुष्येषु प्रथे। तया नो अग्ने जुषमाण एहि। दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। वातात्पशुभ्यो अध्योषधीभ्यः। यत्र यत्र जातवेदः सम्बभूव। ततो नो अग्ने जुषमाण एहि। प्राची-

मनु प्रदिशं प्रेहि विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरोअग्निर्भवह। विश्वाआशादीद्यानो विभाहि॥ २२॥

ऊर्ज्जन्नोधेहि द्विपदे चतुष्पदे। अन्वग्निरुषसामग्र-मख्यत्। अन्वहानि प्रथमोजातवेदाः। अनुसूर्य्यस्य पुरुचाच रश्मीन्। अनुद्यावापृथिवी आततान। विक्र-मस्व महाँ असि। वेदिषन्मानुषेभ्यः। त्रिषु लोकेषु जागृहि। यदिदं दिवोयददः पृथिव्याः। संविदाने रोदसी सम्बभूवतुः॥ २३॥

तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः। शम्भूः प्रजाभ्यस्तनुवे स्योनः। प्राणं त्वामृतआदधामि। अन्नादमन्नाद्याय। गोप्तारं गुप्त्यै। यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्यो-तिरजस्रं। तेन मे दीदिहि तेन त्वादधे। अग्निनाग्ने ब्रह्मणा। आनशे व्यानशे सर्व्वमायुर्व्यानशे॥ २४॥

नर्य्य प्रजां मे गोपाय। अमृतत्वाय जीवसे। जातां जनिष्यमाणाञ्च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठितां। अथर्व्व पितुं मे गोपाय। रसमन्नमिहायुषे। अदब्धायोऽशीततनो। अविषन्नः पितुं कृणु। शंस्य पशून्मे गोपाय। द्विपादो ये चतुष्पदः॥ २५॥

अष्टाशफाश्च यइहाग्ने। ये चैकशफाआशुगाः।

सग्रंथ सभां मे गोपाय। येच सभ्याः सभासदः। तानि-न्द्रियावतः कुरु। सर्व्वमायुरुपासतां। अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय। यमृषयस्त्रयिविदाविदुः। ऋचः सामानि यजूꣳषि। सा हि श्रीरमृता सतां॥ २६॥

चतुःशिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्म्मृज्यमाना महते सौभगाय। मह्यं धुक्ष्व यज-मनाय कामान्। इहैव सन्तच सतो वोअग्नयः। प्राणेन वाचा मनसा बिभर्म्मि तिरोमासन्तमायुर्माप्रहासीत्। ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठे। पञ्चधाग्नीन्व्यक्रामत्। विराट्सृष्टा प्रजापतेः। ऊर्ध्वारोहद्रोहिणी॥ योनिरग्नेः प्रतिष्ठितिः॥ २७॥

विशन्तु नः पुरूचीर्विधेम निधापयत्तेऽप्रदाहाय बृह-त्यो ब्रह्मणा दुवस्यत विश्ववारइमम्मृञ्जते पुरोगां प्रज-नयिष्यथो जनिष्यतेऽस्मै मम महिम्ना वर्चसे दधत्सुवर्गा भाहि सम्बभूवतुरायुर्व्यानशे चतुष्पदः सतां प्रजापते-र्द्वे च॥ अनु० १॥

द्वितीयोऽनुवाकः।

नवैतान्यहानि भवन्ति। नव वै सुवर्गा लोकाः। यदे-तान्यहान्युपयन्ति। नवस्वेव तत्सुवर्गेषु लोकेषु सत्रिणः

प्रतितिष्ठन्तोयन्ति। अग्निष्टोमाः परः सामानः कार्य्या इत्याहुः। अग्निष्टोमसम्मितः सुवर्गो लोक इति। द्वादशाग्निष्टोमस्य स्तोत्राणि। द्वादशमासाः संवत्सरः। तत्तन्नसूक्ष्यं। उक्थ्याएव सप्तदशाः परः सामानः कार्य्याः॥१॥

पशवोवाउक्थानि। पशूनामवरुध्यै। विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ। उक्थ्याः सप्तदशाः परः सामानः। ते संस्तुताविराजमभिसम्पद्यन्ते। द्वे चर्चावतिरिच्येते। एकया गौरतिरिक्तः। एकयायुरूनः। सुवर्गोवै लोकोज्योतिः। ऊर्ग्विराट्॥२॥

सुवर्गमेव तेन लोकमभिजयन्ति। यत्परं राथन्तरं। तत्प्रथमेऽहन् कार्य्यं। बृहद्द्वितीये। वैरूपं तृतीये। वैराजं चतुर्थे। शाक्करं पञ्चमे। रैवतं षष्ठे। तद्दु पृष्ठेभ्यो नयन्ति। सन्ततयएते ग्रहागृह्यन्ते॥३॥

अतिग्राह्याः परः सामसु। इमानेवैतैर्लोकान्त्सन्तन्वन्ति। मिथुनाएते ग्रहागृह्यन्ते। अतिग्राह्याः परः सामसु। मिथुनमेव तैर्यजमानाअवरुन्धते। बृहत्पृष्ठं भवति। बृहद्वै सुवर्गोलोकः। बृहतैव सुवर्गं लोकं यन्ति। त्रयस्त्रिंशि नाम साम। माध्यन्दिने पवमाने भवति॥४॥

त्रयस्त्रिꣳशद्वै देवताः । देवता एवावरुन्धते। ये वा-इतः पराञ्चꣳ संवत्सरमुपयन्ति। न हैनन्ते स्वस्ति सम-श्नुवते। अथ येऽमुतोऽर्वाञ्चमुपयन्ति। ते हैनꣳ स्वस्ति स-मश्नुवते। एतद्वा अमुतोऽर्वाञ्चमुपयन्ति। यदेवं। यो ह खलु वाव प्रजापतिः। स उ वेवेन्द्रः। तदु देवेभ्यो नयन्ति ॥ ५ ॥

कार्या विराड्गृह्यन्ते पवमाने भवतीन्द्र एकञ्च ॥

अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः ।

सन्ततिर्वा एते ग्रहाः । यत्परः सामानः । विषूचीं दिवा कीर्त्यं। यथा शालायै पक्षसी । एवꣳ संवत्सरस्य पक्षसी। यदेतेन गृह्णीरन् । विषूची संवत्सरस्य पक्ष-सी व्यवस्रꣳसेयातां । आर्तिमार्छेयुः । यदेते गृह्यन्ते। यथा शालायै पक्षसी मध्यमं वꣳशमभिसमायच्छति॥१॥

एवꣳ संवत्सरस्य पक्षसी दिवाकीर्त्यमभिसन्तन्वन्ति। नार्तिमार्छन्ति। एकविꣳशमहर्भवति। शुक्राग्राग्रहा-गृह्यन्ते। प्रत्युत्तब्ध्यै सयत्वाय। सौर्य एतदहः पशुरा-लभ्यते। सौर्योऽतिग्राह्यो गृह्यते। अहरेव रूपेण सम-र्धयन्ति। अथो अह्न एवैष बलिर्ह्रियते। सप्तैतदहर-तिग्राह्या गृह्यन्ते ॥ २ ॥

सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। असावादित्यः शिरः प्रजानां। शीर्षन्नेव प्रजानां प्राणान् दधाति। तस्मात्सप्तशीर्षन् प्राणाः। इन्द्रोवृत्रꣳ हत्वा। असुरान् पराभाव्य। सइमांल्लोकानभ्यजयत्। तस्यासौ लोकोनाभिजितआसीत्। तं विश्वकर्म्मा भूत्वाभ्यजयत्। यद्वैश्वकर्म्मणोगृह्यते ॥ ३ ॥

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। प्र वाएतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। ये वैश्वकर्म्मणं गृह्णते। आदित्यश्चो गृह्यते। इयं वाअदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठन्ति। अन्योऽन्योगृह्येते। विश्वान्येवान्ये न कर्म्माणि कुर्व्वाणायन्ति। अस्यामन्ये न प्रतितिष्ठन्ति। तावापराधात्संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते॥ तावुभौ सह महाव्रते गृह्येते। यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। उभयोर्लोकयोः प्रतितिष्ठन्ति। अर्कमुक्थं भवति। अन्नाद्यस्यावरुध्यै ॥ ४ ॥

समायच्छत्यतिग्राह्यागृह्यन्ते गृह्यते संवत्सरस्यान्योन्यो गृह्येते पञ्चच ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

एकविꣳशएष भवति। एतेन वै देवाएकविꣳशेन। आदित्यमितउत्तमꣳ सुवर्गं लोकमारोहयन्। स वा-

एषइतएकविꣳशः। तस्य दशावस्तादहानि। दश परस्तात्। स वाएष विराज्युभयतः प्रतिष्ठितः। विराजि हि वाएषउभयतः प्रतिष्ठितः। तस्मादन्तरेमौ लोकौ यन्। सर्व्वेषु सुवर्गेषु लोकेष्वभितपन्नेति॥ १॥

देवावाआदित्यस्य सुवर्गस्य लोकस्य। पराचोऽतिपादादबिभयुः। तञ्छन्दोभिरहꣳहन्धृत्यै। देवावाआदित्यस्य सुवर्गस्य लोकस्य। अवाचोऽवपादादबिभयुः। तं पञ्चभीरश्मिभिरुदवयन्। तस्मादेकविꣳशेऽहन् पञ्च दिवाकीर्त्यानि क्रियन्ते। रश्मयोवै दिवाकीर्त्यानि। ये गायत्रे। ते गायत्रीषूत्तरयोः पवमानयोः॥ २॥

महादिवाकीर्त्यꣳ होतुः पृष्ठं। विकर्णं ब्रह्मसाम। भासोऽग्निष्टोमः। अथैतानि पराणि। परैर्वै देवाआदित्यꣳ सुवर्गं लोकमपारयन्। यदपारयन्। तत्पराणां परत्वं। पारयन्त्येनं पराणि। यएवं वेद। अथैतानि स्पराणि। स्परैर्वै देवाआदित्यꣳ सुवर्गं लोकमस्पारयन्। यदस्पारयन्। तत्स्पराणाꣳ स्परत्वं। स्पारयन्त्येनꣳ स्पराणि। य एवं वेद॥ ३॥

एति पवमानयोः स्पराणि पञ्च च॥ अनु॰ ४॥

पञ्चमोऽनुवाकः ।

अप्रतिष्ठां वा एते गच्छन्ति । येषाᳪं संवत्सरेऽनाप्तेऽथ । एकादशिन्याप्यते । वैष्णवं वामनमालभन्ते । यज्ञो वै विष्णुः । यज्ञमेवालभन्ते प्रतिष्ठित्यै । ऐन्द्राग्नमालभन्ते । इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ । ये एव देवते अयातयाम्नी । ते एवालभन्ते ॥ १ ॥

वैश्वदेवमालभन्ते । देवता एवावरुन्धते । द्यावापृथिव्यां धेनुमालभन्ते । द्यावापृथिव्योरेव प्रतितिष्ठन्ति । वायव्यं वत्समालभन्ते । वायुरेवैभ्यो यथायतनाद्देवता अवरुन्धे । आदित्यामविं वशामालभन्ते । इयं वा अदितिः । अस्यामेव प्रतितिष्ठन्ति । मैत्रावरुणीमालभन्ते ॥ २ ॥

मित्रेणैव यज्ञस्य स्विष्टᳪं शमयन्ति । वरुणेन दुरिष्टं । प्राजापत्यं तूपरं महावृत आलभन्ते । प्राजापत्योऽतिग्राह्योगृह्यते । अहरेव रूपेण समर्धयन्ति । अथो अह्न एवैष बलिर्ह्रियते । आग्नेयमालभन्ते प्रतिप्रज्ञात्यै । अजपेत्वान्वा एते पूर्व्वैर्मासैरवरुन्धते । यदेते गव्याः पशव आलभ्यन्ते । उभयेषां पशूनामवरुध्यै ॥ यदतिरिक्तामेकादशिनीमालभेरन् । अप्रियं भ्रातृव्यमभ्यतिरि-

च्येत। यद्द्वौ द्वौ पशू समस्येयुः। कनीयश्चायुः कुर्वी-
रन्। यदेते ब्राह्मणवन्तः पशवश्चालभ्यन्ते। नाप्रियं
भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते। न कनीयश्चायुः कुर्वते ॥ ३ ॥
ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुध्यै सप्त च ॥
अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः।

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवाभूतानाꣳ
रसं तेजः सम्भृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्त्ती-
ति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वं। महद्व्रतमिति। तन्म-
हाव्रतस्य महाव्रतत्वं। महतोव्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वं। पञ्चविꣳशस्तोमो भवति ॥ १ ॥
चतुर्विꣳशत्यर्धमासः संवत्सरः। यद्वाएतस्मिन्त्संव-
त्सरेऽधिप्राजायत। तदन्नं पञ्चविꣳशमभवत्। मध्यतः
क्रियते। मध्यतोह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत-
एव प्रजानामूर्ग्धीयते। अथ यद्वाद्दमन्ततः क्रियते।
तस्मादुदन्ते प्रजाः समेधन्ते। अन्ततः क्रियते प्रजनना-
यैव। त्रिवृच्छिरोभवति ॥ २ ॥
त्रेधाविहितꣳहि शिरः। लोमच्छवीरस्थि। परा
चास्तुवन्ति। तस्मात्तत्सहगेव। न मेद्यतोऽनुमेद्यति। न

क्रश्यतोऽनु क्रश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः। तस्माद्वयाꣳस्यन्यतरमर्धमभिपर्यावर्त्तन्ते। अन्यतरतोहि तद्गरीयः क्रियते ॥ ३ ॥

पञ्चविꣳशआत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवोवरिष्ठाः। एकविꣳशं पुच्छं। द्विपदासु स्तुवन्ति प्रतिष्ठित्यै। सर्व्वेण सह स्तुवन्ति। सर्व्वेण ह्यात्मनात्मन्वी। सहोत्पतन्ति। एकैकामुच्छिꣳषन्ति। आत्मन् ह्यङ्गानि बद्धानि। न वाएतेन सर्व्वः पुरुषः ॥ ४ ॥

यदितइतोलोमानि दतोनखान्। परिमादः क्रियन्ते। तान्येव ते न प्रत्युप्यन्ते। औदुम्बरस्तल्पो भवति। ऊर्ग्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्जएवान्नाद्यस्यावरुध्यै। यस्य तल्पसद्यमनभिजितꣳ स्यात्। स देवानाꣳ साम्यक्षे। तल्पसद्यमभिजयानीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। तल्पसद्यमेवाभिजयति ॥ ५ ॥

यस्य तल्पसद्यमभिजितꣳ स्यात्। स देवानाꣳ साम्यक्षे। तल्पसद्यं मा पराजेषीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। न तल्पसद्यं पराजयते। स्रेक्ते शꣳसति। महोवै स्रेक्तः। महसएवान्नाद्यस्यावरुध्यै। देवासुराः संयत्ताआसन्। तआदित्ये व्यायच्छन्त। तं देवाः समजयन् ॥ ६ ॥

तेनाज्यभागः। तेन सौम्यः। इध्मन्वत्याग्नेयस्याज्यभागस्य पुरोनुवाक्या भवति ॥ ३ ॥

यथा सुसम्बोधयति। तादृगेव तत्। अग्निन्वत्यः पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनाग्नेयꣳ सर्व्वं भवति। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदहइति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वाअग्निः। प्रजननमेवोपैतीति। कृतयजुः सम्भृतसम्भारइत्याहुः ॥ ४ ॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्य्यमिति। अथो खलु। सम्भृत्याएव सम्भाराः। कार्य्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृध्यै। तेनोपाꣳशु प्रचरति। एष्यइव वाएषः। यत्पुनराधेयः। यथोपाꣳशु नष्टमिच्छति ॥ ५ ॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं वित्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदहइति। तत्तथा नोपैति। प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्य्यात्। यथा पूर्व्वमाज्यभागौ स्यातां। एवं पत्नीसंयाजाः॥ तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वाएतत्। अनाग्नेयं वाएतत्क्रियतइति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नी-

संयाजानां । तेनाग्नेयं । तेन समृद्धं क्रियतइति ॥ ६ ॥

अरुन्धतीव तद्भवति सम्भृतसम्भार इत्याहुरिच्छति पत्नीसंयाजानेव च ॥ अनु० १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

देवावै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त । योऽग्निष्टोमं । यउक्थ्यं । योऽतिरात्रं । ते सहैव सर्व्वे वाजपेयमपश्यन । ते । अन्योन्यस्मै नातिष्ठन्त । अहमनेन यजाइति । ते ऽब्रुवन् । आजिमस्य धावामेति ॥ १ ॥

तस्मिन्नाजिमधावन् । तं बृहस्पतिरुदजयत् । तेनायजत । स स्वाराज्यमगच्छत् । तमिन्द्रोऽब्रवीत् । मामनेन याजयेति । तेनेन्द्रमयाजयत् । सोऽग्रं देवतानां पर्यैत् । अगच्छत्स्वाराज्यं । अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय ॥ २ ॥

यएवं विद्वान् वाजपेयेन यजते । गच्छति स्वाराज्यं । अग्रꣳ समानानां पर्येति । तिष्ठन्तेऽस्मै ज्यैष्ठ्याय । स वाएष ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च यज्ञः । तं वा एतं वाजपेयइत्याहुः । वाजाप्योवाएषः । वाजꣳ ह्येतेन देवाऐप्सन् । सोमोवै वाजपेयः । योवै सोमं वाजपेयं वेद ॥ ३ ॥

वाज्यैवैनं पीत्वा भवति । आस्य वाजी जायते । अन्नं

व वाजपेयः। य एवं वेद। अत्यन्नं। आस्यान्नादो जायते। ब्रह्म वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्ति ब्रह्मणान्नं। आस्य ब्रह्मा जायते॥ ४ ॥

वाग्वै वाजस्य प्रसवः। य एवं वेद। करोति वाचा वीर्य्यं। ऐनं वाचा गच्छति। अपिवतीं वाचं वदति। प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान् व्यादिशत्। स आत्मन् वाजपेयमधत्त। तन्देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यद्वाजपेयः॥ ५॥

अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एतानुज्जितीः प्रायच्छत्। तावा एता उज्जितयो व्याख्यायन्ते। यज्ञस्य सर्व्वत्वाय। देवतानामनिर्भागाय। देवा वै ब्रह्मणश्चान्नस्य च शमलमपाघ्नन्। यद्ब्रह्मणः शमलमासीत्। सा गाथा नाराशंस्यभवत्। यदन्नस्य। सा सुरा॥ ६ ॥

तस्माद्गायतश्च मत्तस्य च न प्रतिगृह्यं। यत्प्रतिगृह्णीयात्। शमलं प्रतिगृह्णीयात्। सर्व्वा वा एतस्य वाचोऽवरुद्धाः। यो वाजपेययाजी। या पृथिव्यां याग्नौ या रथन्तरे। यान्तरिक्षे या वायौ या वामदेव्ये। या दिवि यादित्ये या बृहति। याप्सु यौषधीषु या वनस्पतिषु। तस्माद्वाजपेययाज्यार्त्विजीनः॥ सर्व्वा ह्यस्य वाचोऽवरुद्धाः॥ ७ ॥

धावामेति ज्यैष्ठ्याय वेद ब्रह्मा जायते वाजपेयः सुरात्विजीनएकञ्च ॥ अनु० २ ॥

तृतियोऽनुवाकः ।

देवावै यदन्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावारुन्धत । तदतिग्राह्यै-रतिगृह्यावारुन्धत । तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वं । यदतिग्राह्यागृह्यन्ते । यदेवान्यैर्ग्रहैर्यज्ञस्य नावरुन्धे । तदेव तैरतिगृह्यावरुन्धे । पञ्च गृह्यन्ते । पांक्तो यज्ञः । यावानेव यज्ञः । तमाप्त्वावरुन्धे ॥ १ ॥

सर्व्वऐन्द्राभवन्ति । एकधैव यजमानइन्द्रियं दधति । सप्तदश प्राजापत्याग्रहागृह्यन्ते । सप्तदशः प्रजापतिः । प्रजापतेराप्त्यै । एकयर्चा गृह्णाति । एकधैव यजमाने वीर्य्यं दधाति । सोमग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च गृह्णाति । एतद्वै देवानां परममन्नं । यत्सोमः ॥ २ ॥

एतन्मनुष्याणां । यत्सुरा । परमेणैवास्माअन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे । सोमग्रहान् गृह्णाति । ब्रह्मणो वाएतत्तेजः । यत्सोमः । ब्रह्मणएव तेजसा तेजोयजमाने दधाति । सुराग्रहान् गृह्णाति । अन्नस्य वाएतच्छमलं । यत्सुरा ॥ ३ ॥

अन्नस्यैव शमलेन शमलं यजमानादपहन्ति । सो-

मग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च गृह्णाति। पुमान्वै सोमः। स्त्री सुरा। तन्मिथुनं। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। आत्मानमेव सोमग्रहैः स्पृणोति। जायाꣳ सुराग्रहैः। तस्माद्वाजपेययाज्यमुष्मिँल्लोके स्त्रियꣳ सम्भवति। वाजपेयाभिजितꣳ ह्यस्य ॥ ४ ॥

पूर्व्वे सोमग्रहाग्गृह्यन्ते। अपरे सुराग्रहाः। पुरोक्षꣳ सोमग्रहान्त्सादयति। पश्चादक्षꣳ सुराग्रहान्। पापवस्य सस्यविधृत्यै। एष वै यजमानः। यत्सोमः। अन्नꣳ सुरा। सोमग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च व्यतिषजति। अन्नाद्येनैवैनं व्यतिषजति ॥ ५ ॥

सम्पृचस्थ सम्मा भद्रेण पृङ्क्तेत्याह। अन्नं वै भद्रं। अन्नाद्येनैवैनꣳ सꣳसृजति। अन्नस्य वा एतच्छमलं। यत्सुरा। पाप्मेव खलु वै शमलं। पाप्मना वा एनमेतच्छमलेन व्यतिषजति। यत्सोमग्रहाꣳश्च सुराग्रहाꣳश्च व्यतिषजति। विपृचस्थविमा पाप्मनापृङ्क्तेत्याह पाप्मनैवैनꣳ शमलेन व्यावर्त्तयति ॥ ६ ॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतोमेध्यो दक्षिण्यः। प्राङ्द्रवति सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्सुराग्रहैः। इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोम-

गृहैः। यावदेव सत्यं। तेन सूयते। वाजसृद्भ्यः। सुरा-गृहान् हरन्ति। अनृतेनैव विशꣳसꣳसृजति॥ हिर-ण्यपात्रं मधोः पूर्णं ददाति। मधव्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उपहरति। एकधैव यजमान आयुस्तेजो दधाति॥ ७॥

आप्नावरुन्धे सोमः शमलं यत्सुराह्यस्यैनं व्यतिष-जति व्यावर्त्तयति सृजति चत्वारि च॥ अनु० ३॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षो-डशी नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवो-ऽवरुध्यन्त इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमा-लभते। अग्निष्टोममेव तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यं। ऐन्द्रेण षोडशिनः स्तोत्रं। सारस्वत्यातिरात्रं॥ १॥

मारुत्या बृहत्स्तोत्रं। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः। तान् पशुभिरेवावरुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन। प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यꣳषोडशिनः स्तोत्रेण। वाच-मतिरात्रेण। प्रजां बृहत्स्तोत्रेण। इममेव लोकमभि-जयत्यग्निष्टोमेन। अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥ २॥

सुवर्गं लोकꣳषोडशिनः स्तोत्रेण। देवयानानेव पथ

आरोहत्यतिरात्रेण । नाकꣳ रोहति वृहतस्तोत्रेण । तेज एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना । ओजो बलमैन्द्राग्नेन । इन्द्रियमैन्द्रेण । वाचꣳ सारस्वत्या । उभावेव देवलोकञ्च मनुष्यलोकञ्चाभिजयति मारुत्या वशया। सप्तदश प्राजापत्यान् पशूनालभते। सप्तदशः प्रजापतिः ॥ ३ ॥

प्रजापतेराप्त्यै । श्यामा एकरूपा भवन्ति । एवमिव हि प्रजापतिः समृद्ध्यै। तान्पर्यग्निकृतानुत्सृजति । मरुतो यज्ञमजिघाꣳसन् प्रजापतेः । तेभ्य एतां मारुतीं वशामालभत। तयैवैनानशमयत्। मारुत्या प्रचर्य्य । एतान् सञ्ज्ञपयेत्। मरुत एव शमयित्वा ॥ ४ ॥

एतैः प्रचरति। यज्ञस्याघाताय। एकधा वपा जुहोति। एकदेवत्या हि। एते। अथो एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। नैवारेण सप्तदशशरावेणैतर्हि प्रचरति। एतत्पुरोडाशा ह्येते। अथो पशूनामेव च्छिद्रमपि दधाति। सारस्वत्योत्तमया प्रचरति॥ वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिर्हि वाक्। अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्याः सर्वां वाचं वदन्ति ॥ ५ ॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वो-त्तमया प्रचरति षट्च ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

सावित्रं जुहोति कर्म्मणः कर्म्मणः पुरस्तात्। कस्त-द्वेदेत्याहुः। यद्वाजपेयस्य पूर्व्वं यदपरमिति। सवितृ-प्रसूतएव यथा पूर्व्वं कर्म्मणि करोति। सवने सवने जुहोति। आक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुव-र्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति न इत्याह। वाग्वै देवानां पुरान्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नꣳ स्वदयति ॥ १ ॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्तघ्नइति रथमुपावहरति वि-जित्यै। वाजस्यनुप्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयं। यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभि-षिच्यते। अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्पल्पूलय-ति। अप्सु वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टं। तदनुवे नन्ववस्न-वते। यदप्सु पल्पूलयति ॥ २ ॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टं। तदेवावरुन्धे। बहु वा अश्वो-मेध्यमुपगच्छति। यदप्सु पल्पूलयति। मेध्यानेवैनान् करोति। वायुर्वा त्वामनुर्वा त्वेत्याह। एतावा एतं देवता

अग्ने अश्वमयुञ्जन् । ताभिरेवैनान् युनक्ति । सवस्योज्जित्यै । यजुषा युनक्ति व्यावृत्त्यै ॥ ३ ॥

अपान्नपादाशु हेमन्निति सम्मार्ष्टि । मेध्यानेवैनान् करोति । अथोस्तौत्येवैनानाजिꣳसरिष्यतः । विष्णुक्रमान् क्रमते । विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति । वैश्वदेवो वै रथः । अङ्कौ न्यङ्कावभितो रथं यावित्याह । या एव देवता रथे प्रविष्टाः । ताभ्य एव नमस्करोति । आत्मनोऽनार्त्यै ॥ अश्वमरथं भावुकोऽस्य रथो भवति । य एवं वेद ॥ ४ ॥

स्वदयति पल्पूलयति व्यावृत्त्या अनार्त्यै द्वे च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

देवस्याहꣳसवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं जेषमित्याह । सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वाजमुज्जयति । देवस्याहꣳसवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजं जितावर्षिष्ठं नाकꣳ रुहेयमित्याह । सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वर्षिष्ठं नाकꣳ रोहति । चात्वाले रथचक्रन्निमित्तꣳ रोहति । अतो वा अङ्गिरस उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन् । साक्षादेव यजमानः सुवर्गं लोकमे-

ति। आवेष्टयति। वज्रोवै रथः। वज्रेणैव दिशोऽभि-
जयति ॥ १ ॥

वाजिनाᳪं साम गायते। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवा-
वरुन्धे। वाचोवर्ष्म देवेभ्योऽपाक्रामत्। तद्वनस्पतीन् प्रा-
विशत्। सैषा वाग्वनस्पतिषु वदति। या दुन्दुभौ। त-
स्माद्दुन्दुभिः सर्व्वावाचोऽतिवदति। दुन्दुभीन्त्समाघ्न-
न्ति। परमा वाएषा वाक् ॥ २ ॥

या दुन्दुभौ। परमयैव वाचावरां वाचमवरुन्धे।
अथो वाचएव वर्ष्म यजमानोऽवरुन्धे। इन्द्राय वाचं वद-
तेन्द्रं वाजं जापयतेन्द्रोवाजमजयिदित्याह। एष वाएत-
र्हीन्द्रः। योयजते। यजमानएव वाजमुज्जयति। सप्त-
दशप्रव्याधानाजिं धावन्ति। सप्तदशᳪं स्तोत्रं भवति।
सप्तदश सप्तदश दीयन्ते ॥ ३ ॥

सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। अर्वासि सप्ति-
रसि वाज्यसीत्याह। अग्निर्वा अर्वा। वायुः सप्तिः।
आदित्यो वाजी। एताभिरेवास्मै देवताभिर्देवरथं यु-
नक्ति। प्रष्टिवाहिनं युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः। दे-
वरथमेवास्मै युनक्ति ॥ ४ ॥

वाजिनोवाजं धावत काष्ठां गच्छतेत्याह। सुवर्गोवै

लोकः काष्ठा। सुवर्गमेव लोकं यन्ति। सुवर्गं वा एत लोकं यन्ति। यआजिं धावन्ति। प्राञ्चो धावन्ति। प्राङिव हि सुवर्गो लोकः। चतसृभिरनुमन्त्रयते। चत्वारि छन्दाꣳसि। छन्दोभिरेवैनं सुवर्गं लोकं गमयति॥ ५॥

प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। यआजिं धावन्ति। उदञ्च आवर्तन्ते। अस्मादेव तेन लोकान्न यन्ति। रथविमोचनीयं जुहोमि प्रतिष्ठित्यै। आमा वाजस्य प्रसवो जगम्यादित्याह। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। यथा लोकं वा एत उज्जयन्ति। यआजिं धावन्ति॥ ६॥

कृष्णलं कृष्णलं वाजसृद्भ्यः प्रयच्छति। यमेव ते वाजं लोकमुज्जयन्ति। तं परिक्रीय्यावरुन्धे। एकधा ब्रह्मण उपहरति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। देवा वा ओषधीष्वाजिमयुः। ताबृहस्पतिरुदजयत्। स नीवारान्निरवृणीत। तन्नीवाराणां नीवारत्वं। नैवारश्चरुर्भवति॥ ७॥

एतद्वै देवानां परममन्नं। यन्नीवाराः। परमेणैवास्मा अन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे। सप्तदशशरावो भवति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। क्षीरे

भवति। रुचमेवास्मिन्दधाति। सर्पिष्वान् भवति मेध्यत्वाय। बार्हस्पत्योवाएष देवतया॥ ८॥

योवाजपेयेन यजते। बार्हस्पत्यएष चरुः। अश्वान् सरिष्यतः रसलुपघ्नावधापयति। यमेव ते वाजं लोकमुज्जयन्ति। तमेवावरुन्धे। अजीजियतवनस्पतय-इन्द्रं वाजं विमुच्यध्वमिति दुन्दुभीन् विमुञ्चति। यमेव ते वाजं लोकमिन्द्रियं दुन्दुभयउज्जयन्ति। तमेवावरुन्धे॥ ९॥

अभिजयति वाएषा वाग्दीयन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति यश्राजिन्धावन्ति भवति देवतयाष्टौ च॥ अनु० ६॥

सप्तमोऽनुवाकः।

ताप्यं यजमानं परिधापयति। यज्ञोवै ताप्यं। यज्ञेनैवैनꣳ समर्धयति। दर्भमयं परिधापयति। पवित्रं वै दर्भाः। पुनात्येवैनं। वाजं वाएषोऽवरुरुत्सते। योवाजपेयेन यजते। ओषधयः खलु वै वाजः। यद्दर्भमयं परिधापयति॥ १॥

वाजस्यावरुध्यै। जायएहि सुवोरोहावेत्याह। पत्निया एवैष यज्ञस्यान्वारम्भो नवच्छित्यै। सप्तदशार-

त्रियूपो भवति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। तूपरश्चतुरश्रिर्भवति। गौधूमञ्च पालं। न वाएते व्रीह्येन यवाः। यद्गोधूमाः ॥ २ ॥

एवमिव हि प्रजापतिः समृध्यै। अथो अमुमेवास्मै लोकमन्नवन्तं करोति। वासोभिर्वेष्टयति। एष वै यजमानः। यद्यूपः। सर्व्वदेवत्यं वासः। सर्व्वाभिरेवैनं देवताभिस्समर्धयति। अथो आक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। द्वादशवाजप्रसवीयानि जुहोति॥ ३ ॥

द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सरमेव प्रीणाति। अथो संवत्सरमेवास्माउपदधाति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। दशभिः कल्पैरोहति। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणानेव यथा स्थानं कल्पयित्वा। सुवर्गं लोकमेति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वं ॥ ४ ॥

यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तेन सह सुवर्गं लोकमेति। सुवर्देवाँ अगन्मेत्याह। सुवर्गमेव लोकमेति। अमृताअभूमेत्याह। अमृतमिव हि सुवर्गो लोकः। प्रजापतेः प्रजाअभूमेत्याह। प्राजापत्योवा अयं लोकः। अस्मादेव तेन लोकान्नैति ॥ ५ ॥

समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । आसपुटैर्घ्नन्ति । अन्नं वाऽइयं । अन्नाद्येनैवैनꣳ समर्धयन्ति । ऊषैर्घ्नन्ति । एते हि साक्षादन्नं । यदूषाः । साक्षादेवैनमन्नाद्येन समर्धयन्ति । परस्तात्प्रत्यञ्चं घ्नन्ति ॥ ६ ॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते । शीर्षतो घ्नन्ति । शीर्षतोह्यन्नमद्यते । दिग्भ्यो घ्नन्ति । दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते । ईश्वरोवा एष पराङ्प्रदघः । योयूपꣳ रोहति । हिरण्यमध्यवरोहति । अमृतं वै हिरण्यं । अमृतꣳ सुवर्गो लोकः ॥ अमृत एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति । शतमानं भवति । शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः । आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति । पुष्ट्यै वा एतद्रूपं । यद्जा । त्रिःसंवत्सरस्यान्यान् पशून् परिप्रजायते । बस्ताजिनमध्यवरोहति । पुष्ट्यामेव प्रजनने प्रतितिष्ठति ॥ ७ ॥

परिधापयति गोधूमा जुहोति स्वन्नैति प्रत्यञ्चं घ्नन्ति लोकोनव च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति । सप्त वा अन्नानि । यावन्त्ये-वान्नानि । तान्येवावरुन्धे । सप्त ग्राम्या ओषधयः । सप्तारण्याः । उभयीषामवरुध्यै । अन्नस्यान्नस्य जुहोति । अन्नस्यान्नस्यावरुध्यै । यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्नी-यात् ॥ १ ॥

अवरुद्धेन व्यृध्येत । सर्व्वस्य समवदाय जुहोति । अनवरुद्धस्यावरुध्यै । औदुम्बरेण स्रुवेण जुहोति । ऊर्ग्वा अन्नमुदुम्बरः । ऊर्जमेवान्नाद्यस्यावरुध्यै । देवस्य त्वा-सवितुः प्रसवइत्याह । सवितृप्रसवएवैनं ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति । अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति । अन्नस्यान्नस्यावरुध्यै ॥ २ ॥

पुरस्तात्प्रत्यञ्चमभिषिञ्चति । पुरस्ताद्धि प्रतीचीन-मन्नमद्यते । शीर्षतोऽभिषिञ्चति । शीर्षतो ह्यन्नमद्यते । आमुखादन्ववस्रावयति । मुखतएवास्मा अन्नाद्यं दधा-ति । अग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह । एष वा अग्नेः सवः । तेनैवैनमभिषिञ्चति । इन्द्रस्य त्वा साम्रा-ज्येनाभिषिञ्चामीत्याह ॥ ३ ॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति । बृहस्पतेस्त्वा साम्रा-

ज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनमभिषिञ्चति। सोमग्रहाꣳश्चावदानीयानि चर्त्विग्भ्यउपहरन्ति। अमुमेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाꣳश्चानवदानीयानि च वाजसृद्भ्यः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो उभयोष्वेवाभिषिच्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः ॥ ४ ॥

इन्द्रियस्यावरुध्यै। अनिरुक्ताभिः प्रातः सवने स्तुवते। अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। वाजवतीभिर्माध्यन्दिने। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। शिपिविष्टवतीभिस्तृतीयसवने। यज्ञोवै विष्णुः। पशवः शिपिः॥ यज्ञएव पशुषु प्रतितिष्ठति। बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवैनꣳ श्रियै गमयति ॥ ५ ॥

अश्नीयादन्नस्यान्नस्यावरुध्याइन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह वाजसृतः शिपिस्त्रीणि च॥ अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः।

नृषदन्त्वेत्याह। प्रजावै नृन्। प्रजानामेवैतेन सूयते। द्रुषदमित्याह। वनस्पतयोवै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेन सयते। भवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्

भवति। भुवनमगन्निति वै तमाहुः। भुवनमेवैतेन ग-
च्छति ॥ १ ॥

अप्सुषदन्त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेन घृतस्य
सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान् भवति।
व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमैवैतेन गच्छति। पृथि-
विषदन्त्वान्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोका-
नाꣳ सूयते। तस्माद्वाजपेययाजी न कञ्चन प्रत्यव-
रोहति। अपीव हि देवतानाꣳ सूयते ॥ नाकसद-
मित्याह। यदा वै वसीयान् भवति। नाकमगन्निति
वै तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चज-
नीना इत्याह। पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपाꣳ
रससुद्वयसमित्याह। अपामेवैतेन रसस्य सूयते।
सूर्यरश्मिꣳ समाभृतमित्याह सम्मुकृत्वाय ॥ २ ॥

गच्छति सूयते नव च ॥ अनु० ६ ॥

दशमोऽनुवाकः।

इन्द्रो वृत्रꣳ हत्वा। असुरान् पराभाव्य। सोऽमा-
वास्यां प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पि-
तॄन् यज्ञोऽगच्छत्। तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न

पुनरददुः। तेऽब्रुवन् वरं वृणामहै। अथ वः पुनर्दा-
स्यामः। अस्मभ्यमेव पूर्व्वेद्युः क्रियतइति ॥ १ ॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्व्वेद्युः क्रियते।
यत्पितृभ्यः पूर्व्वेद्युः करोति। पितृभ्यएव तद्यज्ञं नि-
ष्क्रीय यजमानः प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा
नमइत्याह। पितुरेवाधि सोमपीथमवरुन्धे। नहि
पिता प्रमीयमाणआहैष सोमपीथइति। इन्द्रियं वै
सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे। तेनेन्द्रि-
येण द्वितीयां जायामभ्यश्नुते ॥ २ ॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजश्रवसाविदामक्रन्। तस्मा-
त्ते द्वे द्वे जाये अभ्याक्षत। यएवं वेद। अभि द्वितीयां
जायामश्नुते। अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नमइत्याह।
यएव पितृणामग्निः। तं प्रीणाति। तिस्रआहुतीर्जु-
होति। त्रिर्निदधाति। षट् सम्पद्यन्ते ॥ ३ ॥

षड्वाऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। तूष्णीं मेक्षण-
मादधाति। अस्ति वाहि षष्ठऋतुर्नवा। देवान् वै पि-
तॄन्प्रीतान्। मनुष्याः पितरोनुप्रपिपते। तिस्रआहु-
तीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति। षट् सम्पद्यन्ते। षड्वा
ऋतवः ॥ ४ ॥

ऋतवः खलु वै देवाः पितरः। ऋतूनेव देवान् पितॄन्प्रीणाति। तान् प्रीतान्। मनुष्याः पितरोनुप्रपिपते। सकृदाच्छिन्नं बर्हिर्भवति। सकृदिव हि पितरः। त्रिर्निदधाति। तृतीये वाइतोलोके पितरः। तानेव प्रीणाति। पराङावर्त्तते॥ ५॥

ह्रीकाहि पितरः। ओष्मणोव्यावृतउपास्ते। ऊष्मभागाहि पितरः। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्राश्यां३ न प्राश्यां३ मिति। यत्प्राश्नीयात्। जन्यमन्नमद्यात्। प्रमायुकः स्यात्। यन्न प्राश्नीयात्। अहविः स्यात्॥ ६॥

पितृभ्यआवृश्चेत्। अवघ्रेयमेव। तन्नेव प्राशितन्नेवाप्राशितं। वीरं वै वा पितरः प्रयन्तोहरन्ति। वीरं वा ददति। दशाञ्छिनत्ति। हरणभागाहि पितरः। पितॄनेव निरवदयते। उत्तरआयुषि लोम छिन्दीत। पितॄणाः ह्येतर्हि नेदीयः॥ ७॥

नमस्करोति। नमस्कारोहि पितॄणां। नमोवः पितरोरसाय। नमोवः पितरः शुष्माय। नमोवः पितरो जीवाय। नमोवः पितरः स्वधायै। नमोवः पितरो मन्यवे। नमोवः पितरोघोराय। पितरोनमोवः। यएतस्मिँल्लोके स्थ॥ ८॥

युष्मांस्तेनु। येऽस्मिंल्लोके। मान्तेनु। यएतस्मिंल्लो-
के स्थ। यूयं तेषां वसिष्ठाभूयास्त। येऽस्मिंल्लोके। अहं
तेषां वसिष्ठोभूयासमित्याह। वसिष्ठः समानानां भ-
वति। यएवं विद्वान् पितृभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां
यज्ञः॥ ९॥

देवानां वाइतरे यज्ञाः। तेन वाएतत् पितृलोके
चरति। यत्पितृभ्यः करोति। सईश्वरः प्रमेतोः। प्राजा-
पत्ययर्चा पुनरैति। यज्ञोवै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह
पुनरैति। न प्रमायुकोभवति। पितृलोके वाएतद्य-
जमानश्चरति। यत्पितृभ्यः करोति॥ स ईश्वरआर्त्ति-
मार्त्तोः। प्रजापतिस्त्वावैनन्ततउन्नेतुमर्हतीत्याहुः।
यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति। प्रजापतिरेवैनन्ततउन्न-
यति। नार्त्तिमार्छति यजमानः॥ १०॥

इत्यस्तुते पद्यन्ते पद्यन्ते षड्वा ऋतवोवर्त्ततेऽहविःस्या-
न्नेदीयःस्थ यज्ञोयजमानश्चरति यत्पितृभ्यः करोति
पञ्च च॥

देवासुराअग्नीषोमयोर्द्देवावै यथादर्शो देवावै यद्-
न्यैर्ग्रहैर्ब्रह्मवादिनोनाग्निष्टोमेन सावित्रं देवस्याहं
ताष्यं समान्नहोमान्त्पदन्त्वेन्द्रो वृत्रं हत्वा दश॥

देवासुरावाज्यैवैनं तस्माद्वाजपेययाजी देवस्याहं वाजस्यावरुध्याइन्द्रियमेवास्मिन् ह्लोकाद्धि पितरः पञ्चषष्टि। ॥ ६५ ॥ हरिः ॐ ॥ इति तृतीयाध्यायः ॥

चतुर्थोऽध्यायः।

प्रथमानुवाकः।

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न व्यजानात्। इमेऽन्यइमेऽन्यइति। स देवान्ꣳ शून्नकरोत्। तानभ्यषुणोत्। तान् पवित्रेणापुनात्। तान् पुरस्तात् पवित्रस्य व्यगृह्णात्। ते ग्रहाअभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वं ॥ १ ॥

देवतावाएतायजमानस्य गृहे गृह्यन्ते। यद्ग्रहाः। विदुरेनं देवाः। यस्यैवं विदुषएते ग्रहागृह्यन्ते। एषा वै सोमस्याहुतिः। यदुपाꣳशुः। सोमेन देवाꣳस्तर्पयाणीति खलु वै सोमेन यजते। यदुपाꣳशुं जुहोति। सोमेनैव तद्देवाꣳस्तर्पयति। यद्ग्रहाञ्जुहोति ॥ २ ॥

देवाएव तद्देवान् गच्छन्ति। यच्चमसञ्जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानः सुवर्गं लोकमेति। किन्त्वैतदग्रआसीदित्याहुः। यत्पाचाणीति। इयं वाएतदग्रआसीत्। मृण्मयानि वाएतान्यासन्। तैदेवान-

व्यावृत्तमगच्छन्। तएतानि दारुमयाणि पात्राण्यप-
श्यन्। तान्यकुर्वत ॥ ३ ॥

तैर्वै ते व्यावृत्तमगच्छन्। यद्दारुमयाणि पात्राणि
भवन्ति। व्यावृत्तमेव तैर्यजमानोगच्छति। यानि दा-
रुमयाणि पात्राणि भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिज-
यति। यानि मृन्मयानि। इममेव तैर्लोकमभिजयति।
ब्रह्मवादिनोवदन्ति। कास्वतस्त्रस्थालीर्वायव्याः सोम-
ग्रहणीरिति। देवावै पृश्निमदुहन् ॥ ४ ॥

तस्याएते स्तनाआसन्। इयं वै पृश्निः। तामा-
दित्याआदित्यस्थाल्या चतुष्पदः पशूनदुहन्। यदा-
दित्यस्थाली भवति। चतुष्पदएव तया पशून्यजमान
इमां दुहे। तामिन्द्रउक्थ्यस्थाल्येन्द्रियमदुहत्। यदु-
क्थ्यस्थाली भवति। इन्द्रियमेव तया यजमानइमां
दुहे। तां विश्वेदेवाआग्रयणस्थाल्योर्जमदुहन्। य-
दाग्रयणस्थाली भवति॥ ऊर्जमेव तया यजमानइमां
दुहे। तां मनुष्याद्ध्रुवस्थाल्यायुरदुहन्। यद्ध्रुवस्थाली
भवति। आयुरेव तया यजमानइमां दुहे। स्थाल्या
गृह्णाति। वायव्येन जुहोति। तस्मादन्येन पात्रेण पशून्

दुहन्ति। अन्येन प्रतिगृह्णन्ति। अथो व्यावृत्तमेव तद्यजमानो गच्छति ॥ ५ ॥

गृहत्वं ग्रहाञ्जुहोत्यकुर्वतादुहन्नाग्रयणस्थाली भवति नव च ॥ अनु० १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

यवꣳ सुराममश्विना। नमुचा वासुरे सचा। विपिपाना शुभस्पती। इन्द्रं कर्म्मस्वावतं। पुत्रमिव पितरावश्विनोभा। इन्द्रावतं कर्म्मणा दꣳसनाभिः। यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः। सरस्वती त्वा मघवन्नभीष्णात्। अहाव्यग्ने हविरास्येते। स्रुचीव घृतञ्चमूइव सोमः ॥ १ ॥

वाजसनिꣳ रयिमस्मेसु वीरं। प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तं। यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षणः। वशा मेषा अवसृष्टास आहुताः। कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे। हृदा मतिं जनय चारुमग्नये। नाना हि वां देवहितꣳ सदो मितं। मा सꣳसृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोम एषः। मा मा हिꣳसीस्वां योनिमाविशन् ॥ २ ॥

यदत्र शिष्टꣳ रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो अपिबच्छचीभिः। अहं तदस्य मनसा शिवेन। सोमꣳ राजा-

नमिह भक्षयामि। द्वे स्रुती अशृणवं पितॄणां। अहं देवानामुत मर्त्यानां। ताभ्यामिदं विश्वं भुवनꣳ समेति। अन्तरा पूर्व्वमपरं च केतुं। यस्ते देव वरुण गायत्रच्छन्दाः पाशः। तन्त एतेनावयजे ॥ ३ ॥

यस्ते देव वरुण त्रिष्टुप्छन्दाः पाशः। तन्त एतेनावयजे। यस्ते देव वरुण जगतीछन्दाः पाशः। तन्त एतेनावयजे। सोमोवा एतस्य राज्यमादत्ते। योराजा सन्राज्योवा सोमेन यजते। देवसुवामेतानि हवीꣳषि भवन्ति। एतावन्तोवै देवानाꣳ सवाः। तएवास्मै सवान्प्रयच्छन्ति। तएनं पुनस्सुवन्ते राज्याय॥ देवसूराजा भवति ॥ ४ ॥

सोमेआविशन् यजे राज्यायैकञ्च ॥ अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः।

उदस्थाद्देव्यदितिर्विश्वरूपी। आयुर्यज्ञपतावधात्। इन्द्राय कृण्वती भागं। मित्राय वरुणाय च। इयं वा अग्निहोत्री। इयं वा एतस्य निषीदति। यस्याग्निहोत्री निषीदति। तामुत्थापयेत्। उदस्थाद्देव्यदितिरिति। इयं वै देव्यदितिः॥ १ ॥

इयमेवास्मा उत्थापयति। आयुर्यज्ञपतावधादि-

त्याह । आयुरेवास्मिन्दधाति। इन्द्राय कृण्वती भाग मित्राय वरुणाय चेत्याह। यथा यजुरेवैतत्। अवर्त्तिं वा एषैतस्य पाप्मानं प्रतिख्याय निषीदति। यस्याग्निहोत्र्युपसृष्टा निषीदति। तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्यात्। यस्यान्नं नाद्यात्। अवर्त्तिमेवास्मिन् पाप्मानं प्रतिमुञ्चति ॥ २ ॥

दुग्ध्वा ददाति। नह्यदृष्टा दक्षिणा दीयते। पृथिवीं वा एतस्य पयः प्रविशति। यस्याग्निहोत्रं दुह्यमानꣳ स्कन्दयति। यदद्य दुग्धं पृथिवीमसक्त। यदोषधीरप्यसरद्यदापः। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीत्याह। पय एवात्मन् गृहेषु पशुषु धत्ते। अप उपसृजति ॥ ३ ॥

अद्भिरेवैनदाप्नोति। यो वै यज्ञस्यार्त्तेनानार्त्तꣳसꣳसृजति। उभे वै ते तर्ह्यार्च्छतः। अर्च्छति खलु वा एतदग्निहोत्रं। यद्दुह्यमानꣳ स्कन्दति। यदभिदुह्यात्। आर्त्तेनानार्त्तं यज्ञस्य सꣳसृजेत्। तदेव यादृक्कीदृक् च होतव्यं। अथान्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यं। अनार्त्तेनैवार्त्तं यज्ञस्य निष्करोति ॥ ४ ॥

यद्य द्रतस्य स्कन्देत्। यत्ततो हुत्वा पुनरेयात्। यज्ञं

विच्छिन्द्यात्। यत्र स्कन्देत्। तन्निषद्य पुनर्गृह्णीयात्। यत्रैव स्कन्दति। ततएवैनत्पुनर्गृह्णाति। तदेव यादृक् कीदृक् च होतव्यं। अथान्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यं। अनार्त्तेनैवार्त्तिं यज्ञस्य निष्करोति ॥ ५ ॥

वि वाएतस्य यज्ञश्छिद्यते। यस्याग्निहोत्रेऽधिश्रिते श्वान्तरा धावति। रुद्रः खलु वाएषः। यदग्निः। यज्ञामन्वत्यावर्त्तयेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानःस्यात्। यदपोऽन्वतिषिञ्चेत्। अनाद्यमग्नेरापः। अनाद्यमाभ्यामपि दध्यात्॥ गार्हपत्याद्भस्मादाय। इदं विष्णुर्विचिक्रमइति वैष्णव्यर्चाहवनीयाध्वꣳसयन्नुद्रवेत्। यज्ञोवै विष्णुः। यज्ञेनैव यज्ञꣳ सन्तनोति। भस्मना पदमपि वपति शान्त्यै ॥ ६ ॥

वै देव्यदितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात्पञ्च च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

नि वाएतस्याहवनियो गार्हपत्यं कामयते। नि गार्हपत्यआहवनीयं। यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्योऽभिनिम्रोचति। दर्भेण हिरण्यं प्रबध्य पुरस्ताद्धरेत्। अथाग्निं। अथाग्निहोत्रं। यद्धिरण्यं पुरस्ताद्धरति। ज्योतिर्वै

हिरण्यं। ज्योतिरेवैनं पश्यन्नुद्धरति। यदग्निं पूर्व्वꣳ हरत्यथाग्निहोत्रं ॥ १ ॥

भागधेयेनैवैनं प्रणयति। ब्राह्मणआर्षेयउद्धरेत्। ब्राह्मणोवै सर्व्वादेवताः। सर्व्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति। अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। वृतमेव हतमनुम्रियते। आर्त्तिं वाएषआत्मनोगच्छति। यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्य्योऽभिनिम्लोचति ॥ २ ॥

पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्क्रोति। वरुणो वाएतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्य्योऽभिनिम्लोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते। निवाएतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। निगार्हपत्यआहवनीयं। यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्य्योऽभ्युदेति। चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत् ॥ ३ ॥

अथाग्निं। अथाग्निहोत्रं। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वाअग्नेः प्रियं धाम। यदाज्यं। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति। यदग्निं पूर्व्वꣳ हरत्यथाग्निहोत्रं। भागधेयेनैवैनं प्रणयति। ब्राह्मणआर्षेयउद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्व्वादेवताः ॥ ४ ॥

सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति। पराची वाएतस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना जुषतां। यज्ञं देवेभिरन्वितं। देवेभ्यो मधुमत्तमꣳस्वाहेति प्रत्यञ्चिपद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवासयति। अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत। व्रतमेव हृतमनुम्रियते। अन्तं वाएषआत्मनोगच्छति॥ ५॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्योऽभ्युदेति। पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति। मित्रोवाएतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते। यस्याहवनियोऽनुद्वाते गार्हपत्यउद्वायेत्॥ ६॥

यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनुरुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत। रुद्रोऽस्य पशून्घातुकः स्यात्। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यं मन्थेत्॥ ७॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।

स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनꣳ स्वाद्योनेः प्रजनयति। गार्हपत्यं मन्थति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उपतिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽपक्रामन्ति। इषे रय्यै रमस्व ॥ ८ ॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जे पत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः। पशूनेवास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह। ऋक्सामे वै सारस्वतावुत्सौ। ऋक्सामाभ्यामेवैनꣳ समिन्धे। सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्। बृहद्विराट् ॥ ९ ॥

ताभ्यामेवैनꣳ समिन्धे। वज्रो वै चक्रं। वज्रो वा एतस्य यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वान्तराग्नी याति। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यदग्नेः पूर्व्वं प्रभृतं पदꣳ हि तत्। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततान। तत्र रयिष्ठामनुसम्भरैतं। सन्नः सृज सुमत्या वाजवत्येति ॥ पूर्व्वेणैवास्य यज्ञेन यज्ञमनुसन्तनोति। त्वमग्ने स प्रथा असीत्याह। अग्निः सर्व्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञꣳ सन्तनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव पथिकृतꣳ स्वेन भागधेयेनो-

पधावति। स एवैनं यज्ञियं पन्थानमपि नयति। अनड्वान् दक्षिणा। वही ह्येष समृद्ध्यै ॥ १० ॥

हरत्यथाग्निहोत्रं निंम्रोचति हरेद्देवतागच्छत्युद्दायें- न्मन्येद्रमस्व बृहद्विराडेति नवं च ॥ अनु० ४ ॥

निवै पूर्व्वं त्रीणि निंम्रोचति दर्भेण यद्धिरण्यमग्नि- होत्रं। पुनर्वरुणोवारुणं निवाएतस्याभ्युदेति चतुर्गृ- हीतमाज्यं यदाज्यं यदग्निं पराच्युषाः। पुनर्मित्रोमैत्रं यस्याहवनियेनुद्दाते गार्हपत्ये यद्वै मन्येदुद्धरेत् ॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

यस्य प्रातःसवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यन्दिनꣳ सवनं कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्धयति मरुतामिति धयद्वतीषु कुर्व्वन्ति। छिनत्ति वै सन्ध्यधीतं। सन्धीव खलु वाएतत्। यत्सवनस्यातिरिच्यते। यद्धयद्वतीषु कुर्व्व- न्ति। सन्धेः शान्त्यै। गायत्रꣳ साम भवति पञ्चदशः स्तोमः। तेनैव प्रातःसवनान्नयन्ति ॥ १ ॥

मरुत्वतीषु कुर्व्वन्ति। तेनैव माध्यन्दिनात्सवनान्न- यन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होतानुशꣳसति। म-

ध्यतएव यज्ञꣳ समादधाति। यस्य माध्यन्दिने सवने सोमोऽतिरिच्यते। आदित्यं तृतीयसवनं कामयमानो-ऽभ्यतिरिच्यते। गौरिवीतꣳ साम भवति। अतिरिक्तं वै गौरिवीतं। अतिरिक्तं यत्सवनस्यातिरिच्यते॥ २ ॥

अतिरिक्तस्य शान्त्यै। बण्महाꣳ असि सूर्येति कुर्वन्ति। यस्यैवादित्यस्य सवनस्य कामेनातिरिच्यते। तेनैवैनं कामेन समर्धयन्ति। गौरिवीतꣳ साम भवति। तेनैव माध्यन्दिनात्सवनान्नयन्ति। सप्तदशः स्तोमः। तेनैव तृतीयसवनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होतानुशꣳसति॥ ३ ॥

मध्यतएव यज्ञꣳ समादधाति। यस्य तृतीयसवने सोमोऽतिरिच्येत। उक्थ्यं कुर्वीत। यस्योक्थ्येऽतिरिच्येत। अतिरात्रं कुर्वीत। यस्यातिरात्रेऽतिरिच्यते। तं वै दुष्प्रज्ञानं। यजमानं वा एतत्पशवश्चासाद्य यन्ति। बृहत्साम भवति। बृहद्वा इमाँल्लोकान्दाधार॥ बार्हताः पशवः। बृहतैवास्मै पशून्दाधार। शिपिविष्टवतीषु कुर्वन्ति। शिपिविष्टो वै देवानां पुष्टं। पुष्ट्यैवैनꣳ समर्धयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होतानुशꣳसति। मध्यतएव यज्ञꣳ समादधाति॥ ५ ॥

यन्ति सवनस्यार्तिरच्यतें शꣳसति दाधाराष्टौ च॥
अनु॰ ५॥

षष्ठोऽनुवाकः।

एकैकोवै जनतायामिन्द्रः। एकं वाएताविन्द्रमभिसꣳसुनुतः। यौ द्वौ सꣳसुनुतः। प्रजापतिर्वाएष वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणोदन्ताः। अन्यतरं वाएते सꣳसुन्वतोनिर्वप्सति। पूर्वेणोपसृता देवताइत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयान् भवति। एतावन्त्याज्यानि भवन्त्यभिजित्यै॥ १॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतोवै देवानामपराजितमायतनं। देवानामेवापराजितआयतने यतते। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः। इयं वाव रथन्तरं। असौ बृहत्। आभ्यामेवैनमन्तरैति। वाचश्च मनसश्च। प्राणाच्चापानाच्च। दिवश्च पृथिव्याश्च॥ २॥

सर्व्वस्मादित्ताद्वेद्यात्। अभिवर्त्तोब्रह्मसाम भवति। सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्यै। अभिजिद्भवति। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। विश्वजिद्भवति। विश्वस्य जित्यै। यस्य भूयाꣳसोयज्ञक्रतवइत्याहुः। स देवतावृङ्क्तइति। यद्यग्निष्टोमः सोमः पुरस्तात्स्यात्॥ ३॥

उक्थ्यं कुर्व्वीत। यद्युक्थ्यं स्यात्। अतिरात्रं कुर्व्वीत यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृङ्क्ते। योवै छन्दोभिरभिभवति। स सꣳसुन्वतोरभिभवति। संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह। छन्दाꣳसि वै संवेशउपवेशः। छन्दोभिरेवास्य छन्दाꣳस्यभिभवति। इष्टर्गोवाऋत्विजामध्वर्य्युः ॥ ४ ॥

इष्टर्गः खलु वै पूर्व्वोऽर्ष्टुः क्षीयते। प्राणापानौ मृत्योर्मापातमित्याह। प्राणापानयोरेव श्रयते। प्राणापानौ मामाहासिष्टमित्याह। नैनं पुरायुषः प्राणापानौ जहितः। आर्त्तिं वाएते निर्यन्ति। येषां दीक्षितानां प्रमीयते। तं यदववर्जयुः। क्रूरकृतामिवैषां लोकः स्यात्। आहर दहेति ब्रूयात् ॥ ५ ॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञिया ऋग्भिस्तुयुः। इयं वै सर्पतो राज्ञी। अस्याएवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः। यस्तुतमननुशस्तमिति। होता प्रथमः प्राचीनावीती मार्जालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्त्तयेत्। उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति ॥ ६ ॥

अथोधुवन्त्येवैनं। अथोन्ये चास्मै ह्नुवते। त्रिःपरि-

यन्ति। त्रयइमे लोकाः। एभ्यएवैनं लोकेभ्योधुवते। त्रिः पुनः परियन्ति। षट्सम्पद्यन्ते। षड्वाऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते। अग्नआयूंषि पवसइति प्रतिपदं कुर्वीरन्॥ रथन्तरसामैषांं सोमः स्यात्। आयुरेवात्मन्दधते। अथो पाप्मानमेव विजहतोयन्ति॥ ७॥

अभिजित्यै पृथिव्याश्च स्याद्ध्वर्युब्रूयाल्लोकयोः परिदद्दति कुर्वीरंस्तोत्रिंणि च॥ अनु० ६॥

सप्तमोऽनुवाकः।

असुर्य्यं वाएतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवोवीर्य्यमपक्रामन्ति। यस्य यूपोविरोहति। त्वाष्ट्रं बहु रूपमालभेत। त्वष्टा वै रूपाणामीशे। यएव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन् पशून् वीर्य्यं यच्छति। नास्मात्पशवोवीर्य्यमपक्रामन्ति। आर्त्तिमेते नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्वायति॥ १॥

यदाहवनीयउद्वायेत्। यत्तं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीयउद्वायेत्। आग्नीध्रादुद्धरेत्। यदाग्नीध्रउद्वायेत्। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यद्गार्हपत्यउद्वायेत्। अतएव पुनर्मन्थेत्॥ २॥

अत्र वाव स निलयते। यत्र खलु वै निलीनमुत्तमं पश्यन्ति। तदेनमिच्छन्ति। यस्माद्दारोरुद्दायेत्। तस्यारणीं कुर्य्यात्। क्रुमुकमपि कुर्य्यात्। एषा वाअग्नेः प्रिया तनूः। यत् क्रुमुकः। प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। गार्हपत्यं मन्थति ॥ ३ ॥

गार्हपत्योवाअग्नेर्योनिः। स्वादेवैनं योनेर्जनयति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। यस्य सोम उपदस्येत्। सुवर्णꣳ हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदा धूनुयात्। जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमं जुहोति। सोमस्य वाअभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत् ॥ ४ ॥

तत्सुवर्णꣳ हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णꣳ हिरण्यं कुर्व्वन्ति। प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतꣳ सोममपहरेयुः। क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरेयुः। आदाराꣳश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्रीयꣳ सोममाहरत्। तस्य योऽꣳशुः परापतत् ॥ ५ ॥

तआदाराअभवन्। इन्द्रोवृत्रमहन्। तस्य वल्कः परापतत्। तानि फाल्गुनान्यभवन्। पशवोवै फाल्गुनानि। पशवः सोमोराजा। यदादाराꣳश्च फाल्ग-

नानि चाभिषुणोति । सोममेव राजानमभिषुणोति । शृतेन प्रातःसवने श्रीणीयात् । दध्ना मध्यन्दिने ॥ ६ ॥

नीतमिश्रेण तृतीयसवने । अग्निष्टोमः सोमः स्याद्रथन्तरसाम । यदृत्विजोवृताः स्युः । तएनं याजयेयुः । एकाङ्गां दक्षिणां दद्यात्तेभ्यएव । पुनः सोमं क्रीणीयात् । यज्ञेनैव तद्यज्ञमिच्छति । सैव ततः प्रायश्चित्तिः । सर्व्वाभ्योवा एष देवताभ्यः सर्व्वेभ्यः पृष्ठेभ्यआत्मानमागुरते । यः सत्रायागुरते ॥ एतावान् खलु वै पुरुषः । यावदस्य वित्तं । सर्व्ववेदसे न यजेत । सर्व्वपृष्ठोऽस्य सोमः स्यात् । सर्व्वाभ्यएव देवताभ्यः सर्व्वेभ्यः पृष्ठेभ्यआत्मानं निष्क्रीणीते ॥ ७ ॥

उद्वायति मन्येन्मन्यत्यक्रामत्परापतन्मध्यन्दिनआगुरते पञ्च च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

पवमानः सुवर्जनः । पवित्रेण विचर्षणिः । यः पूतः स पुनातु मा । पुनन्तु मा देवजनाः । पुनन्तु मनवोधिया । पुनन्तु विश्वआयवः । जातवेदः पवित्रवत् । पवित्रेण पुनीहि मा । शुक्रेण देवदीद्यत् । अग्ने क्रत्वाक्रतूꣳरनु ॥ १ ॥

यत्ते पवित्रमर्चिषि । अग्ने विततमन्तरा । ब्रह्म तेन

पुनीमहे। उभाभ्यां देव सवितः। पवित्रेण सवेन च। इदं ब्रह्म पुनीमहे। वैश्वदेवी पुनती देव्यागात्। यस्यै बह्वीस्तनुवीवीतपृष्ठाः। तया मदन्तः सधमाद्येषु। वयꣳ स्याम पतयोरयीणां॥ २॥

वैश्वानरोरश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनैषिरो-मयोभूः। द्यावापृथिवी पयसा पयोभिः। ऋतावरी यज्ञिये मा पुनीतां। बृहद्भिः सवितस्तृभिः। वर्षिष्ठैर्देवमन्मभिः। अग्ने दक्षैः पुनीहि मा। येन देवा अपुनत। येनापोदिव्यंकशः। तेन दिव्येन ब्रह्मणा॥ ३॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे। पावमानीरध्येति। ऋषिभिः सम्भृतꣳ रसं। सर्वꣳस पूतमश्नाति। स्वदितं मातरिश्वना। पावमानीर्योअध्येति। ऋषिभिः सम्भृतꣳ रसं। तस्मै सरस्वती दुहे। क्षीरꣳ सर्पिर्मधूदकं। पावमानीः स्वस्त्ययनीः॥ ४॥

सुदुघाहि पयस्वतीः। ऋषिभिः सम्भृतोरसः। ब्राह्मणेष्वमृतꣳ हितं। पावमानीर्दिशन्तु नः। इमं लोकमथो अमुं। कामान्त्समर्धयन्तु नः। देवीर्देवैः समाभृताः। पावमानीः स्वस्त्ययनीः। सुदुघाहि घृतश्चुतः। ऋषिभिः सम्भृतोरसः॥ ५॥

ब्राह्मणेष्वमृतꣳ हितं। येन देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते सदा। तेन सहस्रधारेण। पावमान्यः पुनन्तु मा। प्राजापत्यं पवित्रं। शतोद्यामꣳ हिरण्मयं। तेन ब्रह्मविदो वयं। पूतं ब्रह्म पुनीमहे। इन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु॥ सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या। यमोराजा प्रमृणाभिः पुनातु मा। जातवेदामोर्जयन्त्या पुनातु॥ ६॥

अनुरयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीः सुदुघाहि घृतश्चुत ऋषिभिः सम्भृतोरसः पुनातु चीणि च॥ अनु० ८॥

नवमोऽनुवाकः।

प्रजावै सत्रमासत तपस्तप्यमानाअजुह्वतीः। देवा अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधां। तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेनार्धमासऊर्जमवारुन्धत। तस्मादर्धमासे देवा इज्यन्ते। पितरोऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधां। तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन मास्यूर्जमवारुन्धत। तस्मान्मासि पितृभ्यः क्रियते। मनुष्याअपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधां॥ १॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन द्वयीमूर्जमवारुन्धत। तस्माद्विरह्नोमनुष्येभ्यउपह्रियते। प्रातश्च सायञ्च।

पशवोऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधां। तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन त्रयीमूर्जमवारुन्धत। तस्मात् त्रिरह्नः पशवः प्रेरते। प्रातः सङ्गवे सायं। असुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधां॥ २॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन संवत्सर ऊर्जमवारुन्धत। ते देवा अमन्यन्त। अमी वा इदमभूवन्। यद्वयꣳ स्म इति। त एतानि चातुर्मास्यान्यपश्यन्। तानि निरवपन्। तैरेवैषां तामूर्जमवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। परासुराः॥ ३॥

यद्यजते। यामेव देवा ऊर्जमवारुन्धत। तां तेनावरुन्धे। यत्पितृभ्यः करोति। यामेव पितर ऊर्जमवारुन्धत। तां तेनावरुन्धे। यदावसथेऽन्नꣳ हरन्ति। यामेव मनुष्या ऊर्जमवारुन्धत। तां तेनावरुन्धे। यद्दक्षिणां ददाति॥ ४॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तां तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर्यजते। यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तां तेनावरुन्धे। भवत्यात्मना। परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा एषा विक्रान्तिः। यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिँल्लोके प्रत्यतिष्ठत्॥ वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। सा-

कमेधैरमुष्मिँल्लोके। एष ह त्वा वै तत्सर्व्वं भवति। यएव विद्वाꣳश्चातुर्मास्यैर्यजते॥ ५॥

मनुष्याअपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधामसुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णꣳ स्वधामसुरा ददात्यतिष्ठच्चत्वारि च॥ अनु० ९॥

दशमोऽनुवाकः।

अग्निर्वाव संवत्सरः। आदित्यः परिवत्सरः। चन्द्रमा इदावत्सरः। वा पुनरनुवत्सरः। यद्वैश्वदेवेन यजते। अग्निमेव तत्संवत्सरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः। संवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्तइत्याशासीत। यद्वरुणप्रघासैर्यजते। आदित्यमेव तत्परिवत्सरमाप्नोति॥ १॥

तस्माद्वरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्तइत्याशासीत। यत्साकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावत्सरमाप्नोति। तस्मात्साकमेधैर्यजमानः। इदावत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्तइत्याशासीत। यत्पितृयज्ञेन यजते। देवानेव तदन्ववस्यति। अथवा अस्य वायुश्चानुवत्सरश्चाप्रीतावुच्छिष्येते। यच्छुनासीरीयेण यजते॥ २॥

वायुमेव तदनुवत्सरमाप्नोति। तस्माच्छुनासीरीयेण यजमानः। अनुवत्सरीणाꣳ स्वस्तिमाशास्तइत्याशासीत। संवत्सरं वाएषईप्सतीत्याहुः। यश्चातुर्मास्यैर्यजतइति। एष ह वै संवत्सरमाप्नोति। यएवं विद्वाꣳश्चातुर्मास्यैर्यजते। विश्वे देवाः समयजन्त। तेऽग्निमेवायजन्त। तएतं लोकमजयन् ॥ ३ ॥

यस्मिन्नग्निः। यद्वैश्वदेवेन यजते। एतं मे लोकं जयति। यस्मिन्नग्निः। अग्नेरेव सायुज्यमुपैति। यदा वैश्वदेवेन यजते। अथ संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। यदा संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्नोति। यदा सहस्रयाजिनमाप्नोति ॥ ४ ॥

अथ गृहमेधिनमाप्नोति। यदा गृहमेधिनमाप्नोति। अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा वै वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वाएतेषामवमं। अतोऽतोवा उत्तराणि श्रेयाꣳसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त। तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वं ॥ ५ ॥

अथादित्योवरुणꣳ राजानं वरुणप्रघासैरयजत। सएतं लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैर्यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदि-

त्यस्यैव सायुज्यमुपैति। यदादित्योवरुणꣳ राजानं वरुणप्रघासैरयजत। तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वं। अथ सोमोराजा छन्दाꣳसि साकमेधैरयजत॥ ६॥

सएतं लोकमजयत्। यस्मिꣳश्चन्द्रमाविभाति। यत्साकमेधैर्यजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिꣳश्चन्द्रमा विभाति। चन्द्रमसएव सायुज्यमुपैति। सोमोवै चन्द्रमाः। एष ह वै साक्षात्सोमं भक्षयति। यएवं विद्वान्त्साकमेधैर्यजते। यत्सोमश्च राजा छन्दाꣳसि च समैधन्त॥ ७॥

तत्साकमेधानाꣳ साकमेधत्वं। अथर्त्तवः पितरः प्रजापतिं पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। तएतं लोकमजयन्। यस्मिन्नृतवः। यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नृतवः। ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः। पितरः प्रजापतिं पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वं॥ ८॥

अथौषधयइमं देवं त्र्यम्बकैरजयन्त प्रथेमहीति। ततोवै ताअप्रथन्त। यएवं विद्वाꣳस्त्र्यम्बकैर्यजते। प्रथते प्रजया पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनꣳ शुनासीरीयेणायजत। सएतं लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः

यच्छुनासीरीयेण यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन् वायुः॥ ९॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति प्र चातुर्मास्ययाजी मीयता३ न प्रमीयता३ इति। जीवन् वा एष ऋतूनप्येति। यदि वसन्ता प्रमीयते। वसन्तो भवति। यदि ग्रीष्मे ग्रीष्मः। यदि वर्षासु वर्षाः। यदि शरदि शरत्। यदि हेमन् हेमन्तः॥ ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमप्येति। संवत्सरः प्रजापतिः। प्रजापतिर्वा वैषः॥ १०॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन् सहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्वꣳ साकमेधैर्यजत समैधन्त पितृयज्ञत्वं जयति यस्मिन् वायुर्हेमन्तस्त्रीणि च॥ अनु० १०॥

उभये युवꣳ सुराममुदस्थान्निवै यस्य प्रातःसवनएकैकोऽस्युर्य्यं पवमानः प्रजावै सचमासताग्निर्वाव संवत्सरोदश। उभये वाउदस्थात्सर्वाभिर्मध्यतोऽच्च वाव ब्राह्मणेष्वथ गृहमेधिनꣳ षट्षष्टिः॥ हरिः ॐ॥

इति चतुर्थोऽध्यायः॥

हरिः ॐ ॥

प्रथमाष्टके पञ्चमाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं परस्ताज्ज्योतिरवस्तात्। प्रजापते रोहिणी। आपः परस्तादोषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका। विततानि परस्ताद्वयन्तोऽवस्तात्। रुद्रस्य बाहू। मृगयवः परस्ताद्विक्षारोऽवस्तात्। अदित्यै पुनर्वसू। वातः परस्तादार्द्रमवस्तात् ॥ १ ॥

बृहस्पतेस्तिष्यः। जुह्वतः परस्ताद्यजमाना अवस्तात्। सर्पाणामाश्लेषाः। अभ्यागच्छन्तः परस्तादभ्यानृत्यन्तोऽवस्तात्। पितॄणां मघाः। रुदन्तः परस्तादपभ्रंशोऽवस्तात्। अर्यम्णः पूर्वे फल्गुनी। जाया परस्तादृषभोऽवस्तात्। भगस्योत्तरे। वहतवः परस्ताद्वहमाना अवस्तात् ॥ २ ॥

देवस्य सवितुर्हस्तः। प्रसवः परस्तात्सनिरवस्तात्। इन्द्रस्य चित्रा। ऋतं परस्तात्सत्यमवस्तात्। वायोर्निष्ट्या। व्रततिः परस्तादसिद्धिरवस्तात्। इन्द्राग्नियोर्विशाखे। युगानि परस्तात्कृषमाणा अवस्तात्। मित्रस्यानू-

राधाः। अभ्यारोहत्परस्तादभ्यारूढमवस्तात् ॥ ३ ॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्परस्तात्प्रतिशृणदवस्तात्। निर्ऋत्यै मूलवर्हणी। प्रतिभञ्जन्तः परस्तात् प्रतिशृणन्तोऽवस्तात्। अपां पूर्व्वा अषाढाः। वर्चः परस्तात्समितिरवस्तात्। विश्वेषां देवानामुत्तराः। अभिजयत्परस्तादभिजितमवस्तात्। विष्णोः श्रोणा। पृच्छमानाः परस्तात्पन्था अवस्तात् ॥ ४ ॥

वसूनाᳲ श्रविष्ठाः। भूतं परस्ताद्भूतिरवस्तात्। इन्द्रस्य शतभिषक्। विश्वव्यचाः परस्ताद्विश्वक्षितिरवस्तात्। अजस्यैकपदः पूर्व्वं प्रोष्ठपदाः। वैश्वानरं परस्ताद्वैश्वावसवमवस्तात्। अहेर्बुध्नियस्योत्तरे। अभिषिञ्चन्तः परस्तादभिषुण्वन्तोऽवस्तात्। पूष्णो रेवती। गावः परस्ताद्वत्सा अवस्तात्॥ अश्विनोरश्वयुजौ। ग्रामः परस्तात्सेनाऽवस्तात्। यमस्यापभरणीः। अपकर्षन्तः परस्तादपवहन्तोऽवस्तात्। पूर्णा पश्चाद्यत्ते देवा अदधुः ॥ ५ ॥

अद्रिमवस्ताद्वहमाना अवस्तादभ्यारूढमवस्तात् पन्था अवस्ताद्वत्सा अवस्तात् पञ्च च ॥ अनु० १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

यत् पुण्यं नक्षत्रं । तद्बट्कुर्वीतोपव्युषं । यदा वै सूर्य उदेति । अथ नक्षत्रं नैति । यावति तत्र सूर्योगच्छेत् । यत्र जघन्यं पश्येत् । तावति कुर्वीत । यत्कारी स्यात् । पुण्याहएव कुरुते । एवꣳह वै यज्ञेषुञ्च शतद्युम्नञ्च मात्स्योनिरवसाययाञ्चकार ॥ १ ॥

योवै नक्षत्रियं प्रजापतिं वेद । उभयोरेनं लोकयोर्विदुः । हस्तएवास्य हस्तः । चित्रा शिरः । निष्ट्या हृदयं । ऊरू विशाखे । प्रतिष्ठानूराधाः । एष वै नक्षत्रियः प्रजापतिः । यएवं वेद । उभयोरेनं लोकयोर्विदुः ॥ २ ॥

अस्मिꣳश्चामुष्मिꣳश्च । यां कामयेत दुहितरं प्रिया स्यादिति । तान्निष्ट्या यां दद्यात् । प्रियैव भवति । नैव तु पुनरागच्छति । अभिजिन्नाम नक्षत्रं । उपरिष्टादषाढानां । अवस्ताच्छ्रोणायै । देवासुराः संयत्ताआसन् । ते देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन् ॥ ३ ॥

यदभ्यजयन् । तदभिजितोऽभिजित्त्वं । यं कामयेतानपजय्यं जयेदिति । तमेतस्मिन्नक्षत्रे यातयेत् । अनपजय्यमेव जयति । पापपराजितमिव तु । प्रजापतिः पशू-

नसृजन्त। ते नक्षत्रं नक्षत्रमुपातिष्ठन्त। ते समावन्त-एवाभवन्। ते रेवतीमुपातिष्ठन्त ॥ ४ ॥

ते रेवत्यां प्राभवन्। तस्माद्रेवत्यां पशूनां कुर्वीत। यत्किंचार्वाचीनꣳ सोमात्। प्रैव भवन्ति। सलिलं वा इदमन्तरासीत्। यदतरन्। तत्तारकाणां तारकत्वं। योवा इह यजते। अमुꣳस लोकं नक्षते। तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वं ॥ ५ ॥

देवगृहा वै नक्षत्राणि। यएवं वेद। गृह्येव भवति। यानि वा इमानि पृथिव्याश्चित्राणि। तानि नक्षत्राणि। तस्मादश्लीलनामꣳश्चित्रे। नावस्येन्न यजेत। यथा पापाहे कुरुते। तादृगेव तत्। देवनक्षत्राणि वा अन्यानि ॥ ६ ॥

यमनक्षत्राण्यन्यानि। कृत्तिकाः प्रथमं। विशाखे उत्तमं। तानि देवनक्षत्राणि। अनूराधाः प्रथमं। अपभरणीरुत्तमं। तानि यमनक्षत्राणि। यानि देवनक्षत्राणि। तानि दक्षिणेन परियन्ति। यानि यमनक्षत्राणि ॥ ७ ॥

तान्युत्तरेण। अन्वेषामरात्स्मेति। तदनूराधाः। ज्येष्ठमेषामवधिष्मेति। तज्ज्येष्ठघ्नी। मूलमेषामवृक्षामे-

ति। तन्मूलवर्हणी। यन्नासहन्त। तदषाढाः। यदश्रोणत्॥ ८॥

तच्छ्रोणा। यदशृणोत्। तच्छ्रविष्ठाः। यच्छतमभिषज्यन्। तच्छतभिषक्। प्रोष्ठपदेषूदयच्छन्त। रेवत्यामरवन्त। अश्वयुजोरयुञ्जत। अपभरणीष्वपावहन्। तानि वा एतानि यमनक्षत्राणि॥ यान्येव देवनक्षत्राणि। तेषु कुर्वीत यत्कारी स्यात्। पुण्याह एव कुरुते॥ ९॥

चकारैवं वेदोभयोरेनं लोकयोर्विदुरजयन्नेवतीमुपातिष्ठन्त नक्षत्रत्वमन्यानि यानि यमनक्षत्राण्यश्रोणाद्यमनक्षत्राणि त्रीणि च॥ अनु० ३॥

तृतीयोऽनुवाकः।

देवस्य सवितुः प्रातःप्रसवः प्राणः। वरुणस्य सायमासवोऽपानः। यत्प्रतीचीनं प्रातस्तनात्। प्राचीनꣳ सङ्गवात्। ततो देवा अग्निष्टोमं निरमिमीत। तत्तदात्तवीर्यं निर्मार्गः। मित्रस्य सङ्गवः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि पशवः समायन्ति। यत्प्रतीचीनꣳ सङ्गवात्॥ १॥

प्राचीनं मध्यन्दिनात्। ततो देवा उक्थं निरमिमीत। तत्तदात्तवीर्यं निर्मार्गः। बृहस्पतेर्मध्यन्दिनः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि तेऽक्षिष्ठं तपति। यत्प्रतीचीनं

मध्यन्दिनात्। प्राचीनमपराह्णात्। ततो देवाः षोडशिनं निरमिमीत। तत्तदात्तवीर्य्यं निर्मार्गः ॥ २ ॥

भगस्यापराह्णः। तत्पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मादपराह्णे कुमार्य्योभगमिच्छमानाश्चरन्ति। यत्प्रतीचीनमपराह्णात्। प्राचीनꣳ सायाह्नात्। ततो देवा अतिरात्रं निरमिमीत। तत्तदात्तवीर्य्यं निर्मार्गः। वरुणस्य सायं। तत् पुण्यं तेजस्व्यहः। तस्मात्तर्हि नानृतं वदेत् ॥ ३ ॥

ब्राह्मणो वा अष्टाविꣳशो नक्षत्राणां। समानस्याह्नः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि। चत्वार्य्यश्लीलानि। तानि नव। यच्च परस्तान्नक्षत्राणां यच्चावस्तात्। तान्येकादश। ब्राह्मणो द्वादशः। य एवं विद्वान्त्संवत्सरं व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य व्रतं गुप्तं भवति। समानस्याह्नः पञ्च-पुण्यानि नक्षत्राणि ॥ चत्वार्य्यश्लीलानि। तानि नव। आग्नेयी रात्रिः। ऐन्द्रमहः। तान्येकादश। आदित्यो द्वादशः। य एवं विद्वान्त्संवत्सरं व्रतं चरति। संवत्सरेणैवास्य व्रतं गुप्तं भवति ॥ ४ ॥

सङ्गवात् षोडशिनं निरमिमीत तत्तदात्तवीर्य्यं निर्मार्गो वरुणस्य भवति समानस्याह्नः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राण्यष्टौ च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः ।

ब्रह्मवादिनो वदन्ति । कति पात्राणि यज्ञं वहन्तीति । त्रयोदशेति ब्रूयात् । स यद्ब्रूयात् । कस्तानि निरमिमीतेति । प्रजापतिरिति ब्रूयात् । स यद्ब्रूयात् । कुतस्तानि निरमिमीतेति । आत्मन इति । प्राणापानाभ्यामेवोपांशवन्तर्यामौ निरमिमीत ॥ १ ॥

व्यानादुपांशुसवनं । वाच ऐन्द्रवायवं । दक्षक्रतुभ्यां मैत्रावरुणं । श्रोत्रादाश्विनं । चक्षुषः शुक्रामन्थिनौ । आत्मन आग्रयणं । अङ्गेभ्य उक्थ्यं । आयुषो ध्रुवं । प्रतिष्ठाया ऋतुपात्रे । यज्ञं वाव तं प्रजापतिर्निरमिमीत ॥ स निर्मितो नाध्रियत समव्लीयत । स एतान्प्रजापतिरपि वापानपश्यन् । तान्निरवपत् । तैर्वै स यज्ञमप्यवपत् । यदपि वापा भवन्ति । यज्ञस्य धृत्या असंव्लयाय ॥ २ ॥

उपांशवन्तर्यामौ निरमिमीतामिमीत षट् च ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः ।

ऋतमेव परमेष्ठि । ऋतन्नात्येति किञ्चन । ऋते समुद्र आहितः । ऋते भूमिरियꣳ श्रिता । अग्निस्तिग्मेन शोचिषा । तपस्र आक्रान्तमुष्णिहा । शिरस्तपस्याहितं ।

वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य निवर्त्तये। सत्येन परि-
वर्त्तये॥ १॥

तपसास्यानुवर्त्तये। शिवेनास्योपवर्त्तये। शग्मेना-
स्याभिवर्त्तये। तदृतं तत्सत्यं। तद्व्रतं तच्छकेयं। तेन
शकेयं तेन राध्यासं। यद्घर्म्मः पर्य्यवर्त्तयत्। अन्तान् पृ-
थिव्यादिवः। अग्निरीशानओजसा। वरुणोधीतिभिः
सह॥ २॥

इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तपआक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितं। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य निवर्त्तये। सत्येन परिवर्त्तये।
तपसास्यानुवर्त्तये। शिवेनास्योपवर्त्तये। शग्मेनास्या-
भिवर्त्तये॥ ३॥

तदृतं तत्सत्यं। तद्व्रतं तच्छकेयं। तेन शकेयं तेन रा-
ध्यासं। याअस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निवर्त्तयत्योषधीः।
अग्निरीशानओजसा। वरुणोधीतिभिः सह। इन्द्रो मरु-
द्भिः सखिभिः सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तपआ-
क्रान्तमुष्णिहा॥ ४॥

शिरस्तपस्याहितं। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
निवर्त्तये। सत्येन परिवर्त्तये। तपसास्यानुवर्त्तये। शि-

वेनास्योपवर्त्तये। शग्मेनास्याभिवर्त्तये। तद्दृतं तत्सत्यं। तद्व्रतं तच्छकेयं। तेन शकेयं तेन राध्यासं ॥ ५ ॥

एकं मासमुदसृजत्। परमेष्ठी प्रजाभ्यः। तेनाभ्यो महआवहत्। अमृतं मर्त्याभ्यः। प्रजामनुप्रजायसे। तदु ते मर्त्यामृतं। येन मासा अर्द्धमासाः। ऋतवः परिवत्सराः। येन ते ते प्रजापते। ईजानस्य न्यवर्त्तयन् ॥ ६ ॥

तेनाहमस्य ब्रह्मणा। निवर्त्तयामि जीवसे। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तपआक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितं। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य निवर्त्तये। सत्येन परिवर्त्तये। तपसास्यानुवर्त्तये। शिवेनास्योपवर्त्तये॥ शग्मेनास्याभिवर्त्तये। तदृतं तत्सत्यं। तद्व्रतं तच्छकेयं। तेन शकेयं तेन राध्यासं ॥ ७ ॥

परिवर्त्तये सहाभिवर्त्तयउष्णिहा राध्यासं न्यवर्त्तयन्नुपवर्त्तये चत्वारि च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत। तदसुरा अकुर्वत। तेऽसुरा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्यो नापश्यन्। ते केशानग्रेऽवपन्त। अथ श्मश्रूणि। अथोपपक्षौ। ततस्तेऽवाञ्च आयन्। पराभवन्। यस्यैवं वपन्ति। अवाङेति ॥ १ ॥

अथो परैव भवति। अथ देवा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्योऽपश्यन्। त उपपक्षावग्रेऽवपन्त। अथ श्मश्रूणि। अथ केशान्। ततस्तेऽभवन्। सुवर्गं लोकमायन्। यस्यैवं वपन्ति। भवत्यात्मना। अथो सुवर्गं लोकमेति॥ २॥

अथैतन्मनुर्वप्त्रे मिथुनमपश्यत्। स श्मश्रूण्यग्रेऽवपन्त। अथोपपक्षौ। अथ केशान्। ततो वै स प्राजायत प्रजया पशुभिः। यस्यैवं वपन्ति। प्रप्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते संवत्सरे व्यायच्छन्त। तान्देवाश्चातुर्मास्यैरेवाभिप्रायुञ्जत॥ ३॥

वैश्वदेवेन चतुरो मासोऽवृञ्जतेन्द्रराजानः। ताञ्छीर्षं निचावर्त्तयन्त परि च। वरुणप्रघासैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत वरुणराजानः। ताञ्छीर्षं निचावर्त्तयन्त परि च। साकमेधैश्चतुरो मासोऽवृञ्जत सोमराजानः। ताञ्छीर्षं निचावर्त्तयन्त परि च। या संवत्सर उपजीवासीत्। तामेषामवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। परासुराः॥ ४॥

य एवं विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यजते। भ्रातृव्यस्यैव मासोऽवृङ्क्ते। शीर्षन्निचवर्त्तयते परि च। यैषा संवत्सर उपजीवा। वृङ्क्ते तां भ्रातृव्यस्य। क्षुधास्य भ्रातृव्यः पराभवति।

लोहितायसेन निवर्त्तयते। यद्वाऽइमामग्निर्ऋतावागते निवर्त्तयति। एतदेवैनाꣳ रूपं कृत्वा निवर्त्तयति। सा ततश्श्वश्श्वोभूयसी भवन्त्येति ॥ ५ ॥

प्रजायते। यएवं विद्वांल्लोहितायसेन निवर्त्तयते। एतदेव रूपं कृत्वा निवर्त्तयते। स ततः श्वश्श्वोभूयान् भवन्नेति। प्रैव जायते। त्रेण्या शलल्या निवर्त्तयेत। त्री-णि त्रीणि वै देवानामृद्धानि। त्रीणि छन्दाꣳसि। त्रीणि सवनानि। त्रयइमे लोकाः ॥ ६ ॥

ऋध्यामेव तद्वीर्य्यएषु लोकेषु प्रतितिष्ठति। यश्चातु-र्मास्ययाज्यात्मनोनावद्येत्। देवेभ्यआवृश्चेत। चतुषु चतुषु मासेषु निवर्त्तयेत। परोक्षमेव तद्देवेभ्यआत्मनो-ऽवद्यत्यनाव्रस्काय। देवानां वाएषआनीतः। यश्चातु-र्मास्ययाजी। यएवंविन्निचवर्त्तयते परि च। देवताएवा-प्येति। नास्य रुद्रः प्रजां पशूनभिमन्यते ॥ ७ ॥

एत्येत्ययुञ्जतासुराएति लोकामन्यते ॥ अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः।

आयुषः प्राणꣳ सन्तनु। प्राणादपानꣳ सन्तनु। अ-पानाद्व्यानꣳ सन्तनु। व्यानाच्चक्षुः सन्तनु। चक्षुषः श्रो-

चक्षुः सन्तनु। श्रोत्रान्मनः सन्तनु। मनसो वाचꣳ सन्तनु। वाच आत्मानꣳ सन्तनु। आत्मनः पृथिवीꣳ सन्तनु। पृथिव्या अन्तरिक्षꣳ सन्तनु॥ अन्तरिक्षाद्दिवꣳ सन्तनु। दिवः सुवः सन्तनु॥ १॥

पृथिव्या अन्तरिक्षꣳ सन्तनु द्वे च॥ अनु० ७॥

अष्टमोऽनुवाकः।

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कुतः। जघान नवतीर्नव। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितं। तद्विदच्छर्य्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यं। इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्गाथिनो बृहत्॥ १॥

इन्द्रमर्कोभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्य्योः सचा। सम्मिश्ल आवचोयुजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय चक्षसे। आ सूर्य्यꣳ रोहयद्दिवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र वाजेषु नो अव। सहस्रप्रधनेषु च॥ २॥

उग्र उग्राभिरूतिभिः। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रः सदामने-

कृतः। ओजिष्ठः सबलें हितः। द्युम्नी श्लोकी स सौम्यः। गिरा वज्रो न सम्भृतः। सबलोऽनपच्युतः। ववक्षुरुग्रोऽअस्तृतः॥ ३ ॥

बृहच्चास्तृतः ॥ अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः।

देवासुराः संयत्ता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमपन्यधत्त। नेदेनमसुरा बलीयाꣳसोऽहनन्निति। प्रह्रादो ह वै कायाधवः। विरोचनꣳ स्वं पुत्रमपन्यधत्त। नेदेनं देवा अहनन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्योचुः। नाराजकस्य युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छन्॥ १ ॥

तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्। तमिष्टिभिरन्वविन्दन्। तदिष्टीनामिष्टित्वं। एष्टयो ह वै नाम। ताइष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। तस्मा एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणीयं निरवपन्। तदपद्रुत्यातन्वत। तान् पत्नीसंयाजान्त उपानयन्॥ २ ॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभिसमारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छंय्वन्त उपानयन्।

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मातिथ्यमभिसमारो-
हन्। तदपद्रुत्यातन्वत। तानिडान्तउपानयन्। ते
तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेताएतदन्ताइष्टयः
सन्तिष्ठन्ते॥ ३॥

एवꣳ हि देवाअकुर्व्वत। इति देवाअकुर्व्वत। इत्युव
मनुष्याः कुर्व्वते। ते देवाऊचुः। यद्वाइदमुच्चैर्यज्ञेन च-
राम। तन्नोऽसुराः पाप्मानमनुविन्दन्ति। उपाꣳशूपसदा
चराम। तथा नोऽसुराः पाप्मानमनुवेत्स्यन्तीति। तउ-
पाꣳशूपसदमतन्वत। तिस्रएव सामिधेनीरनूच्य॥ ४॥

स्रुवेणाघारमाघार्य्य। तिस्रः पराचीराहुतीर्हुत्वा।
स्रुवेणोपसदं जुहवाञ्चक्रुः। उग्रं वचोअपावधीन्त्वेषं
वचोअपावधीꣳ स्वाहेति। अशनायापिपासे ह वाउग्रं
वचः। एनश्च वैरहत्यञ्च त्वेषं वचः। एतꣳहवाव तच्च-
तुर्द्धा विहितं पाप्मानं देवाअपजघ्निरे। तथोएवैतद्यं-
विद्यजमानः। तिस्रएव सामिधेनीरनूच्य। स्रुवेणाघा-
रमाघार्य्य॥ ५॥

तिस्रः पराचीराहुतीर्हुत्वा। स्रुवेणोपसदं जुहोति।
उग्रं वचोअपावधीन्त्वेषं वचोअपावधीꣳ स्वाहेति।
अशनायापिपासे ह वाउग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यञ्च त्वेषं

वचः। एतमेव तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं यजमानोऽपहते। तेऽभिनीयैवाहः पशुमालभन्त। अन्हएव तद्देवाअवर्त्तिं पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे। तेनाभिनीयैव रात्रेः प्राचरन्। रात्रियाएव तद्देवाअवर्त्तिं पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे ॥ ६ ॥

तस्मादभिनीयैवाहः पशुमालभेत। अन्हएव तद्यजमानोऽवर्त्तिं पाप्मानं भ्रातृव्यानपनुदते। तेनाभिनीयैव रात्रेः प्रचरेत्। रात्रियाएव तद्यजमानोऽवर्त्तिं पाप्मानं भ्रातृव्यानपनुदते। सएषउपवसथीये ह द्विदेवत्यः पशुरालभ्यते। इयं वाअस्मिँल्लोके यजमानः। अस्थि च माꣳसञ्च। अस्थि चैव तेन माꣳसञ्च यजमानः सꣳस्कुरुते। तावाएताः पञ्च देवताः। अग्नीषोमावग्निर्मित्रावरुणौ॥ पञ्चपञ्ची वै यजमानः। त्वङ्माꣳसꣳ स्नाय्वस्थि मज्जा। एतमेव तत्पञ्चधाविहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्चति। भेषजतायै निर्वरुणत्वाय। तꣳ सप्तभिश्छन्दोभिः प्रातराह्वयन्। तस्मात् सप्तचतुरुत्तराणि छन्दाꣳसि प्रातरनुवाकेऽनूच्यन्ते। तमेतयोपसमेत्योपासीदन्। उपास्मै गायता नरइति। तस्मादेतया बहिष्पवमानउपसद्यः ॥ ७ ॥

ऐच्छन्ननयꣳस्तिष्ठन्तोऽनूच्यानूच्य सुवेणाघारमाघा-र्यꣳराचियाएव तद्देवाश्चवर्त्तिं पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे मित्रावरुणौ नव च ॥ अनु० ९ ॥

जुहवामेतꣳ ह देवाथो जुहोत्येतमेव तद्यजमानस्ते-ऽभिनीय देवायजमानो देवादेवायजमानोयजमानः प्राचरन्प्रचरेदालभन्तालभेत मृत्युमपजघ्निरे मित्रा वरुणौ आलव्यान् ॥

दशमोऽनुवाकः ।

स समुद्रउत्तरतः प्राज्वलद्भूम्यन्तेन । एष वाव स समुद्रः । यच्चात्वालः । एषउवेव स भूम्यन्तः । यद्वेद्यन्तः । तदेतत् त्रिशलं त्रिपूरुषं । तस्मात्तं त्रिवितस्तं खनन्ति । स सुवर्णरजताभ्यां कुशीभ्यां परिगृहीतआसीत् । तं यदस्याध्यजनयन् । तस्मादादित्यः ॥ १ ॥

अथ यत्सुवर्णरजताभ्यां कुशीभ्यां परिगृहीतआसी-त् । सास्य कैशिकता । तं त्रिवृताभिप्रास्तुवत । तं त्रि-वृतादरत । तं त्रिवृताहरन् । यावती त्रिवृतोमात्रा । तं पञ्चदशेनाभिप्रास्तुवत । तं पञ्चदशेनाददत । तं पञ्चदशेनाहरन् । यावती पञ्चदशस्य मात्रा ॥ २ ॥

तꣳ सप्तदशेनाभिप्रास्तुवत । तꣳ सप्तदशेनाददत ।

तꣳ सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा। तस्य सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजोहरोऽपतत्। तमेकविꣳशेनाभिप्रास्तुवत। तमेकविꣳशेनाददत। तमेकविꣳशेनाहरन्। यावत्येकविꣳशस्य मात्रा। ते यत्त्रिवृता स्तुवते ॥ ३ ॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तं त्रिवृतैव हरन्ति। यावती त्रिवृतो मात्रा। अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम उदेत्यानुव्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा। अग्नेरेवैनं तत्। मात्राꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां गमयन्ति। अथ यत् पञ्चदशेन स्तुवते। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते ॥ ४ ॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा। चन्द्रमा वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते। पञ्चदश्यामापूर्यते। चन्द्रमस एवैनं तत्। मात्राꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां गमयन्ति। अथ यत् सप्तदशेन स्तुवते। सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते। तꣳ सप्तदशेनैव हरन्ति ॥ ५ ॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतेरेवैनं तत्। मात्राꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां गम-

यन्ति। अथ यदेकविꣳशेन स्तुवते। एकविꣳशेनैव तद्यजमानमाददते। तमेकविꣳशेनैव हरन्ति। यावत्येकविꣳशस्य मात्रा। असौ वा आदित्य एकविꣳशः। आदित्यस्यैवैनं तत् ॥ ६ ॥

मात्राꣳ सायुज्यꣳ सलोकतां गमयन्ति। ते कुश्यौ। व्यघ्नन्। ते अहोरात्रे अभवताम्। अहरेव सुवर्णाभवत्। रजता रात्रिः। स यदादित्य उदेति। एतामेव तत्सुवर्णां कुशीमनु समेति। अथ यदस्तमेति। एतामेव तद्रजतां कुशीमनुसंविशति॥ पुरुहादो ह वै कायाधवः। विरोचनꣳ स्वं पुत्रमुदास्यत्। स प्रदरोऽभवत्। तस्मात् प्रदरादुदकं नाचमेत् ॥ ७ ॥

आदित्यः पञ्चदशस्य मात्रा स्तुवते पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते सप्तदशेनैव हरन्त्यादित्यस्यैवैनं तद्विंशति चत्वारि च॥ अनु० १० ॥

एकादशोऽनुवाकः।

ये वै चत्वारस्स्तोमाः। कृतं तत्। अथ ये पञ्च। कलिः सः। तस्माच्चतुष्टोमः। तच्चतुष्टोमस्य चतुष्टोमत्वं। तदाहुः। कतमानि तानि ज्योतीꣳषि। य एतस्य स्तोमा इति। त्रिवृत्पञ्चदशः सप्तदश एकविꣳशः ॥ १ ॥

एतानि वाव तानि ज्योतीꣳषि । य एतस्य स्तोमाः । सोऽब्रवीत् । सप्तदशेन ह्रियमाणोव्यस्रेशिषि । भिषज्यतमेति । तदश्विनौ धानाभिरभिषज्यतां । पूषा करम्भेण । भारती परिवापेण । मित्रावरुणौ पयस्यया । तदाहुः ॥ २ ॥

यदश्विभ्यान्धानाः । पूष्णः करम्भः । भारत्यै परिवापः । मित्रावरुणयोः पयस्याथ । कस्मादेतेषाꣳ हविषामिन्द्रमेव यजन्तीति । एताह्येनं देवताइति ब्रूयात् । एतैर्हविर्भिरभिषज्यꣳस्तस्मादिति । तं वसवोऽष्टाकपालेन प्रातःसवनेऽभिषज्यन् । रुद्राएकादशकपालेन माध्यन्दिने सवने । विश्वे देवा द्वादशकपालेन तृतीयसवने ॥ ३ ॥

स यदष्टाकपालान् प्रातःसवने कुर्य्यात् । एकादशकपालान्माध्यन्दिने सवने । द्वादशकपालाꣳस्तृतीयसवने । विलोम तद्यज्ञस्य क्रियेत । एकादशकपालानेव प्रातःसवने कुर्य्यात् । एकादशकपालान्माध्यन्दिने सवने । एकादशकपालाꣳस्तृतीयसवने । यज्ञस्य सलोमत्वाय । तदाहुः । यद्वसूनां प्रातःसवनं ॥ रुद्राणां माध्यन्दिनꣳ सवनं । विश्वेषां देवानां तृतीयसवनं । अथ

अस्मादेतेषाꣳ हविषामिन्द्रमेव यजन्तीति। एताह्येनं देवताइति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभिषज्यꣳस्तस्मादिति ॥ ४ ॥

एकविꣳशश्चाहुस्तृतीयसवने प्रातःसवनं पञ्च च ॥ अनु० ११ ॥

द्वादशोऽनुवाकः।

तस्याद्वाचोऽवपादादबिभयुः। तमेतेषु सप्तसु छन्दःस्वश्रयन्। यदश्रयन्। तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वं। यदवारयन्। तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वं। तस्या वाचएवावपादादबिभयुः। तस्मा एतानि सप्त चतुरुत्तराणि छन्दाꣳस्युपादधुः। तेषामतिचीर्ण्यरिच्यन्त। न चीर्ण्युदभवन् ॥ १ ॥

स बृहतीमेवास्पृशत्। द्वाभ्यामक्षराभ्यां। अहोरात्राभ्यामेव। तदाहुः। कतमा सा देवाक्षरा बृहती। यस्यां तत्प्रत्यतिष्ठत्। द्वादश पौर्णमास्यः। द्वादशाष्टकाः। द्वादशामावास्याः। एषा वाव सा देवाक्षरा बृहती ॥ २ ॥

यस्यां तत्प्रत्यतिष्ठदिति। यानि च छन्दाꣳस्यत्यरिच्यन्त। यानि च नोदभवन्। तानि निर्वीर्याणि हीनान्यमन्यन्त। साब्रवीद् बृहती। मामेव भूत्वा। मा-

मुपसꣳश्रयतेति। चतुर्भिरक्षरैरनुष्टुग्बृहतीन्नोदभवत्। चतुर्भिरक्षरैः पङ्क्तिर्बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतानि चत्वार्यक्षराण्यपच्छिद्याऽदधात् ॥ ३ ॥

ते बृहतीएव भूत्वा। बृहतीमुपसमश्रयतां। अष्टाभिरक्षरैरुष्णिग्बृहतीन्नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्याऽदधात्। ते बृहतीएव भूत्वा। बृहतीमुपसमश्रयतां। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री बृहतीन्नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यरिच्यत। तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्याऽदधात् ॥ ४ ॥

ते बृहतीएव भूत्वा। बृहतीमुपसमश्रयतां। सोऽब्रवीत् प्रजापतिः। छन्दाꣳसि रथो मे भवत। युष्माभिरहमेतमध्वानमनुसञ्चराणीति। तस्य गायत्री च जगती च पक्षावभवतां। उष्णिक्च त्रिष्टुप्च प्रत्स्यौ। अनुष्टुप्च पङ्क्तिश्च धुर्यौ। बृहत्येवोद्धिरभवत्। सएतं छन्दोरथमास्थाय॥ एतमध्वानमनुसमचरत्। एतꣳ हवै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनुसञ्चरति। येनैषएतत्सञ्चरति। यएवं विद्वान्त्सोमेन यजते। यउचैनमेवं वेद ॥ ५ ॥

अभवन्वाव सा देवाक्षरा बृहत्यदधाद्द्वादशाक्षरा- ण्यपच्छिद्यादधादास्थाय षट् च ॥ अनु० १२ ॥

अग्नेः कृत्तिका यत्पुण्यं देवस्य सवितुर्ब्रह्मवादिनः कत्यृतमेव देवावाआयुषइन्द्रोदधीचोदेवासुराः स प्र- जापतिः स समुद्रोये वै चत्वारस्तस्यावाचोद्वादश ॥ अग्नेः कृत्तिका देवगृहा वाकृतमेवर्ध्यामेव तिस्रः परा- चोर्यै वै चत्वारोनवपञ्चाशत् ॥ हरिः ओम् ॥

इति पञ्चमोऽध्यायः ॥

हरिः ॐ ।

प्रथमाष्टके षष्ठाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति । ये प्रत्य- ञ्चः शम्यायाअवशीयन्ते । तन्नैर्ऋतमेककपालं । इयं वाअनुमतिः । इयं निर्ऋतिः । नैर्ऋतेन पूर्वेण प्रचरति । पाप्मानमेव निर्ऋतिं पूर्वान्निरवदयते । एककपालो भवति । एकधैव निर्ऋतिं निरवदयते । यदहुत्वा गा- र्हपत्यईयुः ॥ १ ॥

रुद्रोभूत्वाग्निरनूत्थाय। अध्वर्य्युञ्च यजमानञ्च ह-
न्यात्। वीहि स्वाहाहुतिं जुषाणइत्याह। आहुत्यैवै-
नꣳ शमयति। नार्त्तिमार्च्छत्यध्वर्य्युर्न यजमानः। एको-
ल्मुके नयन्ति। तद्धि निर्ऋत्यै भागधेयं। इमां दिशं
नयति। एषा वै निर्ऋत्यै दिक्। स्वायामेव दिशि निर्ऋतिं
निरवदयते॥ २॥

स्वकृतइरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै निर्ऋत्याआ-
यतनं। स्वएवायतने निर्ऋतिं निरवदयते। एष ते नि-
र्ऋते भागइत्याह। निर्दिशत्येवैनां। भूते हविष्मत्यसी-
त्याह। भूतिमेवोपावर्त्तते। मुञ्चेममꣳहसइत्याह। अꣳ-
हसएवैनं मुञ्चति। अङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति॥ ३॥

अन्ततएव निर्ऋतिं निरवदयते। कृष्णं वासः कृष्ण-
तूषं दक्षिणा। एतद्वै निर्ऋत्यै रूपं। रूपेणैव निर्ऋतिं
निरवदयते। अप्रतीक्षमायन्ति। निर्ऋत्याअन्तर्हित्यै।
स्वाहा नमोयइदं चकारेति पुनरेत्य गार्हपत्ये जुहोति।
आहुत्यैव नमस्यन्तोगार्हपत्यमुपावर्त्तन्ते। आनुमतेन
प्रचरति। इयं वाअनुमतिः॥ ४॥

इयमेवास्मै राज्यमनुमन्यते। धेनुर्दक्षिणा। इमा-
मेव धेनुं कुरुते। आदित्यं चरुन्निर्वपति। उभयीष्वेव

प्रजास्वभिषिच्यते। दैवीषु च मानुषीषु च। वरोद्-
क्षिणा। वरोहि राज्यꣳ समृध्यै। आग्नावैष्णवमेका-
दशकपालं निर्वपति। अग्निः सर्वा देवताः ॥ ५ ॥
विष्णुर्यज्ञः। देवताश्चैव यज्ञञ्चावरुन्धे। वामनो वही
दक्षिणा। यद्वही। तेनाग्नेयः। यद्वामनः। तेन वैष्णवः
समृध्यै। अग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपति। अग्नी-
षोमाभ्यां वाइन्द्रोवृत्रमहन्निति। यदग्नीषोमीयमे-
कादशकपालं निर्वपति ॥ ६ ॥

वार्त्रघ्नमेव विजित्यै। हिरण्यं दक्षिणासमृध्यै। इन्द्रो
वृत्रꣳहत्वा। देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्यार्ध्यत। सएतमै-
न्द्राग्नमेकादशकपालमपश्यत्। तं निरवपत्। तेन वै स
देवताश्चेन्द्रियञ्चावारुन्धे। यदैन्द्राग्नमेकादशकपालं
निर्वपति। देवताश्चैव तेनेन्द्रियञ्च यजमानोऽवरुन्धे।
ऋषभोवही दक्षिणा ॥ ७ ॥

यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृध्यै। आ-
ग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति। ऐन्द्रं दधि। यदाग्नेयोभव-
ति। अग्निर्वै यज्ञमुखं। यज्ञमुखमेवर्धिं पुरस्ताद्धत्ते। य-
दैन्द्रं दधि ॥ ८ ॥

इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभोवही दक्षिणा। यद्वही।

तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्ध्यै। यावतीर्वै प्रजा ओषधीनामहुतानामाश्नन्। ताः पराभवन्। आग्रयणं भवति हुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय ॥ ९ ॥

देवा वा ओषधीष्वाजिमयुः। ताइन्द्राग्नी उदजयतां। तावेतमैन्द्राग्नं द्वादशकपालं निरवृणातां। यदैन्द्राग्नो भवत्युज्जित्यै। द्वादशकपालो भवति। द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे। वैश्वदेवश्चरुर्भवति। वैश्वदेवं वा अन्नं। अन्नमेवास्मै स्वदयति ॥ १० ॥

प्रथमजो वत्सो दक्षिणा समृद्ध्यै। सौम्यꣳ श्यामाकं चरुं निर्वपति। सोमो वा अकृष्टपच्यस्य राजा। अकृष्टपच्यमेवास्मै स्वदयति। वासो दक्षिणा। सौम्यꣳ हि देवतया वासः समृद्ध्यै। सरस्वत्यै चरुं निर्वपति। सरस्वते चरुं। मिथुनमेवावरुन्धे। मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्ध्यै॥ एति वा एष यज्ञमुखादृद्ध्याः। योऽग्नेर्देवताया एति। अष्टावेतानि हवीꣳषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रोऽग्निः। तेनैव यज्ञमुखादृद्ध्या अग्नेर्देवतायै नैति ॥ ११ ॥

ईयुर्निरवदयतेऽङ्गुष्ठाभ्यां जुहोत्यनुमतिर्देवता निर्व-

पति वृद्धी दक्षिणा यदैन्द्रं दध्यपराभावाय स्वदयति गावौ दक्षिणा समृद्ध्यै षट् च ॥ अनु॰ १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टान प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति। स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशोचत् प्रजामिच्छमानः। तस्माद्यञ्च प्रजा भुनक्ति यञ्च न। तावुभौ शोचतः प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निमप्यसृजत्। ताअग्निरध्यैत् ॥ १ ॥

सोमोरेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती वाचमदधात्। पूषापोषयत्। ते वाएते त्रिः संवत्सरस्य प्रयाज्येन्द्रिये देवाः पुष्टिपतयः। संवत्सरोवै प्रजापतिः। सर्वपति। स इमाः प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजाजातामरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति ॥ २ ॥

सएतं प्रजापतिर्मारुतꣳ सप्तकपालमपश्यत्। तं निरवपत्। ततोवै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतोनिरुप्यते। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालोभवति। सप्त गणावै मरुतः। गणशएवास्मै विशं कल्पयति। स प्रजापतिरशोचत् ॥ ३ ॥

याः पूर्व्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अवधिषुः। कथमपराः सृजेयेति। तस्य शुष्म आण्डं भूतं निरवर्त्तत। तद्व्युदहरत्। तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा एतद्रूपं। यदामिक्षा। यद्व्युद्धरति॥ ४॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा भवति। वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रजनयति। वाजिनमानयति। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति। द्यावापृथिव्य एककपालो भवति। प्रजा एव प्रजाता द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परिगृह्णाति। देवासुराः संयत्ता आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्॥ ५॥

मामग्रेऽयजत। मया मुखेनासुरान् ज्योष्यथेति। मा द्वितीयमिति सोमोऽब्रवीत्। मया राज्ञा जेष्यथेति। मां तृतीयमिति सविता। मया प्रसूता जेष्यथेति। मां चतुर्थीमिति सरस्वती। इन्द्रियं वोऽहन्धास्यामीति। मां पञ्चममिति पूषा। मया प्रतिष्ठया जेष्यथेति॥ ६॥

तेऽग्निना मुखेनासुरानजयन्। सोमेन राज्ञा। सवित्रा प्रसूताः। सरस्वतीन्द्रियमदधात्। पूषा प्रतिष्ठासीत्। ततो वै देवा व्यजयन्त। यदेतानि हवींꣳषि नि-

रुप्यन्ते विजित्यै। नोत्तरवेदिमुपवपति। पशवोवाउ-त्तरवेदिः। अजाताइव ह्येतर्हि पशवः ॥ ७ ॥

ऐदित्यशोचद्युद्वरत्यब्रवीत् प्रतिष्ठया जेष्यथेत्येतर्हि पशवः ॥ अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः ।

त्रिवृद्बर्हिर्भवति। माता पिता पुत्रः। तदेव तन्मिथुनं। उल्वं गर्भोजरायु। तदेव तन्मिथुनं। त्रेधा बर्हिः सन्नद्धं भवति। त्रयइमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति। एकधा पुनः सन्नद्धं भवति। एकइव ह्ययं लोकः ॥ १ ॥

अस्मिन्नेव तेन लोके प्रतितिष्ठति। प्रसुवोभवन्ति। प्रथमजामेव पुष्टिमवरुन्धे। प्रथमजोवत्सोदक्षिणा समृध्यै। पृषदाज्यं गृह्णाति। पशवोवै पृषदाज्यं। पशूनेवावरुन्धे। पञ्चगृहीतं भवति। पाङ्क्ताहि पशवः। बहुरूपं भवति ॥ २ ॥

बहुरूपाहि पशवः समृध्यै। अग्निं मन्थन्ति। अग्निमुखावै प्रजापतिः प्रजाअसृजत। यदग्निं मन्थन्ति। अग्निमुखाएव तत्प्रजायजमानः सृजते। नव प्रजाया

इज्यन्ते। नवानूयाजाः। अष्टौ हवीꣳषि। द्वावाघारौ।
द्वावाज्यभागौ॥ ३॥

त्रिꣳशत्सम्पद्यन्ते। त्रिꣳशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। यजमानो वा एककपालः। तेज आज्यं। यदेककपाल आज्यमानयति। यजमानमेव तेजसा समर्द्धयति। यजमानो वा एककपालः। पशव आज्यं॥ ४॥

यदेककपाल आज्यमानयति। यजमानमेव पशुभिः समर्द्धयति। यदल्पमानयेत्। अल्पा एनं पशवो भुञ्जन्त उपतिष्ठेरन्। यद्बह्वानयेत्। बहव एनं पशवो भुञ्जन्त उपतिष्ठेरन्। बह्वानीयाविः पृष्ठं कुर्य्यात्। बहव एवैनं पशवो भुञ्जन्त उपतिष्ठन्ते। यजमानो वा एककपालः। यदेककपालस्यावद्येत्॥ ५॥

यजमानस्यावद्येत्। उद्वा माद्येद्यजमानः। प्र वा मीयेत। सकृदेव होतव्यः। सकृदिव हि सुवर्गो लोकः। हुत्वाभिजुहोति। यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयित्वा। तेजसा समर्द्धयति। यजमानो वा एककपालः। सुवर्गो लोक आहवनीयः॥ ६॥

यदेककपालमाहवनीये जुहोति। यजमानमेव

सुवर्गं लोकं गमति। यद्वस्तेन जुहुयात्। सुवर्गाल्लोका-
द्यजमानमवविध्येत्। स्रुचा जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। यत्प्राङ्पद्येन। देवलोकमभिजयेत्। यद्द-
क्षिणा पितृलोकं। यत् प्रत्यक् ॥ ७ ॥

रक्षांसि यज्ञं हन्युः। यदुदङ्। मनुष्यलोकम-
भिजयेत्। प्रतिष्ठितोहोतव्यः। एककपालं वै प्रतिति-
ष्ठन्तं द्यावापृथिवी अनुप्रतितिष्ठतः। द्यावापृथिवी-
ऋतवः। ऋतून् यज्ञः। यज्ञं यजमानः। यजमानं प्रजाः।
तस्मात् प्रतिष्ठितोहोतव्यः ॥ ८ ॥

वाजिनोयजति। अग्निर्वायुः सूर्य्यः। ते वै वाजिनः।
तानेव तं तद्यजति। अथो खल्वाहुः। छन्दांसि वै वा-
जिनइति। तान्येव तद्यजति। ऋक्सामे वाइन्द्रस्य हरी
सोमपानौ। तयोः परिधयआधानं। वाजिनं भाग-
धेयं ॥ ९ ॥

यदप्रहृत्य परिधीं जुहुयात्। अन्तराधानाभ्यां घा
सम्प्रयच्छेत्। प्रहृत्य परिधीं जुहोति। निराधानाभ्या-
मेव घा सम्प्रयच्छति। बर्हिषि विषिञ्चन् वाजिनमान-
यति। प्रजावै बर्हिः। रेतोवाजिनं। प्रजास्वेव रेतो
दधाति। समुपहूय भक्षयन्ति। एतत्सोमपीथाह्येते ॥

अथोआत्मन्नेव रेतोदधते। यजमानउत्तमोभक्षयति। पशवोवै वाजिनं। यजमानएव पशून् प्रतिष्ठापयन्ति ॥ १० ॥

लोकोबहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशवआज्यमवद्येदाहवनीयः प्रत्यक् तस्मात्प्रतिष्ठितोहोतव्योभागधेयमेते चत्वारि च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

प्रजापतिः सविता भूत्वा प्रजाअसृजत। ताएनमत्यमन्यन्त। ताअस्मादपाक्रामन्। तावरुणोभूत्वा प्रजा वरुणेनाग्राहयत्। ताः प्रजावरुणगृहीताः। प्रजापतिं पुनरुपाधावन्नाथमिच्छमानाः। सएतान् प्रजापतिर्वरुणप्रघासानपश्यत्। तां निरवपत्। तैर्वै स प्रजावरुणपाशादमुञ्चत्। यद्वरुणप्रघासान्निरुप्यन्ते ॥ १ ॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासां दक्षिणोबाहुर्न्योक्आसीत्। सव्यः प्रसृतः। सएतां द्वितीयां दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततोवै स प्रजानां दक्षिणबाहुं प्रासारयत्। यद्द्वितीयां दक्षिणतोवेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानोदक्षिणं बाहुं प्रसारयति। तस्मा-

चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिँल्लोकउभया बाहुः। यज्ञाभिजितꣳ ह्यस्य। पृथमात्राद्वेदी असंभिन्ने भवतः॥ २॥

तस्मात्पृथमात्रं व्यꣳसौ। उत्तरस्यां वेद्यामुत्तरवेदिमुपवपति। पशवोवाउत्तरवेदिः। पशूनेवावरुन्धे। अथो यज्ञपुरुषोनन्तरित्यै। एतद्ब्राह्मणान्येव पञ्च हवीꣳषि। अथैषऐन्द्राग्नोभवति। प्राणापानौ वाएतौ देवानां। यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नोभवति॥ ३॥

प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजोबलं वाएतौ देवानां। यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नोभवति। ओजोबलमेवावरुन्धे। मारुत्यामिक्षा भवति। वारुण्यामिक्षा। मेषी च मेषश्च भवतः। मिथुनाएव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। लोमशौ भवतोमेध्यत्वाय॥ ४॥

शमीपर्णान्युपवपति। घासमेवाभ्यामपि यच्छति। प्रजापतिमन्नाद्यन्नोपानमत्। सएतेन शतेध्मेन हविषान्नाद्यमवारुन्ध। यत्परः शतानि शमीपर्णानि भवन्ति। अन्नाद्यस्यावरुध्यै। सौम्यानि वै करीराणि। सौम्या खलु वाआहुतिर्दिवोवृष्टिं च्यावयति। यत्करीराणि भवन्ति। सौम्ययैवाहुत्या दिवोवृष्टिमवरुन्धे॥ काय एककपालो भवति। प्रजानां कान्त्वाय। प्रतिपू-

रुषं करम्भपात्राणि भवन्ति। जाताएव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। एकमतिरिक्तं। जनिष्यमाणाएव प्रजावरुणपाशान्मुञ्चति ॥ ५ ॥

निरुप्यन्ते भवताभवति मेध्यत्वाय रुन्धे षट् च ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

उत्तरस्यां वेद्यामन्यानि हवींषि सादयति। दक्षिणायां मारुतीं। अपधुरमेवैनां युनक्ति। अथो ओजएवासामवहरति। तस्माद्ब्राह्मणश्च क्षत्राच्च विशोऽन्यतोऽपक्रमिणीः। मारुत्या पूर्व्वया प्रचरति। अन्नतमेवावयजते। वारुण्योत्तरया। अन्ततएवं वरुणमवयजते। यदेवाध्वर्युः करोति ॥ १ ॥

तत्प्रतिप्रस्थाता करोति। तस्माद्यच्छ्रेयान् करोति। तत्पापीयान् करोति। पत्नीं वाचयति। मेध्यामेवैनां करोति। अथो तपएवैनामुप च नयति। यज्जारꣳ सन्तन्न प्रब्रूयात्। प्रियं ज्ञातिꣳरुन्ध्यात्। असौ मे जारइति निर्दिशेत्। निर्दिश्यैवैनं वरुणपाशेन ग्राहयति ॥ २ ॥

प्रघास्यान् हवामहइति पत्नीमुदानयति। अह्नूतै-

वैनां । यत्पत्नी पुरोनुवाक्यामनुब्रूयात् । निर्व्वीर्य्यो यजमानःस्यात् । यजमानोऽन्वाह । आत्मन्नेव वीर्य्यन्धत्ते । उभौ याज्याः सवीर्य्यत्वाय । यद्ग्रामे यदरण्यइत्याह । यथोदितमेव वरुणमवयजते । यजमानदेवत्यो वाआ-हवनीयः ॥ ३ ॥

भ्रातृव्यदेवत्योदक्षिणः । यदाहवनीये जुहुयात् । यजमानं वरुणपाशेन ग्राहयेत् । दक्षिणेऽग्नौ जुहोति । भ्रातृव्यमेव वरुणपाशेन ग्राहयति । शूर्पेण जुहोति । शीर्षतएव वरुणमवयजते । प्रत्यङ्तिष्ठञ्जुहोति ॥ ४ ॥*

प्रत्यङ्ङेव वरुणपाशान्निर्मुच्यते । अक्रन् कर्म्म कर्म्मकृत-इत्याह । देवानृणं निरवदाय । अनृणा गृहानुपप्रेतीति वावैतदाह । वरुणगृहीतं वाएतद्यज्ञस्य । यद्यजुषा गृहीतस्यातिरिच्यते । तुषाश्च निष्कासश्च । तुषैश्च नि-ष्कासेन चावभृथमवैति । वरुणगृहीतेनैव वरुणमवय-जते । अपोऽवभृथमवैति ॥ ५ ॥

अप्सु वै वरुणः । साक्षादेव वरुणमवयजते । प्रति-युतोवरुणस्य पाशइत्याह । वरुणपाशादेव निर्मुच्यते । अप्रतीक्षमायन्ति । वरुणस्यान्तर्हित्यै । एधोऽस्येधिषी-

* मदमात्ममेव दक्षपात्ममेवा वा कश्चिदेषोष्ठपदाजाता ॥

महीत्याह। समिधैवाग्निं नमस्यन्तउपायन्ति। तेजोऽसि तेजोमयि धेहीत्याह। तेजएवात्मन्धत्ते ॥ ६ ॥

करोति आह्वयत्याहवनीयस्तिष्ठञ्जुहोत्यपोऽवभृथमवैति धत्ते ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

देवासुराः संयत्ताआसन्। सोऽग्निरब्रवीत्। ममेयमनीकवती तनूः। तां प्रीणीत। अथासुरानभिभविष्यथेति। ते देवाअग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। सोऽग्निरनीकवान्त्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धानीकान्यजनयत। ततोदेवाअभवन्। परासुराः ॥ १ ॥

यदग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। अग्निमेवानीकवन्तꣳ स्वेन भागधेयेन प्रीणाति। सोऽग्निरनीकवान्त्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धानीकानि जनयते। असौ वाआदित्योऽग्निरनीकवान्। तस्य रश्मयोऽनीकानि। साकꣳ सूर्य्येणोद्यता निर्वपति। साक्षादेवास्माअनीकानि जनयति। ते सुराः पराजिता यन्तः। द्यावापृथिवी उपाश्रयन् ॥ २ ॥

ते देवा मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्यश्चरुं निरवपन्। तान् द्यावापृथिवीभ्यामेवोभयतः समतपन्। यन्मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्यश्चरुं निर्वपति। द्यावापृथिवीभ्यामेव तदुभयतो यजमानो भ्रातृव्यात् सन्तपति। मध्यन्दिने निर्वपति। तर्हि ह्येतेऽक्षिष्ठन्तपति। चरुर्भवति। सर्व्वत एवैनान्त्सन्तपति। ते देवाः श्वो विजयिनः सन्तः। सर्व्वासां दुग्धे गृहमेधीयं चरुं निरवपन्॥ ३ ॥

आशिता एवाद्योपवसाम। कस्य वाहेदं। कस्य वा श्वो भवितेति। स शृतोऽभवत्। तस्याहुतस्य नाश्नन्। न हि देवा अहुतस्याश्नन्ति। तेऽब्रुवन्। कस्माइमꣳ होष्याम इति। मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्य इत्यब्रुवन्। तं मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्योऽजुहवुः॥ ४ ॥

ततो देवा अभवन्। परासुराः। यस्यैवं विदुषो मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो गृहे जुह्वति। भवत्यात्मना। परास्य भ्रातृव्यो भवति। यद्वै यज्ञस्य पाकत्रा क्रियते। पशव्यन्तत्। पाकत्रा वा एतत्क्रियते। यन्नेध्माबर्हिर्भवति। न सामिधेनीरन्वाह॥ ५ ॥

न प्रयाजा इज्यन्ते। नानूयाजाः। य एवं वेद। पशुमान् भवति। आज्यभागौ यजति। यज्ञस्यैव चक्षुषी

नान्तरेति। मरुतौगृहमेधिनौयजति। भागधेयेनैवै-
नान्त्समर्धयति। अग्निं स्विष्टकृतं यजति प्रतिष्ठित्यै।
इडान्तोभवति॥ पशवोवाइडा। पशुष्वेवोपरिष्टात्
प्रतितिष्ठति॥ ६॥

असुराअश्रयन् गृहमेधीयं चरुं निरवपन्नजुहवुर्-
न्वाहेडान्तोभवति द्वे च॥ अनु० ६॥

सप्तमोऽनुवाकः।

यत्पत्नी गृहमेधीयस्याश्नीयात्। गृहमेध्येव स्यात्।
वि त्वस्य यज्ञऋध्येत। यन्नाश्नीयात्। अगृहमेधी स्यात्।
नास्य यज्ञोव्यृध्येत। प्रतिवेशं पचेयुः। तस्याश्नीयात्।
गृहमेध्येव भवति। नास्य यज्ञोव्यृध्यते॥ १॥

ते देवागृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिताअभवन्। आञ्ज-
ताभ्यञ्जत। अनुवत्सानवासयन्। तेभ्योऽसुराः क्षुधं
प्राहिण्वन्। सा देवेषु लोकमवित्त्वा। असुरान् पुन-
रगच्छन्। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिताभवन्ति। आञ्ज-
तेऽभ्यञ्जते॥ २॥

अनुवत्सान् वासयन्ति। भ्रातृव्यायैव तद्यजमानः
क्षुधं प्रहिणोति। ते देवागृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय
निष्कासं न्यदधुः। अस्मानेव स्व इन्द्रो निहितभागउपा-

वर्त्तितेति। तानिन्द्रो निहितभाग उपावर्त्तत। गृहमेधी-
येनेष्ट्वा। इन्द्राय निष्कासं निदध्यात्। इन्द्र एवैनं नि-
हितभाग उपावर्त्तते। गार्हपत्ये जुहोति ॥ ३ ॥

भागधेयेनैवैनꣳ समर्धयति। ऋषभमाह्वयति। वष-
ट्कार एवास्य सः। अथो इन्द्रियमेव तद्वीर्य्यं यजमानो
भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते। इन्द्रो वृत्रꣳ हत्वा। परां परावतम-
गच्छत्। अपाराधमिति मन्यमानः। सोऽब्रवीत्। क इदं
वेदिष्यतीति। तेऽब्रुवन् मरुतो वरं वृणामहै ॥ ४ ॥

अथ वयं वेदाम। अस्मभ्यमेव प्रथमꣳ हविर्निरुप्या-
तादिति। तएनमध्यक्रीडन्। तत्क्रीडिनां क्रीडित्वं। य-
न्मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः प्रथमꣳ हविर्निरुप्यते विजित्यै।
साकꣳ सूर्य्येणोद्यता निर्वपति। एतस्मिन् वै लोक इ-
न्द्रो वृत्रमहन्त्समृध्यै। एतद्ब्राह्मणान्येव पञ्च हवीꣳ-
षि। एतद्ब्राह्मण ऐन्द्राग्नः। अथैष ऐन्द्रश्चरुर्भवति॥
उद्धारं वा एतमिन्द्र उदहरत। वृत्रꣳ हत्वा। अन्यासु
देवतास्वधि। यदेष ऐन्द्रश्चरुर्भवति। उद्धारमेव तं य-
जमान उद्धरते। अन्यासु प्रजास्वधि। वैश्वकर्म्मण एक-
कपालो भवति। विश्वान्येव तेन कर्म्माणि यजमानोऽव-
रुन्धे ॥ ५ ॥

ऋध्यतेऽभ्यञ्जते जुहोति वृणामहै भवत्यष्टौ च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। तावरुणप्रघासैर्वरुणपाशादमुञ्चत्। साकमेधैः प्रत्यस्थापयत्। त्र्यम्बकैरुद्रं निरवादयत। पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकमगमयत्। यद्वैश्वदेवेन यजते। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। तावरुणप्रघासैर्वरुणपाशान् मुञ्चति। साकमेधैः प्रतिष्ठापयति। त्र्यम्बकैरुद्रं निरवदयते ॥ १ ॥

पितृयज्ञेन सुवर्गं लोकं गमयति। दक्षिणतः प्राचीनावीती निर्वपति। दक्षिणावृद्धि पितॄणां। अनादृत्य तत्। उत्तरत एवोपवीय निर्वपेत्। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। अथो यदेव दक्षिणार्धेऽधिश्रयति। तेन दक्षिणावृत्। सोमाय पितृमते पुरोडाशꣳ षट्कपालं निर्वपति। संवत्सरो वै सोमः पितृमान् ॥ २ ॥

संवत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। यस्मिन् वा ऋतौ पुरुषः प्रमीयते। सोऽस्यामुष्मिंल्लोके

भवति। बहुरूपाधानाभंवन्ति। अहोराचाणामभि-
जित्यै। पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्योमन्थं। अर्द्धमासावै पित-
रोऽग्निष्वात्ताः ॥ ३ ॥

अर्द्धमासानेव प्रीणाति। अभिवान्यायै दुग्धे भव-
ति। सा हि पितृदेवत्यं दुहे। यत्पूर्णं। तन्मनुष्याणां।
उपर्य्यर्द्धोदेवानां। अर्द्धः पितृणां। अर्द्धउपमन्थति।
अर्द्धोहि पितृणां। एकयोपमन्थति ॥ ४ ॥

एका हि पितृणां। दक्षिणोपमन्थति। दक्षिणावृद्धि
पितृणां। अनारभ्योपमन्थति। तद्धि पितॄन् गच्छति।
इमां दिशं वेदिमुद्धन्ति। उभये हि देवाश्च पितरश्चे-
ज्यन्ते। चतुःस्रक्तिर्भवति। सर्व्वाह्यनुदिशः पितरः।
अखाता भवति ॥ ५ ॥

खाता हि देवानां। मध्यतोऽग्निराधीयते। अन्ततो
हि देवानामाधीयते। वर्षीयानिध्मइध्माद्भवति व्यावृ-
त्त्यै। परिश्रयति। अन्तर्हितोहि पितृलोकोमनुष्य-
लोकात्। यत् परुषि दिनं। तद्देवानां। यदन्तरा।
तन्मनुष्याणां ॥ ६ ॥

यत्समूलं। तत्पितृणां। समूलं बर्हिर्भवति व्यावृत्त्यै।
दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धि पितृणां। त्रिःपर्य्येति।

तृतीये वाइतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः-पुनः पर्य्येति। षट्सम्पद्यन्ते ॥ ७ ॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरं यजुषा गृह्णीयात्। प्रमायुको यजमानः स्यात्। यन्न गृह्णीयात्। अनायतनः स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति। नानायतनः। यत्त्रीन् परिधीन् परिदध्यात् ॥ ८ ॥

मृत्युना यजमानं परिगृह्णीयात्। यन्न परिदध्यात्। रक्षाꣳसि यज्ञꣳ हन्युः। द्वौ परिधी परिदधाति। रक्षसामपहत्यै। अथो मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति। यत्त्रीणि त्रीणि हवीꣳष्युदाहरेयुः। त्रयस्त्रयएषाꣳ साकं प्रमीयेरन्। एकैकमुदीचीनान्युदाहरन्ति। एकैकएवैषामन्वञ्चः प्रमीयते॥ कशिपु कशिपव्याय। उपबर्हणमुपबर्हण्याय। आञ्जनमाञ्जन्याय। अभ्यञ्जनमभ्यञ्जन्याय। यथाभागमेवैनान् प्रीणाति ॥ ९ ॥

निरवदयते पितृमानग्निष्वात्ताएकयोपमन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते पञ्च च ॥ अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः ।

अग्नये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध्यमानायानुब्रूहीत्या-
ह । उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते । एकामन्वाह ।
एका हि पितृणां । त्रिरन्वाह । त्रिर्हि देवानां । आघा-
रावाघारयति । यज्ञपरुषोरनन्तरित्यै । नार्षेयं वृणी-
ते । न होतारं ॥ १ ॥

यदार्षेयं वृणीते । यद्धोतारं । प्रमायुकोयजमानः
स्यात् । प्रमायुकोहोता । तस्मान्न वृणीते । यजमानस्य
होतुर्गोपीथाय । अपबर्हिषः प्रयाजान् यजति । प्रजावै
बर्हिः । प्रजाएव मृत्योरुत्सृजति । आज्यभागौ यज-
ति ॥ १ ॥

यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरेति । प्राचीनावीती सोमं
यजति । पितृदेवत्याह्वि । एषाहुतिः। पञ्चकृत्वोऽवद्यति।
पञ्च ह्येता देवताः । द्वे पुरोऽनुवाक्ये । याज्यादेवता
वषट्कारः । ताएव प्रीणाति । सन्ततमवद्यति ॥ ३ ॥

ऋतूनाꣳ सन्तत्यै । प्रैवैभ्यः पूर्व्वया पुरोऽनुवाक्यया-
ह । प्रणयति द्वितीयया । गमयति याज्यया । तृतीये
वाइतो लोके पितरः । अह्नएवैनां पूर्व्वया पुरोऽनुवा-
क्ययात्यानयति । रात्रियै द्वितीयया । एवैनान् या-

ज्यया गमयति। दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्ङतिक्रामति व्यावृत्त्यै ॥ ४ ॥

आस्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधा नम इति वषट्करोति। स्वधाकारो हि पितृणां। सोममग्रे यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितृमन्तं यजति। संवत्सरो वै सोमः पितृमान्। संवत्सरमेव तद्यजति। पितॄन् बर्हिषदो यजति ॥ ५ ॥

ये वै यज्वानः। ते पितरो बर्हिषदः। तानेव तद्यजति। पितॄनग्निष्वात्तान्यजति। ये वा अयज्वानो गृहमेधिनः। ते पितरोऽग्निष्वात्ताः। तानेव तद्यजति। अग्निं कव्यवाहनं यजति। य एव पितृणामग्निः। तमेव तद्यजति ॥ ६ ॥

अथो यथाग्निꣳ स्विष्टकृतं यजति। तादृगेव तत्। एतत्ते ततयेच त्वामन्विति तिसृषु स्रक्तीषु निदधाति। तस्मादातृतीयात् पुरुषान्नाम न गृह्णन्ति। एतावन्तो हीज्यन्ते। अत्र पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्याह। ह्रीका हि पितरः। उदञ्चो निष्क्रामन्ति। एषा वै मनुष्याणां दिक्। स्वामेव तद्दिशमनुनिष्क्रामन्ति ॥ ७ ॥

आहवनीयमुपतिष्ठन्ते। न्येवास्मै तह्नुवते। यत्सत्या-

हवनीये। अथान्यत्र चरन्ति। आतमितोरुपतिष्ठन्ते। अग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वा। पितॄन्निरवदयन्ते। अन्तं वा एते प्राणानां गच्छन्ति। यआतमितोरुपतिष्ठन्ते। सुसन्दृशं त्वा वयमित्याह ॥ ८ ॥

प्राणो वै सुसन्दृक्। प्राणमेवात्मन्दधते। योजान्विन्द्र ते हरी इत्याह। प्राणमेव पुनरयुंक्त। अक्षन्नमीमदन्त हीति गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते। अक्षन्नमीमदन्ताथ त्वोपतिष्ठामहइति वावैतदाह। अमीमदन्त पितरः सोम्याइत्यभिप्रपद्यन्ते। अमीमदन्त पितरोऽथ त्वाभिप्रपद्यामहइति वावैतदाह। अपः परिषिञ्चति। मार्जयत्येवैनान् ॥ ९ ॥

अथो तर्पयत्येव। तृप्यति प्रजया पशुभिः। यएवं वेद। अपबर्हिषावनूयाजौ यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजाएव मृत्योरुत्सृजति। चतुरः प्रयाजान् यजति। द्वावनूयाजौ। षट्सम्पद्यते। षड्वा ऋतवः॥ ऋतूनेव प्रीणाति। न पत्न्यन्वास्ते। न संयाजयन्ति। यत्पत्न्यन्वासीत्। यत्संयाजयेयुः। प्रमायुका स्यात्। तस्मान्नान्वास्ते। न संयाजयन्ति। पत्नियै गोपीथाय ॥ १० ॥

होतारमाज्यभागौ यजति सन्ततमवद्यति व्यावृत्त्यै

बर्हिषदीयजति तमेव तद्यजत्यनुनिष्क्रामन्त्याहैनानृतवोनव च ॥ अनु० ९ ॥

दशमोऽनुवाकः।

प्रतिपूरुषमेककपालान्निर्वपति। जाताएव प्रजा रुद्रान्निरवदयते। एकमतिरिक्तं। जनिष्यमाणा एव प्रजा रुद्रान्निरवदयते। एककपालाभवन्ति। एकधैव रुद्रन्निरवदयते। नाभिघारयति। यदभिघारयेत्। अन्तरवचारिणꣳ रुद्रं कुर्य्यात्। एकोल्मुके नयन्ति ॥ १ ॥

तद्धि रुद्रस्य भागधेयं। इमां दिशं यन्ति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रन्निरवदयते। रुद्रो वा अपशुकाया आहुत्यै नातिष्ठत। असौ ते पशुरिति निर्द्दिशेद्यं द्विष्यात्। यमेव द्वेष्टि। तमस्मै पशुन्निर्द्दिशति। यदि न द्विष्यात्। आखुस्ते पशुरिति ब्रूयात् ॥ २ ॥

न ग्राम्यान् पशून् हिनस्ति। नारण्यान्। चतुष्पथे जुहोति। एष वा अग्नीनां पड्बीशोनाम। अग्निवत्येव जुहोति। मध्यमेन पर्णेन जुहोति। स्रुग्घ्येषा। अथो खलु। अन्तमेनैव होतव्यं। अन्ततएव रुद्रन्निरवदयते ॥ ३ ॥

एष ते रुद्रभागः सह स्वस्राम्बिकयेत्याह। शरद्वा अस्या-

म्बिका स्वसा। तया वा एष हिनस्ति। यꣳ हिनस्ति। तयैवैनꣳ सह शमयति। भेषजं गव इत्याह। यावन्त एव ग्राम्याः पशवः। तेभ्यो भेषजं करोति। अवाम्ब रुद्रमदिमहीत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते ॥ ४ ॥

त्र्यम्बकं यजामह इत्याह। मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतादिति वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगस्य लीप्सन्ते। मूते कृत्वासजन्ति। यथा जनं यतेऽवसं करोति। तादृगेव तत्। एष ते रुद्रभाग इत्याह निरवत्त्यै। अप्रतीक्षमायन्ति। अपः परिषिञ्चति॥ रुद्रस्यान्तर्हित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। ये त्र्यम्बकैश्चरन्ति। आदित्यं चरुं पुनरेत्य निर्वपति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठन्ति ॥ ५ ॥

यन्ति ब्रूयान्निरवदयते शास्ते सिञ्चति षट् च ॥ अनु० १० ॥

अनुमत्यै वैश्वदेवेन ताः सृष्टास्त्वष्टत् प्रजापतिः सवितोत्तरस्यां देवासुराः सोऽग्निमम *यत्पत्नी वैश्वदेवेन ता वरुणप्रघासैरग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं दश ॥ १० ॥

अनुमत्यै प्रथमजो वत्सो बहुरूपा हि पशवस्तस्मात्

* सोऽग्निमयत् पत्नीति का० पु० पाठः।

प्रथमाचं यदग्नयेऽनीकवतउद्धारं वा * अग्नये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं पञ्चसप्ततिः ॥ ७५ ॥ हरिः ओम् ॥

इति षष्ठोऽध्यायः ॥

हरिः ॐ ।

प्रथमाष्टके सप्तमाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

एतद्ब्राह्मणान्येव पञ्च हवीꣳषि । अथेन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति । संवत्सरो वाइन्द्रः शुनासीरः । संवत्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे । वायव्यं पयो भवति । वायुर्वै वृष्ट्यै प्रदापयिता । सएवास्मै वृष्टिं प्रदापयति । सौर्य्यएककपालो भवति । सूर्य्येण वाअमुष्मिंल्लोके वृष्टिर्धृता । सएवास्मै वृष्टिं नियच्छति ॥ १ ॥

द्वादशगवꣳसीरं दक्षिणा समृध्यै । देवासुराः संयत्ताआसन् । ते देवाअग्निमब्रुवन् । त्वया वीरेणासुरानभिभवामेति । सोऽब्रवीत् । त्रेधाहमात्मानं विकरि-

---

* वा एतमग्नये इति का० पु० पाठः ।

प्यइति। स त्रेधात्मानं व्यकुरुत। अग्निं तृतीयं। रुद्रं तृतीयं। वरुणं तृतीयं॥ २ ॥

सोऽब्रवीत्। कइदं तुरीयमिति। अहमितीन्द्रोऽब्रवीत्। सन्तु सृजावहाइति। तौ समसृजेतां। सइन्द्रस्तुरीयमभवत्। यदिन्द्रस्तुरीयमभवत्। तदिन्द्रतुरीयस्येन्द्रतुरीयत्वं। ततोवै देवाव्यजयन्त। यदिन्द्रतुरीयं निरुप्यते विजित्यै॥ ३ ॥

वहिनी धेनुर्दक्षिणा। यद्वहिनी। तेनाग्नेयी। यद्गौः। तेन रौद्री। यद्धेनुः। तेनैन्द्री। यत्स्त्री सती दान्ता। तेन वारुणी समृद्ध्यै। प्रजापतिर्यज्ञमसृजत॥ ४ ॥

तꣳ सृष्टꣳ रक्षाꣳस्यजिघाꣳसन्। सएताः प्रजापतिरात्मनोदेवतानिरमिमीत। ताभिर्वै स दिग्भ्यो रक्षाꣳसि प्राणुदत। यत्पञ्चावत्तीयं जुहोति। दिग्भ्यएतद्यजमानोरक्षाꣳसि प्रणुदते। समूढꣳ रक्षः सन्दग्धꣳ रक्षइत्याह। रक्षाꣳस्येव सन्दहति। अग्नये रक्षोघ्ने स्वाहेत्याह। देवताभ्यएव विजिग्यानाभ्यो भागधेयं करोति। पृष्ठिवाहीरथोदक्षिणा समृद्ध्यै॥ ५ ॥

इन्द्रोवृत्रꣳ हत्वा। असुरान् पराभाव्य। नमुचिमासुरं नालभत। तꣳ शच्याग्रह्णात्। तौ समलभेतां। सोऽस्मा-

द्भिर्शुनतरोऽभवत्। सोऽब्रवीत्। सन्धाꣳ सन्दधावहै।
अथ त्वावः स्रक्ष्यामि। न मा शुष्केण नार्द्रेण हनः॥ ६॥

न दिवा न नक्तमिति। स एतमपां फेनमसिञ्चत्। न
वा एष शुष्को नार्द्रोव्युष्टासीत्। अनुदितः सूर्य्यः। न
वा एतद्दिवा। न नक्तं। तस्यैतस्मिँल्लोके। अपां फेनेन शि-
र उदवर्त्तयत्। तदेनमन्ववर्त्तत। मित्रध्रुगिति॥ ७॥

स एतानपामार्गानजनयत्। ताञ्जुहोत्। तैर्वै
स रक्षाꣳस्यपाहन्*। यदपामार्गहोमो भवति। रक्ष-
सामपहत्यै। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि रक्षसां भाग-
धेयं। इमां दिशं यन्ति। एषा वै रक्षसां दिक्। स्वाया-
मेव दिशि रक्षाꣳसि हन्ति॥ ८॥

स्वकृतइरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै रक्षसामा-
यतनं। स्व एवायतने रक्षाꣳसि हन्ति। पर्णमयेन स्रुवेण
जुहोति। ब्रह्म वै पर्णः। ब्रह्मणैव रक्षाꣳसि हन्ति। दे-
वस्य त्वा सवितुः प्रसवइत्याह। सवितृप्रसूत एव रक्षाꣳ-
सि हन्ति। हतꣳ रक्षोवधिष्म रक्षइत्याह। रक्षसाꣳ-
स्तृत्यै॥ यद्वस्ते तद्दक्षिणा निरवत्यै। अप्रतीक्षमायन्ति।
रक्षसामन्तर्हित्यै॥ ९॥

* अपाहतेति का० पु० पाठः।

यच्छति वरुणं तृतीयं विजित्याऽसृजत समृद्ध्यै ह-
नोमिव द्रुगिति हन्ति. स्तृत्यै चीणि च ॥ अनु० १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति। संवत्सरो वै
धाता। संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्रजनयति। अन्वेवास्मा-
अनुमतिर्मन्यते। राते राका। प्र सिनीवाली जनयति।
प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वा वाचं दधाति। मिथुनौ गावौ
दक्षिणा समृद्ध्यै। आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्व-
पति। ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालं ॥ १ ॥

वैष्णवं त्रिकपालं। वीर्य्यं वा अग्निः। वीर्य्यमिन्द्रः।
वीर्य्यं विष्णुः। प्रजाएव प्रजातावीर्य्ये प्रतिष्ठापयति।
तस्मात्प्रजा वीर्य्यावतीः। वामनऋषभोवही दक्षिणा।
यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः ॥ २ ॥

तेनैन्द्रः। यद्वामनः। तेन वैष्णवः समृद्ध्यै। अग्नीषो-
मीयमेकादशकपालं निर्वपति। इन्द्रासोमीयमेकाद-
शकपालं। सौम्यं चरुं। सोमोवै रेतोधाः। अग्निः प्र-
जानां प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोम-
एवास्मै रेतोदधाति ॥ ३ ॥

अग्निः प्रजां प्रजनयति। वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छति। बभ्रुर्दक्षिणा समृध्यै। सोमापौष्णं चरुं निर्वपति। ऐन्द्रापौष्णं चरुं। सोमोवै रेतोधाः। पूषा पशूनां प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः प्रजापयिता। सोमएवास्मै रेतो दधाति। पूषा पशून् प्रजनयति ॥ ४ ॥

वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति। पौष्णश्चरुर्भवति। इयं वै पूषा। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। श्यामोदक्षिणा समृध्यै। बहु वै पुरुषोमेध्यमुपगच्छति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति। संवत्सरोवाअग्निर्वैश्वानरः। संवत्सरेणैवैनꣳ स्वदयति। हिरण्यं दक्षिणा ॥ ५ ॥

पवित्रं वै हिरण्यं। पुनात्येवैनं। बहु वै राजन्योऽनृतं करोति। उपजाम्यै हरते। जिनाति ब्राह्मणं। वदत्यनृतं। अनृते खलु वै क्रियमाणे वरुणोगृह्णाति। वारुणं यवमयं चरुं निर्वपति। वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। अश्वोदक्षिणा॥ वारुणोहि देवतयाश्वः समृध्यै ॥ ६ ॥

ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालं यद्दषभोदधाति पूषा पशून् प्रजनयति हिरण्यं दक्षिणा दक्षिणैकञ्च ॥

अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः ।

रत्निनामेतानि हवीꣳषि भवन्ति। एते वै राष्ट्रस्य प्रदातारः। एते पादातारः। यएव राष्ट्रस्य प्रदातारः। ये पादातारः। तएवास्मै राष्ट्रं प्रयच्छन्ति। राष्ट्रमेव भवति। यत्समाहृत्य निर्वपेत्। अरत्निनः स्युः। यथायथं निर्वपति रत्नित्वाय ॥ १ ॥

यत्सद्योनिर्वपेत्। यावतीमेकेन हविषाशिषमवरुन्धे। तावतीमवरुन्धीत। अन्वहं निर्वपति। भूयसीमेवाशिषमवरुन्धे। भूयसोयज्ञक्रतूनुपैति। बार्हस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणोगृहे। मुखतएवास्मै ब्रह्म सꣳश्यति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृध्यै ॥ २ ॥

ऐन्द्रमेकादशकपालꣳ राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभोदक्षिणा समृध्यै। आदित्यं चरुं महिष्यै गृहे। इयं वाअदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा समृध्यै। भगाय चरुं वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा पष्ठौही दक्षिणा समृध्यै ॥ ३ ॥

नैर्ऋतं चरुं परिवृत्त्यै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नख-

निर्भिन्नं। पाप्मानमेव निर्ऋतिं निरवदयते। कृष्णाकूटा दक्षिणा समृद्ध्यै। आग्नेयमष्टाकपाल॰ सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य स॰श्यति। हिरण्यं दक्षिणा समृद्ध्यै। वारुणं दशकपाल॰ सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवावरुन्धे। महानिरष्टो दक्षिणा समृद्ध्यै। मारुत॰ सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे ॥ ४ ॥

अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। पृश्निर्दक्षिणा समृद्ध्यै। सावित्रं द्वादशकपालं क्षत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दक्षिणा समृद्ध्यै। आश्विनं द्विकपाल॰ संग्रहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सवात्यौ दक्षिणा समृद्ध्यै। पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे ॥ ५ ॥

अन्नं वै पूषा। अन्नमेवावरुन्धे। श्यामो दक्षिणा समृद्ध्यै। रौद्रं गावीधुकं चरुमक्षावापस्य गृहे। अन्ततएव रुद्रं निरवदयते। शबलउद्वारो दक्षिणा समृद्ध्यै। द्वादशैतानि हवी॰षि भवन्ति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मै राष्ट्रमवरुन्धे। राष्ट्रमेव भवति ॥ ६ ॥

यन्न प्रतिनिर्वपेत्। रत्निनआशिषोऽवरुन्धीरन्।

प्रतिनिर्वपति। इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशक-
पालं। इन्द्रायाꣳहोमुचे। आशिषमेवावरुन्धे। अयन्नो
राजा वृत्रहा राजा भूत्वा वृत्रं वध्यादित्याह। आ-
शिषमेवैतामाशास्ते। मैत्राबार्हस्पत्यं भवति। श्वेतायै
श्वेतवत्सायै दुग्धे॥ ७॥

बार्हस्पत्ये मैत्रमपि दधाति। ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रञ्च
समीची दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति।
बार्हस्पत्येन पूर्व्वेण प्रचरति। मुखतएवास्मै ब्रह्म सꣳशि-
श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति। स्वयं कृता
वेदिर्भवति। स्वयं दिनं बर्हिः। स्वयं कृतइध्मः। अन-
भिजितस्याभिजित्यै॥ तस्माद्राज्ञामरण्यमभिजितं। सैव
श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा समृद्ध्यै॥ ८॥

रत्नित्वाय समृद्ध्यै पष्ठौही दक्षिणा समृद्ध्यै ग्राम-
ण्योगृहे भागदुघस्य गृहे भवति दुग्धेऽभिजित्यै द्वे च॥
अनु० ३॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

देवसुवामेतानि हवीꣳषि भवन्ति। एतावन्तोवै दे-
वानाꣳसवाः। तएवास्मै सवान् प्रयच्छन्ति। तएनꣳ
सुवन्ते। अग्निरेवैनं गृहपतीनाꣳसुवते। सोमोवन-

स्पतीनां। रुद्रः पशूनां। बृहस्पतिर्वाचां। इन्द्रोज्येष्ठा-
नां। मित्रः सत्यानां ॥ १ ॥

वरुणोधर्म्मपतीनां। एतदेव सर्व्वं भवति। सविता
त्वा प्रसवानाꣳ सुवतामिति हस्तं गृह्णाति प्रसूत्यै। ये
देवादेवसुवः स्थेत्याह। यथा यजुरेवैतत्। महते क्षत्राय
महतआधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। आशि-
षमेवैतामाशास्ते। एष वोभरता राजा सोमोऽस्माकं
ब्राह्मणानाꣳ राजेत्याह। तस्मात् सोमराजानोब्राह्म-
णाः। प्रतित्यन्नाम राज्यमधायीत्याह ॥ २ ॥

राज्यमेवास्मिन् प्रतिदधाति। स्वान्तनुवं वरुणोअ-
शिश्रेदित्याह। वरुणसवमेवावरुन्धे। शुचेर्मित्रस्य व्र-
त्याअभूमेत्याह। शुचिमेवैनं व्रत्यं करोति। अमन्महि
महतऋतस्य नामेत्याह। मनुतएवैनं। सर्व्वे व्राता
वरुणस्याभूवन्नित्याह। सर्व्वव्रातमेवैनं करोति। विमि-
त्रएवैरराातिमतारीदित्याह ॥ ३ ॥

अरातिमेवैनं तारयति। असूषुदन्त यज्ञिया ऋते-
नेत्याह। स्वदयत्येवैनं। व्युत्रितो जरिमाणन्नआनडि-
त्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। द्वाभ्यां विमृष्टे। द्विपा-
द्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। अग्नीषोमीयस्य चैकादशकपा-

त्तस्य देवसुवाञ्च हविषामग्नये स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः परिगृह्णाति। विष्णुक्रमा' क्रमते॥ विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति॥ ४॥

सत्यानामधायीत्याहातारीदित्याह क्रमतएकञ्च॥ अनु० ४॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

अर्थेतस्थेति जुहोति। आहुत्यैवैना निष्क्रीय गृह्णाति। अथो हविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति। वहन्तीनां गृह्णाति। एतावा अपाꣳ राष्ट्रं। राष्ट्रमेवास्मै गृह्णाति। अथो श्रियमेवैनमभिवहन्ति। अपां पतिरसीत्याह। मिथुनमेवाकः। वृषास्यूर्म्मिरित्याह॥ १॥

ऊर्म्मिमन्तमेवैनं करोति। वृषसेनोऽसीत्याह। सेनामेवास्य सꣳश्यति। व्रजक्षितस्थेत्याह। एतावा अपां विशः। विशमेवास्मै पर्य्यूहति। मरुतामोजस्थेत्याह। अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। सूर्य्यवर्चसस्थेत्याह॥ २॥

राष्ट्रमेव वर्चस्व्यकः। सूर्य्यत्वचसस्थेत्याह। सत्यं वा एतत्। यद्वर्षति। अन्नृतं यदा तपति वर्षति। सत्यानृतेस्वावरुन्धे। नैनꣳ सत्यानृतेउदिते हिꣳस्तः।

य एवं वेद । मां दास्थेत्याह । राष्ट्रमेव ब्रह्मवर्चस्यकः ॥ ३ ॥

वाशास्थेत्याह । राष्ट्रमेव वश्यकः । शक्करीस्थेत्याह । पशवो वै शक्करीः । पशूनेवावरुन्धे । विश्वभृतस्थेत्याह । राष्ट्रमेव पयस्व्यकः । जनभृतस्थेत्याह । राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः । अग्नेस्तेजस्यास्थेत्याह ॥ ४ ॥

राष्ट्रमेव तेजस्व्यकः । अपामोषधीनाꣳ रसस्थेत्याह । राष्ट्रमेव मधव्यमकः । सारस्वतं ग्रहं गृह्णाति । एषा वा अपां पृष्ठं । यत्सरस्वती । पृष्ठमेवैनꣳ समानानां करोति । षोडशभिर्गृह्णाति । षोडशकलो वै पुरुषः । यावानेव पुरुषः ॥ तस्मिन् वीर्य्यन्दधाति । षोडशभिर्जुहोति षोडशभिर्गृह्णाति । द्वाचिꣳशत्सम्पद्यन्ते । द्वाचिꣳशदक्षरानुष्टुप् । वागनुष्टुप् सर्व्वाणि छन्दाꣳसि । वाचैवैनꣳ सर्व्वैभिश्छन्दोभिरभिषिञ्चति ॥ ५ ॥

ऊर्म्मिरित्याह सूर्य्यवर्चसस्थेत्याह ब्रह्मवर्चस्यकस्तेजस्यास्थेत्याहैव पुरुषः षट् च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

देवीरापः सम्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमित्याह । ब्रह्मणैवैनाः सꣳसृजति । अनाधृष्टाः सीदतेत्याह ।

ब्रह्मणवैनाः सादयति। अन्तरा होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छꣳसिनश्च सादयति। आग्नेयोवै होता। ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छꣳसी। तेजसा चैवेन्द्रियेण चोभयतोराष्ट्रं परिगृह्णाति। हिरण्येनोत्पुनाति। आहुत्यै हि पवित्राभ्यामुत्पुनन्ति व्यावृत्त्यै ॥ १ ॥

शतमानं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। अनिमृष्टमसीत्याह। अनिमृष्टꣳ ह्येतत्। वाचोबन्धुरित्याह। वाचोह्येष बन्धुः। तपोजाइत्याह। तपोजाह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह ॥ २ ॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रं। शुक्रावः शुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्राह्यापः। शुक्रꣳ हिरण्यं। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्राह्यापः। चन्द्रꣳ हिरण्यं। अमृताअमृतेनेत्याह। अमृताह्यापः। अमृतꣳ हिरण्यं॥ ३ ॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येता* उत्पुनाति। सधमादो द्युम्नि नीरुजएताइति वारुण्यर्चा गृह्णाति। वरुणसवमेवावरुन्धे। एकया गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यन्दधाति। क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य यो-

* एना इति काशीस्थपुस्तके पाठः।

निरसोति ताप्यंञ्चोष्णोषञ्च प्रयच्छति सयोनित्वाय। एकशतेन दर्भपुञ्जीलैः पवयति। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्य्यः। आत्मैकशतः ॥ ४ ॥

यावानेव पुरुषः। तस्मिन् वीर्य्यन्दधाति। दध्याशयति। इन्द्रियमेवावरुन्धे। उदुम्बरमाशयति। अन्नाद्यस्यावरुध्यै। शष्पाण्याशयति। सुरावलिमेवैनं करोति। आविदन्ता भवन्ति। आविदमेवैनं गमयन्ति ॥५॥

अग्निरेवैनं गार्हपत्येनावति। इन्द्रइन्द्रियेण। पूषा पशुभिः। मित्रावरुणौ प्राणापानाभ्यां। इन्द्रोवृत्राय वज्रमुदयच्छत्। स दिवमलिखत्। सोऽर्य्यम्णः पन्थाअभवत्। स आविन्ने द्यावापृथिवी धृतव्रतेइति द्यावापृथिवीउपाधावत्। स आभ्यामेव प्रसूतइन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्। आविन्ने द्यावापृथिवी धृतव्रतेइति यदाह ॥ ६ ॥

आभ्यामेव प्रसूतोयजमानोवज्रं भ्रातृव्याय प्रहरति। आविन्ना देव्यदितिर्विश्वरूपीत्याह। इयं वै देव्यदितिर्विश्वरूपी। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। आविन्नोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्यस्मिन्राष्ट्रइत्याह। विशैवैनं राष्ट्रेण समर्द्धयति। महते क्षत्राय महतआधिप-

त्याय महते जानराज्यायेत्याह। आशिषमेवैतामाशा-
स्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानाꣳ
राजेत्याह। तस्मात् सोमराजानोब्राह्मणाः ॥ ७ ॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नइति धनुः प्रयच्छति विजि-
त्यै। शत्रुबाधनास्थेतीषून्। शत्रूनेवास्य बाधन्ते। पात मा
प्रत्यञ्चं पात मा तिर्य्यञ्चमन्वञ्चं मा पातेत्याह। तिस्रोवै
शरव्याः। प्रतीची तिरश्च्यनूची। ताभ्यएवैनं पान्ति।
दिग्भ्यो मा पातेत्याह। दिग्भ्यएवैनं पान्ति। विश्वा-
भ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह॥ अपरिमितादेवैनं पान्ति।
हिरण्यवर्णावुषसां विरोकइति त्रिष्टुभा बाहूउन्मृह्णा-
ति। इन्द्रियं वै वीर्य्यं त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव वीर्य्यमुपरि-
ष्टादात्मन्धत्ते ॥ ८ ॥

व्यावृत्त्यै दाचमसीत्याहामृतꣳ हिरण्यमेकशतोग-
मयन्त्याह ब्राह्मणानाष्ट्राभ्यः पातेत्याह चत्वारि च ॥
अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः।

दिशोव्यास्थापयति। दिशामभिजित्यै। यदनुप्रक्रा-
मेत्। अभिदिशोजयेत्। उत्तुमाद्येत्। मनसानुप्रक्रा-

मति। अभिदिशोजयति। नोन्माद्यति। समिधमातिष्ठेत्याह। तेजएवावरुन्धे ॥ १ ॥

उग्रा मा तिष्ठेत्याह। इन्द्रियमेवावरुन्धे। विराज मा तिष्ठेत्याह। अन्नाद्यमेवावरुन्धे। उदीची मा तिष्ठेत्याह। पशूनेवावरुन्धे। ऊर्द्ध्वा मा तिष्ठेत्याह। सुवर्गमेव लोकमभिजयति। अनूज्जिहीते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ २ ॥

मारुतएव भवति। अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। एकविंशतिकपालोभवति प्रतिष्ठित्यै। योऽरण्येऽनुवाक्यो गणः। तं मध्यतउपदधाति। ग्राम्यैरेव पशुभिरारण्यान् पशून् परिगृह्णाति। तस्माद्ग्राम्यैः पशुभिरारण्याः पशवः परिगृहीताः। पृथिर्वैन्यः। अभ्यषिच्यत ॥ ३ ॥

स राष्ट्रन्नाभवत्। सएतानि पार्थान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैव स राष्ट्रमभवत्। यत् पार्थानि जुहोति। राष्ट्रमेव भवति। बार्हस्पत्यं पूर्व्वेषामुत्तमं भवति। ऐन्द्रमुत्तरेषां प्रथमं। ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रञ्च समीची दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति ॥ ४ ॥

षट्पुरस्तादभिषेकस्य जुहोति। षडुपरिष्टात्। द्वा-

दश सम्पद्यन्ते। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरः खलु वै देवानां पूः। देवानामेव पुरं मध्यतोव्यवसर्पति। तस्य न कुतश्च नोपाव्याधो भवति। भूतानामेवेष्टीर्जुहोति। अथाच वै मृत्युर्जायते। यच यचैव मृत्युर्जायते॥ तत एवैनमवयजते। तस्माद्राजसूयेनेजानः सर्व्वमायुरेति। सर्व्वं ह्यस्य मृत्यवोवेष्टाः। तस्माद्राजसूयेनेजानेनाभिचरितवै। प्रत्यगेनमभिचारः स्तृणुते॥ ५॥

रुन्धे समेध्याअसिच्यत स्थापयति जायते पञ्च च॥

अनु० ७॥

अष्टमोऽनुवाकः।

सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादिति शार्दूलचर्म्मोपस्तृणाति। यैव सोमे त्विषिः। या शार्दूले। तामेवावरुन्धे। मृत्योर्वा एष वर्णः। यच्छार्दूलः। अमृतꣳ हिरण्यं। अमृतमसि मृत्योर्मा पाहीति हिरण्यमुपास्यति। अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते। शतमानं भवति॥ १॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। दिद्योन्मा पाहीत्युपरिष्टादधि निदधाति। उभयत एवास्मै शर्म्म दधाति। अवेष्टादन्दशूकादिति क्लीबꣳ-

सीसेन विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात् क्लीबं दन्दशूकाद९ंशुकाः। निरस्तं नमुचेः शिरइति लोहितायसन्निरस्यति। पाप्मानमेव नमुचिन्निरवदयते। प्राणाआत्मनः पूर्व्वे९ऽभिषिच्याइत्याहुः॥ २॥

सोमोराजा वरुणः। देवा धर्म्मसुवश्च ये। ते ते वाच९ं सुवन्तां ते ते प्राण९ं सुवन्तामित्याह। प्राणानेवात्मनः पूर्व्वानभिषिञ्चति। यद्ब्रूयात्। अग्नेस्त्वा तेजसाभिषिञ्चामीति। तेजस्व्येव स्यात्। दुश्चर्म्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्योवै देवतया पुरुषः॥ ३॥

स्वयैवैनं देवतयाभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेजएवास्मिन्दधाति। सूर्य्यस्य वर्चसेत्याह। वर्चएवास्मिन्दधाति। इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वीर्य्येणेत्याह। वीर्य्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥ ४॥

ओजएवास्मिन्दधाति। क्षत्राणां क्षत्रपतिरसीत्याह। क्षत्राणामेवैनं क्षत्रपतिं करोति। अतिदिवस्पाहीत्याह। अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समावदृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह। राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमकः। उच्छेषणेन

जुहोति। उच्छेषणभागो वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रन्नि-
रवदयते ॥ ५ ॥

उदङ्परेत्याग्नीध्रे जुहोति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वा-
यामेव दिशि रुद्रन्निरवदयते। रुद्र यत्ते क्रयीपरं नामे-
त्याह। यद्वा अस्य क्रयीपरं नाम। तेन वा एष हिनस्ति।
यꣳ हिनस्ति। तेनैवैनꣳ सह शमयति। तस्मै हुतमसि
यमेष्टमसीत्याह। यमा देवास्य मृत्युमवयजते ॥ ६ ॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यइति तस्यै गृहे जुहुयात्।
यां कामयेत राष्ट्रमस्यै प्रजा स्यादिति। राष्ट्रमेवास्यै
प्रजा भवति। पर्णमयेनाध्वर्युरभिषिञ्चति। ब्रह्मवर्चस-
मेवास्मिन्त्विषिन्दधाति। औदुम्बरेण राजन्यः। ऊ-
र्जमेवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति। आश्वत्थेन वैश्यः। विशा-
मेवास्मिन् पुष्टिं दधाति। नैयग्रोधेन जन्यः॥ मित्रा-
ण्येवास्मै कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्यै ॥ ७ ॥

भवत्याहुः पुरुषओजसेत्याह निरवदयते यजते
जन्यो द्वे च ॥ अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः।

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नइति रथमुपावहरति विजि-

त्यै। मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीत्याह। ब्रह्मणैवैनं देवताभ्यां युनक्ति। पृष्टिवाहिनं युनक्ति। पृष्टिवाही वै देवरथः। देवरथमेवास्मै युनक्ति। त्रयोऽश्वाभवन्ति। रथश्चतुर्थः। द्वौ सव्येष्ठसारथी। षट्सम्पद्यन्ते ॥ १ ॥

षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं युनक्ति। विष्णुक्रमान् क्रमते। विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। यः क्षत्रियः प्रतिहितः। सोऽन्वारभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभान्वारभते। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति ॥ २ ॥

मरुतां प्रसवेऽजेषमित्याह। मरुद्भिरेव प्रसूत उज्जयति। आप्तं मन इत्याह। यदेव मनसैप्सीत्। तदापत्। राजन्यं जिनाति। अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यो राजन्यं जिनाति। समहमिन्द्रियेण वीर्येणेत्याह ॥ ३ ॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्धत्ते। पशूनां मन्युरसि तवेव मे मन्युर्भूयादिति वाराहीउपानहावुपमुञ्चते। पशूनां वा एष मन्युः। यद्वराहः। तेनैव पशूनां मन्युमात्मन्धत्ते। अभिवाद्यꣳ सुषुवाणं कामयते। तस्येश्वरेन्द्रियं

वीर्य्यमादाता। वाराहीउपानहावुपमुञ्चते। अस्या-एवान्तर्धत्ते। इन्द्रियस्य वीर्य्यस्यानात्यै॥ ४॥

नमो मात्रे पृथिव्याइत्याहाहिंसायै। इयदस्यायु-रस्यायुर्मे धेहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते। ऊर्गस्यूर्जं मे धेहीत्याह। ऊर्जमेवात्मन्धत्ते। युङ्ङसि वर्चोऽसि वर्चो मयि धेहीत्याह। वर्चएवात्मन्धत्ते। एकधा ब्राह्मणउप-हरति। एकधैव यजमानआयुरूर्जं वर्चोदधाति। र-थविमोचनीया जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ ५॥

त्रयोऽश्वाभवन्ति। रथश्चतुर्थः। तस्माच्चतुर्जुहोति। यद्भौ सहावतिष्ठेतां। समानं लोकमियतां। सह सं-क्रुह्योचा रथवाहने रथमादधाति। सुवर्गादेवैनं लो-कादन्तर्दधाति। हंसः शुचिषदित्यादधाति। ब्रह्मणै-वैनमुपावहरति। ब्रह्मणा दधाति॥ अतिच्छन्दसा द-धाति। अतिच्छन्दावै सर्व्वाणि छन्दांसि। सर्व्वैभि-रेवैनं छन्दोभिरादधाति। वर्ष्म वाएषा छन्दसां। यद-तिच्छन्दाः। यदतिच्छन्दसा दधाति। वर्ष्मैवैनं समा-नानां करोति॥ ६॥

पद्यन्ते दधाति वीर्य्यस्येत्याहानात्यै प्रतिष्ठित्यै ब्रह्म-णा दधाति सप्त च॥ अनु० ९॥

मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रं वा अहः। वारुणी रात्रिः। अहोरात्राभ्यामेवैनमुपावहरति। मित्रोऽसि वरुणोऽसीत्याह। मैत्रोवै दक्षिणः। वारुणः सव्यः। वैश्वदेव्यामिक्षा। स्वमेवैनौ भागधेयमुपावहरति। समहं विश्वैर्देवैरित्याह॥ १॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि क्षत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति सयोनित्वाय। स्योना मासीद सुषदा मासीदेत्याह। यथा यजुरेवैतत्। मा त्वा हिꣳसीन्मा मा हिꣳसीदित्याहा हिꣳसायै। निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा साम्राज्याय सुक्रतुरित्याह। साम्राज्यमेवैनꣳ सुक्रतुं करोति। ब्रह्मा३ त्वꣳ राजन् ब्रह्मासि सवितासि सत्यसवइत्याह। सवितारमेवैनꣳ सत्यसवं करोति॥ २॥

ब्रह्मा३ त्वꣳ राजन् ब्रह्मासीन्द्रोऽसि सत्यौजाइत्याह। इन्द्रमेवैनꣳ सत्यौजसं करोति। ब्रह्मा३ त्वꣳ राजन् ब्रह्मासि मित्रोऽसि सुशेवइत्याह। मित्रमेवैनꣳ सुशेवं करोति। ब्रह्मा३ त्वꣳ राजन् ब्रह्मासि वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। वरुणमेवैनꣳ सत्यधर्माणं करोति। सवितासि सत्यसवइत्याह। गायत्रीमेवैतेनाभिव्याहरति।

इन्द्रोऽसि सत्यौजाइत्याह । त्रिष्टुभमेवैतेनाभिव्याह-रति ॥ ३ ॥

मित्रोऽसि सुशेवइत्याह। जगतीमेवैतेनाभिव्याह-रति। सत्यमेतादेवताः। सत्यमेतानि छन्दाꣳसि। स-त्यमेवावरुन्धे। वरुणोऽसि सत्यधर्म्मेत्याह। अनुष्टुभमेवै-तेनाभिव्याहरति। सत्यानृते वाअनुष्टुप्। सत्यानृते वरुणः। सत्यानृते एवावरुन्धे ॥ ४ ॥

नैनꣳ सत्यानृते उदिते हिꣳस्तः। यएवं वेद। इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नइति स्फ्यं प्रयच्छति। वज्रोवै स्फ्यः। व-ज्रेणैवास्माअवरपरꣳ रन्धयति। एवꣳ हि तच्छ्रेयः। यदस्माएते रध्येयुः। दिशोऽभ्ययꣳ राजाभूदिति पञ्चा-क्षान् प्रयच्छति। एतेवै सर्व्वेयाः। अपराजायिनमे-वैनं करोति ॥ ५ ॥

ओदनमुद्ब्रुवते। परमेष्ठी वाएषः। यदोदनः। पर-मामेवैनꣳ श्रियं गमयति। सुश्लोका३ꣳ सुमङ्गला३ꣳ स-त्यराजा-३-नित्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। श्यौनः श्येपमाख्यापयते। वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। परः शतं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः॥ आयुष्येवेन्द्रिये प्र-तिष्ठति। मारुतस्य चैकविꣳशतिकपालस्य वैश्वदेव्यै

चामिक्षायाश्चाग्नये स्विष्टकृते समवद्यति । देवताभिरेवै-
नमुभयतः परिगृह्णाति । अपां नप्त्रे स्वाहोर्जोनप्त्रे स्वा-
हाग्नये गृहपतये स्वाहेति तिस्र आहुतीर्जुहोति । त्रय-
इमे लोकाः । एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति ॥ ६ ॥

देवैरित्याह सत्यसवं करोति त्रिष्टुभमेवैतेनाभि-
व्याहरति सत्यानृते एवावरुन्धे करोति शतेन्द्रियः षट्
च ॥ अनु० १० ॥

एतद्ब्राह्मणानि धात्रे रत्निनां देवसुवामग्नयेऽतोदे-
वोर्द्दिशः सोमस्येन्द्रस्य मित्रोदश ॥ १० ॥

एतद्ब्राह्मणानि वैष्णवं त्रिकपालमन्नं वै पूषावा-
शास्येत्याह दिश उदङ्परेत्यब्रह्मा३ त्वꣳ राजञ्चतुः-
षष्टिः ॥ ६४ ॥ हरिः ओ३म् ॥

इति सप्तमोऽध्यायः ॥

हरिः ॐ ॥

प्रथमाष्टके अष्टमाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परापतत् ।
तत्सꣳसृद्भिरनुसमसर्पत् । तत्सꣳसृपाꣳ सꣳसृपत्वं । अ-

ग्निना देवेन प्रथमेऽहं ननु प्रायुङ्क्त । सरस्वत्या वाचा द्वितीये । सवित्रा प्रसवेन तृतीये । पूष्णा पशुभिश्चतुर्थे । बृहस्पतिना ब्रह्मणा पञ्चमे । इन्द्रेण देवेन षष्ठे । वरुणेन स्वया देवतया सप्तमे ॥ १ ॥

सोमेन राज्ञाष्टमे । त्वष्ट्रा रूपेण नवमे । विष्णुना यज्ञेनाप्नोत् । यत्सꣳस्तूपेभवन्ति । इन्द्रियमेव तद्वीर्य्यं यजमानश्चाप्नोति । पूर्व्वा पूर्व्वा वेदिर्भवति । इन्द्रियस्य वीर्य्यस्यावरुध्यै । पुरस्तादुपसदाꣳ सौम्येन प्रचरति । सोमोवै रेतोधाः । रेतएव तद्दधाति ॥ अन्तरा त्वाष्ट्रेण । रेतएव हितं त्वष्टा रूपाणि विकरोति । उपरिष्टाद्वैष्णवेन । यज्ञोवै विष्णुः । यज्ञएवान्ततः प्रतितिष्ठति ॥ २ ॥

सप्तमे दधाति पञ्च च ॥ अनु० १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

जामि वाएतत् कुर्व्वन्ति । यत्सद्योदीक्षयन्ति सद्यः सोमं क्रीणन्ति । पुण्डरिस्रजां प्रयच्छत्यजामित्वाय । अङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तः । अप्सु दीक्षातपसी प्रावेशयन् । तत्पुण्डरीकमभवत् । यत्पुण्डरिस्रजां प्रयच्छति । साक्षादेव दीक्षातपसी अवरुन्धे । दशभिर्वत्सतरैः सोमं क्रीणाति । दशाक्षरा विराट् ॥ १ ॥

अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। मुष्कराभवन्ति सेन्द्रत्वाय। दशपेयो भवति। अन्नाद्यस्यावरुध्यै। शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सप्तदशꣳ स्तोत्रं भवति। सप्तदशः प्रजापतिः॥ २॥

प्रजापतेराप्त्यै। प्रकाशावध्वर्यवे ददाति। प्रकाशमेवैनं गमयति। स्रजमुद्गात्रे। व्येवास्मै वासयति। रुक्मꣳ होत्रे। आदित्यमेवास्माउन्नयति। अश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतेराप्त्यै॥ ३॥

द्वादशपष्ठौहीर्ब्रह्मणे। आयुरेवावरुन्धे। वशां मैत्रावरुणाय। राष्ट्रमेव वश्यकः। ऋषभं ब्राह्मणाच्छꣳसिने। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। वाससी नेष्टापोतृभ्यां। पवित्रे एवास्यैते। स्थूरि यवाचितमच्छावाकाय। अन्तएव वरुणमवयजते॥ ४॥

अनड्वाहमग्नीधे। वह्निर्वा अनड्वान्। वह्निरग्नीत्। वह्निनैव वह्नि यज्ञस्यावरुन्धे। इन्द्रस्य सुषुवाणस्य त्रेधेन्द्रियं वीर्यं परापतत्। भृगुस्तृतीयमभवत्। श्रायन्तीयं तृतीयं। सरस्वती तृतीयं। भार्गवो होता भवति। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति॥ वारवन्तीयमग्निष्टोमसा-

मं। सारस्वतीरपोगृह्णाति। इन्द्रियस्य वीर्य्यस्यावरुध्यै। आयन्तीयं ब्रह्मसामं भवति। इन्द्रियमेवास्मिन् वीर्य्यः श्रयति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामं। इन्द्रियमेवास्मिन् वीर्य्यं वारयति ॥ ५ ॥

विराट् प्रजापतिरश्वः प्रजापतेराप्त्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च ॥ अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः ।

ईश्वरोवाएष दिशोऽनून्मदितोः। यं दिशोऽनुव्यास्थापयन्ति। दिशामवेष्टयोभवन्ति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठत्यनुन्मादाय। पञ्च देवतायजति। पञ्च दिशः। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति। हविषोहविषइष्ट्वा वार्हस्पत्यमभिघारयति। यजमानदेवत्योवै वृहस्पतिः। यजमानमेव तेजसा समर्धयति ॥ १ ॥

आदित्यामल्हां गर्भिणीमालभते। मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीं। विशञ्चैवास्मै राष्ट्रञ्च समीचीं दधाति। आदित्यया पूर्व्वया प्रचरति। मारुत्योत्तरया। राष्ट्रएव विशमनुबध्नाति। उच्चैरादित्यायाआश्रावयति। उपांशु मारुत्यै। तस्माद्राष्ट्रं विशमतिवदति। गर्भिण्यादित्या भवति ॥ २ ॥

इन्द्रियं वै गर्भः। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। अगर्भा मारुती। विश्वै मरुतः। विशमेव निरिन्द्रियामकः। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवा अश्विनोः पूषन्वाचः सत्यꣳ सन्निधाय। अन्तेनासुरानभ्यभवन्। तेऽश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपन्। ततो वै ते वाचः सत्यमवारुन्धत ॥ ३ ॥

यदश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति। अन्ततेनैव भ्रातृव्यानभिभूय। वाचः सत्यमवरुन्धे। सरस्वते सत्यवाचे चरुं। पूर्व्वमेवोदितं। उत्तरेणाभिगृणाति। सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालं प्रसूत्यै। दूतान् प्रहिणोति। आविदएताभवन्ति। आविदमेवैनं गमयन्ति ॥ अथो दूतेभ्यएव न च्छिद्यते। तिसृधन्वꣳ शुष्कदृतिर्दक्षिणा समृध्यै ॥ ४ ॥

अर्धयति भवत्यरुन्धत गमयन्ति द्वे च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति। तस्माच्छिशिरे कुरुपञ्चालाः प्राञ्चोयान्ति। सौम्यं चरुं। तस्माद्वसन्तं व्यवसायादयन्ति। सावित्रं द्वादशकपालं। तस्मात् पुर-

स्ताद्यवानाꣳ सविचाविरुन्धते। बार्हस्पत्यं चरुं। सविचैव विरुध्य। ब्राह्मणाद्यवानादधते। त्वाष्ट्रमष्टाकपालं ॥ १ ॥

रूपाण्येव तेन कुर्व्वते। वैश्वानरं द्वादशकपालं। तस्माज्जघन्ये नैदाघे प्रत्यञ्चः कुरुपञ्चाला यान्ति। सारस्वतं चरुं निर्वपति। तस्मात् प्रावृषि सर्व्वा वाचो वदन्ति। पौष्णेन व्यवस्यन्ति। मैत्रेण कृषन्ते। वारुणेन विधृता आसते। क्षैत्रपत्येन पाचयन्ते। आदित्येनादधते ॥ २ ॥

मासि मास्येतानि हवीꣳषि निरूप्याणीत्याहुः। तेनैवर्तून् प्रयुङ्क्त इति। अथो खल्वाहुः। कः संवत्सरं जीविष्यतीति। षडेव पूर्व्वेद्युर्निरूप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून् प्रयुङ्क्ते। दक्षिणो रथवाहनवाहः पूर्व्वेषां दक्षिणा। उत्तर उत्तरेषां। संवत्सरस्यैवान्तौ युनक्ति॥ सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ ३ ॥

त्वाष्ट्रमष्टाकपालं दधते युनक्त्येकं च ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्य्यं परापतत्। स यत्प्रथमं निरष्ठीवत्। तत्कलमभवत्। यद्द्वितीयं।

तद्वदरं। यत्तृतीयं। तत्कर्कन्धु। यन्नस्तः। स सिꣳहः। यदक्ष्योः॥ १॥

स शार्दूलः। यत्कर्णयोः। स वृकः। यदूर्ध्वः। स सोमः। यावाची। सा सुरा। त्रयाः सक्तवोभवन्ति। इन्द्रियस्यावरुध्यै। त्रयाणि लोमानि॥ २॥

त्विषिमेवावरुन्धे। त्रयोग्रहाः। वीर्य्यमेवावरुन्धे। नाम्ना दशमी। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणाइन्द्रियं वीर्य्यं। प्राणानेवेन्द्रियं वीर्य्यं यजमानआत्मन्धत्ते। सीसेन क्लीवाच्छष्पाणि क्रीणाति। न वाएतदयो न हिरण्यं॥ ३॥

यत्सीसं। न स्त्री न पुमान्। यत् क्लीवः। न सोमो न सुरा। यत्सौत्रामणीसमृद्ध्यै। स्वाद्वीं त्वा स्वादुनेत्याह। सोममेवैनां करोति। सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः पच्यते। तिस्रः सꣳसृष्टा वसति॥ ४॥

तिस्रोहि रात्रीः क्रीतः सोमोवसति। पुनातु ते परिस्रुतमिति। यजुषा पुनाति व्यावृत्त्यै। पवित्रेण पुनाति। पवित्रेण हि सोमं पुनन्ति। वायुः पूतः पवित्रेणेति। नैतया पुनीयात्। व्यृद्धा ह्येषा। अतिपवितस्यैतया पुनी-

यात्। कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया प्राजापत्यया गृह्णाति ॥ ५ ॥

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। आश्विनं धूम्रमालभते। अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सारस्वतं मेषं। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनं भिषज्यति॥ ऐन्द्रमृषभꣳ सेन्द्रत्वाय ॥ ६ ॥

अस्थ्योलोमानि हिरण्यं वसति गृह्णाति भिषज्यत्येकञ्च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

यत्त्रिषु यूपेष्वालभेत। बहिर्द्धास्मादिन्द्रियं वीर्यं दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकयूपआलभते। एकधैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधाति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। नैतेषां पशूनां पुरोडाशाभवन्ति। ग्रहपुरोडाशा ह्येते। युवꣳ सुराममश्विनेति सर्व्वदेवत्यौ याज्यानुवाक्यौ भवतः। सर्व्वाएव देवताः प्रीणाति ॥ १ ॥

ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य पातारं। ब्राह्मणो ह्याहुत्याउच्छेषणस्य पाता। यदि ब्राह्मणं न विन्देत्। वल्मीकवपायामवनयेत। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यद्वै-

सौचामण्यै व्यृद्धं। तदस्यै समृद्धं। नानादेवत्याः पशवश्च पुरोडाशाश्च भवन्ति समृद्ध्यै। ऐन्द्रः पशूनामुत्तमो भवति। ऐन्द्रः पुरोडाशानां प्रथमः॥ २ ॥

इन्द्रिये एवास्मै समीची दधाति। पुरस्तादनूयाजानां पुरोडाशैः प्रचरति। पशवो वै पुरोडाशाः। पशूनेवावरुन्धे। ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति। इन्द्रियमेवावरुन्धे। सावित्रं द्वादशकपालं प्रसूत्यै। वारुणं दशकपालं। अन्ततएव वरुणमवयजते। वडबा दक्षिणा॥ ३॥

उत वाएषाश्वꣳसूते। उताश्वतरं। उत सोमउत सुरा। यत्सौचामणीसमृद्ध्यै। बार्हस्पत्यं पशुं चतुर्थमतिपवितस्यालभते। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैव यज्ञस्य व्यृद्धमपि वपति। पुरोडाशवानेष पशुर्भवति। न ह्येतस्य ग्रहं गृह्णन्ति। सोमप्रतीकाः पितरस्तृप्णुतेति शतातृण्णायाꣳ समवनयति॥ ४ ॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। दक्षिणेऽग्नौ जुहोति। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। हिरण्यमन्तरा धारयति। पूतामेवैनां जुहोति। शतमानं भवति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। यत्रैव शता तृण्णां धारयति॥ ५ ॥

तन्निदधाति प्रतिष्ठित्यै। पितॄन् वा एतस्येन्द्रियं वीर्य्यं गच्छति। यः सोमातिपवते। पितॄणां याज्यानुवाक्याभिरुपतिष्ठते। यदेवास्य पितॄनिन्द्रियं वीर्य्यं गच्छति। तदेवावरुन्धे। तिसृभिरुपतिष्ठते। तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। अथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि॥ अध्वर्युर्होता ब्रह्मा। त उपतिष्ठन्ते। यान्येव यज्ञस्येन्द्रियाणि। तैरेवास्मै भेषजं करोति॥ ६॥

प्रीणाति प्रथमो दक्षिणा समवनयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥ अनु० ६॥

सप्तमोऽनुवाकः।

अग्निष्टोममग्र आहरति। यज्ञमुखं वा अग्निष्टोमः। यज्ञमुखमेवारभ्य सवमाक्रमते। अथैषोऽभिषेचनीयश्चतुस्त्रिंशपवमानो भवति। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। ता एवाप्नोति। प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशः। तमेवाप्नोति। संशरएष स्तोमानामयथापूर्व्वं। यद्विषमास्तोमाः॥ १॥

एतावान् वै यज्ञः। यावान् पवमानाः। अन्तःश्लेषणं त्वा अन्यत्। यत्समाः पवमानाः। तेनासंशरः। तेन यथापूर्व्वं। आत्मनैवाग्निष्टोमेनर्ध्नोति। आत्मना

पुण्यो भवति। प्रजा वा उक्थानि। पशव उक्थानि*। यदु-
क्थ्यो भवत्यनुसन्तत्यै ॥ २ ॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकञ्च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः।

उप त्वा जामयो गिर इति प्रतिपद्भवति। वाग्वै वायुः।
वाच एवैषोऽभिषेकः। सर्व्वासामेव प्रजानाꣳ सूयते।
सर्व्वा एनं प्रजा राजेति वदन्ति। एतमु त्यं दशक्षिप इ-
त्याह। आदित्या वै प्रजाः। प्रजानामेवैतेन सूयते।
यन्ति वा एते यज्ञमुखात्। ये संभार्य्या अक्रन् ॥ १ ॥

यदाह पवस्व वाचो अग्रिय इति। तेनैव यज्ञमुखान्न-
यन्ति। अनुष्टुक् प्रथमा भवति। अनुष्टुगुत्तमा। वाग्वा-
अनुष्टुक्। वाचैव प्रयन्ति। वाचोद्यन्ति। उद्वतीर्भवन्ति।
उद्वद्वा अनुष्टुभो रूपं। आनुष्टुभो राजन्यः ॥ २ ॥

तस्मादुद्वतीर्भवन्ति। सौर्य्यनुष्टुगुत्तमा भवति। सुव-
र्गस्य लोकस्य सन्तत्यै। यो वै सवादेति। नैनꣳ सव उप-
नमति। यः सामभ्य एति। पापीयान्त्सुषुवाणो भव-
ति। एतानि खलु वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठा-
नि भवन्ति ॥ ३ ॥

---

* काशीस्थपुस्तके, पशव उक्थानि। प्रजा वा उक्थानि। इति पाठ-
व्यत्ययो वर्त्तते।

तैरेव सवान्नैति। यानि देवराजानाꣳ सामानि। तैरमुष्मिँल्लोकऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानाꣳ सामानि। तैरस्मिँल्लोकऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर्ऋध्नोति। देवलोके च मनुष्यलोके च। एकविꣳशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो भवति। एकविꣳशः केशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो दशपेयः॥ ४॥

विड्वा एकविꣳशः। राष्ट्रꣳ सप्तदशः। विश एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते। यद्वा एनमदो दिशोऽनुव्यास्थापयन्ति। तत्सुवर्गं लोकमभ्यारोहति। यदिमं लोकं न प्रत्यवरोहेत्। अतिजनं वेयात्। उद्वा माद्येत्॥ यदेष प्रतीचीनस्तोमो भवति। इममेव तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठत्यनुन्मादाय ॥ ५ ॥

अक्रन्नाजन्यो भवन्ति दशपेयो माद्येत् त्रीणि च ॥ अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः।

इयं वै रजता। असौ हरिणी। यद्रुक्मौ भवतः। आभ्यामेवैनमुभयतः परिगृह्णाति। वरुणस्य वा अभि-

षिच्यमानस्यापः। इन्द्रियं वीर्य्यं निरघ्नन्। तत्सुवर्णꣳ हिरण्यमभवत्। यद्रुक्ममन्तर्दधाति। इन्द्रियस्य वीर्यस्याभिर्घाताय। शतमानो भवति शतक्षरः॥ शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। आयुर्वै हिरण्यं। आयुष्याएवैनमभ्यतिक्षरन्ति। तेजोवै हिरण्यं। तेजस्याएवैनमभ्यतिक्षरन्ति। वर्चोवै हिरण्यं। वर्चस्याएवैनमभ्यतिक्षरन्ति॥ १॥

शतक्षरोऽष्टौ च॥ अनु० ९॥

दशमोऽनुवाकः।

अप्रतिष्ठितो वाएषइत्याहुः। यो राजसूयेन यजतइति। यदा वाएष एतेन द्विरात्रेण यजते। अथ प्रतिष्ठा। अथ संवत्सरमाप्नोति। यावन्ति संवत्सरस्याहोरात्राणि। तावतीरेतस्य स्तोत्रीयाः। अहोरात्रेष्वेव प्रतितिष्ठति। अग्निष्टोमः पूर्व्वमहर्भवति। अतिरात्रउत्तरं॥ १॥

नानैवाहोरात्रयोः प्रतितिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्व्वमहर्भवति। व्यष्टकायामुत्तरं। नानैवार्धमासयोः प्रतितिष्ठति। अमावास्यायां पूर्व्वमहर्भवति। उद्दृष्टउत्तरं।

नानेव मासयोः प्रतितिष्ठति। अथो खलु। यैव स-
मानपक्षे पुण्याहे स्याताम्। तयोः कार्यम्प्रतिष्ठित्यै॥ २॥

अपशव्योद्विरात्रइत्याहुः। द्वे ह्येते छन्दसी। गा-
यत्रञ्च त्रैष्टुभञ्च। जगतीमन्तर्यन्ति। न तेन जग-
तीकृतेत्याहुः। यदेनां तृतीयसवने कुर्वन्तीति। यदा
वाएषा हीनस्याहर्भजते। साह्नस्य वा सवनम्। अथैव
जगती कृता। अथ पशव्यः॥ व्युष्टिर्वाएष द्विरात्रः। य-
एवंविद्वान् द्विरात्रेण यजते। व्येवास्माउच्छति। अथो
तमएवापहते। अग्निष्टोमं ततआहरति। अग्निः सर्वा
देवताः। देवतास्वेव प्रतितिष्ठति॥ ३॥

उत्तरं प्रतिष्ठित्यै पशव्यः सप्त च॥ अनु० १०॥

वरुणस्य जामीश्वरआग्नेयमिन्द्रस्य यत्त्रिषग्निष्टोम-
मुपत्वेयं वै रजताऽप्रतिष्ठितो दश॥ १०॥

वरुणस्य यदश्विभ्यां यत्त्रिषु तस्माद्दन्तीः सप्तचिꣳ-
शत्॥ ३७॥ ॐ तत्सत्। हरिः ॐ॥

इति तैत्तिरीयशाखीयब्राह्मणे प्रथमाष्टकः समाप्ति-
मगमत्॥

तैत्तिरीयब्राह्मणे

द्वितीयाष्टके

प्रथमाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

श्रीमन्महागणाधिपतये नमः ।

हरिः ॐ ॥

अङ्गिरसोवै सत्रमासत । तेषां पृश्निर्घर्म्मधुगासीत् । सर्जीषेणाजीवत् । तेऽब्रुवन् । कस्मै नु सत्रमास्महे । येऽस्याओषधीर्न जनयामइति । ते दिवो वृष्टिमसृजन्त । यावन्तः स्तोकाअवापद्यन्त । तावतीरोषधयोऽजायन्त । ताजाताः पितरो विषेणालिम्पन् ॥ १ ॥

तासां जग्ध्वा रुप्यन्त्येत् । तेऽब्रुवन् । कइदमित्थमकरिति । वयं भागधेयमिच्छमानाइति पितरोऽब्रुवन् । किं वोभागधेयमिति । अग्निहोत्रएव नोऽप्यस्त्वित्यब्रुवन् । तेभ्यएतद्भागधेयं प्रायच्छन् । यद्धुत्वा निमार्ष्टि । ततोवै तओषधीरस्वदयन् । यएवं वेद ॥ २ ॥

स्वदन्तेऽस्माओषधयः । ते वत्समुपाधासृजन् । इदं नोहव्यं प्रदापयेति । सोऽब्रवीद्वरं वृणै । दश मा रा-

वीर्जातं न दोहन्। आसङ्गवं मात्रा सह चराणीति। तस्माद्वत्सं जातं दश रात्रीर्न दुहन्ति। आसङ्गवं मात्रा सह चरति। वारे वृतꣳ ह्यस्य। तस्माद्वत्सꣳ सꣳसृष्टधयꣳ रुद्रो घातुकः॥ अति हि सन्धान्धयति॥ ३॥

अस्मिन् वेद घातुकएकञ्च॥ अनु० १॥

द्वितीयोऽनुवाकः।

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त। तमभागउपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्। तमवरुरुत्समानोऽन्वैत्। तमवरुन्धन्नाशक्नोत्। स तपोऽतप्यत। सोऽग्निरुपारमत। तापिवैस्यप्रजापतिरिति। स ररा-टादुदमृष्ट॥ १॥

तद्भूतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशाउन्मृष्टाः। तां ज्येष्ठलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्ररराटादुदमृष्ट। तस्माद्रराटे केशा न सन्ति। तदग्नौ प्राग्टह्णात्। तद्विचिकित्सत्। जुहवानी ३ माहौपा ३ मिति। तद्विचिकित्साय जन्म। यएवं विद्वान् विचिकित्सति॥ २॥

वसीयएव चेतयते। तं वागभ्यवदज्जुहुधीति। सोब्रवीत्। कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजु-

होत्वाहेति। तत्स्वाहाकारस्य जन्म। यएवꣳ स्वाहाकारस्य जन्म वेद। करोति स्वाहाकारेण वीर्य्यं। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण जुह्वति ॥ ३ ॥

भोगायैवास्य हुतं भवति। तस्याआहुत्यै पुरुषमसृजत। द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स गामसृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्। सोऽजामसृजत ॥ ४ ॥

सोऽग्निरबिभेत्। आहुतीभिर्वै तमाप्नोतीति। स प्रजापतिं पुनः प्राविशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभिजनिष्यइति। तुभ्यमेवेदꣳ हूयाताइत्यब्रवीत्। सएतद्भागधेयमभ्यजायत। यदग्निहोत्रं ॥ ५ ॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। माहौषीः। उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथं नौ होष्यन्तीति। सायमेव तुभ्यं जुह्वन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये सायꣳ हूयते। सूर्य्याय प्रातः ॥ ६ ॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्य्ये प्रातर्जुहुयात्। उभयमेवाग्नेयꣳ स्यात्। उदिते सूर्य्ये प्रा-

तर्जुहोति। तथाग्नये सायꣳ हूयते। सूर्य्याय प्रातः। रात्रिं वाऽअनुप्रजाः प्रजायन्ते। अह्ना प्रतितिष्ठन्ति। यत्सायं जुहोति ॥ ७ ॥

प्रैव तेन जायते। उदिते सूर्य्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति। सएत-दग्निहोत्रं मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्य्येऽजुहोत्। य-जुषान्यत्। तूष्णीमन्यत्। ततोवै स प्राजायत। यस्यैवं विदुषउदिते सूर्य्येऽग्निहोत्रं जुह्वति ॥ ८ ॥

प्रैव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। ताहृ-गेव तत्। अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वस-तः। यस्तयोरन्यꣳ राधयत्यन्यं न। उभौ वा वसतावृ-च्छतीति। अग्निं वावादित्यः सायं प्रविशति। तस्मादृ-ग्निर्दूरान्नक्तं ददृशे। उभे हि तेजसी सम्पद्येते ॥ ९ ॥

उद्यन्तं वावादित्यमग्निरनुसमारोहति। तस्माद्धूम-एवाग्नेर्दिवा ददृशे। यदग्नये सायं जुहुयात्। आ सूर्य्याय वृश्चेत। यत् सूर्य्याय प्रातर्जुहुयात्। आग्नये वृश्चेत। देवताभ्यः समदं दध्यात्। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य्यः स्वाहेत्येव सायꣳ होतव्यं। सूर्य्योज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति प्रातः। तथोभाभ्याꣳ सायꣳ हूयते ॥ १० ॥

उभाभ्यां प्रातः। न देवताभ्यः समदं दधाति। अग्निर्ज्योतिरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। प्रजाज्योतिरित्याह। प्रजाएवास्मै प्रजनयति। सूर्य्योज्योतिरित्याह। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतोदधाति। ज्योतिरग्निः स्वाहेत्याह। प्रजाएव प्रजाताअस्यां प्रतिष्ठापयति ॥ ११ ॥

तूष्णीमुत्तरामाहुतिं जुहोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यदुदिते सूर्य्ये प्रातर्जुहुयात्। यथातिथये प्रद्रुताय शून्यायावसथायाहार्य्यं हरन्ति। तादृगेव तत्। क्वाह ततस्तद्भवतीत्याहुः। यत्स न वेद। यस्मै तद्धरन्तीति। तस्माद्यदैापसं जुहोति। तदेव सम्प्रति॥ अथो यथा प्रार्थमौपसं परिवेवेष्टि। तादृगेव तत्॥ १२॥

अमृष्ट विचिकित्सति जुहुत्यजामसृजताग्निहोत्रᳩ सूर्य्याय प्रातर्जुहोति जुह्वति सम्पद्यते हूयते स्थापयति सम्प्रति द्वे च॥ अनु० २॥

तृतीयोऽनुवाकः।

रुद्रोवाएषः। यदग्निः। पत्नी स्थाली। यन्मध्येऽग्नेरधिश्रयेत्। रुद्राय पत्नीमपि दध्यात्। प्रमायुका स्यात्। उदीचोऽङ्गारान्निरूह्याधिश्रयति। पत्नियै गोपीथाय। व्यन्तान् करोति। तथा पत्न्यप्रमायुका भवति॥ १॥

घर्मो वा एषो शान्तः । अहरहः प्रवृज्यते । यदग्नि-
होत्रं । प्रतिषिञ्चेत्पशुकामस्य । शान्तमिव हि पशव्यं ।
न प्रतिषिञ्चेद्ब्रह्मवर्चसकामस्य । समिद्धमिव हि ब्रह्म-
वर्चसं । अथो खलु । प्रतिषिच्यमेव । यत्प्रतिषिञ्चति
॥ २ ॥

तत्पशव्यं । यज्जुहोति । तद्ब्रह्मवर्चसि । उभयमेवा-
कः । प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकात् । अगतं देवलोकं । य-
च्छृतꣳ हविरनभिघारितं । अभिद्योतयति । अभ्येवैनं-
द्घारयति । अथो देवत्रैवैनद्गमयति ॥ ३ ॥

पर्य्यग्निकरोति । रक्षसामपहत्यै । त्रिःपर्य्यग्निकरो-
ति । त्र्यावृद्धि यज्ञः । अथो मेध्यत्वाय । यत्प्राचीनमुद्वा-
सयेत् । यजमानꣳ शुचार्पयेत् । यद्दक्षिणा । पितृदेव-
त्यꣳ स्यात् । यत्प्रत्यक् ॥ ४ ॥

पत्नीꣳ शुचार्पयेत् । उदीचीनमुद्वासयति । एषा वै
देवमनुष्याणाꣳ शान्ता दिक् । तामेवैनदनूद्वासयति
शान्त्यै । वर्त्म करोति । यज्ञस्य सन्तत्यै । निष्टपति । उ-
पैव तत् स्तृणाति । चतुरुन्नयति । चतुष्पादः पशवः ॥ ५ ॥

पशूनेवावरुन्धे । सर्व्वान् पूर्णानुन्नयति । सर्व्वे हि
पुण्याराद्धाः । अनूचउन्नयति । प्रजाया अनूचीनत्वाय ।

अनूच्येवास्य प्रजार्धुका भवति। सम्मृशति व्यावृत्त्यै। नाहोष्यनुपसादयेत्। यदहोष्यनुपसादयेत्। यथान्यस्मा उपनिधाय ॥ ६ ॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आस्मै वृश्च्येत। यदेव गार्हपत्येऽधिश्रयति। तेन गार्हपत्यं प्रीणाति। अग्निरबिभेत्। आहुतयो मात्येष्यन्तीति। स एताꣳ समिधमपश्यत्। तामाधत्त। ततो वा अग्नावाहुतयोऽध्रियन्त ॥ ७ ॥

यदेनꣳ समयच्छत्। तत्समिधः समित्त्वं। समिधमादधाति। समेवैनं यच्छति। आहुतीनां धृत्यै। अथो अग्निहोत्रमेवेध्मवत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदेकाꣳ समिधमाधाय द्वे आहुती जुहोति। अथ कस्याꣳ समिधि द्वितीयामाहुतिं जुहोतीति ॥ ८ ॥

यद्द्वे समिधावादध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकाꣳ समिधमाधाय। यजुषान्यामाहुतिं जुहोति। उभे एव समिद्वती आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। आदीप्तायां जुहोति। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसं। अथो यथातिथिं ज्योतिष्कृत्वा परिवेवेष्टि।

तादृगेव तत् ॥ चतुरुन्नयति । द्विर्जुहोति । तस्माद्द्विपा-
च्चतुष्पादमत्ति । अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठाप-
यति ॥ ६ ॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पशवउपनि-
धायाद्भियन्तेति तच्चत्वारि च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः ।

उत्तरावतीं वै देवाआहुतिमजुहवुः । अवाचीम-
सुराः । ततोदेवाअभवन् । परासुराः । यं कामयेत
वसीयान्त्स्यादिति । कनीयस्तस्य पूर्व्वꣳ हुत्वा । उत्त-
रं भूयोजुहुयात् । एषा वाउत्तरावत्याहुतिः । तां देवा-
अजुहवुः । ततस्तेऽभवन् ॥ १ ॥

यस्यैवं जुह्वति । भवत्येव । यं कामयेत पापीयान्त्स्या-
दिति । भूयस्तस्य पूर्व्वꣳ हुत्वा । उत्तरं कनीयो जुहु-
यात् । एषा वाअवाच्याहुतिः । तामसुरा अजुहवुः ।
ततस्ते पराभवन् । यस्यैवं जुह्वति । परैव भवति ॥ २ ॥

हुत्वोपसादयत्यजामित्वाय । अथो व्यावृत्त्यै । गा-
र्हपत्यं प्रतीक्षते । अननुध्यायिनमेवैनं करोति । अ-
ग्निहोत्रस्य वै स्थाणुरस्ति । तं यऋच्छेत् । यज्ञस्थाणु-

मृच्छेत् । एष वाअग्निहोत्रस्य स्थाणुः । यत् पूर्व्वाहुतिः । तां यदुत्तरयाभिजुहुयात् ॥ ३ ॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत् । अतिहाय पूर्व्वामाहुतिं जुहोति । यज्ञस्थाणुमेव परिवृणक्ति । अथो भ्रातृव्यमेवाप्यातिक्रामति । अवाचीनं सायमुपमार्ष्टि । रेतएव तद्दधाति । ऊर्द्ध्वं प्रातः । प्रजनयत्येव तत् । ब्रह्मवादिनोवदन्ति । चतुरुन्नयति ॥ ४ ॥

द्विर्जुहोति । अथ क्व द्वे आहुती भवतइति । अग्नौ वैश्वानरइति ब्रूयात् । एष वाअग्निर्वैश्वानरः । यद्ब्राह्मणः । हुत्वा द्विः प्राश्नाति । अग्नावेव वैश्वानरे द्वे आहुती जुहोति । द्विर्जुहोति । द्विर्निमार्ष्टि । द्विः प्राश्नाति ॥ ५ ॥

षट् सम्पद्यन्ते । षड्वाऋतवः । ऋतूनेव प्रीणाति । ब्रह्मवादिनोवदन्ति । किन्देवत्यमग्निहोत्रमिति । वैश्वदेवमिति ब्रूयात् । यद्यजुषा जुहोति । तदैन्द्राग्नं । यत् तूष्णीं । तत्प्राजापत्यं ॥ ६ ॥

यन्निमार्ष्टि । तदोषधीनां । यद्द्वितीयं । तत्पितृणां । यत्प्राश्नाति । तद्गर्भाणां । तस्माद्गर्भाअनश्नन्तो वर्धन्त ।

यदाचामति। तन्मनुष्याणां। उदङ्पर्य्यावृत्याचामति ॥ ७ ॥

आत्मनोगोपीथाय। निर्णेनेक्ति शुध्यै। निष्टपति स्वगाकृत्यै। उद्दिशति। सप्तर्षीनेव प्रीणाति। दक्षिणा पर्य्यावर्त्तते। स्वमेव वीर्य्यमनुपर्य्यावर्त्तते। तस्माद्दक्षिणोर्धआत्मनोवीर्य्यवत्तरः। अथोआदित्यस्यैवावृतमनुपर्य्यावर्त्तते। हुत्वोपसमिन्धे ॥ ८ ॥

ब्रह्मवर्चसस्य समिध्यै। न बर्हिरनुप्रहरेत्। असꣳस्थितो वाएष यज्ञः। यदग्निहोत्रं। यदनुप्रहरेत्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। तस्मान्नानुप्रहृत्यं। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपोनिनयति। अवभृथस्यैव रूपमकः ॥ ९ ॥

अभवन् भवति जुहुयान्नयति मार्ष्टि द्विः प्राश्नाति प्राजापत्यमाचामतीन्धेऽकः ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

ब्रह्मवादिनोवदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणायज्ञाः। किंप्रायणमग्निहोत्रमिति। वत्सोवाअग्निहोत्रस्य प्रायणं। अग्निहोत्रं यज्ञानां। तस्य पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीध्रं। द्यौर्हविर्धानं। दिव्याआपः प्रोक्षणयः। ओषधयोबर्हिः ॥ १ ॥

वनस्पतयइध्मः। दिशः परिधयः। आदित्योयूपः। यजमानः पशुः। समुद्रोऽवभृथः। संवत्सरः स्वगाकारः। तस्मादाहिताग्नेः सर्व्वमेव बर्हिष्यन्दत्तं भवति। यत्सायं जुहोति। रात्रिमेव तेन दक्षिण्यां कुरुते। यत्प्रातः ॥ २ ॥

अहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्तेतादृदाति। सा दक्षिणा। यावन्तोवै देवाअहुतमादन्। ते परा-भवन्। तएतदग्निहोत्रꣳ सर्व्वस्यैव समवदायाजुहवुः। तस्मादाहुः। अग्निहोत्रं वै देवागृहाणां निष्कृतिमप-श्यन्निति। यत्सायं जुहोति। रात्रियाएव तद्धुताद्याय ॥ ३ ॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अह्नएव तद्धु-ताद्याय। यजमानस्यापराभावाय। यत्तेऽश्नाति। हु-तमेव तत्। द्वयोः पयसा जुहुयात् पशुकामस्य। एत-द्वाअग्निहोत्रं मिथुनं। यएवं वेद। प्र प्रजया पशुभिर्मि-थुनैर्जायते ॥ ४ ॥

इमामेव पूर्व्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रि-त्योत्तरमानयति। योनावेव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने। आज्येन जुहुयात् तेजस्कामस्य। तेजोवाआज्यं। तेज-

स्व्येव भवति। पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनाꣳ रूपं। रूपेणैवास्मै पशूनवरुन्धे ॥ ५ ॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि। इन्द्रियाव्येव भवति। यवाग्वा ग्रामकामस्य। ओषध्यो वै मनुष्याः। भागधेयेनैवास्मै सजातानवरुन्धे। ग्राम्येव भवति। अयंज्ञो वा एषः। योऽसामा ॥ ६ ॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरꣳ रथन्तरं। रथन्तरस्यैष वर्णः। उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यं। वामदेव्यस्यैष वर्णः। द्विर्जुहोति। द्व्यक्षरं बृहत्। बृहत एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव तत्सामन्वत्करोति ॥ ७ ॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारं। उन्नीयोपसादयति। पृथिवीमेव प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति। हुत्वोपसादयति। दिवमेव प्रीणाति। एता वा अग्निहोत्रस्योपसदः ॥ ८ ॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारं। यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितꣳ होतारं ब्रह्माणं वषट्कारं वेद। तस्य त्वेव हुतं। प्राणो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं। अपानः प्रत्याश्रावितं।

मनोहोता । चक्षुर्ब्रह्मा । निमेषोवषट्कारः ॥ ९ ॥

यएवं वेद । तस्य त्वेव हुतं । सायं यावानश्च वै देवाः प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति । तान् यन्न तर्पयेत् । प्रजया पशुभिर्वितिष्ठेरन् । यत् तर्पयेत् । तृप्ताएनं प्रजया पशुभिस्तर्पयेयुः । सजूर्देवैः सायं यावभिरिति सायꣳ सम्मृशति । सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः । ये चैव देवाः सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः ॥ १० ॥

तानेवोभयाꣳस्तर्पयति । तएनं तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्पयन्ति । अरुणोहस्माहौपवेशिः । अग्निहोत्रएवाहꣳ सायं प्रातर्वज्रं भ्रातृव्येभ्यः प्रहरामि । तस्मान्मत्पापीयाꣳसो भ्रातृव्याइति । चतुरुन्नयति । द्विर्जुहोति । समित् सप्तमी । सप्तपदा शक्वरी । शाक्वरो वज्रः ॥ अग्निहोत्रएव तत्सायं प्रातर्वज्रं यजमानो भ्रातृव्याय प्रहरति । भवत्यात्मना । परास्य भ्रातृव्योभवति ॥ ११ ॥

बर्हिः प्रातर्हुताद्याय जायते रुन्धेऽसामा करोत्येता वाअग्निहोत्रस्योपसदोवषट्कारश्च प्रातर्यावाणोवज्रस्त्रीणि च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

प्रजापतिरकामयतात्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्। तस्यात्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तेऽब्रुवन्। प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमजनिष्महि। जायतां न आत्मन्वदिति तेऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै वायुः ॥ १ ॥

चक्षुष आदित्यः। तेषाꣳ हुतादजायत गौरेव। तस्य पयसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यैकोऽहौषीदिति प्रजापतिरब्रवीत् कस्यैकइति। प्राणानामहमित्यग्निः ॥ २ ॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव प्राणानामहौषीः। तस्य हुतादजनीति। अग्नेर्हुतादजनीति। तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वं। गौर्वा अग्निहोत्रं। य एवं वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निꣳ समर्धयति। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति ॥ ३ ॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु माभजतमिति।

यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्द्रवन्। तेन त्वां प्रीणातीत्यब्रुवन्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्द्रवति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदालम्भ्यमवित्त्वा ॥ ४ ॥

प्रजापतिमभिपर्य्यावर्त्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्यमात्मनोनिरमिमीत। तꣳ हुत्वा पराङ्पर्य्यावर्त्तत। ततोवै स मृत्युमपाजयत्। अपमृत्युं जयति। यएवं वेद। तस्माद्यस्यैवं विदुषः। उतैकाहमुत द्व्यहं न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति॥ असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रं॥५॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्त्वा भवत्येकञ्च ॥ अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः।

रौद्रं गवि। वायव्यमुपसृष्टं। आश्विनं दुह्यमानं। सौम्यं दुग्धं। वारुणमधिश्रितं। वैश्वदेवाभिन्दवः। पौष्णमुदन्तं। सारस्वतं विष्यन्दमानं। मैत्रꣳ शरः। धातुरुद्वासितं॥ बृहस्पतेरुन्नीतं। सवितुः प्रक्रान्तं। द्यावापृथिव्यꣳ ह्रियमाणं। ऐन्द्राग्नमुपसन्नं। अग्नेः पूर्वाहुतिः। प्रजापतेरुत्तरा। ऐन्द्रꣳ हुतं ॥ १ ॥

उद्वासितꣳ सप्त च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

दक्षिणत उपसृजति । पितृलोकमेव तेन जयति । प्राचीमावर्त्तयति । देवलोकमेव तेन जयति । उदीचीमावृत्य दोग्धि । मनुष्यलोकमेव तेन जयति । पूर्वौ दुह्याज्ज्येष्ठस्य ज्यैष्ठिनेयस्य । यो वा गतः श्रीः स्यात् । अपरौ दुह्यात् कनिष्ठस्य कानिष्ठिनेयस्य । यो वा बुभूषेत् ॥ १ ॥

न सम्मृशति । पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै । वायव्यं वा एतदुपसृष्टं । आश्विनं दुह्यमानं । मैत्रं दुग्धं । अर्यम्ण उद्वास्यमानं । त्वाष्ट्रमुन्नीयमानं । बृहस्पतेरुन्नीतं । सवितुः प्रक्रान्तं । द्यावापृथिव्यᳫँ ह्रियमाणं ॥ २ ॥

ऐन्द्राग्नमुपसादितं । सर्व्वाभ्यो वा एष देवताभ्यो जुहोति । योऽग्निहोत्रं जुहोति । यथा खलु वै धेनुं तीर्थे तर्पयति । एवमग्निहोत्री यजमानं तर्पयति । तृप्यति प्रजया पशुभिः । प्र सुवर्गं लोकं जानाति । पश्यति पुत्रं । पश्यति पौत्रं । प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते ॥ यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति । य उ चैनदेवं वेद ॥ ३ ॥

बुभूषेद्ध्रियमाणं जायते द्वे च ॥ अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः ।

त्रयोवै प्रैय्यमेधाआसन् । तेषां त्रिरेकोऽग्निहोत्रम-
जुहोत् । द्विरेकः । सकृदेकः । तेषां यस्त्रिरजुहोत् । स
ऋचाजुहोत् । योद्विः । स यजुषा । यः सकृत् । स
तूष्णीं ॥ १ ॥

यश्च यजुषाजुहोद्यश्च तूष्णीं । तावुभावार्ध्नुतां । त-
स्माद्यजुषाहुतिः पूर्व्वा होतव्या । तूष्णीमुत्तरा । उभे-
एव ते अवरुन्धे । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं
जुहोति । रेतएव तद्दधाति । सूर्य्योज्योतिर्ज्योतिः सूर्य्यः
स्वाहेति प्रातः । रेतएव हितं प्रजनयति । रेतोवाएत-
स्य हितं न प्रजायते ॥ २ ॥

यस्याग्निहोत्रमहुतꣳ सूर्य्योऽभ्युदेति । यद्यन्ते स्यात् ।
उन्नीय प्राङुदाद्रवेत् । सउपसाद्यातमितोरासीत् ।
स यदा ताम्येत् । अथ भूः स्वाहेति जुहुयात् । प्रजाप-
तेर्वै भूतः । तमेवोपासरत् । सएवैनं ततउन्नयति । ना-
र्त्तिमार्च्छति यजमानः ॥ ३ ॥

तूष्णीं जायते यजमानः ॥ अनु० ९ ॥

दशमोऽनुवाकः ।

यदग्निमुद्धरति । वसवस्तर्ह्यग्निः । तस्मिन्यस्य तथा-

विधे जुह्वति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। निहितोयूपेयच्छते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरालभते। आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥ १ ॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। सर्व्वएव सर्व्वशइध्मआदीप्तो भवति। विश्वेदेवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। विश्वेष्वेवास्य देवेष्वग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकेव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। इन्द्रएवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति॥ २ ॥

अङ्गाराभवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। शरोऽङ्गाराअध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुह्वति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रꣳ हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु॥ इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति। यउचैनदेवं वेद॥ ३ ॥

आदित्यास्त्वग्निरिन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च॥

यदग्निं निहितः प्रथमं सर्व्व एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारावसुषु सप्त॥ अनु० १०॥

एकादशोऽनुवाकः।

ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यं त्वर्त्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतं। असावादित्यः सत्यं। अग्निमेव तदादित्येन सायं परिषिञ्चति। अग्निनादित्यं प्रातः सः। यावदहोरात्रे भवतः। तावदस्य लोकस्य। नार्त्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न पर्य्यन्तोऽस्ति॥ यस्यैवंविदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति। यउचैनदेवं वेद॥ १॥

अस्ति द्वे च॥ अनु० ११॥

अङ्गिरसः प्रजापतिरग्निं रुद्र उत्तरावती ब्रह्मवादिनोऽग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः प्रजापतिरकामयतात्मन्वद्रौद्रं गवि दक्षिणतस्त्रयोवै यदग्निमृतं त्वा सत्येनैकादश॥११॥

अङ्गिरसः प्रैव तेन पशूनेव यन्निमार्ष्टि योवा अग्निहोत्रस्योपसदोदक्षिणतः षष्टिः॥ ६०॥ हरिः ॐ॥

इति द्वितीयाष्टकस्य प्रथमाध्यायः॥

हरिः ॐ ।

तैत्तिरीयब्राह्मणे

द्वितीयाष्टके द्वितीयाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति । स एतं दशहोतारमपश्यत् । तं मनसानुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत् । ततो वै स प्रजा असृजत । ता अस्मात् सृष्टा अपाक्रामन् । ता ग्रहेणागृह्णात् । तद्ग्रहस्य ग्रहत्वं । यः कामयेत प्रजायेयेति । स दशहोतारं मनसानुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात् । प्रजापतिर्वै दशहोता ॥ १ ॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते । मनसा जुहोति । मनइव हि प्रजापतिः । प्रजापतेराप्त्यै । पूर्णया जुहोति । पूर्णइव हि प्रजापतिः । प्रजापतेराप्त्यै । न्यूनया जुहोति । न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत । प्रजानाꣳ सृष्ट्यै ॥ २ ॥

दर्भस्तम्बे जुहोति । एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत । यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत । तस्मादेव योनेः प्रजायते । ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते । ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा । उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते ।

अह्नोभवति । प्रजानाꣳ सृष्टानां धृत्यै । यं ब्राह्मणं विद्यां विद्वाꣳसं यशो नर्च्छेत् ॥ ३ ॥

सोऽरण्यं परेत्य । दर्भस्तम्बमुद्ग्रथ्य । ब्राह्मणं दक्षिणतोनिषाद्य । चतुर्होतॄन् व्याचक्षीत । एतद्वै देवानां परमं गुह्यं ब्रह्म । यच्चतुर्होतारः । तदेव प्रकाशं गमयति । तदेनं प्रकाशं गतं । प्रकाशं प्रजानां गमयति । दर्भस्तम्बमुद्ग्रथ्य व्याचष्टे ॥ ४ ॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः । अग्निवत्येव व्याचष्टे । ब्राह्मणोदक्षिणतउपास्ते । ब्रह्मणोवै प्रजानामुपद्रष्टा । उपद्रष्टुमत्येवैनं यशऋच्छति । ईश्वरं तं यशोर्त्तोरित्याहुः । यस्मा ते व्याचष्टइति । वरस्तस्मै देयः । यदेवैनं तत्रोपनमति । तदेवावरुन्धे ॥ ५ ॥

अग्निमादधानोदशहोत्रारणिमवदध्यात् । प्रजातमेवैनमाधत्ते । तेनैवोद्धृत्याग्निहोत्रं जुहुयात् । प्रजातमेवैनञ्जुहोति । हविर्निर्वप्स्यं दशहोतारं व्याचक्षीत । प्रजातमेवैनं निर्वपति । सामिधेनीरनुवक्ष्यं दशहोतारं व्याचक्षीत । सामिधेनीरेव सृष्ट्वारभ्य प्रतनुते । अथो यज्ञोवै दशहोता । यज्ञमेव तनुते ॥ ६ ॥

अभिचरं दशहोतारं जुहुयात् । नव वै पुरुषे प्राणाः ।

नाभिर्दशमी। स प्राणमेवैनमभिचरति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वं। यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तदभिचरति। स्वकृतइरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतं॥ निर्ऋतिगृहीतएवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः क्रूरं। तेन वषट्करोति। वाचएवैनं क्रूरेण प्रवृश्चति। ताजगार्त्तिमार्च्छति॥ ७॥

दशहोता सृष्ट्याकृन्द्याचष्टे रुन्धएव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥ अनु० १॥

द्वितीयोऽनुवाकः।

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। सएतं चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसानुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततोवै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपाक्रामतां। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वं। दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वारभ्य प्रतनते॥ १॥

ग्रहोभवति। दर्शपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सोऽकामयत चातुर्मास्यानि सृजेयेति। सएतं पञ्चहोतारम-

पश्यत्। तं मनसानुदृत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततोवै स चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात् सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वं। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥ २॥

पञ्चहोतारं मनसानुदृत्याहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव सृष्ट्वारभ्य प्रतनुते। ग्रहोभवति। चातुर्मास्यानाꣳ सृष्टानां धृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धꣳ सृजेयेति। सएतꣳ षड्ढोतारमपश्यत्। तं मनसानुदृत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततोवै स पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात् सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्॥ ३॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वं। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्ढोतारं मनसानुदृत्याहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वारभ्य प्रतनुते। ग्रहोभवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै। सोऽकामयत सौम्यमध्वरꣳ सृजेयेति। सएतꣳ सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसानुदृत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततोवै स सौम्यमध्वरमसृजत॥ ४॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वं। दीक्षिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसानुदृत्याहवनीये जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरꣳ सृष्ट्वारभ्य प्रत-

नुते। ग्रहोभवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। दे-
वेभ्योवै यज्ञोन प्राभवत्। तमेतावच्छः समभरन्
॥ ५ ॥

यत्सम्भाराः। ततोवै तेभ्योयज्ञः प्राभवत्। यत्स-
म्भाराभवन्ति। यज्ञस्य प्रभूत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्या-
चष्टे। यज्ञमुखं वाआतिथ्यं। मुखतएव यज्ञꣳ सम्भृत्य-
प्रतनुते। अयज्ञोवाएषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजा-
येरन्॥ पत्नीर्व्याचष्टे। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजनना-
य। उपमत्सु व्याचष्टे। एतद्वै पत्नीनामायतनं। स्वए-
वैनाआयतनेव कल्पयति ॥ ६ ॥

तनुतआलभमानोऽग्रत्नादसृजताभरन् प्रजायेर-
न्षट् च ॥ अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः।

प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत।
स त्रिवृतꣳ स्तोममसृजत। तं पञ्चदशस्तोमोमध्यतउ-
दतृणत्। तौ पूर्व्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवतां। पूर्व्वपक्षं
देवाअन्वसृज्यन्त। अपरपक्षमन्वसुराः। ततोदेवाअ-
भवन्। परासुराः। यङ्कामयेत वसीयान्त्स्यादिति

तं पूर्व्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यङ्कामयेत पापीयान्त्स्यादिति। तमपरपक्षे याजयेत्। पापीयानेव भवति। तस्मात् पूर्व्वपक्षोऽपरपक्षात् कारुण्यतरः। प्रजापतिर्वै दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता। षड्ढोता सप्तहोता। ऋतवः संवत्सरः॥ २॥

प्रजाः पशवइमे लोकाः। यएवं प्रजापतिं बहोर्भूयाꣳसं वेद। बहोरेव भूयान् भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। सइन्द्रमपि नासृजत। तन्देवाअब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाहं युष्माꣳस्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं जनयध्वमिति॥ ३॥

ते तपोऽतप्यन्त। तआत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभिजनिष्यइति। ऋतून्त्संवत्सरं। प्रजाः पशून्। इमाल्लोँकानित्यब्रुवन्। तं वै माहुत्या प्रजनयतेत्यब्रवीत्॥ ४॥

तं चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरोमआजायेतेति। स चतुर्होतारं जुहुयात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। प्रजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण जुहोति। आस्य वीरोजायते। वीरꣳ हि देवाएतयाहुत्या प्राजनयन्। आदित्याश्चा-

ङ्गिरसश्च सुवर्गं लोकेऽस्पर्धन्त। वयं पूर्वे सुवर्गं लोकं-
मियाम वयं पूर्वइति ॥ ५ ॥

तऽआदित्याएतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा प्रा-
तरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततोवै ते पूर्वे सुवर्गं लोकं-
मायन्। यः सुवर्गकामः स्यात्। स पञ्चहोतारं पुरा-
प्रातरनुवाकादाग्नीध्रे जुहुयात्। संवत्सरोवै पञ्चहोता।
संवत्सरः सुवर्गोलोकः। संवत्सरएवर्तुषु प्रतिष्ठाय।
सुवर्गं लोकमेति। तेऽब्रुवन्नङ्गिरसऽआदित्यान् ॥ ६ ॥

क स्थ। क वस्सद्भ्यो हव्यं वक्ष्यामइति। छन्दःस्वित्यब्रुवन्।
गायत्रियां त्रिष्टुभि जगत्यामिति। तस्माच्छन्दःसु सद्भ्य
आदित्येभ्यः। आङ्गीरसीः प्रजाहव्यं वहन्ति। वहन्त्य-
स्मै प्रजाबलिं। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। यएवं वेद।
द्वादश मासाः पञ्चर्त्तवः॥ त्रयइमे लोकाः। असावादि-
त्यएकविꣳशः। एतस्मिन् वाएष श्रितः। एतस्मिन् प्रति-
ष्ठितः। यएवमेतꣳ श्रितं प्रतिष्ठितं वेद। प्रत्येव तिष्ठति
॥ ७ ॥

स्यादिति संवत्सरोजनयध्वमितीत्यब्रवीत् पूर्वइ-
त्यादित्यानृतवः षट् च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति। सएतं दशहोतारमपश्यत्। तेन दशधात्मानं विधाय। दशहोत्राऽतप्यत। तस्य चित्तिः स्रुगासीत्। चित्तमाज्यं। तस्यैतावत्येव वागासीत्। एतावान् यज्ञक्रतुः। स चतुर्होतारमसृजत। सोऽनन्दत् ॥ १ ॥

असृक्षि वाङ्ममिति। तस्य सोमो हविरासीत्। स चतुर्होत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्। स भूमिमसृजत। अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ यजूंषि। स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स भुवइति व्याहरत् ॥ २ ॥

सोऽन्तरिक्षमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्। स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै व्याहृतयइमे लोकाः। इमान् खलु वै लोकाननु प्रजाः पशवश्छन्दांसि प्राजायन्त। यएवमेताः प्रजापतेः प्रथमाव्याहृतीः प्रजातावेद ॥ ३ ॥

प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत। स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमः स्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्ते हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्य-

त्। स प्रत्यङ्ङ्बाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रिय-
मासीत् ॥ ४ ॥

तद्दुर्वर्णँ हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य ज-
न्म। स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्राङ् त्वाध-
त्त। स देवानसृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णँ
हिरण्यमभवत्। तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। यएवँ
सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म वेद ॥ ५ ॥

सुवर्णआत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः। तस्मा-
त्सुवर्णँ हिरण्यं धार्य्यं। सुवर्णएव भवति। एनं प्रियं
गच्छति नाप्रियं। स सप्तहोतारमसृजत। स सप्तहो-
त्रैव सुवर्गं लोकमैत्। त्रिणवेन स्तोमेनैभ्योलोकेभ्या
ऽसुरान् प्राणुदत। त्रयस्त्रिँशेन प्रत्यतिष्ठत्। एकविँ-
शेन रुचमधत्त ॥ ६ ॥

सप्तदशेन प्राजायत। यएवं विद्वान्त्सोमेन यजते।
सप्तहोत्रैव सुवर्गं लोकमेति। त्रिणवेन स्तोमेनैभ्योलो-
केभ्योभ्रातृव्यान् प्रणुदते। त्रयस्त्रिँशेन प्रतितिष्ठति।
एकविँशेन रुचन्धत्ते। सप्तदशेन प्रजायते। तस्मात्
सप्तदशःस्तोमो न निर्हृत्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्र-
जापतिमेव मध्यतोधत्ते प्रजात्यै ॥ ७ ॥

अनन्द्दुवदिति व्याहरद्देदासीद्देदाधत्त प्रजात्यै ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः ।

देवावै वरुणमयाजयन्। स यस्यै यस्यै देवतायै दक्षिणामनयत्। तामव्लीनात्। तेऽब्रुवन्। व्याहृत्य प्रतिग्टह्लाम। तथा नो दक्षिणा न व्लेष्यतीति। ते व्याहृत्य प्रत्यग्टह्लन्। ततोवै तां दक्षिणां नाव्लीनात्। यएवंविद्वान् व्याहृत्य दक्षिणां प्रतिगृह्लाति। नैनं दक्षिणा व्लीनाति ॥ १ ॥

राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह। आग्नेयं वै हिरण्यं। स्वयैवैनद्देवतया प्रतिग्टह्लाति। सोमाय वासइत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवैनद्देवतया प्रतिग्टह्लाति। रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनान्देवतया प्रतिग्टह्लाति। वरुणायाश्वमित्याह ॥ २ ॥

वारुणोवाअश्वः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिग्टह्लाति। प्रजापतये पुरुषमित्याह। प्राजापत्योवै पुरुषः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिग्टह्लाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवोवै तल्पः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिग्टह्लाति। उत्ता-

नायाङ्गीरसायानइत्याह। अयं वाउत्तानआङ्गीरसः ॥ ३ ॥

अनयैवैनम्प्रतिगृह्णाति। वैश्वानर्य्यर्चा रथं प्रतिगृह्णाति। वैश्वानरोवै देवतया रथः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। तेनामृतत्वमपश्यामित्याह। अमृतमेवात्मन्धत्ते। वयोदात्रइत्याह। वयएवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति। मयोमह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रइत्याह ॥ ४ ॥

यद्वै शिवं। तन्मयः। आत्मनएवैषा परीत्तिः। कइदं कस्माअदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति। कामोदाता कामः प्रतिग्रहीतेत्याह ॥ ५ ॥

कामोहि दाता। कामः प्रतिग्रहीता। कामꣳ समुद्रमाविशेत्याह। समुद्रइव हि कामः। नैव हि कामस्यान्तोऽस्ति। न समुद्रस्य। कामेन त्वा प्रतिगृह्णामीत्याह। येन कामेन प्रतिगृह्णाति। सएवैनममुष्मिँल्लोके कामआगच्छति। कामैतत्तएषा ते काम दक्षिणेत्याह॥ कामएव तद्यजमानोऽमुष्मिँल्लोके दक्षिणामिच्छति। न

प्रतिग्रहीतरि । य एवं विद्वान्दक्षिणां प्रतिगृह्णाति । अनृणामेवैनां प्रतिगृह्णाति ॥ ६ ॥

क्षीनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्रतिग्रहीचइत्याह प्रतिग्रहीतेत्याह दक्षिणेत्याह चत्वारि च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

अन्तो वा एष यज्ञस्य । यद्दशममहः । दशमेऽहन्त्सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुवन्ति । यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा । अन्नाद्यमवरुन्धते । तिसृभिः स्तुवन्ति । त्रय इमे लोकाः । एभ्य एव लोकेभ्योऽन्नाद्यमवरुन्धते । पृश्निवतीर्भवन्ति । अन्नं वै पृश्नि ॥ १ ॥

अन्नमेवावरुन्धते । मनसा प्रस्तौति । मनसोद्गायति । मनसा प्रतिहरति । मन इव हि प्रजापतिः । प्रजापतेराप्त्यै । देवा वै सर्पाः । तेषामियꣳ राज्ञी । यत्सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुवन्ति । अस्यामेव प्रतितिष्ठन्ति ॥ २ ॥

चतुर्होतॄन् होता व्याचष्टे । स्तुतमनुशꣳसति शान्त्यै । अन्तो वा एष यज्ञस्य । यद्दशममहः । एतत् खलु वै देवानां परमं गुह्यं ब्रह्म । यच्चतुर्होतारः । दशमेऽहꣳश्चतुर्होतॄन् व्याचष्टे । यज्ञस्यैवान्तं गत्वा । परमं देवानां गुह्यं ब्रह्मावरुन्धे । तदेव प्रकाशं गमयति ॥ ३ ॥

तदेनं प्रकाशं गतं। प्रकाशं प्रजानां गमयति। वाचं यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्या रात्रिः। अह्ना रात्रिं ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृङ्क्ते। यद्दिवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिꣳषेत्॥ यन्नक्तं विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिꣳषेत्। अधिवृक्षसूर्ये वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिꣳषति। यावदादित्योऽस्तमेति॥ ४॥

पृष्ठिं तिष्ठन्ति गमयति शिꣳषेत्पञ्च च॥ अनु० ६॥

सप्तमोऽनुवाकः।

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समश्लिष्यन्। ता रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता नाम्नानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्ध्वयेते॥ १॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाहं युष्माꣳस्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं जनयध्वमिति। ते तपोऽतप्यन्त।

यएवं वेद । अभि भ्रातृव्यान् भवति । ते देवा असुरै-र्विजित्य । सुवर्गं लोकमायन् । तेऽमुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन् । तेऽब्रुवन् । अमुतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति । ते सप्त-होतारं यज्ञं विधायायास्यं । आङ्गीरसं प्राहिण्वन् । ए-तेनामुत्र कल्पयेत ॥ ३ ॥

तस्यावाइयं क्लृप्तिः । यदिदं किञ्च । यएवं वेद । क-ल्पतेऽस्मै । स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता । अमु-त्र सद्भ्यो देवेभ्यो हव्यं वहति । यएवं वेद । उपैनं यज्ञो नमति । सोऽमन्यत । अभि वाइमेऽस्माल्लोकादमुं लोकं कमिष्यन्तइति ॥ स वाचस्पते हृदिति व्याहरत् । त-स्मात् पुत्रो हृदयं । तस्मादस्माल्लोकादमुं लोकं नाभि-कामयन्ते । पुत्रोहि हृदयं ॥ ४ ॥

व्यैतेऽभवत् कल्पयेतेति चत्वारि च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

देवा वै चतुर्होतृभिर्यज्ञमतन्वत । ते विपाप्मना भ्रा-तृव्येणाजयन्त । अभि सुवर्गं लोकमजयन् । यएवं वि-द्वाꣳश्चतुर्होतृभिर्यज्ञं तनुते । विपाप्मना भ्रातृव्येण जय-ते । अभि सुवर्गं लोकं जयति । षड्ढोता प्रायणीयमा-

सादयति। अमुष्मै वै लोकाय षड्ढोता। घ्नन्ति खलु वाएतत् सोमं। यदभिषुण्वन्ति॥ १ ॥

ऋजुधैवैनममुं लोकं गमयति। चतुर्होताचातिथ्यं। यशोवै चतुर्होता। यशएवात्मन्धत्ते। पञ्चहोत्रा पशुमुपसादयति। सुवर्ग्योवै पञ्चहोता। यजमानः पशुः। यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति। ग्रहान् गृहीत्वा सप्तहोतारं जुहोति। इन्द्रियं वै सप्तहोता॥ २ ॥

इन्द्रियमेवात्मन्धत्ते। योवै चतुर्होतॄननुसवनं तर्पयति। तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैनꣳ सोमपीथो नमति। बहिष्पवमाने दशहोतारं व्याचक्षीत। माध्यन्दिने पवमाने चतुर्होतारं। आर्भवे पवमाने पञ्चहोतारं। पितृयज्ञे षड्ढोतारं। यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे सप्तहोतारं। अनुसवनमेवैनाꣳस्तर्पयति॥ ३ ॥

तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैनꣳ सोमपीथोनमति। देवावै चतुर्होतृभिः सत्रमासत। ऋद्धिपरिमितं यशस्कामाः। तेऽब्रुवन्। यन्नः प्रथमं यशऋच्छत्। सर्व्वेषां नस्तत्सहासदिति। सोमश्चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्ढोता॥ ४ ॥

इन्द्रः सप्तहोता। प्रजापतिर्दशहोता। तेषाꣳ सो-

मꣳ राजानं यशश्राच्छत्। तान्यकामयत। तेनापाक्रामत्। तेन पुत्रायमचरत्। तं देवाः प्रैषैः प्रैषमैच्छन्। तत्प्रैषाणां प्रैषत्वं। निविद्भिन्यवेदयन्। तन्निविदां निवित्त्वं॥ ५ ॥

आप्रीभिराप्नुवन्। तदाप्रीणामाप्रित्वं। तमघ्नन्। तस्य यशोव्यगृह्णत। ते ग्रहाअभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वं। यस्यैवं विदुषो ग्रहागृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। तेऽब्रुवन्। योवै नः श्रेष्ठोऽभूत्॥ ६ ॥

तमवधिष्म। पुनरिमꣳ सुवामहाइति। तं छन्दोभिरसुवन्त। तच्छन्दसां छन्दस्त्वं। साम्ना समानयन्। तत्साम्नः सामत्वं। उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वं। यएवं वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥ ७ ॥

सर्व्वमायुरेति। सोमोवै यशः। यएवं विद्वान्त्सोममागच्छति। यशएवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न। तावुभौ सोममागच्छतः। सोमोहि यशः। तं त्वाव यशऋच्छतीत्याहुः। यः सोमे सोमं प्राहेति॥ तस्मात् सोमे सोमः प्रोच्यः। यशएवैनमृच्छति॥ ८॥

अभिषुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्ढोता निविस्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥ अनु० ८॥

नवमोऽनुवाकः ।

इदं वा अग्रे नैव किञ्चन नासीत् । न द्यौरासीत् । न पृथिवी । नान्तरिक्षं । तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति । तदतप्यत । तस्मात्तपनाद्धूमोऽजायत । तद्भूयोऽतप्यत । तस्मात्तपनादग्निरजायत । तद्भूयोऽतप्यत ॥ १ ॥

तस्मात्तपनाज्ज्योतिरजायत । तद्भूयोऽतप्यत । तस्मात्तपनादर्चिरजायत । तद्भूयोऽतप्यत । तस्मात्तपनान्मरीचयोऽजायन्त । तद्भूयोऽतप्यत । तस्मात्तपनादुदारा अजायन्त । तद्भूयोऽतप्यत । तदभ्रमिव समहन्यत । द्वस्तिमभिनत् ॥ २ ॥

स समुद्रोऽभवत् । तस्मात् समुद्रस्य न पिबन्ति । प्रजननमिव हि मन्यन्ते । तस्मात् पशोर्जायमानादापः पुरस्ताद्यन्ति । तद्दशहोतान्वसृज्यत । प्रजापतिर्व दशहोता । य एवं तपसो वीर्यं विद्वाꣳस्तप्यते । भवत्येव । तद्वा इदमापः सलिलमासीत् । सोऽरोदीत्प्रजापतिः ॥ ३ ॥

स कस्मा अज्ञि । यद्यस्या अप्रतिष्ठाया इति । यदप्स्ववापद्यत । सा पृथिव्यभवत् । यद्व्यमृष्ट । तदन्तरिक्षमभवत् । यदूर्ध्वमुदमृष्ट । सा द्यौरभवत् । यदरोदीत् । तदनयो रोदस्त्वं ॥ ४ ॥

यएवं वेद । नास्य गृहे रुदन्ति । एतद्वा एषां लोकानां जन्म । यएवमेषां लोकानां जन्म वेद । नैषु लोकेष्वार्त्तिमार्च्छति । सइमां प्रतिष्ठामविन्दत । सइमां प्रतिष्ठां वित्वाकामयत प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । सोऽन्तर्वानभवत् । स जघनादसुरानसृजत ॥ ५ ॥

तेभ्यो मृन्मये पात्रेऽन्नमदुहत् । यास्य सा तनूरासीत् । तामपाहत । सा तमिस्राभवत् । सोऽकामयत प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । सोऽन्तर्वानभवत् । स प्रजननादेव प्रजा असृजत । तस्मादिमा भूयिष्ठाः । प्रजननाद्ध्यैनाअसृजत ॥ ६ ॥

ताभ्यो दारुमये पात्रे पयोऽदुहत् । यास्य सा तनूरासीत् । तामपाहत । सा ज्योत्स्नाभवत् । सोऽकामयत प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । सोऽन्तर्वानभवत् । सउपपक्षाभ्यामेवर्त्तूनसृजत । तेभ्यो रजते पात्रे घृतमदुहत् । यास्य सा तनूरासीत् ॥ ७ ॥

तामपाहत । सोऽहोरात्रयोः सन्धिरभवत् । सोऽकामयत प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । सोऽन्तर्वानभवन । स मखाद्देवानसृजत । तेभ्यो हरिते पात्रे सोमम-

दुहत्। यास्य सा तनूरासीत्। तामपाहत। तदहर-
भवत् ॥ ८ ॥

एते वै प्रजापतेर्दोहाः। यएवं वेद। दुहएव प्रजाः।
दिवावै नोऽभूदिति। तद्देवानां देवत्वं। यएवं देवानां
देवत्वं वेद। देववानेव भवति। एतद्वा अहोरात्राणां
जन्म। यएवमहोरात्राणां जन्म वेद। नाहोरात्रेष्वार्त्ति-
मार्च्छति ॥ ९ ॥

असतोऽधि मनोऽसृज्यत। मनः प्रजापतिमसृजत।
प्रजापतिः प्रजा असृजत। तद्वाइदं मनस्येव परमं प्रति-
ष्ठितं। यदिदं किञ्च। तदेतच्छ्वोवस्यसन्नाम ब्रह्म।
व्युच्छन्ती व्युच्छन्त्यस्मै वस्यसी वस्यसी व्युच्छति। प्रजाय-
ते प्रजया पशुभिः। प्र परमेष्ठिनो मात्रामाप्नोति। य-
एवं वेद ॥ १० ॥

अग्निरजायत तद्भूयोऽतप्यताभिनदरोदीत् प्रजाप-
तीरोदस्त्वमसृजतासृजत घृतमदुहद्यास्य सा तनूरा-
सीदहरभवद्व्युच्छति वेद ॥ अनु० ९ ॥

इदं धूमोऽग्निर्ज्योतिरर्चिर्मरीचयउदारास्तदभ्रं ज-
घनात्सा तमिस्रा सप्रजननात्सा ज्योत्स्ना सउपपक्षा-
भ्यां सोऽहोरात्रयोः सन्धिः स मुखात्तदहर्देववानस-

तेऽधिमृन्मये दारुमये रजते हरिते तेभ्यस्ताभ्यो द्वे ते ऽन्नं पयोघृतꣳ सोमं यएवं वेदोपैनं तस्य तावभिम्रातं व्यान्नमदुहत् पयोऽदुहद् घृतमदुहत् सोममदुहत्॥*॥

दशमोऽनुवाकः।

प्रजापतिरिन्द्रमसृजतानुजावरं देवानां। तं प्राहि-णोत्। परेहि। एतेषां देवानामधिपतिरेधीति। तं दे-वा अब्रुवन्। कस्त्वमसि। वयं वै त्वच्छ्रेयाꣳसः स्म इति। सोऽब्रवीत्। कस्त्वमसि वयं वै त्वच्छ्रेयाꣳसः स्म इति मा देवा अवोचन्निति। अथ वा इदं तर्हि प्रजापतौ हर-आसीत्॥ १ ॥

यदस्मिन्नादित्ये। तदेनमब्रवीत्। एतन्मे प्रयच्छ। अथाहमेतेषां देवानामधिपतिर्भविष्यामीति। कोऽहꣳ स्यामित्यब्रवीत्। एतत् प्रदायेति। एतत्स्या इत्यब्रवीत्। यदेतद्ब्रवीषीति। को ह वै नाम प्रजापतिः। यएवं वेद ॥ २ ॥

विदुरेनं नाम्ना। तदस्मै रुक्मं कृत्वा प्रत्यमुञ्चत्। त-तो वा इन्द्रो देवानामधिपतिरभवत्। यएवं वेद। अ-धिपतिरेव समानानां भवति। सोऽमन्यत। किं किं वा

अकरमिति। स चन्द्रमआहरेति प्रालपत्। तच्चन्द्रम-
सश्चन्द्रमस्त्वं। यएवं वेद ॥ ३ ॥

चन्द्रवानेव भवति। तं देवा अब्रुवन्। सुवीर्य्योमर्य्या
यथा गोपायतइति। तत्सूर्य्यस्य सूर्य्यत्वं। यएवं वेद।
नैनं दभ्नोति। कश्चनास्मिन् वाइदमिन्द्रियं प्रत्यस्थादि-
ति। तदिन्द्रस्येन्द्रत्वं। यएवं वेद। इन्द्रियाव्येव भवति
॥ ४ ॥

अयं वाइदं परमोऽभूदिति। तत्परमेष्ठिनः परमे-
ष्ठित्वं। यएवं वेद। परमामेव काष्ठां गच्छति। तं देवाः
समन्तं पर्य्यविशन्। वसवः पुरस्तात्। रुद्रादक्षिणतः।
आदित्याः पश्चात्। विश्वे देवाउत्तरतः। अङ्गिरसः प्र-
त्यञ्चं ॥ ५ ॥

साध्याः पराञ्चं। यएवं वेद। उपैनꣳ समानाः संवि-
शन्ति। स प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजाआवयत्। ताअस्मै
नातिष्ठन्तान्नाद्याय। तामुखं पुरस्तात् पश्यन्तीः। द-
क्षिणतः पर्य्यायन्। स दक्षिणतः पर्य्यवर्त्तयत। तामुखं
पुरस्तात् पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः ॥ ६ ॥

पश्चात् पर्य्यायन्। स पश्चात् पर्य्यवर्त्तयत। तामुखं
पुरस्तात् पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः। मुखं पश्चात्।

उत्तरतः पर्य्यायन। सउत्तरतः पर्य्यवर्त्तयत। तामुखं पुरस्तात् पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः। मुखं पश्चात्॥ मुखमुत्तरतः। ऊर्द्धाउदायन। सउपरिष्टाच्यवर्त्तयत। ताः सर्व्वतोमुखो भूत्वावयत्। ततोवै तस्मै प्रजाअतिष्ठन्तान्नाद्याय। यएवं विद्वान् परि न्यवर्त्तयतेति च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजाअत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा अन्नाद्याय। अन्नादएव भवति॥ ७॥

आसोदिदं चन्द्रमस्त्वं यएवं वेदेन्द्रियाव्येव भवति प्रत्यञ्चं मुखं दक्षिणतोमुखं पश्चान्नवं च॥ अनु० १०॥

एकादशोऽनुवाकः।

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। सएतं दशहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्तिबहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत। बहोरेव भूयान् भवति। सोऽकामयत वीरोमआजायेतेति। स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥ १॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरोमआजायेतेति। स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आस्य वीरोजा-

यते। सोऽकामयत पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्तिपशुमानभवत्। यः कामयेत पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत ॥ २ ॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयततर्वो मे कल्पेरन्निति। स पञ्चहोतुः षड्ढोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्त्यृतवोऽस्माअकल्पन्त। यः कामयेततर्वो मे कल्पेरन्निति। स षड्ढोतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः। सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्यां। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति ॥ ३ ॥

स षड्ढोतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त तस्य प्रयुक्तिसोमपः सोमयाज्यभवत्। आस्य सोमपः सोमयाज्यजायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्यां। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत। सोमपएव सोमयाजी भवति। आस्य सोमपः सोमयाजी जायते। स वाएष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति ॥ ४ ॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतः प्र-

दानं वाऽपजिर्जोविभेति । ते सप्तहोतारं यज्ञं विधा-
यायास्यं । आङ्गीरसं प्राहिण्वन । एतेनामुच कल्पयेति ।
तस्य वाइयं क्लृप्तिः ॥ ५ ॥

यदिदं किञ्च । यएवं वेद । कल्पतेऽस्मै । स वा अयं
मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता । अमुच सद्भ्योदेवेभ्योहव्यं
वहति । यएवं वेद । उपैनं यज्ञो नमति । योवै चतुर्हो-
तृणां निदानं वेद । निदानवान् भवति । अग्निहोत्रं व
दशहोतुर्निदानं ॥ दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुः । चातुर्मा-
स्यानि पञ्चहोतुः । पशुबन्धः षड्ढोतुः । सौम्योऽध्वरः
सप्तहोतुः । एतद्वै चतुर्होतृणां निदानं । यएवं वेद ।
निदानवान् भवति ॥ ६ ॥

अभिमीत तं प्रायुङ्क्त पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत जायेतेति
तिष्ठति क्लृप्तिर्दशहोतुर्निदानं सप्त च ॥ अनु० ११ ॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति प्रजापतिरका-
मयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति प्रजापतिरकामयत प्रजा-
येयेति स तपः सचित्ततं प्रजापतिस्तेन दशधात्मानं
देवावै वरुणमन्तोवै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समश्लिष्यन्
देवा व चतुर्होतृभिरिदं वाअग्ने प्रजापतिरिन्द्रं प्र-
जापतिरकामयत बहोर्भूयानेकादश ॥ ११ ॥

प्रजापतिस्तद्ग्रहस्य ग्रहत्वं प्रजापतिरकामयतान्-
यैवैनत्तस्य वाड्यं तस्मात्तपनाद्यदग्निर्नादित्ये स षड्-
ढोतुः सप्तहोतारं चिसन्ततिः ॥ ७२ ॥ हरिः ॐ ॥

इति द्वितीयाध्यायः ॥

हरिः ॐ ॥

द्वितीयाष्टके तृतीयाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं चतुर्होतॄणां चतुर्होतृत्व-
मिति। यद्देवेषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः।
तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतॄणां चतुर्होतृत्वं।
सोमोवै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्ढोता।
इन्द्रः सप्तहोता ॥ १ ॥

प्रजापतिर्दशहोता। यएवं चतुर्होतॄणामृद्धिं वेद।
ऋध्नोत्येव। यएषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान् भवति।
यएषामेवं क्लृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। यएषामेवमायतनं
वेद। आयतनवान् भवति। यएषामेवं प्रतिष्ठां वेद
॥ २ ॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्ढोता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रं श्रेष्ठं देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानुबुध्यन्ते॥ अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्त्तिरस्य पूर्व्वागच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानुबुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥ ३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेद बुध्यन्ते षट् च॥ अनु० १॥

द्वितीयोऽनुवाकः।

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव समिन्धे। तेजसे वीर्य्याय। अथो प्रजापतिरेवैनां भूत्वा प्रतिगृह्णाति। आत्मनोऽनार्त्त्यै। यद्येनमार्त्विज्याद्वृतꣳ सन्तं निर्हरेरन्। आग्नीध्रे जुहुयाद्दशहोतारं। चतुर्गृहीतेनाज्येन। पुरस्तात् प्रत्यङ्तिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहं॥ १॥

प्राणानेवास्योपदासयति। यद्येनं पुनरुपशिक्षेयुः।

आग्नीध्र एव जुहुयाद्दशहोतारं। चतुर्गृहीतेनाज्येन। प-
श्चात्प्राङासीनः। अनुलोममविग्राहं। प्राणानेवास्मै
कल्पयति। प्रायश्चित्ती वाग्घोतेत्यृतुमुखऋतुमुखे जुहो-
ति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥ २॥

क्लृप्ता अस्मा ऋतव आयन्ति। षड्ढोता वै भूत्वा प्रजा-
पतिरिदꣳ सर्व्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽ-
धिगायत्रीमसृजत। तद्गायत्रीं यश आर्च्छत्। तामाल-
भत। गायत्रिया अधिछन्दाꣳस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि
साम। तत्साम यश आर्च्छत्। तदालभत॥ ३॥

साम्नोऽधियजूꣳष्यसृजत। यजुर्भ्योऽधिविष्णुं। तद्विष्णुं
यश आर्च्छत्। तमालभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
ओषधीभ्योऽधिसोमं। तत्सोमं यश आर्च्छत्। तमालभत।
सोमादधिपशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रं॥ ४॥

तदिन्द्रं यश आर्च्छत्। तदेनं नातिप्राच्यवत। इन्द्र-
इव यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽतिप्रच्यवते।
यद्वा इदं किञ्च। तत्सर्व्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यगृ-
ह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतं नाहिनत्। यत् किञ्च प्रति-
गृह्णीयात्। तत्सर्व्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वि-
त्येव प्रतिगृह्णीयात्॥ इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अन-

यैवैनत्प्रतिगृह्णाति। नैनः हिनस्ति। बर्हिषा प्रतेःपाङ्गां वाश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं धाम। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति ॥ ५ ॥

विग्राहमृतवस्तदालभतेन्द्रं गृह्णीयात् षट च ॥ अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः

योवाअविद्वान्निवर्त्तयते। विशीर्षा स पाप्मामुष्मिंल्लोके भवति। अथ योविद्वान्निवर्त्तयते। सशीर्षा विपाप्मामुष्मिंल्लोके भवति। देवतावै सप्तपुष्टिकमान्यवर्त्तयन्त। अग्निश्च पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षञ्च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः। अग्निर्न्यवर्त्तयत। स साहस्रमपुष्यत् ॥ १ ॥

पृथिवी न्यवर्त्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्। वायुर्न्यवर्त्तयत। स मरीचिभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्त्तयत। तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्योन्यवर्त्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्। द्यौर्न्यवर्त्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत् ॥ चन्द्रमान्यवर्त्तयत। सोऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्। तान् पोषान् पुष्यति। यांस्तेऽपुष्यन्। यएवं विद्वान्नि च वर्त्तयते परि च ॥ २ ॥

अपुष्यन्नक्षैरपुष्यत् पञ्च च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः ।

तस्य वाअग्नेर्हिरण्यं प्रतिजगृहुषः । अर्द्धमिन्द्रियस्यापाक्रामत् । तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात् । तेन वै सोऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त । अर्द्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते । यएवं विद्वान् हिरण्यं प्रतिगृह्णाति । अथ योविद्वान् प्रतिगृह्णाति । अर्द्धमस्येन्द्रियस्यापक्रामति । तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजगृहुषः । तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत् ॥ १ ॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात् । तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त । तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते । यएवं विद्वान् वासः प्रतिगृह्णाति । अथ योविद्वान् प्रतिगृह्णाति । तृतीयमस्येन्द्रियस्यापक्रामति । तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजगृहुषः । चतुर्थमिन्द्रियस्यापाक्रामत् । तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात् । तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त ॥ २ ॥

चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते । यएवं विद्वान् गां प्रतिगृह्णाति । अथ यो विद्वान् प्रतिगृह्णाति । चतुर्थमस्येन्द्रियस्यापक्रामति । तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजगृहुषः । पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत् । तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात् ।

तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। यएवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति ॥ ३ ॥

अथ योविद्वान प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै प्रजापतिः पुरुषं प्रतिजगृहुषः। षष्ठमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। यएवं विद्वान् पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योविद्वान् प्रतिगृह्णाति। षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामति ॥ ४ ॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजगृहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। यएवं विद्वाꣳस्तल्पं प्रतिगृह्णाति। अथ योविद्वान् प्रतिगृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वाउत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत् प्रतिजगृहुषः। अष्टममिन्द्रियस्यापाक्रामत् ॥ ५ ॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। यएवं विद्वानप्राणत् प्रतिगृह्णाति। अथ योविद्वान् प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। यद्वाइदं किञ्च।

तत्सर्व्वमुत्तानएवाङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किञ्च प्रतिगृह्णीयात्॥ तत्सर्व्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्। इयं वाउत्तानआङ्गीरसः। अनयैवैनत् प्रतिगृह्णाति। नैनꣳ हिनस्ति॥ ६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्वं प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामत्यष्टममिन्द्रियस्यापाक्रामत् प्रतिगृह्णीयाच्चत्वारि च॥अनु०४॥

तस्य वाअग्नेर्हिरण्यꣳ सोमस्य वासस्तदेतेन रुद्रस्य गां तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः पुरुषं मनोस्तल्पं तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्दै। अष्टौ तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं ताः शेपन्तं वै ते सचक्रे।

पञ्चमोऽनुवाकः।

ब्रह्मवादिनोवदन्ति। यद्दशहोतारः सत्त्रमासत। केन ते गृहपतिनार्ध्नुवन्। केन प्रजाअसृजन्तेति। प्रजापतिना वै ते गृहपतिनार्ध्नुवन्। तेन प्रजाअसृजत। यच्चतुर्होतारः सत्त्रमासत। केन ते गृहपतिनार्ध्नुवन्। केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनार्ध्नुवन्॥ १॥

तेनौषधीरसृजन्त । यत् पञ्चहोतारः सत्रमासत । केन ते गृहपतिनार्ध्नुवन् । केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान् प्राणुदन्त । केनैषां पशूनवृञ्जतेति । अग्निना वै ते गृहपतिनार्ध्नुवन् । तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान् प्राणुदन्त । तेनैषां पशूनवृञ्जत । यत् षड्ढोतारः सत्रमासत । केन ते गृहपतिनार्ध्नुवन् ॥ २ ॥

केनर्तूनकल्पयन्तेति । धात्रा वै ते गृहपतिनार्ध्नुवन् । तेनर्तूनकल्पयन्त । यत् सप्तहोतारः सत्रमासत । केन ते गृहपतिनार्ध्नुवन् । केन सुवरायन् । केनेमाँल्लोकान्त्समतन्वन्निति । अर्य्यम्णा वै ते गृहपतिनार्ध्नुवन् । तेन सुवरायन् । तेनेमाँल्लोकान्त्समतन्वन्निति ॥ ३ ॥

एते वै देवा गृहपतयः । तान् य एवं विद्वान् । अप्यन्यस्य गार्हपते दीक्षते । अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति । यो वा अर्य्यमणं वेद । दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति । यज्ञो वा अर्य्यमा । आर्य्या वसतिरिति वै तमाहुर्यं प्रशंसन्ति । आर्य्या वसतिर्भवति । य एवं वेद ॥ ४ ॥

यद्वा इदं किञ्च । तत् सर्व्वं चतुर्होतारः । चतुर्होतृभ्योऽधि यज्ञो निर्मितः । स य एवं विद्वान् विवदेत । अहमेव भूयो वेद । यश्चतुर्होतॄन् वेदेति । स ह्येव भूयो वेद । य-

श्चतुर्होतॄन् वेद। यो वै चतुर्होतॄणाꣳ होतॄन् वेद। सर्व्वासु प्रजास्वन्नमत्ति ॥ ५ ॥

सर्व्वादिशोऽभिजयति। प्रजापतिर्वै दशहोतॄणाꣳ होता। सोमश्चतुर्होतॄणाꣳ होता। अग्निः पञ्चहोतॄणाꣳ होता। धाता षड्ढोतॄणाꣳ होता। अर्य्यमा सप्तहोतॄणाꣳ होता। एते वै चतुर्होतॄणाꣳ होतारः। तान् य एवं वेद। सर्व्वासु प्रजास्वन्नमत्ति। सर्व्वादिशोऽभिजयति ॥ ६ ॥

आभुर्वन्नाभुर्वन्नित्येवं वेदात्ति सर्व्वादिशोऽभिजयति॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः।

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यस्रꣳसत। स हृदयं भूतोऽशयत्। आत्मन् हा ३ इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्। ता अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोपपर्य्यावर्त्तन्त। ताः कुसिन्धमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एक ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः ॥ १ ॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दर्शपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोपपर्य्यावर्त्तन्त। त उपौहꣳश्चत्वार्य्यङ्गानि। तस्माद्दर्श-

पूर्णमासमयोर्यज्ञक्रतोः। चत्वार ऋत्विजः। पञ्चकृत्वो- ऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतु- नोपपर्य्यावर्त्तन्त। तउपोहंस्रोमश्चवीं माःसमस्थिम- ज्ञानं। तस्माच्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोः॥ २॥

पञ्चर्त्विजः। षट्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्य्यावर्त्तन्त। तउपोहं- स्तनावाण्डौ शिश्नमवाञ्चं प्राणं। तस्मात् पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः। षड्ऋत्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्य- शृण्वन्। ताः सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्य्यावर्त्तन्त ॥ ३ ॥

ताउपोहन्त्सप्तशीर्षण्यान् प्राणान्। तस्मात् सौम्य- स्याध्वरस्य यज्ञक्रतोः। सप्तहोत्राः प्राचीर्वषट्कुर्व्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्। तपः प्रत्यशृणोत्। तत् कर्म्मणैव संव- त्सरेण सर्व्वैर्यज्ञक्रतुभिरुपपर्य्यावर्त्तत। तत् सर्व्वमात्मा- नमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात् संवत्सरे सर्व्वे यज्ञक्रत- वोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्ढोता सप्तहोता॥ एकहोत्रे बलिꣳ हरन्ति। हर- न्त्यस्मै प्रजाबलिं। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। यएवं वेद ॥ ४ ॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोरध्वर्येण यज्ञक्रतु-
नोपपर्य्यावर्त्तन्त सप्तहोता चत्वारि च ॥ अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः ।

प्रजापतिः पुरुषमसृजत । सोऽग्निरब्रवीत् । ममायमन्नमस्त्विति । सोऽबिभेत् । सर्व्वं वै मायं प्रधक्ष्यतीति । स एताꣳश्चतुर्होतॄनात्मस्परणानपश्यत् । तानजुहोत् । तैर्वै स आत्मानमस्पृणोत् । यदग्निहोत्रं जुहोति । एकहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रं ॥ १ ॥

कुसिन्धञ्चात्मनः स्पृणोति । आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति । चतुरुन्नयति । चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति दर्शपूर्णमासौ । चत्वारि चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति । आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति । चतुरुन्नयति । समित्पञ्चमी । पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि । लोमच्छवीं माꣳसमस्थिमज्जानं ॥ २ ॥

तानि चात्मनः स्पृणोति । आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति । चतुरुन्नयति । द्विर्जुहोति । षड्ढोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति पशुबन्धं । स्तनावाण्डौ शिश्नमवाञ्चं प्राणं । तानि चात्मनः स्पृणोति । आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति । चतुरुन्नयति । द्विर्जुहोति ॥ ३ ॥

समित्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरं। सप्त चात्मनः श्वपर्णयान् प्राणान् स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्ष्टि। द्विः प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरं। सर्व्वं चात्मानमपरिवर्गं स्पृणोति॥ आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति ॥ ४ ॥

अग्निहोत्रं मज्जानं द्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः।

प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्स्त्र्यन्तर्वत्नी। हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्। स तान्तः कृष्णश्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो भवति। तस्यासुरेवाजीवत् ॥ १ ॥

तेनासुना सुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वं। यएवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति। सोऽसुरान् सृष्ट्वापि तेऽवामन्यत। तदनु पितृ-

नसृजत। तत्पितॄणां पितृत्वं। यएवं पितॄणां पितृत्वं वेद। पितेवैव स्वानां भवति ॥ २ ॥

यन्त्यस्य पितरोहवं। स पितॄन्त्सृष्ट्वा मनस्यैत्। तदनु मनुष्यानसृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वं। यएवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनस्व्येव भवति। नैनं मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्त्स सृजानाय। दिवा देवत्राभवत्। तदनु देवानसृजत॥ तद्देवानां देवत्वं। यएवं देवानां देवत्वं वेद। दिवा हैवास्य देवत्रा भवति। तानि वाएतानि चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु सर्व्वेषम्भोनभइव भवति। यएवं वेद ॥ ३ ॥

आजीवत्स्वानां भवति देवानसृजत सप्त च ॥

अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः।

ब्रह्मवादिनोवदन्ति। योवाइमं विद्यात्। यतोऽयं पवते। यदभिपवते। यदभिसंपवते। सर्व्वमायुरियात्। न पुरायुषः प्रमीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजां। योवाइमं वेद ॥ १ ॥

यतोऽयं पवते। यदभिपवते। यदभिसंपवते। सर्व्वमायुरेति। न पुरायुषः प्रमीयते। पशुमान् भवति।

विन्दते प्रजां। अद्भ्यः पवते। अपोऽभिपवते। अपोऽभि-सम्पवते ॥ २ ॥

अस्याः पवते। इमामभिपवते। इमामभिसम्पवते। अग्नेः पवते। अग्निमभिपवते। अग्निमभिसम्पवते। अन्तरिक्षात् पवते। अन्तरिक्षमभिपवते। अन्तरिक्ष-मभिसम्पवते। आदित्यात् पवते ॥ ३ ॥

आदित्यमभिपवते। आदित्यमभिसम्पवते। द्योः पवते। दिवमभिपवते। दिवमभिसम्पवते। दिग्भ्यः पवते। दिशोऽभिपवते। दिशोऽभिसम्पवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राणएव भूत्वा पुरस्ताद्वाति ॥ ॥ ४ ॥

तस्मात् पुरस्ताद्वान्तं। सर्व्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। प्राणोहि प्रियः प्रजानां। प्राणइव प्रियः प्रजानां भव-ति। यएवं वेद। स वाएष प्राणएव। अथ यद्दक्षिणतो वाति। मातरिश्वैव भूत्वा दक्षिणतोवाति। तस्माद्दक्षि-णतोवान्तं विद्यात्। सर्व्वादिशआवाति ॥ ५ ॥

सर्व्वादिशोऽनुविवाति। सर्व्वादिशोऽनुसंवातीति। स वाएष मातरिश्वैव। अथ यत् पश्चाद्वाति। पवमा-नएव भूत्वा पश्चाद्वाति। पूतमस्माआहरन्ति। पूत-

मुपहरन्ति। घृतमश्नन्ति। यएवं वेद। स वाएष पवमानएव ॥ ६ ॥

अथ यदुत्तरतोवाति। सवितैव भूत्वोत्तरतोवाति। सवितेव स्वानां भवति। यएवं वेद। स वाएष सवितैव। ते यएनं पुरस्तादायन्तमुपवदन्ति। यएवास्य पुरस्तात् पाप्मानः। तांस्तेऽपघ्नन्ति। पुरस्तादितरान् पाप्मनः सचन्ते। अथ यएनं दक्षिणतआयन्तमुपवदन्ति ॥ ७ ॥

यएवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। तांस्तेऽपघ्नन्ति। दक्षिणतइतरान् पाप्मनः सचन्ते। अथ यएनं पश्चादायन्तमुपवदन्ति। यएवास्य पश्चात् पाप्मानः। तांस्तेऽपघ्नन्ति। पश्चादितरान् पाप्मनः सचन्ते। अथ यएनमुत्तरतआयन्तमुपवदन्ति। यएवास्योत्तरतः पाप्मानः। तांस्तेऽपघ्नन्ति ॥ ८ ॥

उत्तरतइतरान् पाप्मनः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीव नृत्येत्। प्रेव चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत। मण्टयेदिव। क्राथयेदिव। शृङ्गायेतेव। उत्तमेऽपवदेयुः। उत्तमे पाप्मानमपहन्युरिति॥ स यान्दिशꣳ सनिमेष्यन्त्स्यात्। यदा तान्दिशं वातोवायात्। अथ प्रवेयात्। प्रवा धावयेत्। सा तमेव रंदितं व्यूढं गन्धम-

भिप्रच्यवते । आस्य तं जनपदं पूर्व्वा कीर्त्तिर्गच्छति । दा-
नकामाअस्मै प्रजाभवन्ति । यएवं वेद ॥ ९ ॥

वेद सम्पवतआदित्यात् पवते वात्यावात्येष पवमा-
नएव दक्षिणतआयन्तमुपवदन्त्युत्तरतः पाप्मानस्ताꣳ-
स्तेऽपघ्नन्तीत्यष्टौ च ॥ अनु० ९ ॥

दशमोऽनुवाकः ।

प्रजापतिः सोमꣳ राजानमसृजत । तं त्रयोवेदा-
अन्वसृज्यन्त । तान् हस्तेऽकुरुत । अथ ह सीता सावि-
त्री । सोमं राजानं चकमे । श्रद्धामु स चकमे । सा ह
पितरं प्रजापतिमुपससार । तꣳ होवाच । नमस्ते अस्तु
भगवः । उप त्वायानि ॥ १ ॥

प्र त्वापद्ये । सोमं वै राजानं कामये । श्रद्धामु स का-
मयतइति । तस्याउ ह स्थागरमलङ्कारं कल्पयित्वा ।
दशहोतारं पुरस्ताद्व्याख्याय । चतुर्होतारं दक्षिणतः ।
पञ्चहोतारं पश्चात् । षड्ढोतारमुत्तरतः । सप्तहोतार-
मुपरिष्टात् । सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य ॥ २ ॥

आस्याद्धं वव्राज । तꣳ होदीक्ष्योवाच । उपमा व-
र्तस्वेति । तꣳ होवाच । भोगन्तु मआचक्ष्व । एतन्मआ-

चरुव। यत्ते प्राणाविति। तस्मादु ह त्रीन् वेदान् प्रददौ।
तस्माद् ह स्त्रियोभोगमेव हारयन्ते। स यः कामयेत
प्रियः स्यामिति ॥ ३ ॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मा एतꣳ स्थागर-
मलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्व्याख्याय।
चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्ढो-
तारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्टात्। सम्भारैश्च प-
त्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य। आस्याद्धं व्रजेत्। प्रियोहैव
भवति ॥ ४ ॥

आयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति ॥ अनु० १० ॥

एकादशोऽनुवाकः।

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्ये-
येति। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमꣳ हूतः
प्रत्यशृणोत्। स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामै-
षः। तं वा एतं दशहूतꣳ सन्तं। दशहोतेत्याचक्षते प-
रोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः ॥ १ ॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमꣳ हूतः प्रत्य-
शृणोत्। स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः।
तं वा एतꣳ सप्तहूतꣳ सन्तं। सप्तहोतेत्याचक्षते परो-

क्षेण। परोक्षप्रियाइव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठः हूतः प्रत्यशृणोत्। स षड्ढूतोऽभवत् ॥ २ ॥

षड्ढूतोह वै नामैषः। तं वा एतं षड्ढूतं सन्तं। षड्ढोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रियाइव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमः हूतः प्रत्यशृणोत्। स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतोह वै नामैषः। तं वा एतं पञ्चहूतं सन्तं। पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेण ॥ ३ ॥

परोक्षप्रियाइव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै चतुर्थः हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतोह वै नामैषः। तं वा एतं चतुर्हूतं सन्तं। चतुर्होतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रियाइव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे नेदिष्ठः हूतः प्रत्यश्रौषीः ॥ त्वं वै नानाख्यातार इति। तस्मान्नु हैनाꣳश्चतुर्होतार इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणाꣳ हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं वेद ॥ ४ ॥

देवाः षड्ढूतोऽभवत् पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेणाश्रौषीः षट् च ॥ अनु० ११ ॥

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां योवाअविद्वान्तस्य वै ब्र-ह्मवादिनो यद्दशहोतारः प्रजापतिर्व्यस्तं प्रजापतिः पुरु-षं प्रजापतिरकामयत स तपः सोऽन्तवीन् ब्रह्मवादिनो योवाइमं विद्यात् प्रजापतिः सोमॅ राजानं ब्रह्मात्म-न्वदेकादश ॥ ११ ॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वाअग्नेर्यद्वाइदं किञ्च प्रजापति-रकामयत सोऽन्तवीन् यएवास्य दक्षिणतः पञ्चाशत् ॥ ५० ॥ हरिः ॐ ॥

इति तृतीयोऽध्यायः ।

हरिः ॐ ॥

द्वितीयाष्टके चतुर्थाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

जुष्टोदमूनाअतिथिर्दुरोणे । इमन्नो यज्ञमुपयाहि विद्वान् । विश्वाअग्नेऽभियुजोविहत्य । शत्रूयतामाभरा भोजनानि । अग्ने शर्द्ध महते सौभगाय । तव द्युम्नान्युत्त-मानि सन्तु । सञ्जास्पत्यॅ सुयममाकृणुष्व । शत्रूयता

मभितिष्ठा महांसि। अग्ने योनोऽभितोजनः। वृको-
वारोजिघांसति ॥ १ ॥

तांस्त्वं वृत्रहञ्जहि। वस्वस्मभ्यमाभर। अग्ने यो-
नोऽभिदासति। समानोयश्च निष्ट्यः। इध्मस्येव प्रक्षा-
यतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि।
देवोविज्ञातवीर्य्यः। वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राचइन्द्र-
विश्वां अमित्रान् ॥ २ ॥

अपापाचोअभिभूते नुदस्व। अपोदीचोअपशूराध-
राचउरो। यथा तव शर्म्मन्मदेम। तमिन्द्रं वाजयामसि।
महे वृत्राय हन्तवे। स वृषा वृषभोऽभुवत्। युजेरथं ग-
वेषणं हरिभ्यां। उपब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विवा-
धिष्टास्य रोदसी महित्वा। इन्द्रोवृत्राण्यप्रतीजघन्वान्
॥ ३ ॥

हव्यवाहमभिमातिषाहं। रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुं।
ज्योतिष्मन्तं दीद्यतं पुरन्धिं। अग्निं स्विष्टकृतमाहुवे-
म। स्विष्टमग्ने अभितत् पृणाहि। विश्वा देव पृतना-
अभिष्य। उरुन्नः पन्थां प्रदिशन्विभाहि। ज्योतिष्मद्धे-
ह्यजरं न आयुः। त्वामग्ने हविष्मन्तः। देवं मर्त्तास
ईडते ॥ ४ ॥

मन्ये त्वा जातवेदसं। स हव्यावक्ष्यानुषक्। विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः। सिन्धुं न नावा दुरितातिपर्षि। अग्ने अत्रिवन्मनसा गृणानः। अस्माकं बोध्यविता तनूनां। पूषा गा अन्वेतु नः। पूषा रक्षत्ववतः। पूषा वाजꣳ सनोतु नः। पूषेमा आशा अनुवेद सर्व्वाः॥५॥

सो अस्माँ अभयतमेन नेषत्। स्वस्तिदा आघृणिः सर्व्ववीरः। अप्रयुच्छन् पुर एतु प्रजानन्। स्वमग्ने सुप्रथा असि। जुष्टो होता वरेण्यः। त्वया यज्ञं वितन्वते। अग्नी रक्षाꣳसि सेधति। शुक्रशोचिरमर्त्त्यः। शुचिः पावक ईड्यः। अग्ने रक्षाणो अꣳहसः॥६॥

प्रति स्मदेव रीषतः। तपिष्ठैरजरो दह। अग्ने हꣳसि न्यत्रिणं। दीद्यन्मर्त्त्येष्वा। स्वे क्षये शुचिव्रत। आ वात वाहि भेषजं। वि वात वाहि यद्रपः। त्वꣳ हि विश्वभेषजः। देवानां दूत ईयसे। द्वाविमौ वातौ वातः॥७॥

आ सिन्धोरा परावतः। दक्षं मे अन्य आवातु। परान्यो वातु यद्रपः। यददो वात ते गृहे। अमृतस्य निधिर्हितः। ततो नो देहि जीवसे। ततो नो धेहि भेषजं। ततो नो मह आवह। वात आवातु भेषजं। शम्भूर्मयोभूर्नो हृदे॥८॥

प्राणआयूंषि तारिषत् । त्वमग्न अयासि । अयासन् मनसाहितः । अयासन् हव्यमूहिषे । अयानोधेहि-भेषजं । इष्टोअग्निराहुतः । स्वाहाकृतः पिपर्त्तु नः । स्व-गादेवेभ्यइदन्नमः । कामोभूतस्य भव्यस्य । सम्राडेको विराजति ॥ ९ ॥

सइदं प्रतिपप्रथे । ऋतुनुत्सृजते वशी । कामस्तदग्र समवर्त्तताधि । मनसोरेतः प्रथमं यदासीत् । सतोबन्धु-मसति निरविन्दन् । हृदि प्रतीष्या कवयोमनीषा । त्व-या मन्यो सरथमारुजन्तः । हर्षमाणासोधृषतामरुत्वः । तिग्मेषवआयुधासंशिशानाः । उपप्रयन्ति नरोअग्नि-रूपाः ॥ १० ॥

मन्युर्भगोमन्युरेवास देवः । मन्युर्होता वरुणोवि-श्ववेदाः । मन्युं विशईडते देवयन्तीः । पाहि नोमन्यो तपसा श्रमेण । त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिः । देवाँ आसाद-याइह । अग्ने हव्याय वोढवे । व्रतानुबिभ्रद्व्रतपा अदा-भ्यः । यजानोदेवाँ अजरः सुवीरः । दधद्रत्नानि सुवि-दानोअग्ने ॥ गोपायनोजीवसे जातवेदः ॥ ११ ॥

जिघांसत्यमिचां जघन्वानीडते सर्वांअंहसो वा-तोहृदे राजत्यग्निरूपाः सुविदानोअग्नयेकं च ॥ अनु० १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

चक्षुषोहेते मनसोहेते । वाचोहेते ब्रह्मणोहेते । यो माघायुरभिदासति । तमग्ने मेन्यामेनिं कृणु । यो मा चक्षुषा योमनसा । योवाचा ब्रह्मणाघायुरभिदासति । तयाग्ने त्वं मेन्या । अमुममेनिं कृणु । यत्किञ्चासौ मनसा यच्च वाचा । यज्ञैर्जुहोति यजुषा हविर्भिः ॥ १ ॥

तन्मृत्युर्निर्ऋत्या संविदानः । पुरा दिष्टादाहुतीरस्य हन्तु । यातुधाना निर्ऋतिरादु रक्षः । ते अस्य घ्नन्त्वनृतेन सत्यं । इन्द्रेषिता आज्यमस्यमघ्नन्तु । मा तत्समृद्धि यदसौ करोति । हन्मि तेऽहं कृतꣳ हविः । योमे घोरमचीकृतः । अपाञ्चौ तउभौ बाहू । अपनह्याम्यास्यं ॥ २ ॥

अपनह्यामि ते बाहू । अपनह्याम्यास्यं । अग्नेर्देवस्य ब्रह्मणा । सर्वं तेऽवधिषं कृतं । पुरामुष्य वषट्कारात् । यज्ञं देवेषु नस्कृधि । स्विष्टमस्माकं भूयात् । मास्मान् प्रापन्नरातयः । अन्ति दूरे सतोअग्ने । भ्रातृव्यस्याभिदासतः ॥ ३ ॥

वषट्कारेण वज्रेण । कृत्याꣳ हन्मि कृतामहं । योमा नक्तं दिवा सायं । प्रातश्चाह्नोनिपीयति । अद्या तमि-

न्द्र वज्रेण। भ्रातृव्यं पादयामसि। इन्द्रस्य गृहोऽसि तं त्वा प्रपद्ये। सगुः साश्वः। सह यन्मे अस्ति तेन। ईडे अग्निं विपश्चितं ॥ ४ ॥

गिरा यज्ञस्य साधनं। श्रुष्टीवानं धितावानं। अग्ने शकेम ते वयं। यमं देवस्य वाजिनः। अति द्वेषाꣳसि तरेम। अवतम्मा समनसौ समोकसौ। सचेतसौ सरेतसौ। उभौ मामवतं जातवेदसौ। शिवौ भवतमद्य नः। स्वयं कृण्वानः सुगमप्रयावं ॥ ५ ॥

तिग्मशृङ्गो वृषभः शोशुचानः। प्रत्नꣳ सधस्थमनुपश्यमानः। आतन्तुमग्निर्दिव्यं ततान। त्वन्नस्तन्तुरुत सेतुरग्ने। त्वं पन्था भवसि देवयानः। त्वयाग्ने पृष्ठं वयमारुहेम। अथा देवैः सधमादम्मदेम। तदुत्तमं मुमुग्धि नः। विपाशं मध्यमं वृत। अवाधमानि जीवसे ॥ ६॥

वयꣳ सोमव्रते तव। मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तोऽअशीमहि। इन्द्राणी देवी सुभगा सुपत्नी। उदꣳशेन पतिविद्ये जिगाय। त्रिꣳशदस्या जघनं योजनानि। उपस्थ इन्द्रꣳ स्थविरं बिभर्त्ति। सेना ह नाम पृथिवी धनञ्जया। विश्वव्यचा अदितिः सूर्यत्वक्। इन्द्राणी देवी प्रासहा ददाना ॥ ७ ॥

सा नो देवी सुहवा शर्म्म यच्छतु। आ त्वाहार्षमन्तर-भूः। ध्रुवस्तिष्ठा विचाचलिः। विशस्त्वा सर्व्वा वाञ्छन्तु। मा त्वद्राष्ट्रमधिभ्रशत्। ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी। ध्रुवं विश्वमिदं जगत्। ध्रुवाह पर्व्वताइमे। ध्रुवोराजा विशामयं। इहैवैधि माव्यथिष्ठाः ॥ ८ ॥

पर्व्वतइव विचाचलिः। इन्द्रइवेह ध्रुवस्तिष्ठ। इह राष्ट्रमु धारय। अभितिष्ठ पृतन्यतः। अधरे सन्तु शत्रवः। इन्द्रइव वृत्रहा तिष्ठ। अपः क्षेत्राणि सञ्जयन्। इन्द्र-एणमदीधरत्। ध्रुवं ध्रुवेण हविषा। तस्मै देवाअधि-ब्रवन्॥ अयञ्च ब्रह्मणस्पतिः ॥ ९ ॥

हविर्भिरास्यमभिदासतोविपश्चितमप्रयावं जीवसे ददाना व्यथिष्ठाब्रवन्नेकञ्च ॥ अनु० २ ॥

तृतीयाऽनुवाकः।

जुष्टीनरो ब्रह्मणा वः पितृणां। अक्षमव्ययन्न किला-रिषाथ। यच्छक्करीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधा-था वसिष्ठाः। पावका नः सरस्वती। वाजेभिर्वाजिनी-वती। यज्ञं वष्टु धिया वसुः। सरस्वत्यभि नोनेषि वस्यः। मा पस्फरीः पयसा मा नआधक्। जुषस्व नः सख्या वेश्या च ॥ १ ॥

मा त्वत्क्षेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बर्हिरग्नौ। अयामि स्रुग्घृतवती सुवृक्तिः। अम्यक्षि सद्म सदने पृथिव्याः। अश्रायि यज्ञः सूर्य्ये न चक्षुः। इहार्वाञ्चमतिह्वये। इन्द्रं जैत्रा यजतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाञ्चमिन्द्रममुतो हवामहे। यो गोजिद्धनजिदश्वजिद्यः॥ २॥

इमं नो यज्ञं विहवे जुषस्व। अस्य कुर्म्मो हरिवो मेदिनं त्वा। असम्मृष्टोजायसे मातृवोः शुचिः। मन्द्रः कविरुदतिष्ठोविवस्वतः। घृतेन त्वा वर्द्धयन्नग्न आहुत। धूमस्ते केतुरभवद्दिवि श्रितः। अग्निरग्रे प्रथमो देवतानां। संयातानामुत्तमोविष्णुरासीत्। यजमानाय परिगृह्य देवान्। दीक्षयेदꣳ हविरागच्छतन्नः॥ ३॥

अग्निश्च विष्णो तपउत्तमं महः। दीक्षापालेभ्योऽवनतꣳ हि शक्रा। विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय धत्तं। प्र तद्विष्णुस्तव ते वीर्य्याय। मृगोन भीमः कुचरोगिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा। नू मर्त्तोदयते सनिष्यन् यः। विष्णवउरुगाया यदाशत्॥ ४॥

प्र यः स वाचा मनसा यजाते। एतावन्तं नर्य्यमाविवासात्। विचक्रमे पृथिवीमेषएतां। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषेदशस्यन्। ध्रुवासोअस्य कीरयोजनासः। उरुक्षितिꣳ सुजनिमाचकार। त्रिर्देवः पृथिवीमेषएतां। विचक्रमे शतर्चसं महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तव सः स्तवीयान्। त्वेषꣳ ह्यस्य स्थविरस्य नाम ॥ ५ ॥

होतारं चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्य यज्ञस्य केतुꣳ रुशन्तं। प्रत्यर्द्धिं देवस्य देवस्यमह्ना। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानां। आ नोविश्वाभिरूतिभिः सजोषा। ब्रह्म जुषाणोहर्य्यश्व याहि। वरीवृजत् स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मेदधद्वृषणꣳ शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः पृतनाअभिश्रीः ॥ ६ ॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमह्ना। अविन्दज्ज्योतिर्बृहते रणाय। अश्विनाववसेनिह्वये वां। आ नूनं यातꣳ सुकृताय विप्रा। प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः। अविष्टन्धीष्वश्विना नआसु। प्रजावद्रेतो अह्रयन्नोअस्तु। आवान्तो केतनये तूतुजानाः। सुरत्नासो देववीतिं गमेम ॥ ७ ॥

त्वꣳ सोमक्रतुभिः सक्रतुर्भूः। त्वं दक्षैः सुदक्षोवि-

श्ववदाः। त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा। द्युम्नेभिर्द्युम्न्यभ-
वोनृचक्षाः। आपाङ्‌ युत्सु प्रतनासु पप्रिं। सुवर्षामप्स्वां
वृजनस्य गोपां। भरेषुजाꣳ सुक्षितिꣳ सुश्रवसं। जय-
न्तं त्वामनुमदेम सोम। भवामित्रो न शेव्योघृतासुतिः।
विभूतद्युम्नएव या उ सप्रथाः॥ ८॥

अधाते विष्णो विदुषाचिदृध्यः। स्तोमोयज्ञस्य रा-
ध्योहविष्मतः। यः पूर्व्याय वेधसे नवीयसे। सुमज्जा-
नये विष्णवे ददाशति। योजातमस्य महतोमहिब्रवात्।
सेदुश्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत्। तमुः स्तोतारः पूर्व्यं य-
थाविदऋतस्य। गर्भꣳ हविषा पिपर्त्तन। आस्य जानन्तो
नामचिद्विवक्तन। बृहत्ते विष्णो सुमतिम्भजामहे॥ ९॥

इमाधानाघृतस्नुवः। हरी इहोपवक्षतः। इन्द्रꣳ
सुखतमे रथे। एष वृन्ना प्रतेमहे। विदथेशꣳसिषꣳ
हरी। यऋत्वियः प्रते वन्वे। वनुषोहर्य्यतं मदं। इन्द्रो
नाम घृतन्नयः। हरिभिश्चारुसेचते। श्रुतोगणआत्वा-
विशन्तु॥ १०॥

हरिवर्पसङ्गिरः। आचर्षणि प्रावृषभोजनानां। रा-
जा कृष्टीनां पुरुहूतइन्द्रः। स्तुतश्रवस्यन्नवसोपमद्रिक्।
युक्ता हरीवृषणायाह्यर्वाङ्। प्रयत्सिन्धवः प्रसवं यदा-

यन्। आपः समुद्रꣳ रथ्येव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रः सदसोवरीयान्। यदीꣳसोमः पृणति दुग्धोअꣳशुः। त्वयामसि त्वेन्द्र याह्यर्वाङ्॥ ११॥

अरन्ते सोमः स्तनुवे भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु। प्रास्माँ अवपृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदानाः। ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान् प्रतिषूगृभाय। इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णः। अहेडमानउपयाहि यज्ञं। तुभ्यं पवन्तइन्दवः सुतासः। गावोन वज्रिन्त्स्वमोकोअच्छ॥ १२॥

इन्द्रागहि प्रथमोयज्ञियानां। या ते काकुत्सुकृता या वरिष्ठा। यया शश्वत्पिबसि मध्वऊर्म्मिं। तया पाहि प्र ते अध्वर्युरस्थात्। सन्ते वज्रोवर्त्ततामिन्द्र गव्युः। प्रातर्युजा विबोधय। अश्विना वेद गच्छतं। अस्य सोमस्य पीतये। प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं। पुरा गृध्रादररुषः पिबाथः॥ प्रातर्हि यज्ञमश्विना दधाते। प्रशꣳसन्ति कवयः पूर्वभाजः। प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत। न सायमस्ति देवयाअजुष्टं। उतान्योअस्मद्यजते विचायः। पूर्वः पूर्वोयजमानोवनीयान्॥ १३॥

याश्वजिह्वा गच्छतं नोदाशन्नामाभिश्रीर्गमेम स-

प्रथा भजामहे विशन्तु याह्यर्वाङन्ते पिबाथः षट् च॥
अनु० ३॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

नक्तं जातास्योषधे। रामे कृष्णे असिक्नि च। इदं रजनिरजय। किलासं पलितञ्च यत्। किलासञ्च पलितञ्च। निरितोनाशयापृषत्। आनस्वोऽअश्नुतां वर्णः। परा श्वेतानि पातय। असितं ते निम्नयनं। आस्थानमसितं तव॥ १॥

असिक्नि यस्योषधे। निरितो नाशयापृषत्। अस्थिजस्य किलासस्य। तनूजस्य च यत्त्वचि। कृत्यया कृतस्य ब्रह्मणा। लक्ष्मश्वेतमनीनशं। सरूपा नाम ते माता। सरूपोनाम ते पिता। सरूपास्योषधे सा। सरूपमिदं कृधि॥ २॥

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं। अस्मिन् भरेऽन्ततमं वाजसातौ। शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु। घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानां। धूनुथ द्यां पर्व्वतान्दाशुषे वसु। निवोवनाजिहते या मनोभिया। कोपयथपृथिवीं पृश्निमातरः। युधे यदुग्राः पृषतीरयुग्ध्वं। प्रवेपयन्ति पर्व्वतान्। विविञ्चन्ति वनस्पतीन्॥ ३॥

ओ वारत मरुतोदुर्म्मदाइव। देवासः सर्व्वया वि-
शा। पुरुचाहि सहङ्क्सि। विशो विश्वाअनुप्रभु। सम-
त्सु त्वा हवामहे। समत्स्वग्निमवसे। वाजयन्तोहवा-
महे। वाजेषु चित्रराधसं। सङ्गच्छध्वꣳ संवदध्वं। सं वो
मनाꣳसि जानतां ॥ ४ ॥

देवाभागं यथा पूर्व्वे। सञ्ज्ञानानाउपासते। समा-
नोमन्त्रः समितिः समानी। समानं मनः सह चित्त-
मेषां। समानं केतोअभिसꣳरभध्वं। सञ्ज्ञानेन वो
हविषा यजामः। समानोव आकूतिः। समाना हृद-
यानि वः। समानमस्तु वोमनः। यथा वस्सुसहासति
॥ ५ ॥

सञ्ज्ञानं नस्वैः। सञ्ज्ञानमरणैः। सञ्ज्ञानमश्विना
युवं। इहास्मासु नियच्छतं। सञ्ज्ञानं मे बृहस्पतिः।
सञ्ज्ञानꣳ सविताकरत्। सञ्ज्ञानमश्विना युवं। इह
मह्यं नियच्छतं। उपच्छायामिव घृणेः। अगन्म शर्म
ते वयं ॥ ६ ॥

अग्ने हिरण्यसन्दृशः। अदब्धेभिः सवितः पायुभि-
ष्ट्वं। शिवेभिरद्य परिपाहि नोगयं। हिरण्यजिह्वः सु-
वितायनव्यसे। रक्षामाकिर्नो अघशꣳसईशत। मदेम

देहि नौ दद्दुः। यूथा गवामृजुक्रतुः। सङ्गृभाय पुरू शता। उभया हस्त्या वसु। शिशीहि राय आभर॥ ७॥

शिप्रिन् वाजानां पते। शचीवस्तव दꣳसना। आतू न इन्द्र भाजय। गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु। सहस्रेषु तुवीमघ। यद्देवा देवहेडनं। देवासश्चकृमा वयं। आदित्यास्तस्मान्मा यूयं। ऋतस्यर्त्तेन मुञ्चत। ऋतस्यर्त्तेनादित्याः॥ ८॥

यजत्रा मुञ्चतेह मा। यज्ञैर्वो यज्ञवाहसः। आशिक्षन्तो न शेकिम। मेदस्वता यजमानाः। स्रुचाज्येन जुह्वत। अकामा वो विश्वेदेवाः। शिक्षन्तो नोपशेकिम। यदि दिवा यदि नक्तं। एनएनस्योऽकरत्। भूतं मा तस्माद्भव्यञ्च॥ द्रुपदादिव मुञ्चतु। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नस्नात्वो मलादिव। पूतं पवित्रेणेवाज्यं। विश्वे मुञ्चन्तु मैनसः। उद्वयं तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरं। देवं देवत्रा सूर्य्यं। अगन्म ज्योतिरुत्तरं॥ ९॥

तव क्रधि वनस्पतीञ्जानतामसति वयं भरादित्याश्च नव च॥ अनु० ४॥

पञ्चमोऽनुवाकः ।

वृषासोऽअꣳशुः पवनेह विश्वान्त्सोमः । इन्द्रस्य भागऋतयुः शतायुः । सम्मात्वृषाणं वृषभं कृणोतु । प्रियं विशाꣳ सर्ववीरꣳ सुवीरं । कस्य वृषासुते सचा । नियुत्वान् वृषभोरणत् । वृत्रहा सोमपीतये । यस्ते शृङ्गवृषोनपात् । प्रणपात् कुण्डपाय्यः । न्यस्मिन्दध्र आमनः ॥ १ ॥

तꣳ सध्रीचीरूतयो वृष्णियानि । पौꣳस्यानि नियुतः सश्चुरिन्द्रं । समुद्रं न सिन्धवउक्थशुष्मा: । उरुव्यचं सम्गिरआविशन्ति । इन्द्राय गिरोअनिशितसर्गाः । अपः प्रैरयन्त्सगरस्य बुध्नात् । योअक्षेणेव च क्रिया शचीभिः । विष्वक्तःस्तम्भपृथिवीमुत द्यां । अषोदयच्छवसाक्षामबुधं । वार्णवातस्तविषीभिरिन्द्रः ॥ २ ॥

दृढान्यौभ्रादुशमानओजः । अवाभिनत्ककुभः पर्वतानां । आनोअग्ने सुकेतुना । रयिं विश्वायुपोषसं । मार्डीकं धेहि जीवसे । त्वꣳ सोम महे भगं । त्वं यून ऋतायते । दक्षं दधासि जीवसे । रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुगं । सूरो न मित्रावरुणागविष्टिषु ॥ ३ ॥

रजाꣳसि चित्रा विचरन्ति तन्यवः । दिवः सम्म्रा-

जा पयसा नउक्षतं। वाचꣳसु मित्रावरुणाविरावतीं। पर्जन्यश्चित्रां वदति त्विषीमतीं। अभ्रावसत मरुतः सुमायया। द्यां वर्षयतमरुणामरेपसं। अयुक्तासमभ्युन्ध्युवः। सूरोरथस्य न क्रियः। ताभिर्यासि स्वयुक्तिभिः। वहिष्ठेभिर्विहरन पासि तन्तुं॥ ४॥

अवव्ययन्नसितं देववस्त्रः। दविध्वतो रश्मयः सूर्यस्य। चर्मेवावाधुस्तमोअप्स्वन्तः। पर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नोयवसमिच्छतु। अच्छावदतवसङ्गीर्भिराभिः। स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास। कनिक्रदद्वृषभोजीरदानुः। रेतोदधात्वोषधीषु गर्भं॥ ५॥

योगर्भमोषधीनां। गवां कृणोत्यर्वतां। पर्जन्यः पुरुषीणां। तस्माइदास्ये हविः। जुहोता मधुमत्तमं। इडां नः संयतं करत्। तिस्रो यदग्ने शरदस्त्वामित्। शुचिं घृतेन शुचयः सपर्यन्। नामानि चद्दधिरे यज्ञियानि। आसूदयन्त तनुवः सुजाताः॥ ६॥

इन्द्रश्च नः शुनासीरौ। इमं यज्ञं मिमिक्षतं। गर्भं धत्तꣳस्वस्तये। ययोरिदं विश्वं भुवनमाविवेश। ययोरानन्दो निहितोमहश्च। शुनासीरावृतुभिः संविदानौ। इन्द्रवन्तौ हविरिदं जुषेथां। आघाये अग्निमि-

न्धते। स्तृणन्ति बर्हिरानुषक्। येषामिन्द्रो युवा सखा॥ अग्न इन्द्रश्च मेदिना। हथो वृत्राण्यप्रति। युवꣳ हि वृ-त्रहन्तमा। याभ्याꣳ सुवरजयन्नग्र एव। यावातस्थतुर्भु-वनस्य मध्ये। प्रचर्षणी वृषणा वज्रबाहू। अग्नीइन्द्रा-वृत्रहणा हुवे वाम्॥ ७॥

मनइन्द्रोगविष्टिषु तन्तुं गर्भꣳ सुजाताः सखा सप्त च॥ अनु० ५॥

षष्ठोऽनुवाकः।

उत नः प्रियाप्रियासु। सप्तस्वसासु जुष्टा। सरस्व-तीस्तोम्याभूत्। इमाजुह्वानायुष्मदानमोभिः। प्रति-स्तोमꣳ सरस्वति जुषस्व। तव शर्म्मन् प्रियतमे दधा-नाः। उपस्थेयामशरणं न वृक्षं। त्रीणि यदा विचक्रमे। विष्णुर्गोपा अदाभ्यः। ततोधर्म्माणि धारयन्॥ १॥

तदस्य प्रियमभि पाथोअश्यां। नरोयत्र देवयवो मदन्ति। उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे प-रमे मध्वउत्सः। कृत्वादाअस्यश्रेष्ठः। अद्य त्वावन्वन्त्सु-रेक्णाः। मर्त्त आनाश सुवृक्तिं। इमा ब्रह्म ब्रह्मवाह। प्रियात आ बर्हिस्सीद। वीहि शूरपुरोडाशं॥ २॥

उप नस्सूनवो गिरः । शृण्वन्त्वमृतस्य ये । सुमृडीका भवन्तु नः । अद्या नो देवसवितः । प्रजावत्सावीः सौभगं । परा दुष्प्रियꣳ सुव । विश्वानि देव सवितः । दुरितानि परासुव । यद्भद्रं तन्मआसुव । शुचिमर्कैर्बृहस्पतिं ॥ ३ ॥

अध्वरेषु नमस्यत । अनाम्योजआचके । या धारयन्त देवा सुदक्षा दक्षपितारा । असुर्याय प्रमहसा । सदृत्क्षेति सुधितआेकसि स्वे । तस्माइडा पिन्वते विश्वदानीं । तस्मै विशः स्वयमेवानमन्ति । यस्मिन् ब्रह्मा राजति पूर्व्वएति । सकूतिमिन्द्र सच्युतिं । सच्युतिं जघनच्युतिं ॥ ४ ॥

कनात्काभान्नआभर । प्रयप्स्यन्निव सक्थ्यौ । वि नइन्द्रमृधो जहि । कनीखुन दिवसापयन । अभि नः सुष्टुतिं नय । प्रजापतिस्स्त्रियां यशः । मुष्कयोरदधात्सपं । कामस्य तृप्तिमानन्दं । तस्याग्ने भाजयेह मा । मोदः प्रमोदआनन्दः ॥ ५ ॥

मुष्कयोर्निहितः सपः । सृत्वेव कामस्य तृप्याणि । दक्षिणानां प्रतिगृह्णे । मनसश्चित्तमाकूतिं । वाचः सत्यमशीमहि । पशूनाꣳ रूपमन्नस्य । यशः श्रीः श्रयतां

मयि। यथाहमस्या अतृपꣳ स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुꣳसि प्रिये प्रिया। एवं भगस्य तृप्याणि॥ ६ ॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह तत्। हन्तेति सत्यं चन्द्रमाः। आदित्यः सत्यमोमिति। आपस्तत् सत्यमाभरन्। यशो यज्ञस्य दक्षिणां। असौ मे कामः समृध्यतां। नहि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्। वैश्वानरात् पुरएतारमग्नेः॥ ७ ॥

अथेमेऽमन्यन्नमृतमसुराः। वैश्वानरं क्षेत्रजित्याय देवाः। येषामिमे पूर्व्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सद्मविभृता पुरूणि। वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनासः। पृथिवीं मातरं महीं। अन्तरिक्षमुपब्रुवे। बृहतीमूतये दिवं। विश्वं बिभर्त्ति पृथिवीं ॥ ८ ॥

अन्तरिक्षं विपप्रथेऽपः। दुहे द्यौर्बृहतीपः। नतानशन्ति नदभातितस्करः। नैनाअमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाꣳश्च याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिः स च ते गोपतिः सह। नताअर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सꣳस्कृतत्रमुपयन्ति ता अभि। उरुगायमभयं तस्य ता अनु। गावो मर्त्तस्य विचरन्ति यज्वनः॥ ९ ॥

रात्री व्यख्यदायती । पुरुत्रा देव्यक्षभिः । विश्वा अधि-
श्रियोऽधित । उप ते गा इवाकरं । वृणीष्व दुहितर्दिवः ।
रात्री स्तोमन्न जिग्युषी । दैवीं वाचमजनयन्त देवाः ।
तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति । सा नो मन्द्रेषमूर्जं दुहा-
ना । धेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु ॥ १० ॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि । राष्ट्री देवानां निषसाद
मन्द्रा । चतस्र ऊर्जं दुदुहे पयांसि । क्व स्विदस्याः परमं
जगाम । गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्षती । एकपदी
द्विपदी सा चतुष्पदी । अष्टापदी नवपदी बभूवुषी ।
सहस्राक्षरा परमे व्योमन् । तस्याः समुद्रा अधि विक्ष-
रन्ति । तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ॥ ११ ॥

ततः क्षरत्यक्षरं । तद्विश्वमुपजीवति । इन्द्रासूरा ज-
नयन् विश्वकर्म्मा । मरुत्वाँ अस्तु गणवान्त्स जातवान् ।
अस्य स्नुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिं । सपत्ना वाचं मनसाउ-
पासतां । इन्द्रः सूरो अतरद्रजांसि । स्नुषा सपत्ना श्व-
शुरोऽयमस्तु । अयं शत्रूञ्जयतु जर्हृषाणः । अयं वाजं
जयतु वाजसातौ ॥ अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः । सह-
स्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन् । विभ्राजमानः समिधानउ-
ग्रः । आन्तरिक्षमरुहदगं द्यां ॥ १२ ॥

धारयन् पुरोडाशं बृहस्पतिं जघनच्युतिमानन्दो भगस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्ञनएतु प्रदिशश्चतस्रो वाजसातौ चत्वारि च ॥ ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः ।

वृषास्यंऽशुर्वृषभाय गृह्यसे। वृषायमुग्रोनृचक्षसे। दिव्यः कर्मण्योहितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विषूवान् विष्णो भवतु। अयं यो मामको वृषा। अथो इन्द्रइव देवेभ्यः। वि ब्रवीतु जनेभ्यः। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं। अथो अधिपतिं विशां ॥ १ ॥

अस्याः पृथिव्याअध्यक्षं। इममिन्द्रवृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः सुवृषभः। कल्याणो द्रोणआहितः। कार्षीवलप्रगाणेन। वृषभेण यजामहे। वृषभेण यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषा। मृधश्च सर्वाइन्द्रेण। पृतनाश्च जयामसि ॥ २ ॥

यस्यायमृषभो हविः। इन्द्राय परिणीयते। जयाति शत्रुमायन्तं। अथो हन्ति पृतन्यतः। नृणामहंप्रणीरसत्। अग्रउद्भिन्दतामसत्। इन्द्रशुष्मन्नुवामेरयस्व। नीचा विश्वा अभितिष्ठाभिमातीः। निश्रृणी ह्याबाधं

योनोअस्ति । उरुं नो लोकं कृणुहि जीरदानो ॥ ३ ॥

प्रेह्यभिप्रेहि प्रभरा सहस्व। मा विवेनो विश्रुणुष्वा-
जनेषु। उदीडितो वृषभ तिष्ठ शुष्मैः। इन्द्रशत्रून् पुरो-
अस्माकं युध्य। अग्ने जेता त्वं जय। शत्रून्त्सहसओजसा।
विशत्रून् विमृधोनुद। एतं ते स्तोममन्तु विजातविप्रः।
रथन्न धीरः स्वपाअतक्षं। यदीदग्ने प्रति त्वं देवहर्य्याः
॥ ४ ॥

सुवर्वतीरपएनाजयेम। योघृतेनाभिमानितः। इन्द्र
जैत्राय जज्ञिषे। स नः सङ्कासु पारय। पृतना सा-
ह्येषु च। इन्द्रोजिगाय पृथिवीं। अन्तरिक्षꣳ सुवर्महत्।
वृत्रहा पुरुचेतनः। इन्द्रोजिगाय सहसा सहाꣳसि।
इन्द्रोजिगाय पृतनानि विश्वा ॥ ५ ॥

इन्द्रोजातोविपुरोरुरोज। स नः पर्स्यावरिवः
कृणोतु। अयं कृतुरगृभीतः। विश्वजिदुद्भिदित्सोमः।
ऋषिर्विप्रः काव्येन। वायुरग्रेगा यज्ञप्रीः। साकङ्गन्मन-
सा यज्ञं। शिवोनियुद्भिः शिवाभिः। वायो शुक्रोअ-
यामि ते। मध्वोअग्रं दिविष्टिषु ॥ ६ ॥

आयाहि सोमपीतये। स्वारुहोदेव नियुत्वता। इ-
ममिन्द्र वर्द्धय क्षत्रियाणां। अयं विशां विश्पतिरस्तु रा-

जा। अस्माइन्द्रमहिवर्चाꣳसि धेहि। अवर्चसं कृणुहि शत्रुमस्य। इममाभज ग्रामे अश्वेषु गोषु। निरमुं भज यो मित्रोअस्य। वर्ष्मन् क्षत्रस्य ककुभिः श्रयस्व। ततो नउग्रो विभजा वसूनि ॥ ७ ॥

अस्मे द्यावापृथिवी भूरि वामं। सन्दुहाथां घर्म्मदुघेव धेनुः। अयꣳ राजा प्रियइन्द्रस्य भूयात्। प्रियो गवामोषधीनामुतापां। युनज्मि तउत्तरावन्तमिन्द्रं। येन जयासि न पराजयासै। सत्वाकरेकवृषभꣳ स्वानां। अथो राजन्नुत्तमं मानवानां। उत्तरस्त्वमधरेते सपत्नाः। एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान् ॥ ८ ॥

विश्वाआशाः पृतनाः सञ्जयं जयन्। अभितिष्ठ शत्रूयतः सहस्व। तुभ्यं भरन्ति क्षितयोयविष्ठ। बलिमग्नेअन्तितओत दूरात्। आभन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि। बृहत्ते अग्ने महि शर्म्म भद्रं। योदेह्योअनमयद्वधस्नैः। योअर्य्यपत्नीरुषसश्चकार। स निरुध्यानहुषो यह्वोअग्निः। विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः ॥ ९ ॥

प्र सद्योअग्ने अत्येष्यं यान्। आविर्यस्मै चारुतरो बभूथ। ईडेन्योवपुष्योविभावा। प्रियोविशामतिथिर्मानुषीणां। ब्रह्म ज्येष्ठा वीर्य्या सम्भृतानि। ब्रह्माग्रे ज्येष्ठं

दिवमाततान। ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्द्धितुं कः। ब्रह्मस्रुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवोमिताः ॥ १० ॥

ब्रह्मयज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजोये हविष्कृतः। शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणाꣳ सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः पृथिव्यां। ते देवासः स्वरवस्तस्थिवाꣳसः। नमः सखिभ्यः सन्नान्मावगात। अभिभूरग्निरतरद्रजाꣳसि। स्पृधोविहत्य पृतनाअभिश्रीः। जुषाणोमअाहुतिं मा महिष्ट। हत्वा सपत्नान् वरिवस्करन्नः॥ ईशानं त्वा भुवनानामभिश्रियं। स्तौम्यग्नउरु कृतꣳ सुवीरं। हविर्जुषाणः सपत्नाँ अभिभूरसि। जहि शत्रूँ अपस्पृधो नुदस्व ॥ ११ ॥

विशां जयामसि जीरदानोहर्य्याविश्वा दिविष्टिषु वसूनि जिगीवान्त्सहोभिर्मितानश्चत्वारि च॥ अनु० ७॥

अष्टमोऽनुवाकः।

स प्रत्नवन्नवीयसा। अग्ने द्युम्नेन संयता। बृहत्ततन्थ भानुना। नवन्नु स्तोममग्नये। दिवः श्येनायजीजनं। वसोः कुविद्वनाति नः। स्वारुहायस्य श्रियोदृशे। रयि-

वीरवतोयथा। अग्ने यज्ञस्य चेततः। अदाभ्यः पुर-
एता ॥ १ ॥

अग्निर्विशां मानुषीणां। तूर्णी३ रथः सदानवः। नवꣳ
सोमाय वाजिने। आज्यं पयसोऽजनि। जुष्टꣳ शुचितमं
वसु। नवꣳ सोम जुषस्व नः। पीयूषस्येह तृष्णुहि। यस्ते
भागऋता वयं। नवस्य सोम ते वयं। आ सुमतिं वृणी-
महे ॥ २ ॥

स नौरास्व सहस्रिणः। नवꣳ हविर्जुषस्व नः। ऋतु-
भिः सोमभूतमं। तदङ्ग प्रतिहर्य्य नः। राजन्त्सोम स्वस्त-
ये। नवꣳ स्तोमं नवꣳ हविः। इन्द्राग्निभ्यां निवेदय।
तज्जुषेताꣳ सचेतसा। शुचिन्नु स्तोमं नव जातमद्य।
इन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथां ॥ ३ ॥

उभा हि वाꣳ सुहवा जोहवीमि। ता वाजꣳसद्य उश-
तधेष्ठा। अग्निरिन्द्रो नवस्य नः। अस्य हव्यस्य तृप्यतां।
इह देवौ सहस्रिणौ। यज्ञं नआहि गच्छतां। वसुमन्तꣳ
सुवर्विदं। अस्य हव्यस्य तृप्यतां। अग्निरिन्द्रो नवस्य नः।
विश्वान्देवाꣳस्तर्पयत ॥ ४ ॥

हविषोऽस्य नवस्यनः। सुवर्विदोहि जज्ञिरे। एदं
बर्हिः सुष्टरी मानवेन। अयं यज्ञोयजमानस्य भागः।

अयं बभूव भुवनस्य गर्भः। तिस्रो देवाइदमद्यागमिष्ठाः। इमेऽनु द्यावापृथिवी समीची। तन्वाने यज्ञं पुरुपेशसं धिया। आस्मै पृणीतां भुवनानि विश्वा। प्रजां पुष्टिममृतं नवेन ॥ ५ ॥

इमे धेनू अमृतं ये दुहाते। पयस्वत्युत्तरामेतु पुष्टिः। इमं यज्ञं जुषमाणे नवेन। समीची द्यावापृथिवी घृताची। यविष्ठोहव्यवाहनः। चित्रभानुर्घृतासुतिः। नव जाते विरोचसे। अग्ने तत्ते महित्वनं। त्वमग्ने देवताभ्यः। भागे देव न मीयसे ॥ ६ ॥

सएना विद्वान् यक्ष्यसि। नवं स्तोमं जुषस्व नः। अग्निः प्रथमः प्राश्नातु। स हि वेद यथा हविः। शिवा अस्मभ्यमोषधीः। कृणोतु विश्वचर्षणिः। भद्रान्नश्श्रेयः समनैष्ट देवाः। त्वयावसेन समशीमहि त्वा। सनोमयोभूः पितोआविशस्व। शन्तोकायतनुवे स्योनः॥ एतमुत्यं मधुना संयुतं यवं। सरस्वत्या अधिमनावचर्कृषुः। इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः। कीनाशा आसन्मरुतः सुदानवः ॥ ७ ॥

पुरएता वृणीमहे जुषेथां तर्पयतामृतं नवेन मीयसे स्योनश्चत्वारि च ॥ अनु० ८ ॥

जुष्टश्चक्षुषोजुष्टीनरो नक्तं जाताष्टेषासउत नो दृ-
षास्यꣳशुः सप्रत्नवदृष्टौ ॥ ८ ॥

जुष्टोमन्युर्भगो जुष्टीनरो हरिंवर्यंसङ्गिरः शिप्रिन्वꣳ
जानामुत नो यद्वाग्वदन्तो विश्वाआशाअशीतिः ॥ ८० ॥ १
हरिः ॐ ॥ स्तें

इति चतुर्थोऽध्यायः ॥

हरिः ॐ ॥

द्वितीयाष्टके पञ्चमाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

प्राणोरक्षति विश्वमेजत् । इर्य्यो भूत्वा बहुधा बहू-
नि । सइत्सर्व्वं व्यानशे । योदेवो देवेषु विभूरन्तः ।
आवृदात् क्षेत्रियध्वगद्वेषा । तमित्प्राणं मनसोपशिक्ष-
त । अग्रे देवानामिदमत्तु नो हविः । मनसश्चित्तेदं ।
भूतं भव्यञ्च गुप्यते । तद्धि देवेष्वग्रियं ॥ १ ॥

आनएतु पुरश्चरं । सह देवैरिमꣳ हवं । मनः श्रेय-
सि श्रेयसि । कर्म्मन् यज्ञपतिदधत् । जुषतां मे वागिदꣳ

हविः विराड्देवी पुरोहिता। हव्यवाडनपायिनी। यया रूपाणि बहुधा वदन्ति। यशांसि देवाः परमे जनित्रे। सा नो विराडनपस्फुरन्ती॥ २॥

वाग्देवी जुषतामिदꣳ हविः। चक्षुर्देवानां ज्योतिरमृते न्यक्तं। अस्य विज्ञानाय बहुधा निधीयते। तस्य सुम्नमशीमहि। मा नो हासीद्विचक्षणं। आयुरिन्नः प्रतीर्य्यतां। अनन्धाश्चक्षुषा वयं। जीवाज्योतिरशीमहि। सुवर्ज्योतिरुतामृतं। श्रोत्रेण भद्रमुत शृण्वन्ति सत्यं॥ श्रोत्रेण वाचं बहुधोद्यमानां। श्रोत्रेण मोदश्च महश्च श्रूयते। श्रोत्रेण सर्व्वादिशआशृणोमि। येन प्राच्याउत दक्षिणा। प्रतीच्यै दिशः शृण्वन्त्युत्तरात्। तदिच्छ्रोत्रं बहुधोद्यमानं। अरान्न नेमिः परि सर्व्वं बभूव॥ ३॥

अग्नियमनपस्फुरन्ती सत्यꣳ सप्त च॥ अनु० १॥

द्वितीयोऽनुवाकः।

उदेहि वाजिन्योअस्यप्स्वन्तः। इदꣳ राष्ट्रमाविश सूनृतावत्। योरोहितो विश्वमिदं जजान। स नो राष्ट्रेषु सुधितां दधातु। रोहꣳ रोहꣳ रोहितआरुरोह।

प्रजाभिष्ट्वेढ्विं जनुषामुपस्थं। ताभिः सꣳरब्धोऽअविदत् षडुर्व्वीः। गातुं प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाहाः। आहार्षीद्राष्ट्रमिह रोहितः। मृधोव्यास्थदभयं नोऽअस्तु ॥ १ ॥

अस्मभ्यं द्यावापृथिवी शक्वरीभिः। राष्ट्रं दुहाथामिह रेवतीभिः। विमर्शं रोहितो विश्वरूपः। समाचक्राणः प्ररुहोरुहश्च। दिवं गत्वाय महता महिम्ना। वि नोराष्ट्रमुनक्तु पयसा स्वेन। यास्ते विशस्तपसा सम्बभूवुः। गायत्रं वत्समनुतास्तऽआगुः। तास्त्वाविशन्तु महसा स्वेन। सम्माता पुत्रो अभ्येतु रोहितः॥ २ ॥

यूयमुग्रामरुतः पृश्निमातरः। इन्द्रेण सयुजा प्रमृणीथ शत्रून्। आ वोरोहितोऽअशृणोदभिद्यवः। त्रिसप्तासो मरुतः स्वादुसम्मुदः। रोहितो द्यावापृथिवी जजान। तस्मिꣳस्तन्तुं परमेष्ठी ततान। तस्मिञ्छिश्रिये अजएकपात्। अदृꣳहद्द्यावापृथिवी बलेन। रोहितोद्यावापृथिवी अदृꣳहत्। तेन सुवस्तभितं तेन नाकः ॥ ३ ॥

सो अन्तरिक्षे रजसोविमानः। तेन देवाः सुवरन्वविन्दन्। सुशेवन्त्वा भानवोदीदिवाꣳसं। समग्रासो जुह्वो जातवेदः। उक्षन्ति त्वा वाजिनमाघृते नः। सꣳसमग्ने युवसे भोजनानि। अग्ने शर्द्धं महते सौभगाय।

तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु। सञ्ज्ञास्यत्यꣳ सुयमसाकृणु-
ष्व। शत्रूयतामभितिष्ठा महाꣳसि॥ ४॥
अस्त्वेतु रोहितोनाकोमहाꣳसि॥ अनु० २॥

तृतीयोऽनुवाकः।

पुनर्नइन्द्रो मघवा ददातु। धनानि शक्रोधन्यः
सुराधाः। अर्वाचीनं कृणुतां याचितोमनः। श्रुष्टीनो
अस्य हविषो जुषाणः। यानि नोऽजिनं धनानि। जह-
र्थ शूर मन्युना। इन्द्रानुविन्द नस्तानि। अनेन हविषा
पुनः। इन्द्रआशाभ्यः परि। सर्व्वाभ्योभयं करत्॥ १॥
जेता शत्रून् विचर्षणिः। आकूत्यै त्वा कामाय त्वा
समृधे त्वा। पुरोदधेअमृतत्वाय जीवसे। आकूतिम-
स्यावसे। काममस्य समृध्यै। इन्द्रस्य युञ्जते धियः।
आकूतिं देवीं मनसः पुरोदधे। यज्ञस्य माता सुहवा
मे अस्तु। यदिच्छामि मनसा सकामः। विदेयमेनद्वृ-
दये निविष्टं॥ २॥
सेदग्निरग्नीꣳ रत्यैत्यन्यान्। यत्र वाजी तनयो वी-
डुपाणिः। सहस्रपाथा अक्षरा समेति। आशानां त्वा-
शापालेभ्यः। चतुर्भ्योअमृतेभ्यः। इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यः

विधेम हविषा वयं। विश्वाआशामधुना सꣳसृजामि। अनमीवाआपओषधयोभवन्तु। अयं यजमानोमृधोव्यस्यतां॥ अगृभीताः पशवः सन्तु सर्व्वे। अग्निः सोमोवरुणोमित्रइन्द्रः। बृहस्पतिः सविता यः सहस्री। पूषा नो गोभिरव सारस्वती। त्वष्टा रूपाणि समनक्तु यज्ञैः। त्वष्टा रूपाणि दधती सरस्वती। पूषा भगꣳ सविता नोददातु। बृहस्पतिर्ददिन्द्रः सहस्रं। मित्रोदाता वरुणः सोमो अग्निः॥ ३॥

करन्निविष्टमस्यतान्नव च॥ अनु० ३॥

चतुर्थोऽनुवाकः।

आ नोभर भगमिन्द्र द्युमन्तं। नि ते देष्णस्य धीमहि प्ररेके। उर्व्वइव पप्रथे कामोअस्मे। तमापृणा वसुपते वसूनां। इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैः। चन्द्रवताराधसा पप्रथश्च। सुवर्य्यवो मतिभिः स्तुभ्यं विप्राः। इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्। इन्द्रस्य नु वीर्य्याणि प्रवोचं। यानि चकार प्रथमानि वज्री॥ १॥

अहन्नहिमन्वपस्ततर्द। प्रवक्षणाअभिनत् पर्व्वतानां। अहन्नहिं पर्व्वते शिश्रियाणं। त्वष्टास्मै वज्रꣳ

स्वर्य्यं ततक्ष । वाश्राइव धेनवः स्यन्दमानाः । अञ्जः समुद्रमवजग्मुरापः । वृषायमाणो वृणीत सोमं । त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्य । आसायकं मघवादत्त वज्रं । अहन्नेनं प्रथमजामहीनां ॥ २ ॥

यदिन्द्राहन् प्रथमजामहीनां । आन्मायिनाममिनाः प्रोतमायाः । आत्सूर्य्यं जनयं द्यामुषासं । तादीत्ना शत्रुन्नकिला विवित्से । अहं वृत्रं वृत्रतरं व्यंसं । इन्द्रो वज्रेण महता वधेन । स्कन्धांसीव कुलिशेनाविवृक्णा । अहिः शयतउपपृक्पृथिव्यां । अयोध्येव दुर्मदआ हि जुह्वे । महावीरन्तु विबाधमृजीषं ॥ ३ ॥

नातारीरस्य समृतिं बधानां । संरुजानाः पिपिषइन्द्रशत्रुः । विश्वो विहायाअरतिः । वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे । तरणिर्नशिश्रथत् । श्रवस्य यानशिश्रथत् । विश्वस्मादिदुपुध्यसे । देवत्रा हव्यमूहिषे । विश्वस्माइत्सुकृते वारमृण्वति । अग्निर्द्वारा व्युण्वति ॥ ४ ॥

उदज्जिहानोअभिकाममीरयन् । प्रपृञ्चन् विश्वा भुवनानि पूर्व्वथा । आकेतुना सुषमिद्धो यजिष्ठः । कामन्नो अग्ने अभिहर्य्य दिग्भ्यः । जुषाणो हव्यममृतेषु दूत्वः । आ नोरयिं बहुलां गोमतीमिषं । निधेहि यक्ष-

दृमृतेषु भूवन् । अश्विना यज्ञमागतं। दाशुषः पुरुदंऽ-
ससा। पूषा रक्षतु नोरयिं ॥ ५ ॥

इमं यज्ञमश्विना वर्द्धयन्ता। इमौ रयिं यजमानाय
धत्तं। इमौ पशून् रक्षतां विश्वतो नः। पूषा नः पातु स-
दमप्रयुच्छन्। प्रतेमहे सरस्वति। सुभगे वाजिनीवति।
सत्यवाचे भरे मतिं। इदन्ते हव्यं घृतवत्सरस्वति। स-
त्यवाचे प्रभरेमा हवीऽंषि। इमानि ते दुरिता सौभ-
गानि॥ तेभिर्वयऽं सुभगासः स्याम ॥ ६ ॥

वज्र्यहोनामृजीषं व्युर्खैति रक्षतु नोरयिऽं सौभगा-
न्येकञ्च ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

यज्ञोरायो यज्ञईशे वसूनां। यज्ञः सस्यानामुत सु-
क्षितानां। यज्ञइष्टः पूर्व्वचित्तिं दधातु। यज्ञो ब्रह्मण्वाँ
अप्येतु देवान्। अयं यज्ञो वर्द्धतां गोभिरश्वैः। इयं वे-
दिः स्वपत्या सुवीरा। इदं बर्हिरतिबर्हीऽंष्यन्या। इमं
यज्ञं विश्वेअवन्तु देवाः। भगएव भगवाँ अस्तु देवाः।
तेन वयं भगवन्तः स्याम॥ १ ॥

तन्त्वाभग सर्व्वइज्जो हवोमि। स नोभगपुरएता
भवेह। भग प्रणेतभग सत्य राधः। भगेमां धियमुदवद-

दन्नः। भग प्र णोजनय गोभिरश्वैः। भग प्र न्टभिर्न्टवन्तः स्याम। शश्वतीः समाउपयन्ति लोकाः। शश्वतीः समाउपयन्त्यापः। इष्टं पूर्त्तं शश्वतीनां समानां शाश्वतेन। हविषेष्टानन्तं लोकं परमारुरोह ॥ २ ॥

इयमेव सा या प्रथमोव्यौच्छत्। सा रूपाणि कुरुते पञ्चदेवी। द्वे स्वसारौ वयतस्तन्त्रमेतत्। सनातनं विततं पणमयूखं। अवान्यांस्तन्तून् किरतोधत्तो अन्यान्। नावपृज्याते न गमाते अन्तं। आ वीयं तद्वाहासोअद्य। टष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। अयं योअग्निर्मरुतः समिद्धः। एतं जुषध्वं कवयोयुवानः ॥ ३ ॥

धारावरा मरुतो धृष्णुवोजसः। मृगान भीमास्तविषेभिरूर्मिभिः। अग्नयोन शुशुचानऋजीषिणः। भुमिन्धमन्तउपगाअ टखत। विचक्रमे चिदेवः। आवेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं। बृहस्पतिं सदने सादयध्वं। सादद्योनिं दमआदीदिवांसं। हिरण्यवर्णमरुषं सपेम। स हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्यूः ॥ ४ ॥

हिरण्यवाशीरिषिरः सुवर्षाः। बृहस्पतिः सख्या वेशन्नष्ठाः। पूरुसखिभ्यआ सुतिं करिष्ठः। पूषंस्तव व्रते वयं। न रिष्येम कदाचन। स्तोतारस्तइहस्मसि। या-

स्तेँ पूषन्नावोँ अन्तः समुद्रे। हिरण्मयीरन्तरिक्षे चरन्ति। याभिर्यासि दूत्यां सूर्य्यस्य। कामेन कृतः श्रवइच्छमानः ॥ ५ ॥

अरण्यान्यरण्यान्यसौ। या प्रेव नश्यसि। कथाग्रामं न पृच्छसि। नत्वाभीरिव विन्दती। वृषारवाय वदते। यदुपावति चिच्चिकः। आघाटीभिरिव धावयन्नरण्यानिर्महीयते। उत गावइवादन्। उतो वेश्मेव दृश्यते ॥ ६ ॥

उतोअरण्यानिस्सायं। शकटीरिव सर्ज्जति। गामङ्गैषआह्वयति। दार्वङ्गैषउपावधीत्। वसन्नरण्यान्यां सायं। अक्रुक्षदिति मन्यते। न वाअरण्यानिर्हन्ति अन्यश्चेन्नाभिगच्छति। स्वादोः फलस्य जग्ध्वा कामं निपद्यते॥ आञ्जनगन्धीं सुरभीं। बहून्ना. पीवलां। प्राहं मृगाणां मातरं। अरण्यानीमशंसिष ॥ ७ ॥

स्याम रुरोह युवानः शुश्रूरिच्छमानोदृश्यते निपद्यते चत्वारि च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः।

वाजहत्याय श्रवसे। पृतनासाह्याय च। इन्द्रत्वा-

वर्त्तयामसि। सुब्रह्माणं वीरवन्तं बृहन्तं। उरुं गभीरं पृथुबुध्नमिन्द्र। श्रुतर्षिमुग्रमभिमातिषाहं। अस्मभ्यं चित्रं वृषणꣳ रयिन्दाः। क्षेत्रिये त्वा निर्ऋत्यै त्वा। द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्। अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि॥ १॥

शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे। शन्ते अग्निः सहाद्भिरस्तु। शन्द्यावापृथिवी सहौषधीभिः। शमन्तरिक्षꣳ सह वातेन ते। शन्ते चतस्रः प्रदिशो भवन्तु। या दैवीश्चतस्रः प्रदिशः। वातपत्नीरभिसूर्य्यो विचष्टे। तासां त्वा जरस आदधामि। प्रयक्ष्म एतु निर्ऋतिं पराचैः। अमोचि यक्ष्माद्दुरितादवर्त्त्य॥ २॥

द्रुहः पाशां निर्ऋत्यै चोदमोचि। अहा अवर्त्तिमविदत्स्योनं। अप्यभूद्भद्रे सुकृतस्य लोके। सूर्य्यमृतं तमसो ग्राह्या यत्। देवा अमुञ्चन्नसृजन् व्येतसः। एवमहमिमं क्षेत्रियाज्जामिशꣳसात्। द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्। बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वः। दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य। धत्तꣳ रयिꣳ स्तुवते कीरये चित्॥ ॥ ३॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदानः। देवायधमिन्द्रमाजो-

हुवानाः । विश्वाहर्धमभि ये रक्षमाणाः । येन हता-
दीर्घमध्वानमायन् । अनन्तमर्थमनिवर्त्स्यमानाः ।
यत्ते सुजाते हिमवत्सु भेषजं । मयोभूः शन्तमायद्गुदो-
ऽसि । ततो नोदेहि सीबले । अदो गिरिभ्योअधियत्
प्रधावसि । संशोभमाना कन्येव शुभ्रे ॥ ४ ॥

तां त्वा मुद्गला हविषा वर्द्धयन्ति । सा नः सीबले
रयिमाभाजयेह । पूर्व्वं देवाअपरेणानुपश्यञ्जन्मभिः ।
जन्मान्यवरैः पराणि । वेदानि देवाअयमस्मीति मां ।
अहं हित्वा शरीरं जरसः परस्तात् । प्राणापानौ
चक्षुः श्रोत्रं । वाचं मनसि सम्भृतां । हित्वा शरीरं जर-
सः परस्तात् । आ भूतिं भूतिं वयमश्नवामहै ॥ इमाएव
ताउषसो या प्रथमा व्यौच्छन् । ता देव्यः कुर्व्वते पञ्च-
रूपा । शश्वतीर्नावपृज्यन्ति । न गमन्त्यन्तं ॥ ५ ॥

करोम्यवर्त्स्यं चिच्छुभ्रे अश्नवामहै चत्वारि च ॥
अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः ।

वसूनां त्वाधीतेन । रुद्राणामूर्म्या । आदित्यानां ते-
जसा । विश्वेषां देवानां क्रतुना । मरुतां मेम्ना जुहोमि
स्वाहा । अभिभूतिरहमागमं । इन्द्रसखा स्वायुधः । आ-

स्वाशासु वृद्धहः। इदं वर्चोऽग्निना दत्तमागात्। यशो भर्गः सह ओजोबलञ्च ॥ १ ॥

दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। प्रतिगृह्णामि महते वीर्य्याय। आयुरसि विश्वायुरसि। सर्व्वायुरसि सर्व्वमायुरसि। सर्व्वं मआयुर्भूयात्। सर्व्वमायुर्गेषं। भूर्भुवः सुवः। अग्निर्धर्म्मणान्नादः। मृत्युर्धर्म्मणान्नपतिः। ब्रह्म क्षत्रꣳ स्वाहा ॥ २ ॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुरएता। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः पुनरसुः स्वाहा। अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। सोमो राजा राजपतिः। राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। वरुणः सम्राटत्सम्राटपतिः। साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ ३ ॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। इन्द्रोब [illegible] पतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्मास्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। सविता राष्ट्रꣳ राष्ट्रपतिः। राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। पूषा विशां विट्पतिः। विशमस्मिन् यज्ञे यज-

मानाय ददातु स्वाहा ॥ सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपत्नी । पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा । त्वष्टा पशूनां मिथुनानाꣳ रूपकृद्रूपपतिः । रूपेणास्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून्ददातु स्वाहा ॥ ६ ॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विश्वमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा चत्वारि च ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

सद्दिँ पाहि यज्जीषो तरुत्रः । यः शिप्रवान् वृषभो योमतीनां । योगोत्रभिद्वज्रभृद्यो हरिष्ठाः । स इन्द्रचित्राँ अभितृन्धि वाजान् । आ ते शुष्मो वृषभ रातु पश्चात् । ओत्तरादधरागा पुरस्तात् । आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ् । इन्द्रद्युम्नꣳ सुवर्वद्धेह्यस्मे । प्रोष्ठस्मै पुरोरथं । इन्द्राय शूषमर्चत ॥ १ ॥

अभी केचिदु लोककृत् । सङ्गेसु मत्सु वृत्रहा । अस्माकं बोधिचोदिता । नभं तामन्यकेषां । ज्याका अधिधन्वसु । इन्द्रं वयꣳ शुनासीरं । अस्मिन् यज्ञे हवामहे । आ वाजैरुप नो गमत् । इन्द्राय शुनासीराय । स्रुचा जुहुत नो हविः ॥ २ ॥

जुषतां प्रति मे धिरः। प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मै। हर्यश्वाय भरता सजोषाः। इन्द्रर्तुभिर्ब्रह्मणा वावृधानः। शुनासीरी हविरिदं जुषस्व। वयः सुपर्णाउपसेदुरिन्द्रं। प्रियमेधाऋषयो नाधमानाः। अपध्वान्तमूर्णुहि पूर्द्धि चक्षुः। मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धान्। बृहदिन्द्राय गायत ॥ ३ ॥

मरुतो वृत्रहन्तमं। येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधः। देवं देवाय जागृवि। कामिहैकाः कइमे पतङ्गाः। मांथालाः कुलिपरिमापतन्ति। अनावृतैनान् प्रधमन्तु देवाः। सौपर्णं चक्षुस्तनुवा विदेय। एवावन्दस्व वरुणं बृहन्तं। नमस्याधीरममृतस्य गोपां। स नः शर्म्म त्रिवरूथं वियंसत् ॥ ४ ॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। नाके सुपर्णमुपपत्पतन्तं। हृदावेनं तो अभ्यचक्षत त्वा। हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं। यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युं। शन्नोदेवीरभिष्टये। आपो भवन्तु पीतये। शंयोरभिस्रवन्तु नः। ईशानावार्य्याणां। क्षयन्तीश्चर्षणीनां ॥ ५ ॥

अपो याचामि भेषजं। अप्सु मे सोमो अब्रवीत्। अन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निञ्च विश्वशम्भुवं। आपश्च

विभेपर्जाः। यद्रस्तु ते सरस्वति। गोष्वश्वेषु यन्मधु। तेन मे वाजिनीवति। मुखमङ्ग्धि सरस्वति। या सरस्वती वैशम्भल्या ॥ ६ ॥

तस्यां मे रास्व। तस्यास्ते भक्षीय। तस्यास्ते भूयिष्ठभाजो भूयास्म। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वह हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। इहैव सन्तत्र सन्तं त्वाग्ने। प्राणेन वाचा मनसा बिभर्त्ति। तिरोमा सन्तमायुर्मा प्रहासीत् ॥ ७ ॥

ज्योतिषा त्वा वैश्वानरेणोपतिष्ठे। अयं ते योनिर्ऋत्वियः। यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्न आरोह। अथानो वर्द्धया रयिं। या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तये ह्यारोहात्यात्मानं। अच्छावसूनि कृण्वन्नस्मिन्नर्य्या पुरूणि। यज्ञो भूत्वा यज्ञमासीदस्वां योनिं। जातवेदो भुव आजायमानः स क्षयएहि। उपावरोह जातवेदः पुनस्त्वं ॥ ८ ॥

देवेभ्यो हव्यं वह नः प्रजानन्। आयुः प्रजाꣳ रयिमस्मासु धेहि। अजस्रो दीदिहि नो दुरोणे। तमिन्द्रं जोहवीमि मघवानमुग्रं। सत्रादधानमप्रतिष्कुतꣳ श्रवाꣳ-

सि। मंहिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञियोऽववर्त्तत्। राये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री। त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरन्तु विशुष्मस्तृपत्। सोममपिबद्विष्णुना सुतं यथावशत्। सईं ममादमहिकर्म्मकर्त्तवे महामुरुं॥ ९॥

सैनंसश्चद्देवं देवः सत्यमिन्दुं सत्यइन्द्रः। विदद्धर्ती सरमारुग्णमद्रेः। महिपाथः पूर्व्यं सध्रियक्कः। अग्रं नयत्सुपद्यक्षराणां। अच्छारवं प्रथमा जानतीगात्। विदद्गव्यं सरमा दृढमूर्व्यं। येनानुकं मानुषी भोजते विट्। आ ये विश्वा स्वपत्यानि चक्रुः। कृण्वानासोअमृतत्वाय गातुं। त्वं नृभिर्नृपते देवहूतौ ॥ १० ॥

भूरीणि वृत्वाहर्य्यश्वहंसि। त्वं निदस्युञ्चुमुरिं। धुनिं चास्वापयोदभीतयेसु हन्तुं। एवापाहि प्रत्नथा मन्दतु त्वा। श्रुधि ब्रह्म वावृधस्वोत गीर्भिः। आविः सूर्य्यं कृणुहि पीपिहीषः। जहि शत्रूं रभिगाइन्द्र तृन्धि। अग्ने बाधस्व विमृधो नुदस्व। अपामीवाअप रक्षांसि सेध। अस्मात् समुद्राद्बृहतो दिवोनः॥ ११॥

अपां भूमानमुप नः सृजेह। यत्र प्रतितिष्ठ सुमतौ सुश्रवा आ त्वा। वसूनि पुरुधा विशन्तु। दीर्घमायुर्यज-

मानाय कृण्वन्। अथामृतेन जरितारमङ्धि। इन्द्रः शुनावद्वितनोति सीरं। संवत्सरस्य प्रतिमाणमेतत्। अर्कस्य ज्योतिस्तदिदास ज्येष्ठं। संवत्सरꣳ शुनवत्सीरमेतत्। इन्द्रस्य राधः प्रयतं पुरुत्मना॥ तदर्करूपं विमिमानमेति। द्वादशारे प्रतितिष्ठतीद्वृषा। अश्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तः। हवामहे त्वोपगन्तवा उ। आभूषन्तस्त्वा सुमतौ नवायां। वयमिन्द्र त्वा शुनꣳ हुवेम ॥ १२ ॥

अर्चत हविर्गायत यꣳसच्चर्षणीनां वैश्वम्भल्या हासीस्त्वं मुरुं देवहूतौ नरुत्मना षट् च ॥ अनु० ८ ॥

प्राण उदेहि पुनरानो भर यज्ञो रायो वाचं हत्याय वसूनाꣳ सद्मं वाव्राष्टौ। प्राणो रक्षत्यस्टभीता धारावरा मरुतो दीर्घायुत्वाय ज्योतिषा त्वा पञ्चचत्वारिꣳशत् ॥ हरिः ॐ ॥

इति पञ्चमोऽध्यायः॥

हरिः ॐ ॥

द्वितीयाष्टके षष्ठाध्याये

प्रथमोऽनुवाकः ।

स्वाद्वीं त्वा स्वादुना । तीव्रां तीव्रेण । अमृताममृतेन । मधुमतीं मधुमता । सृजामि सꣳ सोमेन । सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व । सरस्वत्यै पच्यस्व । इन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व । परीतो षिञ्चता सुतं । सोमो य उत्तमꣳ हविः ॥ १ ॥

दधन्वा यो नर्यो अप्स्वन्तरा । सुषाव सोममद्रिभिः । पुनातु ते परिस्रुतं । सोमꣳ सूर्य्यस्य दुहिता । वारेण शश्वता तना । वायुः पूतः पवित्रेण । प्राङ्क्सोमो अतिद्रुतः । इन्द्रस्य युज्यः सखा । वायुः पूतः पवित्रेण । प्रत्यङ्क्सोमो अतिद्रुतः ॥ २ ॥

इन्द्रस्य युज्यः सखा । ब्रह्म क्षत्रं पवते तेज इन्द्रियं । सुरया सोमः सुत आसुतो मदाय । शुक्रेण देव देवताः पिपृग्धि । रसेनान्नं यजमानाय धेहि । कुविदङ्ग यवमन्तो यवञ्चित् । यथा दान्त्यनुपूर्व्वं वि यूय । इहेहैषां कृणुत भोजनानि । ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः । उपयाम गृहीतोऽस्यश्विभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामि ॥ ३ ॥

सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे। एष ते योनिस्तेजसे त्वा। वीर्याय त्वा बलाय त्वा। तेजोऽसि तेजोमयि धेहि। वीर्यमसि वीर्यं मयि धेहि। बलमसि बलं मयि धेहि। नानाहि वां देवहितꣳ सदः कृतं। मा सꣳसृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोमएषः। मा मा हिꣳसीः स्वां योनिमाविशन्॥ ४॥

उपयाम गृहीतोऽस्याश्विनं तेजः। सारस्वतं वीर्यं। ऐन्द्रं बलं। एष ते योनिर्मोदाय त्वा। आनन्दाय त्वा महसे त्वा। ओजोऽस्योजो मयि धेहि। मन्युरसि मन्युं मयि धेहि। महोऽसि महोमयि धेहि। सहोऽसि सहोमयि धेहि। या व्याघ्रं विषूचिका॥ उभौ वृकञ्च रक्षति। श्येनं पतत्रिणꣳ सिꣳहं। सेमं पात्वꣳहसः। सम्पृचस्थ सम्मा भद्रेण पृङ्क्त। विपृचस्थ वि मा पाप्मना पृङ्क्त॥ ५॥

हविः प्रत्यङ्क्सोमो अतिद्रुतोग्रहान्याविशन् विषूचिका पञ्च च॥ अनु० १॥

द्वितीयोऽनुवाकः।

सोमो राजामृतꣳ सुतः। ऋजीषेणाजहान्मृत्युं। ऋतेन सत्यमिन्द्रियं। वियानꣳ शुक्रमन्धसः। इन्द्रस्ये-

न्द्रियं। इदं पयोऽमृतं मधु। सोममद्भ्योव्यपिबत्। छ-
न्दसा हꣳसः शुचिषत्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियं। अद्भ्यः
क्षीरं व्यपिबत् ॥ १ ॥

कुङ्ङ्गिरसोधिया। ऋतेन सत्यमिन्द्रियं। अन्नात्
परिस्रुतो रसं। ब्रह्मणा व्यपिबत् क्षत्रं। ऋतेन सत्य-
मिन्द्रियं। रेतोमूत्रं विजहाति। योनिं प्रविशदिन्द्रियं।
गर्भोजरायुणा वृतः। उल्बं जहाति जन्मना। ऋतेन
सत्यमिन्द्रियं ॥ २ ॥

वेदेन रूपे व्याकरोत्। सतासती प्रजापतिः। ऋतेन
सत्यमिन्द्रियं। सोमेन सोमौ व्यपिबत्। सुतासुतौ प्र-
जापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियं। दृष्ट्वा रूपे व्याकरोत्।
सत्यानृते प्रजापतिः। अश्रद्धामनृतेऽदधात्। श्रद्धाꣳ
सत्ये प्रजापतिः॥ऋतेन सत्यमिन्द्रियं। दृष्ट्वा परिस्रुतो
रसं। शुक्रेण शुक्रं व्यपिबत्। पयः सोमं प्रजापतिः।
ऋतेन सत्यमिन्द्रियं। विपानꣳ शुक्रमन्धसः। इन्द्रस्ये-
न्द्रियं। इदं पयोऽमृतं मधु ॥ ३ ॥

अद्भ्यः क्षीरं व्यपिबज्जन्मनर्त्तेन सत्यमिन्द्रियꣳ स-
त्ये प्रजापतिरष्टौ च ॥ अनु० २ ॥

सोमोराजा विपानꣳ सोममद्भ्योऽन्नाद्रेतोमूत्रं वे-

देन सतासती सोमेन सुतासुतौ इष्ट्वा रूपे इष्ट्वा परि-स्रुतो रसं विपानं दध ॥

तृतीयोऽनुवाकः ।

सुरावन्तं बर्हिषदꣳ सुवीरं । यज्ञꣳ हिन्वन्ति महिषा नमोभिः । दधानाः सोमं दिवि देवतासु । मदेमेन्द्रं यजमानाः स्वर्काः । यस्ते रसः सम्भृत ओषधीषु । सोमस्य शुष्मः सुरया सुतस्य । तेन जिन्व यजमानं मदेन । सरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निं । यमश्विना नमुचेरासुरादधि । सरस्वत्यसनोदिन्द्रियाय ॥ १ ॥

इमं तꣳ शुक्रं मधुमन्तमिन्दुं । सोमꣳ राजानमिह भक्षयामि । यदत्र रिप्तꣳ रसिनः सुतस्य । यदिन्द्रो अपिबच्छचीभिः । अहं तदस्य मनसा शिवेन । सोमꣳ राजानमिह भक्षयामि । पितृभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः । पितामहेभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः । प्रपितामहेभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः । अक्षन् पितरः ॥ २ ॥

अमीमदन्त पितरः । अतीतृपन्त पितरः । अमीमृजन्त पितरः । पितरः शुन्धध्वं । पुनन्तु मा पितरः सोम्यासः । पुनन्तु मा पितामहाः । पुनन्तु प्रपितामहाः ।

पवित्रेण शतायुषा। पुनन्तु मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः ॥ ३ ॥

पवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्नवै। अग्न आयूंषि पवसेऽग्ने पवस्व। पवमानः सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः। जातवेदः पवित्रवत्तत्ते पवित्रमर्चिषि। उभाभ्यां देव सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये समानाः समनसः। पितरो यमराज्ये। तेषां लोकः स्वधानमः। यज्ञो देवेषु कल्पतां ॥ ४ ॥

ये सजाताः समनसः। जीवाजीवेषु मामकाः। तेषां श्रीर्मयि कल्पतां। अस्मिंल्लोके शतं समाः। द्वे सृती अशृणवं पितॄणां। अहं देवानामुत मर्त्यानां। याभ्यामिदं विश्वमेजत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरञ्च। इदं हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये॥ आत्मसनि प्रजासनि। पशुसन्यभयसनि लोकसनि। अग्निः प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतोऽअस्मासु धत्त। रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत् स्वाहा ॥ ५ ॥

इन्द्रियाय पितरः शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्तये पञ्च च॥ अनु॰ ३॥

चतुर्थोऽनुवाकः ।

सीसेन तन्त्रं मनसा मनीषिणः । ऊर्णासूत्रेण कवयो वयन्ति । अश्विना यज्ञꣳ सविता सरस्वती । इन्द्रस्य रूपं वरुणोऽभिषज्यन् । तदस्य रूपममृतꣳ शचीभिः । तिस्रोदधुर्देवताः सꣳरराणाः । लोमानि शष्पैर्बहुधानतोक्मभिः । त्वगस्य माꣳसमभवन्न लाजाः । तदश्विना भिषजा रुद्रवर्त्तनी । सरस्वती वयति पेशो अन्तरः ॥ १ ॥

अस्थि मज्जानं मासरैः । कारोत्तरेण दधतो गवां त्वचि । सरस्वती मनसा पेशलं वसु । नासत्याभ्यां वयति दर्शतं वपुः । रसं परिस्रुता न रोहितं । नग्नहुधीरस्तसरन्नवेम । पयसा शुक्रममृतं जनित्रं । सुरया मूत्रा जनयन्ति रेतः । अपामतिं दुर्म्मतिं बाधमानाः । ऊवध्यं वातꣳ सब्वं तदारात् ॥ २ ॥

इन्द्रः सुत्रामा हृदयेन सत्यं । पुरोडाशेन सविता जजान । यकृत्क्लोमानं वरुणोऽभिषज्यन् । मतस्ने वायव्यैर्न मिनाति पित्तं । आन्त्राणि स्थाली मधु पिन्वमाना । गुदापात्राणि सुदुघा न धेनुः । श्येनस्य पत्रं न प्लीहा शचीभिः । आसन्दीनाभिरुदरं न माता । कुम्भोव-

निष्टुर्जनिता शचीभिः। यस्मिन्नग्रे योन्यां गर्भोअन्तः ॥ ३ ॥

आशीर्व्यक्तः शतधारउत्सः । दुहेन कुम्भीꣳ स्वधां पितृभ्यः । मुखꣳ सदस्य शिरइत्सदेन। जिह्वा पवित्रमश्विना सꣳ सरस्वती । चप्पन्नपायुर्भिषगस्य बालः । वस्तिर्नशेपोहरसा तरस्वी । अश्विभ्यां चक्षुरमृतं ग्रहाभ्यां । छागेन तेजो हविषा शृतेन । पक्ष्माणि गोधूमः कुवलैरुतानि । पेशोन शुक्लमसितं वसाते ॥ ४ ॥

अविर्नमेषोन सिवीर्य्याय। प्राणस्य पन्था अमृतो ग्रहाभ्यां। सरस्वत्युपवाकैर्व्यानं। नस्यानि बर्हिर्बदरैर्जजान। इन्द्रस्य रूपमृषभो बलाय। कर्णाभ्याꣳ श्रोत्रममृतं ग्रहाभ्यां । यवान बर्हिर्भ्रुवि केसराणि। कर्कन्धुयज्ञे मधु सारघं मुखात्। आत्मन्नुपस्थेन वृकस्य लोम। मुखे श्मश्रूणि न व्याघ्रलोम ॥ ५ ॥

केशा न शीर्षन् यशसे श्रियै शिखा। सिꣳहस्य लोम त्विषिरिन्द्रियाणि । अङ्गान्यात्मन् भिषजा तदश्विना। आत्मानमङ्गैः समधात्सरस्वती । इन्द्रस्य रूपꣳ शतमानमायुः । चन्द्रेण ज्योतिरमृतं दधाना । सरस्वती योन्यां गर्भमन्तः। अश्विभ्यां पत्नी सुकृतं बिभर्त्ति। अ-

पाꣳ रसेन वरुणो न साम्ना । इन्द्रꣳ श्रियै जनयन्नप्सु रा- ज्ञा ॥ तेजः पशूनाꣳ हविरिन्द्रियावत् । परिस्रुता पय- सा सारघं मधु । अश्विभ्यां दुग्धं भिषजा सरस्वत्या सु- तासुताभ्यां । अमृतः सोमइन्दुः ॥ ६ ॥

अन्तरआराद्न्तर्वसाते व्याघ्रलोमꣳ राजा चत्वा- रि च ॥ अनु० ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः ।

मित्रोऽसि वरुणोऽसि । समहं विश्वैर्देवैः । क्षत्रस्य ना- भिरसि । क्षत्रस्य योनिरसि । स्योना मा सीद । सुषदा मा सीद । मा त्वा हिꣳसीत् । मा मा हिꣳसीत् । निष- साद धृतव्रतो वरुणः । पस्त्यास्वा ॥ १ ॥

साम्राज्याय सुक्रतुः । देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्यां । पूष्णोहस्ताभ्यां । अश्विनोर्भैषज्येन । तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि । देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्यां । पूष्णोहस्ताभ्यां । सरस्वत्यै भैषज्येन ॥ २ ॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि । देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्यां । पूष्णोहस्ताभ्यां । इन्द्रस्ये-

न्द्रियेण। श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि-
कतमोऽसि। कस्मै त्वा काय त्वा। सुश्लोकाँ ४ सुमङ्गलाँ ४
सत्य राजाऽन्। श्रिरो मे श्रीः ॥ ३ ॥

यशोमुखं। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे प्राणो-
ऽमृतं। सम्राट् चक्षुः। विराट् श्रोत्रं। जिह्वा मे भद्रं।
वाङ्महः। मनोमन्युः। स्वराड्भामः। मोदाः प्रमोदा-
अङ्गुलीरङ्गानि ॥ ४ ॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियं। हस्तौ मे कर्म्म
वीर्य्यं। आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरमु॑ꣳ-
सौ। ग्रीवाश्च श्रोण्यौ। उरू अरत्नी जानुनी। विशो मे-
ऽङ्गानि सर्व्वतः। नाभिर्मे चित्तं विज्ञानं। पायुर्मेऽप-
चितिर्भसत् ॥ ५ ॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। ज-
ङ्घाभ्यां पद्भ्यां धर्म्मोऽस्मि। विशिराजा प्रतिष्ठितः। प्रति-
क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे। प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु।
प्रत्यङ्गेषु प्रतितिष्ठाम्यात्मन्। प्रतिप्राणेषु प्रतितिष्ठामि
पुष्टे। प्रतिद्यावापृथिव्योः। प्रतितिष्ठामि यज्ञे ॥ ६ ॥

त्रयो देवाएकादश। त्रयस्त्रिꣳशाः सुराधसः। बृह-
स्पतिपुरोहिताः। देवस्य सवितुः सवे। देवादेवैरवन्तु

मा। प्रथमाद्वितीयैः। द्वितीयास्तृतीयैः। तृतीयाः सत्येन। सत्यं यज्ञेन। यज्ञो यजुर्भिः ॥ ७ ॥

यजूꣳषि सामभिः। सामान्यृग्भिः। ऋचो याज्याभिः। याज्या वषट्कारैः। वषट्कारा आहुतिभिः। आहुतयो मे कामान्त्समर्द्धयन्तु। भूः स्वाहा। लोमानि प्रयतिर्मम। त्वङ्म आनतिरागतिः। माꣳसमुपनतिः॥ वस्वस्थि। मज्जा म आनतिः ॥ ८ ॥

पय्यास्त्वा सरस्वत्यै भैषज्येन श्रीरङ्गानि भसद्यज्ञो यजुर्भिरुपनतिर्द्वे च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः।

यद्देवा देव हेडनं। देवासश्चकृमा वयं। अग्निर्मा तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः। यदि दिवा यदि नक्तं। एनाꣳसि चकृमा वयं। वायुर्मा तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः। यदि जाग्रद्यदि स्वप्ने। एनाꣳसि चकृमा वयं ॥ १ ॥

सूर्य्यो मा तस्मादेनसः। विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः। यद्ग्रामे यदरण्ये। यत्सभायां यदिन्द्रिये। यच्छूद्रे यदर्य्ये। एनश्चकृमा वयं। यदेकस्याधिधर्म्मणि। तस्यावयजनम-

सि। यदापो अघ्निया वरुणेति शपामहे। ततो वरुण नो मुञ्च ॥ २ ॥

अवभृथनिचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुण। अवदेवैर्देवकृतमेनोयाट। अवमर्त्यैर्मर्त्यकृतं। उरोरानो देव रिषस्पाहि। सुमित्रा न आप ओषधः सन्तु। दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि। यञ्च वयं द्विष्मः। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नस्नात्वीमलादिव ॥ ३ ॥

पूतं पवित्रेणेवाज्यं। आपः शुधन्तु मैनसः। उद्वयं तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरं। देवं देवत्रा सूर्यं। अगन्म ज्योतिरुत्तमं। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदसि ॥ ४ ॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषं। रसेन समसृक्ष्महि। पयस्वाँ अग्न आगमं। तं मा संसृज वर्चसा। प्रजया च धनेन च। समाववर्त्ति पृथिवी। समुषाः। समु सूर्यः। समु विश्वमिदं जगत् ॥ वैश्वानरज्योतिर्भूयासं। विभुं कामं व्यश्नवै। भूः स्वाहा ॥ ५ ॥

स्वप्नेनाꣳसि चक्षुमावयं मुञ्च मलादिव समिदसि जगत्त्रीणि च ॥ अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः ।

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे । नाभा पृथिव्या अधि । दिवो वर्ष्मन्त्समिध्यते । ओजिष्ठश्चर्षणी सहान् । वेत्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षत्तनूनपातं । ऊतिभिर्जेतारमपराजितं । इन्द्रं देवꣳ सुवर्विदं । पथिभिर्मधुमत्तमैः । नराशꣳसेन तेजसा ॥ १ ॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितं । आजुह्वानममर्त्यं । देवोदेवैः सवीर्य्यः । वज्रहस्तः पुरन्दरः । वेत्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षद्बर्हिषीन्द्रं निषद्वरं । वृषभं नर्य्यापसं । वसुभीरुद्रैरादित्यैः । सयुग्भिर्बर्हिरासदत् ॥ २ ॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षदोजो न वीर्य्यं । सहोद्वार इन्द्रमवर्द्धयन् । सुप्रायणा विश्रयन्तामृतावृधः । द्वार इन्द्राय मीढुषे । वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षदुषे इन्द्रस्य धेनू । सुदुघे मातरौ मही । सवातरौ न तेजसी । वत्समिन्द्रमवर्द्धतां ॥ ३ ॥

वीतामाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षद्दैव्याहोतारा । भिषजा सखाया । हविषेन्द्रं भिषज्यतः । कवी देवौ प्रचेतसौ । इन्द्राय धत्त इन्द्रियं । वीतामाज्यस्य होत

यंज। होतायक्षत्तिस्रो देवीः। त्रयस्त्रिधातवोपसः। इ-
डा सरस्वती भारती ॥ ४ ॥

महोन्द्रपत्नोहविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज।
होतायक्षत्त्वष्टारमिन्द्रदेवं। भिषजः सुयजं घृतश्रियं।
पुरुरूपः सुरेतसं मघोनिं। इन्द्राय त्वष्टादधदिन्द्रिया
णि। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षद्वनस्पतिं। श-
मितारः शतक्रतुं। धियोजोष्टारमिन्द्रियं ॥ ५ ॥

मध्वासमञ्जन् पथिभिः सुगेभिः। स्वदाति हव्यं म-
धुना घृतेन। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षदिन्द्रः
स्वाहाज्यस्य। स्वाहा मेदसः। स्वाहा स्तोकानां। स्वाहा
स्वाहाकृतीनां। स्वाहा हव्यसूक्तीनां। स्वाहा देवाँ
आज्यपान्। स्वाहेन्द्रः होत्राज्जुषाणाः ॥ इन्द्र आज्यं
वियन्तु। होतर्यज ॥ ६ ॥

तेजसा सदद्वर्द्धतां भारतीन्द्रियं जुषाणाद्वे च ॥
अनु० ७ ॥

समिधेन्द्रं तनूनपातमिडाभिर्बर्हिष्योजउषे दैव्या
तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमिन्द्रं ॥ २ ॥

समिधेन्द्रं चतुर्वैत्वेको वियन्तु द्विर्वीतामेको विय-
न्तु द्विर्वैत्वेको वियन्तु होतर्यज ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

समिद्ध इन्द्र उषसामनीके । पुरोरुचा पूर्व्वकृद्वावृधानः । त्रिभिर्द्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुः । जघान वृत्रं वि-दुरोऽववार । नराशंसः प्रतिशूरो मिमानः । तनूनपात्प्रतियज्ञस्य धाम । गोभिर्वपावान्मधुना समञ्जन् । हिरण्यैश्चन्द्री यजति प्रचेताः । ईडितो देवैर्हरिवां अभिष्टिः । आजुह्वानो हविषा शर्द्धमानः ॥ १ ॥

पुरन्दरो मघवान् वज्रबाहुः । आयातु यज्ञमुप नो जुषाणः । जुषाणो बर्हिर्हरिवान्न इन्द्रः । प्राचीनं सीदत् प्रदिशा पृथिव्याः । उरुव्यचाः प्रथमानं स्योनं । आदित्यै रक्तं वसुभिः सजोषाः । इन्द्रं दुरः कवष्यो धावमानाः । वृषाणं यन्तु जनयः सुपत्नीः । द्वारो देवीरभितो विश्रयन्तां । सुवीरा वीरं प्रथमाना महोभिः ॥२॥

उषासा नक्ता बृहती बृहन्तं । पयस्वती सुदुघे शूरमिन्द्रं । पेशस्वती तन्तुना संव्ययन्ती । देवानां देवं यजतः सुरुक्मे । दैव्या मिमाना मनसा पुरुत्रा । होताराविन्द्रं प्रथमा सुवाचा । मूर्द्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना । प्राचीनं ज्योतिर्हविषा वृधातः । तिस्रो देवीर्हविषा वर्द्धमानाः । इन्द्रं जुषाणा वृषणं न पत्नीः ॥ ३ ॥

अच्छिन्नं तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती विश्वतूर्त्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मं। अपाकोचिष्टुर्यशसे पुरूणि। वृषा यजन् वृषणं भूरिरेताः। मूर्द्धन् यज्ञस्य समनक्तु देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। आत्मन्या समञ्जञ्छमिता न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन॥ स्तोकानामिन्दुं प्रतिशूर इन्द्रः। वृषायमाणो वृषभस्तुराषाट्। घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्द्धन् यज्ञस्य जुषतां स्वाहा ॥ ४ ॥

शर्द्धमानो महोभिः पत्नीर्घृतेन चत्वारि च॥ अनु० ८॥

नवमोऽनुवाकः।

आ चर्षणिप्रा विवेषयन्मा। तं सध्रीचीः। सत्यमित्तन्न त्वावाँ अन्यो अस्ति। इन्द्र देवो न मर्त्त्यो ज्यायान्। अहन्नहिं परिशयानमर्णः। अवासृजो योऽअच्छा समुद्रं। प्रससाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनां॥ स शेवृधमधिधा द्युम्नमस्मे। महि क्षत्रं जनाषाडिन्द्र तव्यं। रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरीन्। राये च नः स्वपत्या इषेधाः ॥ १ ॥

रेवतीनां चत्वारि च ॥ अनु० ९ ॥

दशमोऽनुवाकः ।

देवं बर्हिरिन्द्रꣳ सुदेवं देवैः । वीरवत्स्तीर्णं वेद्याम-वर्द्धयत् । वस्तोर्वृतं प्राक्तोर्भृतं । राया बर्हिष्मतोऽत्यगात् । वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज । देवीर्द्वार इन्द्रꣳ सङ्घाते । विड्वीर्यामन्नवर्द्धयन् । आ वत्सेन तरुणेन कुमारेण च-मीवता अपार्वाणं । रेणुककाटं नुदन्तां । वसुवने व-सुधेयस्य वियन्तु यज ॥ १ ॥

देवी उषासा नक्ता । इन्द्रं यज्ञे प्रयत्यह्वेतां । दैवी-र्विशः प्रायासिष्टां । सुप्रीते सुधिते अभूतां । वसुवने व-सुधेयस्य वीतां यज । देवी जोष्ट्री वसुधिती । देवमिन्द्र-मवर्द्धतां । अयाव्यन्याघा द्वेषाꣳसि । आन्यावाक्षीद्व-सुवार्याणि । यजमानाय शिक्षिते ॥ २ ॥

वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज । देवोर्जाहुती दुघे सुदुघे । पयसेन्द्रमवर्द्धतां । इषमूर्जमन्याव्याक्षीत् । स-ग्धिꣳ सपीतिमन्या । नवेन पूर्वं दयमाने । पुराणेन नवं । अधातामूर्जमूर्जाहुती वसुवीर्याणि । यजमा-नाय शिक्षिते । वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज ॥ ३ ॥

देवा दैव्या होतारा। देवमिन्द्रमवर्द्धतां। हताघ-शꣳसा वाभार्ष्टां वसुवार्य्याणि। यजमानाय शिक्षितौ। वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवीस्तिस्रः स्तिस्रोदेवीः। पतिमिन्द्रमवर्द्धयन्। अस्पृक्षद्भारती दिवं। रुद्रैर्यज्ञꣳ सरस्वती। इडा वसुमती गृहान्॥ ४॥

वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवइन्द्रो नरा-शꣳसः। त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरः। देवमिन्द्रमवर्द्धयत्। शते-न शितिपृष्ठानामाहितः। सहस्रेण प्रवर्त्तते। मित्राव-रुणे दस्यहोत्रमर्हतः। बृहस्पतिः स्तोत्रं। अश्विनाध्व-र्य्यवं। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥ ५॥

देवइन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यपर्णो मधुशाखः सुपिप्प-लः। देवमिन्द्रमवर्द्धयत्। दिवमग्रेणाप्रात्। अन्त-रिक्षं पृथिवीमदृꣳहीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवं बर्हिर्वारितीनां। देवमिन्द्रमवर्द्धयत्। स्वासस्थ-मिन्द्रेणासन्नं। अन्यावर्हीꣳष्यभ्यभूत्॥ वसुवने वसुधे-यस्य वेतु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्द्ध-यत्। स्विष्टं कुर्वन्स्विष्टकृत्। स्विष्टमद्य करोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥ ६॥

वियन्तु यज्ञ शिक्षिते शिक्षिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज गृहान वेतु यजाभृत् पट च ॥ अनु० १० ॥

देवं बर्हिर्देवीर्द्वारो देवी उषा सा नक्ता देवी जोष्ट्री देवी ऊर्जाहुती देवादैव्या होतारा शिक्षितौ देवीस्तिस्रः स्तिस्रोदेवीः पतिं देवइन्द्रो नराशꣳसो देवइन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनां देवोअग्निः स्विष्टकृद्देवं॥

वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वेतु। अवर्द्धयद्वर्द्धयन्त्रिर्वर्द्धतामेकोऽवर्द्धयञ्चतुरवर्द्धयत्। वस्तोरा वत्सेन दैवीरयावीषꣳ हृतास्पृक्षच्छतेन दिवमिन्द्रꣳ स्वासस्थꣳ स्विष्टं॥

एकादशोऽनुवाकः ।

होतायक्षत्समिधाग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्रꣳ सरस्वतीं। अजो धूम्रोन गोधूमैः कुवलैर्भेषजं। मधुशष्पैर्न तेज इन्द्रियं। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेषो न भेषजं। यथा मधुमताभरन्। आश्विनेन्द्राय वीर्य्यं॥ १ ॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजं तोक्मभिः। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता

यक्षन्नराशंसन्ननग्नहुं। पतिं सुरायै भेषजं। मेषः सरस्वती भिषक्। रथो न चन्द्रश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्य्यं। वदरैरुपवाकाभिर्भेषजं तोक्मभिः। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज॥ २॥

होतायक्षदिडेडितः। आजुह्वानः सरस्वतीं। इन्द्रं बलेन वर्द्धयन्। ऋषभेण गवेन्द्रियं। अश्विनेन्द्रा वीर्य्यं। यवैः कर्कन्धुभिः। मधुलाजैर्नमासरं। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षद्बर्हिः सुष्टुरोमोर्णम्रदाः। भिषङ्नासत्या॥ ३॥

भिषजाश्विनाश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुः सरस्वती। भिषग्दुहइन्द्राय भेषजं। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षद्दुरोदिशः। कवष्यो न व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरोदिशः। इन्द्रो न रोदसी दुघे। दुहे कामान्त्सरस्वती॥ ४॥

अश्विनेन्द्राय भेषजं। शुक्रन्न ज्योतिरिन्द्रियं। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षत्सुपेशसोषे नक्तं दिवा। अश्विना सञ्जानाने। समञ्जाते सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजं। श्येनो न रजसा हृदा। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु॥ ५॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षद्दव्या होतारा भिषजाश्विना । इन्द्रं न जागृवी दिवा नक्तं न भेषजैः । शूषꣳ सरस्वती भिषक् । सीसेन दुहइन्द्रियं । पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु । वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षत्तिस्रोदेवीर्न भेषजं । त्रयस्त्रिधातवोपसः । रूपमिन्द्रे हिरण्ययं ॥ ६ ॥

अश्विनेडा न भारती । वाचा सरस्वती । महइन्द्राय दधुरिन्द्रियं । पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु । वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षत्त्वष्टारमिन्द्रमश्विना । भिषजं न सरस्वतीं । ओजोन जूतिरिन्द्रियं । वृकोन रभसो भिषक् । यशः सुरया भेषजं ॥ ७ ॥

श्रिया न मासरं । पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु । वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज । होतायक्षद्वनस्पतिं । शमितारꣳ शतक्रतुं । भीमं न मन्युꣳ राजानं व्याघ्रं नमसाश्विनाभामं । सरस्वती भिषक् । इन्द्राय दुहइन्द्रियं । पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु । वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज ॥ ८ ॥

होतायक्षदग्निꣳ स्वाहाज्यस्य स्तोकानां । स्वाहा मेदसां पृथक् । स्वाहा छागमश्विभ्यां । स्वाहा मेषꣳ सर-

स्वत्यै। स्वाहर्षभमिन्द्राय सिꣳहाय सहमेन्द्रियं। स्वा-
हाग्निं न भेषजं। स्वाहा सोममिन्द्रियं। स्वाहेन्द्रꣳ सु-
त्रामाणꣳ सवितारं वरुणं भिषजाम्पतिं। स्वाहा वन-
स्पतिं प्रियं पाथोन भेषजं। स्वाहा देवा आज्यपान्
॥ ९ ॥

स्वाहाग्निꣳ होत्राज्जुषाणोग्निर्भेषजं। पयः सोमः
परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता-
यक्षदश्विना सरस्वतीमिन्द्रꣳ सुत्रामाणं। इमे सोमाः
सुत्रामाणः। छागैर्न मेषैर्ऋषभैः सुताः। शष्पैर्न तोक्म-
भिः। लाजैर्महस्वन्तः। मदामासरेण परिष्कृताः।
शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः॥ प्रस्थितावो मधुश्चुतः। तान-
श्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामा वृत्रहा। जुषन्ताꣳ सौम्यं
मधु। पिबन्तु मदन्तु वियन्तु सोमं। होतर्यज ॥ १० ॥

वीर्य्यं वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज नासत्या सरस्वती म-
धु हिरण्ययं भेषजं वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजाज्यपानमृ-
ताः पञ्च च ॥ अनु० ११ ॥

समिधाग्निꣳ षट्। तनूनपात्सप्त। नराशꣳसमृषिः।
इडेडितो यवैरष्टौ। बर्हिः सप्त। दुरोऽश्विना नव। सु-
पेशसोषे नक्तमृषिः। दैव्या होतारा रसः। तिस्रस्त्व-

ष्टारमष्टावष्टौ। वनस्पतिमृषिः। अग्निं त्रयोदश। अश्विना द्वादश त्रयोदश। समिधाग्निं बदरैर्बदरैर्यवैरश्विना त्विषिमश्विना न भेषजꣳ रूपमश्विना भीमं भामं॥

द्वादशोऽनुवाकः।

समिद्धोऽअग्निरश्विना। तप्तो घर्मो विराट् सुतः। दुहे धेनुः सरस्वती। सोमꣳ शुक्रमिहेन्द्रियं। तनूया भिषजा सुते। अश्विनोभा सरस्वती। मध्वा रजाꣳसीन्द्रियं। इन्द्राय पथिभिर्वहान्। इन्द्रायेन्दुꣳ सरस्वती। नराशꣳसेन नग्नहुः॥ १॥

अधातामश्विना मधु। भेषजं भिषजा सुते। आजुह्वाना सरस्वती। इन्द्रायेन्द्रियाणि वीर्यं। इडाभिरश्विना विषं। समूर्जꣳ सꣳरयिं दधुः। अश्विना नमुचेः सुतं। सोमꣳ शुक्रं परिस्रुता। सरस्वती तमाभरत्। बर्हिषेन्द्राय पातवे॥ २॥

कवष्यो न व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुघे। दुहे कामान्त्सरस्वती। उषासा नक्तमश्विना। दिवेन्द्रꣳ सायमिन्द्रियैः। सञ्जानाने सुपेशसा। समञ्जाते सरस्वत्या। पातन्नो अश्विना दिवा। पाहि नक्तꣳ सरस्वति॥ ३॥

दैव्या होतारा भिषजा। पातमिन्द्रꣳ सचा सुते। तिस्रस्त्रेधा सरस्वती। अश्विना भारतीडा। तीव्रं परिस्रुता सोमं। इन्द्राय सुषुवुर्मदं। अश्विना भेषजं मधु। भेषजन्नः सरस्वती। इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियं। रूपꣳ रूपमधुः सुते॥ ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः। शशमानः परिस्रुता। कीलालमश्विभ्यां मधु। दुहे धेनुः सरस्वती। गोभिर्न सोममश्विना। मा सरेण परिष्कृता। समधाताꣳ सरस्वत्या। स्वाहेन्द्रे सुतं मधु॥ ४॥

नमहुः पातवे सरस्वत्यधुः सुतेऽष्टौ च॥ अनु० १२॥

त्रयोदशोऽनुवाकः।

अश्विना हविरिन्द्रियं। नमुचेर्धिया सरस्वती। आशुक्रमासुराद्वसु। मघमिन्द्राय जभ्रिरे। यमश्विना सरस्वती। हविषेन्द्रमवर्धयन्। स बिभेद बलं मघं। नमुचावासुरे सचा। तमिन्द्रं पशवः सचा। अश्विनोभा सरस्वती॥ १॥

दधानाअभ्यनूषत। हविषा यज्ञमिन्द्रियं। यइन्द्रइन्द्रियं दधुः। सविता वरुणो भगः। स सुत्रामा हवि-

ष्पतिः। यजमानाय सश्चत। सविता वरुणो दधत्। यजमानाय दाशुषे। आदत्त नमुचेर्वसु। सुत्रामा बलमिन्द्रियं॥ २॥

वरुणः क्षत्रमिन्द्रियं। भगेन सविता श्रियं। सुत्रामा यशसा बलं। दधाना यज्ञमासत। अश्विना गोभिरिन्द्रियं। अश्वेभिर्वीर्य्यं बलं। हविषेन्द्रꣳ सरस्वती। यजमानमवर्द्धयन्। तानासत्या सुपेशसा। हिरण्यवर्तनी नरा॥ सरस्वती हविष्मती। इन्द्रः कर्म्मसु नोवतु। ताभिषजा सुकर्म्मणा। सा सुदुघा सरस्वती। स वृत्रहा शतक्रतुः। इन्द्राय दधुरिन्द्रियं॥ ३॥

उभा सरस्वती बलमिन्द्रियं नरा षट् च॥ अनु० १३॥

चतुर्दशोऽनुवाकः।

देवं बर्हिः सरस्वती। सुदेवमिन्द्रे अश्विना। तेजो न चक्षुरक्ष्योः। बर्हिषा दधुरिन्द्रियं। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवीर्द्वारो अश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती। प्राणं न वीर्य्यं नसि। द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज॥ १॥

देवी उषासावश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती। वलं न वाचमास्ये। उषाभ्यां दधुरिन्द्रियं। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवी जोष्ट्री अश्विना। सुत्रामेन्द्र सरस्वती। श्रोत्रं न कर्णयोर्यशः। जोष्ट्रीभ्यां दधुरिन्द्रियं। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज ॥ २ ॥

देवी ऊर्जाहुती दुघे सुदुघे। पयसेन्द्रꣳ सरस्वत्यश्विना भिषजावत। शुक्रं न ज्योतिस्तनयोराहुती धत्त इन्द्रियं। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवा देवानां भिषजा। होताराविन्द्रमश्विना। वषट्कारैः सरस्वती। त्विषिं न हृदये मतिं। होतृभ्यां दधुरिन्द्रियं। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज ॥ ३ ॥

देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीः। सरस्वत्यश्विना भारतीडा। शूषं न मध्ये नाभ्यां। इन्द्राय दधुरिन्द्रियं। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवइन्द्रो नराशꣳसः। त्रिवरूथः सरस्वत्याश्विभ्यामीयते रथः। रेतो न रूपममृतं जनित्रं। इन्द्राय त्वष्टादधदिन्द्रियाणि। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज ॥ ४ ॥

देवइन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यपर्णो अश्विभ्यां। सरस्वत्याः सुपिप्पलः। इन्द्राय पच्यते मधु। ओजो न

जूतिम्नृषभो न भामं। वनस्पतिर्ना दधदिन्द्रियाणि। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवं बर्हिर्वारितीनां। अध्वरे स्तीर्णमश्विभ्यां। ऊर्णम्नदाः सरस्वत्याः॥ ५॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युꣳ राजानं बर्हिषा दधुरिन्द्रियं। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथं। होताराविन्द्रमश्विना। वाचा वाचꣳ सरस्वतीं। अग्निꣳ सोमꣳ स्विष्टकृत्। स्विष्टइन्द्रः सुत्रामा सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः॥ स्विष्टा देवाआज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निना। होता होत्रे स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियं। ऊर्जमपचितिꣳ स्वधां। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज॥ ६॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज जोष्ट्रीभ्यां दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज होतृभ्यां दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजेन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज सरस्वत्या वनस्पतिः षट् च॥ अनु० १४॥

देवं बर्हिर्देवीर्द्वारो देवी उषासावश्विना देवो जोष्ट्री देवी ऊर्जाहुती देवा देवानां भिषजा देवी-

स्तिस्रस्तिस्रो देवीः सरस्वती देवइन्द्रो नराशंसो देवइन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनां देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान् ॥

समिधाग्निं सोचामण्याः सुतासुतौ। अञ्जं व्ययं यजमानः। देवं बर्हिः सरस्वती मर्व्वं वियन्तु। द्वारस्तिस्रः सर्व्वं वियन्तु। अजइन्द्रमोजोऽग्निं परः सरस्वतीं। अन्यच सरस्वती। भिषक्पूर्व्वं दुहइन्द्रियं। अन्यच दधुरिन्द्रियं।

पञ्चदशोऽनुवाकः।

सोमेन अग्निमद्य होतारमवृणीत। अयं सुतासुती यजमानः। पचन् पंक्तीः। पचन् पुरोडाशान्। गृह्णन् ग्रहान्। बध्नन्नश्विभ्यां छागं सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्त्सरस्वत्यै मेषमिन्द्रायाश्विभ्यां। बध्नन्निन्द्रायर्षभमश्विभ्यां सरस्वत्यै। सूपस्था अद्यदेवो वनस्पतिरभवत्। अश्विभ्यां छागेन सरस्वत्या इन्द्राय ॥ १ ॥

सरस्वत्यै मेषेणेन्द्रायाश्विभ्यां। इन्द्रायर्षभेणाश्विभ्यां सरस्वत्यै। अघ्नंस्तान्मेदस्तः प्रतिपचताग्रभी-

पुः। अवीवृधन्त ग्रहैः। अपातामश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामा वृत्रहा। सोमान्त्सुराम्णः। उपांशुक्था म- दाश्वौ दिमदाअदन्। अवीवृधन्तां गूर्पैः। त्वा मद्यर्षं आर्षेयर्षीणां नपादवृणीत। अयᳪं सुतासुती यज- मानः॥ बहुभ्य आसङ्गतेभ्यः। एष मे देवेषु वसुवार्य्या यक्ष्यत इति। ता या देवा देवदान्यदुः। तान्यस्मा आचशास्व। आचगुरस्व। इषितश्च होतरसि भद्र- वाच्याय प्रेषितो मानुषः। सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि॥ ॥ २॥

इन्द्राय यजमानः सप्त च॥ अनु० १५॥

षोडशोऽनुवाकः।

उशन्तस्त्वा हवामह आनोअग्ने सुकेतुना। त्वᳪं सोममहे भगं त्वᳪं सोम प्रचिकितो मनीषा। त्वया हितः पितरः सोम पूर्व्वे त्वᳪं सोम पितृभिः संविदा नः। बर्हिषदः पितर आहं पितॄन्। उपहूताः पित- रोऽग्निष्वात्ताः पितरः। अग्निष्वात्तान्टतुमतो हवामहे। नराशᳪंसे सोमपीथं यआशुः। ते नोअर्वन्तः सुहवा भवन्त। शन्नो भवन्तु द्विपदे शं चतुष्पदे। ये अग्निष्वा- त्ता ये नाग्निष्वात्ताः॥ १॥

अꣳहोमुचः पितरः सोम्यासः। परेऽवरे मृतासो भवन्तः। अधिब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान्। वान्यायै दुग्धे जुषमाणाः करम्भं। उदीराणा अवरे परे च। अग्नि- ष्वात्ता ऋतुभिः संविदानाः। इन्द्रवतो हविरिदं जुष- न्तां। यदग्ने कव्यवाहन त्वमग्न ईडितो जातवेदः। मा- तलीकव्यैः। ये ता तृपुर्देवत्रा जेहमानाः॥ होत्रा वृध- स्तोमतष्टासो अर्कैः। आग्नेया हि सुविदत्रेभिरर्वाङ्। सत्यैः कव्यैः पितृभिर्घर्मसद्भिः। हव्यवाहमजरं पुरु- प्रियं। अग्निं घृतेन हविषा सपर्यन्। उपासदं कव्य- वाहं पितॄणां। स नः प्रजां वीरवतीꣳ समृणवतु॥ २॥

अनग्निष्वात्ता जेहमानाः सप्त च॥ अनु० १६॥

सप्तदशोऽनुवाकः।

होतायक्षदिडस्पदे। समिधानं महद्यशः। सुषमि- द्धं वरेण्यं। अग्निमिन्द्रं वयोधसं। गायत्रीं छन्दइन्द्रि- यं। त्र्यविं गां वयोदधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होता- यक्षच्छुचिव्रतं। तनूनपातमुद्भिदं। यं गर्भमदिति- र्दधे॥ १॥

शुचिमिन्द्रं वयोधसं। उष्णिहं छन्दइन्द्रियं। दि-

त्यवाहं गां वयोदधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षदीडेत्यं। इडितं वृत्रहन्तमं। इडाभिरीड्यꣳ सहः। सोममिन्द्रियं वयोधसं। अनुष्टुभं छन्दइन्द्रियं। त्रिवत्सं गां वयोदधत् ॥ २ ॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षत्सुबर्हिषदं। पूषण्वन्तममर्त्यं। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रं वयोधसं। बृहतीं छन्दइन्द्रियं। पञ्चाविं गां वयोदधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षद्व्यचस्वतीः। सुप्रायणा ऋतावृधः ॥ ३ ॥

द्वारो देवीर्हिरण्ययीः। ब्रह्माणमिन्द्रं वयोधसं। पङ्क्तिं छन्दइहेन्द्रियं। तुर्यवाहं गां वयोदधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षत् सुपेशसे। सुशिल्पे बृहती उभे। नक्तोषासा न दर्शते। विश्वमिन्द्रं वयोधसं। त्रिष्टुभं छन्दइन्द्रियं ॥ ४ ॥

पष्ठवाहं गां वयोदधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षत् प्रचेतसा। देवानामुत्तमं यशः। होतारा दैव्या कवी। सयुजेन्द्रं वयोधसं। जगतीं छन्दइहेन्द्रियं। अनड्वाहं गां वयोदधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यज। होतायक्षत् पेशस्वतीः ॥ ५ ॥

तिस्रो देवीर्हिरण्ययीः । भारतीर्बृहतीर्महीः । पतिमिन्द्रं वयोधसं । विराजं छन्दइहेन्द्रियं । धेनुं गां न वयोदधत् । वेत्वाज्यस्य होतर्यज । होता यक्षत्सुरेतसं । त्वष्टारं पुष्टिवर्द्धनं । रूपाणि बिभ्रतं पृथक् । पुष्टिमिन्द्रं वयोधसं ॥ ६ ॥

द्विपदं छन्दइहेन्द्रियं । उक्षाणं गां न वयोदधत् । वेत्वाज्यस्य होतर्यज । होता यक्षच्छतक्रतुं । हिरण्यपर्णमुक्थिनं । रशनां बिभ्रतं वशिं । भगमिन्द्रं वयोधसं । ककुभं छन्दइहेन्द्रियं । वशां वेहतं गां न वयोदधत् । वेत्वाज्यस्य होतर्यज ॥ होता यक्षत् स्वाहाकृतीः । अग्निं गृहपतिं पृथक् । वरुणं भेषजं कविं । क्षत्रमिन्द्रं वयोधसं । अतिच्छन्दसं छन्दइन्द्रियं । बृहदृषभं गां वयोदधत् । वेत्वाज्यस्य होतर्यज ॥ ७ ॥

दधेदधद्वृताद्वृध इन्द्रियं पेशस्वतीर्वयोधसं वेत्वाज्यस्य होतर्यज सप्त च ॥ अनु० १७ ॥

इडस्पदेऽग्निं गायत्रीं त्र्यविं शुचिव्रतꣳ शुचिमुष्णिहं दित्यवाहं । ईडेऽन्यꣳ सोममनुष्टुभं त्रिवत्सं । सुबर्हिषदमम्रतेन्द्रं बृहतीं पञ्चाविं । व्यचस्वतीः सुप्रायणा द्वारो बृह्माणः पङ्क्तिमिह तुर्यवाहं । सुपेशसे वि-

स्त्वमिन्द्रं त्रिष्टुभं पष्ठवाहं । प्रचेतसा सयुजेन्द्रं जगती-मिहानड्वाहं । पेशस्वतीस्तिस्रो भारतीः पतिं विराज-मिह धेनुं न । सुरेतसं त्वष्टारं पुष्टिं द्विपदमिहोक्षाणं न । शतक्रतुं भगमिन्द्रं ककुभमिह वशां वेहतं गां न । स्वाहाकृतीः क्षत्रमतिच्छन्दसं बृहद्वृषभं गां । इन्द्रिय-मृषिवसुनवद्गेहेन्द्रियमष्टनवद्गगां न वयोदधत् सर्व्ववेतु ॥

अष्टादशोऽनुवाकः ।

इडस्पदे सर्व्ववेतु । समिद्धोअग्निः समिधा सुष-मिद्धो वरेण्यः । गायत्री छन्दइन्द्रियं । त्र्यविर्गौर्वयो-दधुः । तनूनपाच्छुचिव्रतः । तनूपाच्च सरस्वती । उ-ष्णिक् छन्दइन्द्रियं । दित्यवाङ्गौर्वयोदधुः । इडाभि-रग्निरीड्यः । सोमो देवोअमर्त्त्यः ॥ १ ॥

अनुष्टुप् छन्दइन्द्रियं । त्रिवत्सो गौर्वयोदधुः । सु-बर्हिरग्निः पूषण्वान् । स्तीर्णबर्हिरमर्त्त्यः । बृहतीछ-न्दइन्द्रियं । पञ्चाविर्गौर्वयोदधुः । दुरोदेवीर्दिशोम-हीः । ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः । पङ्क्तिश्छन्दइहेन्द्रियं । तुर्य्यवाङ्गौर्वयोदधुः ॥ २ ॥

उषेयटक्ती सुपेशसा । विश्वे देवाअमर्त्त्यः । त्रिष्टुप्

छन्द इन्द्रियं । पष्ठवाड् गौर्वयो दधुः । दैव्या होतारा भिषजा । इन्द्रेण सयुजा युजा । जगतीछन्द इहेन्द्रियं । अनड्वान् गौर्वयो दधुः । तिस्र इडा सरस्वती । भारती मरुतो विशः ॥ ३ ॥

विराट्छन्द इहेन्द्रियं । धेनुर्गौर्न वयो दधुः । त्वष्टा तुरीयो अद्भुतः । इन्द्राग्नी पुष्टिवर्द्धना । द्विपाच्छन्द इहेन्द्रियं । उक्षा गौर्न वयो दधुः । शमिता नो वनस्पतिः । सविता प्रसुवन् भगं । ककुप्छन्द इहेन्द्रियं । वशा वेहद्गौर्न वयो दधुः ॥ स्वाहा यज्ञं वरुणः । सुक्षत्रो भेषजं करत् । अतिच्छन्दा* श्छन्द इन्द्रियं । बृहदृषभो गौर्वयो दधुः ॥ ४ ॥

अमर्त्यस्तुर्यवाड्गौर्वयो दधुर्विंशो वशा वेहद्गौर्न वयो दधुश्चत्वारि च ॥ अनु० १८ ॥

ऊनविंशोऽनुवाकः ।

वसन्तेनर्त्तुना देवाः । वसवस्त्रिवृता स्तुतं । रथन्तरेण तेजसा । हविरिन्द्रे वयो दधुः । ग्रीष्मेण देवा ऋतुना । रुद्राः पञ्चदशे स्तुतं । बृहता यशसा बलं । हविरिन्द्रे वयो दधुः । वर्षाभिर्ऋतुनादित्याः । स्तोमे सप्तदशे स्तुतं ॥ १ ॥

* अतिच्छन्दाऽ॑श्छन्द इन्द्रियं B. C. D. E.

वैरूपेण विशौजसा । हविरिन्द्रे वयोदधुः । शारदे-नर्त्तुना देवाः । एकविꣳशऋभवःस्तुतं । वैराजेन श्रिया श्रियं । हविरिन्द्रे वयोदधुः । हेमन्तेनर्त्तुना देवाः । मरुतंस्त्रिणवे स्तुतं । बलेन शक्करीः सहः । हविरिन्द्रे वयोदधुः ॥ शैशिरेणर्त्तुना देवाः । त्रयस्त्रिꣳशमृतꣳ स्तुतं । सत्येन रेवतीः क्षत्रं । हविरिन्द्रे वयोदधुः ॥ २ ॥

स्तोमे समदशे स्तुतꣳ सहो हविरिन्द्रे वयोदधुश्च-त्वारि च ॥ अनु० १९ ॥

वसन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिः शारदेन हेमन्तेन शैशि-रेण षट् ॥ ६ ॥

विंशोऽनुवाकः ।

देवं बर्हिरिन्द्रं वयोधसं । देवं देवमवर्द्धयत् । गाय-त्रिया छन्दसेन्द्रियं । तेजइन्द्रे वयोदधत् । वसुवने व-सुधेयस्य वेतु यज । देवीर्द्वारो देवमिन्द्रं वयोधसं । दे-वीर्देवमवर्द्धयन् । उष्णिहा छन्दसेन्द्रियं । प्राणमिन्द्रे वयोदधत् । वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज ॥ १ ॥

देवी देवं वयोधसं । उषेइन्द्रमवर्द्धतां । अनुष्टुभा छन्दसेन्द्रियं । वाचमिन्द्रे वयोदधत् । वसुवने वसुधे-यस्य वीतां यज । देवी जोष्ट्री देवमिन्द्रं वयोधसं । देवी

देवमवर्द्धताम् । बृहत्या छन्दसेन्द्रियम् । श्रोत्रमिन्द्रे वयोद-
धत् । वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज ॥ २ ॥

देवी ऊर्जाहुती देवमिन्द्रं वयोधसम् । देवी देवमव-
र्द्धताम् । पङ्क्त्या छन्दसेन्द्रियम् । शुक्रमिन्द्रे वयोदधत् ।
वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज । देवा दैव्या होतारा
देवमिन्द्रं वयोधसम् । देवा देवमवर्द्धताम् । त्रिष्टुभा छन्द-
सेन्द्रियम् । त्विषिमिन्द्रे वयोदधत् । वसुवने वसुधेयस्य
वीतां यज ॥ ३ ॥

देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्वयोधसम् । पतिमिन्द्रमवर्द्ध-
यन् । जगत्या छन्दसेन्द्रियम् । बलमिन्द्रे वयोदधत् ।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज । देवो नराशंसो दे-
वमिन्द्रं वयोधसम् । देवो देवमवर्द्धयत् । विराजा छन्द-
सेन्द्रियम् । रेतइन्द्रे वयोदधत् । वसुवने वसुधेयस्य वेतु
यज ॥ ४ ॥

देवो वनस्पतिर्देवमिन्द्रं वयोधसम् । देवो देवमवर्द्ध-
यत् । द्विपदा छन्दसेन्द्रियम् । भगमिन्द्रे वयोदधत् । व-
सुवने वसुधेयस्य वेतु यज । देवं बर्हिर्वारितीनां देव-
मिन्द्रं वयोधसम् । देवं देवमवर्द्धयत् । ककुभा छन्दसे-
न्द्रियम् । यशइन्द्रे वयोदधत् । वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज ॥

देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवमिन्द्रं वयोधसं । देवो देवमवर्द्धयत् । अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियं । क्षत्रमिन्द्रे वयो दधत् । वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज ॥ ५ ॥

वियन्तु यज वीतां यज वीतां यज वेतु यज वेतु यज पञ्च च ॥ अनु० २० ॥

देवं बर्हिर्गायत्रिया तेजः । देवीर्द्वार उष्णिहा प्राणं । देवी देवमुषे अनुष्टुभा वाचं । देवी जोष्ट्री बृहत्या श्रोत्रं । देवी ऊर्जाहुती पङ्क्त्या शुक्रं । देवा देव्या होतारा त्रिष्टुभा त्विषिं । देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीः पतिं जगत्या बलं । देवो नराशंसो विराजा रेतः । देवो वनस्पतिर्द्विपदा भगं । देवं बर्हिर्वारितीनां ककुभा यशः । देवो अग्निः स्विष्टकृदतिच्छन्दसा क्षत्रं । वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वेतु । अवर्द्धयदवर्द्धयञ्चतुरवर्द्धतामेकोऽवर्द्धयञ्चतुरवर्द्धयत्* ॥

स्वाद्वीं त्वा सोमः सुरावन्तꣳ सीसेन मित्रोऽसि यद्देवा होतायक्षत्समिधेन्द्रꣳ समिद्ध इन्द्र आचर्षणि प्रा देवं बर्हिरिन्द्रꣳ सुदेवꣳ† होतायक्षत्समिधाग्निꣳ समिद्धो अग्निरश्विनाश्विना हविरिन्द्रियं देवं बर्हिः सरस्व-

* देवमित्याद्यवर्द्धयदित्यन्तः प्रयोगः B पुस्तके नास्ति । † बर्हिरिन्द्रꣳ सुवेदꣳ होता इति वा पाठः B. C. D. E.

त्यग्निमद्यो *शन्तो होतायक्षदिडस्पदे समिद्धोऽग्निः
समिधा वसन्तेन देवं बर्हिरिन्द्रं वयोधसं विंशतिः ॥

†स्वाद्वीं त्वामं मित्रोऽस्यवभृथत् पुरन्दरो होतायक्ष-
दिडस्पदे समिद्धोऽग्निरश्विना देवी ऊर्जाहुती वेत्वा-
ज्यस्य वैरूपेण विशौजसा षण्णवतिः ॥

स्वाद्वीं त्वामिमदन्त पितरः साम्राज्याय ‡पूतं पवि-
त्रेणापवित्रेवाज्यमुपासानक्ता वदरैरधातामश्विना ह-
विरिन्द्रियं देवइन्द्रो वनस्पतिं पष्ठवाहं गां देवीदेवं
§वयोधसं चतुर्नवतिः ।

च्छिन्नं तन्तुं होतायक्षत् सुपेशसो वरुणः क्षत्र-
मिन्द्रियः होतायक्षदिडस्पदे वैरूपेण विशौजसा षडं-
शीतिः ॥ ॐ तत्सत् ॥

इति षष्ठोऽध्यायः ॥

हरिः ॐ ॥

द्वितीयकाण्डे सप्तमप्रपाठके

प्रथमोऽनुवाकः ।

त्रिवृत्स्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वै त्रिवृत्। ब्रह्म-

---

* शन्तस्त्वा होता C. D. E. † स्वाद्वीमित्यादि षण्णवतिरित्यन्तः पाठो B. C. D. E. सञ्ज्ञकपुस्तकेषु नास्ति। ‡ सुक्रतुः पूतमिति पाठः C. पुस्तके वर्त्तते। § वयोधमिति पाठः D. पुस्तके नास्ति।

वर्चसमेवावरुन्धे। अग्निष्टोमः सोमो भवति। ब्रह्मव-
र्चसं वा अग्निष्टोमः। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। रथन्तरꣳ
साम भवति। ब्रह्मवर्चसं वै रथन्तरं। ब्रह्मवर्चसमेवा-
वरुन्धे। परिस्रजी होता भवति ॥ १ ॥

अरुणो मिर्म्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य
रूपं। रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। बृहस्पतिरकामयत
देवानां पुरोधां गच्छेयमिति। स एतं बृहस्पतिसवम-
पश्यत्। तमाहरत्। तेनायजत। ततो वै स देवानां
पुरोधामगच्छत्। यः पुरोधाकामः स्यात्। स बृहस्प-
तिसवेन यजेत ॥ २ ॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातःसवने सन्नेषु ना-
राशꣳसेषु। एकादशदक्षिणानीयन्ते। एकादश माध्य-
न्दिने सवने सन्नेषु नाराशꣳसेषु। एकादश तृतीय-
सवने सन्नेषु नाराशꣳसेषु। त्रयस्त्रिꣳशत्सम्पद्यन्ते।
त्रयस्त्रिꣳशद्वै देवताः। देवता एवावरुन्धे। अश्वश्चतु-
स्त्रिꣳशः। प्राजापत्यो वा अश्वः ॥ ३ ॥

प्रजापतिश्चतुस्त्रिꣳशो देवतानां। यावतीरेव देव-
ताः। ता एवावरुन्धे। कृष्णाजिनेऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो
वा एतद्रूपं। यत् कृष्णाजिनं। ब्रह्मवर्चसेनैवैनꣳ सम-

र्द्धयति । आज्येनाभिषिञ्चति । तेजो वा आज्यं । तेज एवास्मिन् दधाति ॥ ४ ॥

होता भवति यजेत वा अश्वो दधाति ॥ अनु० १ ॥

द्वितीयोऽनुवाकः ।

यदाग्नेयो भवति । अग्निमुखा ह्यृद्धिः । अथ यत्पौष्णः । पुष्टिर्वै पूषा । पुष्टिर्वैश्यस्य । पुष्टिमेवावरुन्धे । प्रसवाय सावित्रः । अथ यत्त्वाष्ट्रः । त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति । निर्वरुणत्वाय वारुणः ॥ १ ॥

अथो य एव कश्च सन्त्सूयते । स हि वारुणः । अथ यद्वैश्वदेवः । वैश्वदेवो हि वैश्यः । अथ यन्मारुतः । मारुतो हि वैश्यः । सप्तैतानि हवीꣳषि भवन्ति । सप्त गणा वै मरुतः । पृश्निः पष्ठौही मारुत्या लभ्यते । विड्वै मरुतः ॥ विश एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्यते । तस्माद्वा एष विशः प्रियः । विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते । ऋषभचर्मण्यध्यभिषिञ्चति । स हि प्रजनयिता । दध्नाभिषिञ्चति । ऊर्ग्वा अन्नाद्यं दधि । ऊर्जेनमद्धेन* समर्द्धयति ॥ २ ॥

वारुणो विड्वै मरुतोऽष्टौ च ॥ अनु० २ ॥

तृतीयोऽनुवाकः ।

यदाग्नेयो भवति । आग्नेयो वै ब्राह्मणः । अथ यत्

* ऊर्जैवैनमन्नाद्येन B. C. D. E.

सौम्यः। सौम्यो हि ब्राह्मणः। प्रसवायैव सावित्रः। अथ यद्बार्हस्पत्यः। एतद्वै ब्राह्मणस्य वाक्पतीयं। अथ यदग्नीषोमीयः। आग्नेयो व ब्राह्मणः। तौ यदा सङ्गच्छेते ॥ १ ॥

अथ वीर्य्यावत्तरो भवति। अथ यत्सारस्वतः। एतद्धि प्रत्यक्षं ब्राह्मणस्य वाक्पतीयं। निर्वरुणत्वायैव वारुणः। अथो यएव कश्च सन्त्सूयते। स हि वारुणः। अथ यद्द्यावापृथिव्यः। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। तं द्यावापृथिवी नान्वमन्येतां। तमेतेनैव भागधेयेनान्वमन्येतां ॥ २ ॥

वज्रस्य वाएषोऽनुमानाय। अनुमतवज्रः सूयाता इति। अष्टावेतानि हवीꣳषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्री ब्रह्मवर्चसं। गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। हिरण्येन घृतमुत्पुनाति। तेजसएव रुचे। कृष्णाजिनेऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो वाएतदृक्सामयो रूपं॥ यत् कृष्णाजिनं। ब्रह्मन्नेवैनमृक्सामयोरध्यभिषिञ्चति। घृतेनाभिषिञ्चति। तथा वीर्य्यावत्तरो भवति ॥ ३ ॥

सङ्गच्छेते भागधेयेनान्वमन्येताꣳ रूपं चत्वारि च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः ।

न वै सोमेन सोमस्य सवोऽस्ति। हतो ह्येषः। अभिषुतो ह्येषः। न हि हतः सूयते। सौमीꣳ सूतवशामालभते। सोमो वै रेतोधाः। रेत एव तद्दधाति। सौम्यर्चाभिषिञ्चति। रेतोधा ह्येषा। रेतः सोमः॥ रेत एवास्मिन्दधाति। यत्किञ्च राजसूयमृते सोमं। तत्सर्व्वं भवति। आषाढं* युत्सु पृतनासु पप्रिं। स्वर्षामप्सां वृजनस्य गोपां। भरेषुजाꣳ सुक्षितिꣳ सुश्रवसं। जयन्तं त्वामनुमदेम सोम॥ १॥

रेतः सोमः सप्त च॥ अनु० ४॥

पञ्चमोऽनुवाकः ।

यो वै सोमेन सूयते। स देवसवः। यः पशुना सूयते। स देवसवः। यदिष्ट्या सूयते। स मनुष्यसवः। एतं वै पृथये देवाः प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारण्यानां पशूनामसूयत। यावतीः कियतीश्च प्रजा वाचं वदन्ति। तासाꣳ सर्व्वासाꣳ सूयते॥ १॥

यएतेन यजते। यउचैनमेवं वेद। नाराशꣳस्यर्चाभिषिञ्चति। मनुष्या वै नराशꣳसः। निहृत्य वावैतत्।

---

* B. C. D. E. ऋषाढं।

† R

अथाभिषिञ्चति । यत्किञ्च राजसूयमनुत्तरवेदीकं । तत्सर्व्वं भवति । ये मे पञ्चाशतं ददुः । अश्वानाᳩं सधस्तुतिः ॥ द्युमदग्ने महिश्रवः । बृहत्कृधि मघोनां । नृवदमृतन्नृणां ॥ २ ॥

सूयते सधस्तुतिस्त्रीणि च ॥ अनु० ५ ॥

षष्ठोऽनुवाकः ।

एष गोसवः । षट्त्रिᳩंशउक्थ्यो बृहत्सामा । पवमाने कण्व रथन्तरं भवति । यो वै वाजपेयः । स सम्राट्सवः । यो राजसूयः । स वरुणसवः । प्रजापतिः स्वाराज्यं परमेष्ठी । स्वाराज्यं गौरेव । गौरिव भवति ॥ १ ॥

य एतेन यजते । य उ चैनमेवं वेद । उभे बृहद्रथन्तरे भवतः । तद्धि स्वाराज्यं । अयुतं दक्षिणाः । तद्धि स्वाराज्यं । प्रतिधुषाभिषिञ्चति । तद्धि स्वाराज्यं । अनुद्रुते वेद्यै दक्षिणत आहवनीयस्य बृहतस्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति । इयं वाव रथन्तरं ॥ २ ॥

असौ बृहत् । अनयोरेवैनमनन्तर्हितमभिषिञ्चति । पशुस्तोमो वा एषः । तेन गोसवः । षट्त्रिᳩंशः सर्व्वः । रेवज्जातः सहसा वृद्धः । क्षत्राणां क्षत्रभृत्तमो वयोधाः । महान्महित्वे तस्तभानः । क्षत्रे राष्ट्रे च जा-

गृह्णि । प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनः स्वाराज्येनाभिषिञ्चा-
मीत्याह ॥ स्वाराज्यमेवैनं गमयति ॥ ५ ॥

इव भवति रथन्तरमाहैकञ्च ॥ अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनुवाकः ।

सिंहे व्याघ्र उतया पृदाकौ । त्विषिरग्नौ ब्राह्मणे
सूर्य्या । इन्द्रं या देवी सुभगा जजान । सा न आगन्व-
र्चसा संविदाना । या राजन्ये दुन्दुभा वायतायां ।
अश्वस्य क्रन्द्ये पुरुषस्य मायौ । इन्द्रं या देवी सुभगा ज-
जान । सा न आगन्वर्चसा संविदाना । या हस्तिनि-
द्वीपिनि या हिरण्ये । त्विषिरश्वेषु पुरुषेषु गोषु ॥ १ ॥
इन्द्रं या देवी सुभगा जजान । सा न आगन्वर्चसा
संविदाना । रथे अक्षेषु वृषभस्य वाजे । वाते पर्जन्ये
वरुणस्य शुष्मे । इन्द्रं या देवी सुभगा जजान । सा न-
आगन्वर्चसा संविदाना । राडसि विराडसि । सम्रा-
डसि स्वराडसि । इन्द्राय त्वा तेजस्वते तेजस्वन्तꣳ श्री-
णामि । इन्द्राय त्वौजस्वत ओजस्वन्तꣳ श्रीणामि ॥ २ ॥
इन्द्राय त्वा पयस्वते पयस्वन्तꣳ श्रीणामि । इन्द्राय
त्वायुष्मत आयुष्मन्तꣳ श्रीणामि । तेजोऽसि । तत्ते प्रय-

च्छामि। तेजस्वदस्तु मे मुखं। तेजस्वच्छिरोऽअस्तु मे। तेजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। तेजसा सम्पिपृग्धि मा। ओजोऽसि। तत्ते प्रयच्छामि॥ ३॥

ओजस्वदस्तु मे मुखं। ओजस्वच्छिरो अस्तु मे। ओजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। ओजसा सम्पिपृग्धि मा। पयोऽसि। तत्ते प्रयच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखं। पयस्वच्छिरोऽअस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा सम्पिपृग्धि मा॥ ४॥

आयुरसि। तत्ते प्रयच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखं। आयुष्मच्छिरोऽअस्तु मे। आयुष्मान विश्वतः प्रत्यङ्। आयुषा सम्पिपृग्धि मा। इममग्नआयुषे वर्चसे कृधि। प्रियꣳ रेतो वरुण सोम राजन्। मा ते वासाअदिते शर्म्म यच्छ। विश्वे देवा जरदष्टिर्यथा सत्॥ ५॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्व्वायुरसि सर्व्वमायुरसि। यतो वातो मनोजवाः। यतः क्षरन्ति सिन्धवः। तासां त्वा सर्व्वासाꣳ रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्रइव वासि गंम्भना। सोमइवास्यदाभ्यः। अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्। सूर्य्यइव ज्योतिषा विभूः॥ ६॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय।

तेजसे ब्रह्मवर्चसाय गृह्णामि। अपां यऊर्म्मौ रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। ओजसे वीर्य्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि। अपां यो यज्ञियो रसः॥ तमहमस्मा आमुष्यायणाय। आयुषे दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥ ६॥

गोवेजस्वन्तः ओणास्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पयसा सम्पिपृग्धि मा सद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे च॥ अनु० ७॥

अष्टमोऽनुवाकः।

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ मित्रवर्द्धनः। तुभ्यं देवा अधिब्रुवन्। अङ्कौ न्यङ्कावभित आतिष्ठ वृत्रहन्रथं। आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचाः। महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥ १॥

अनु सोमो अन्वग्निरावीत्। अनु त्वा विश्वे देवा अवन्तु। अनु सप्त राजानो य उताभिषिक्ताः*। अनु त्वा

* C. उताभिषिक्ताः।

मित्रावरुणाविहावतं । अनु द्यावापृथिवी विश्वशम्भू । सूर्य्यो अहोभिरनु त्वावतु । चन्द्रमा नक्षत्रैरनु त्वावतु । द्यौश्च त्वा पृथिवी च प्रचेतसा । शुक्रो बृहद्दक्षिणा त्वा पिपर्त्तु । अनु स्वधा चिकिताꣳ सोमो अग्निः ॥ आ-यं पृणक्तु रजसी उपस्थं ॥ २ ॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरेकञ्च ॥ अनु० ८ ॥

नवमोऽनुवाकः ।

प्रजापतिः प्रजा असृजत । ता अस्मात् सृष्टाः परा-चीरायन् । स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत् । सोऽन्नं भू-तोऽतिष्ठत् । ता अन्यत्रान्नाद्यमवित्त्वा । प्रजापतिं प्रजा उपावर्त्तन्त । अन्नमेवैनं भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्त्त-न्ते । य एतेन यजते । य उ चैनमेवं वेद । सर्व्वाण्यन्नानि भवन्ति ॥ १ ॥

सर्व्वे पुरुषाः । सर्व्वाण्येवान्नान्यवरुन्धे । सर्व्वान् पुरुषान् । राडसि विराडसीत्याह । स्वाराज्यमेवैनं गमयति । यद्धिरण्यं ददाति । तेजस्तेनावरुन्धे । यत्ति-सृधन्वं । वीर्य्यं तेन । यदष्ट्रां ॥ २ ॥

पुष्टिं तेन । यत्कमण्डलुं । आयुष्टेन । यद्धिरण्यमा-बध्नाति । ज्योतिर्वै हिरण्यं । ज्योतिरेवास्मिन्दधाति ।

अथो तेजो वै हिरण्यं। तेज एवात्मन्धत्ते । यदोदनं प्रा-
श्नाति। एतदेव सर्व्वमवरुध्य ॥ ३ ॥

तदस्मिन्नेकधाधात् । रोहिण्यां कार्य्यः । यद्ब्राह्मण-
एव रोहिणी। तस्मादेव। अथो वर्ष्मैवैनꣳ समानानां
करोति। उद्यता सूर्य्येण कार्य्यः । उद्यन्तं वा एतꣳ सर्व्वाः
प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिहृक्षेण्यो दर्शनीयो भवति। य
एवं वेद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति ॥ ४ ॥

अवेत्यावभृथा ३ ना ३ इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवय-
ति । तत्खिदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति।
त्रय इमे लोकाः । एभिरेवैनं लोकैः पवयति । अथो
अपां वा एतत्तेजो वर्चः। यद्दर्भाः। यद्दर्भपुञ्जीलैः पव-
यति॥ अपामेवैनं तेजसा वर्चसाभिषिञ्चति ॥ ५ ॥

भवन्त्यद्ध्वामवरुध्य वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पव-
यत्येकञ्च ॥ अनु० ९ ॥

दशमोऽनुवाकः ।

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति । स एतं
पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाहरत्। तेनायजत। ततो
वै स बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्या-
मिति। स पञ्चशारदीयेन यजेत। बहोरेव भूयान् भ-

वति। मरुत्स्तोमो वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः।
॥ १ ॥

बहुर्भवति। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। पञ्च-शारदीयो भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवावरुन्धे। सप्तदशꣳ स्तोमा नातियन्ति॥ सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै ॥ २ ॥

भूयिष्ठायन्ति द्वे च ॥ अनु० १० ॥

एकादशोऽनुवाकः।

अगस्त्यो मरुद्भ्य उक्ष्णः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्त। तएनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च कयाशुभीयेनाशमयताम्। ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत् कयाशुभीयं भवति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रा मारुता उक्षाणः सवनीया भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्नालभ्यन्ते। एवं द्वितीये। एवं तृतीये ॥ १ ॥

एवं चतुर्थे। पञ्चोत्तमेऽहन्नालभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः। वर्षिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा

एकया वा काद्रमः स्वाराज्यमगच्छत् । स्वाराज्यं गच्छति । यएतेन यजते ॥ २ ॥

यउचैनमेवं वेद । मारुतो वाएष स्तोमः । एतेन वै मरुतो देवानां भूयिष्ठमभवन् । भूयिष्ठः समानानां भवति । यएतेन यजते । यउचैनमेवं वेद । पञ्च शारदीयो वाएष यज्ञः । आ पञ्चमात् पुरुषादन्नमत्ति । यएतेन यजते । यउचैनमेवं वेद ॥ सप्तदशꣳ स्तोमा नातियन्ति । सप्तदशः प्रजापतिः । प्रजापतेरेव नैति ॥ ३ ॥

तृतीयं गच्छति यएतेन यजतेति यएतेन यजते यउचैनमेवं वेद चीणि च ॥ अनु० ११ ॥

अगस्त्यः स्वाराज्यं मारुतः पञ्चशारदीयो वाएष यज्ञः सप्तदशः प्रजापतेरेव नैति ॥

द्वादशोऽनुवाकः ।

अस्याजरासोदमामरित्राः । अर्चद्धूमासो अग्नयः पावकाः । श्वितीचयः श्वाचासो भुरण्यवः । वनर्षदो वायवो न सोमाः । यजानो मित्रावरुणा । यजा देवाँ ऋतं बृहत् । अग्ने यक्षि स्वन्दमं । अश्विना पिबतꣳ सुतं । दीद्यग्नी शुचिव्रता । ऋतुना यज्ञवाहसा ॥ १ ॥

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे। अन्यान्या वत्समुपधापयेते।
हरिरन्यस्यां भवति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यां ददृशे
सुवर्चाः। पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ
परियातो अध्वरं। विश्वान्यन्यो भुवनाभिचष्टे। ऋतू-
नन्यो विदधज्जायते पुनः। त्रीणि शतात् त्रीषहस्रा-
ण्यग्निं। त्रिंशच्च देवानवचा सपर्यन्॥ २॥

औक्षन् घृतैरास्तृणन् बर्हिरस्मै। आदिद्धोतारं
न्यषादयन्त। अग्निनाग्निः समिध्यते। कविर्गृहपति-
र्युवा। हव्यं* वाड्जुह्वास्यः। अग्निर्देवानां जठरं। पूत-
दक्षः कविक्रतुः। देवो देवेभिरागमत्। अग्निश्रियो
मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयं॥ ३॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः। सिंहा न हेष-
क्रतवः सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा। यद्वा-
वमे सुभगासो दिवि ष्ठ। ततो नो रुद्रा उत वा न्वस्य†।
अग्ने वित्ताद्धविषो यद्यजामः। ईडे अग्निं स्ववसन्नमो-
भिः। इह प्रसत्तो विचयत्कृतं नः। रथैरिव प्रभरे वा-
जयद्भिः। प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्यां॥ ४॥

अधिश्रुत्कर्णवह्निभिः। देवैरग्ने सयावभिः। आ-

---

* हव्यवाट् C. D. † न्वस्य C. D.

मोदन्तु बर्हिषि। मित्रो वरुणो अर्य्यमा। प्रातर्य्यावाणो अध्वरं। विश्वेषामदितिर्यज्ञियानां। विश्वेषामतिथिर्मानुषाणां। अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। त्वेअग्ने सुमतिं भिक्षमाणाः॥ ५॥

दिविश्रवो दधिरे यज्ञियासः। नक्ताच चक्रुरुषसा विरूपे। कृष्णञ्च वर्णमरुणञ्च सन्धुः*। त्वामग्नआदित्यासआस्यं। त्वां जिह्वाꣳ शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वाꣳ रातिषाचो अध्वरेषुसश्चिरे। त्वे देवा हविरदन्त्याहुतं। नित्वा यज्ञस्य† साधनं। अग्ने होतारमृत्विजं। वनुष्वद्देव धीमहि प्रचेतसं॥ जीरं दूतममर्त्त्यं॥ ६॥

यज्ञवाहसा सपर्य्येन वयमृध्यां भिक्षमाणा प्रचेतसमेकञ्च॥ अनु० १२॥

त्रयोदशोऽनुवाकः।

‡तिष्ठा हरी रथआयुज्यमानायाहि। वायुर्न नियुतानोअच्छ। पिबास्यन्धो अभिसृष्टोअस्मे। इन्द्र स्वाहा ररिमाते मदाय। कस्य वृषासुते सचा। नियुत्वान् वृषभोरणत्। वृत्रहा सोमपीतये। इन्द्रं वयं महाधने। इन्द्रमर्भे हवामहे। युजं वृत्रेषु वज्रिणं॥ १॥

---

* D सिन्धुः। † B. C. D. E. यज्ञस्य। ‡ तिष्ठा C.

द्वितायो वृत्रहन्तमः। विदइन्द्रः शतक्रतुः। उपनोहरिभिः सुतं। स सूर्य्यआजनयन् ज्योतिरिन्द्रं। अयाधिया तरणिरद्रिवर्हाः। ऋतेन शुष्मीनवमानो अर्कैः। व्युस्त्रिधो असो अद्रिर्विभेद। उतत्यदाश्वश्विं। यदिन्द्रनाहुषीषा। अग्ने विक्षु *प्रतीदयत्॥ २॥

भरेष्विन्द्रꣳ सुहवꣳ हवामहे। अꣳहोमुचꣳ सुकृतं दैव्यं जनं। अग्निं मित्रं वरुणꣳ सातये भगं। द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये। महिक्षेत्रं पुरुश्चन्द्रं विविद्वान्। आदित्सखिभ्यश्च रथꣳ समैरत्। इन्द्रोन्टभिरजनद्दीद्यानः साकं। सूर्य्यमुषसं गातुमग्निं। उरुन्नो लोकमनुनेषि विद्वान्। सुवर्वं ज्योतिरभयꣳ† स्वस्ति॥ ३॥

ऋष्वातइन्द्र स्थविरस्य बाहू। उपस्थेयाम शरणा बृहन्ता। आनो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्मजुषाणो हर्य्यश्व याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मेदधद्वृषणꣳ शुष्ममिन्द्र। इन्द्राय गावआशिरं। दुदुह्रे वज्रिणे मधु। यत्सीमुपह्वरे विदत्। तास्ते वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥ गभस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूयइज्जोगुवानाः। पूर्णा इन्द्रक्षुमतो भोज-

* D प्रतीदयन्। † D अभयं।

नस्य। इमां ते धियं प्रभरे महो महीं। अस्य स्तोत्रे धिषणा यत आनजे। तमुत्सवे च प्रसवे च सासहिं। इन्द्रं देवासः शवसा मदं ननु ॥ ४ ॥

वज्रिणमयन्स्वस्तिजोजयुर्नः सप्त च॥ अनु० १३ ॥

चतुर्दशोऽनुवाकः।

प्रजापतिः पशूनसृजत। तेऽस्मात् सृष्टाः पराञ्च आयन। तानग्निष्टोमेन नाप्नोत्। तानुक्थ्येन नाप्नोत्। तान्त्षोडशिना नाप्नोत्। तान्रात्रिया नाप्नोत्। तान्त्सन्धिना नाप्नोत्। सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानग्निस्त्रिवृता स्तोमेन नाप्नोत् ॥ १ ॥

सइन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन स्तोमेन नाप्नोत्। स विश्वान् देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति। तान् विश्वे देवाः सप्तदशेन स्तोमेन नाप्नुवन्। स विष्णुमब्रीत्। इमान्म ईप्सेति। तान् विष्णुरेकविंशेन स्तोमेनाप्नोत्। वारवन्तीयेनावारयत॥ इदं विष्णुर्विचक्रमइति व्यक्रमत। यस्मात् पशवः प्रप्रेवभ्रंशेरन्। सएतेन यजेत। यदाप्नोत्। तदप्तोर्यामस्याप्तोर्यामत्वं। एतेन वै देवाजत्वानि जित्वा। यं

काममकामयन्त तमाप्नुवन्। यं कामं कामयते। त-
मेतेनाप्नोति ॥ २ ॥

स्तोमेन नाप्नोदवारयत नव च॥ अनु० १४ ॥

पञ्चदशोऽनुवाकः।

व्याघ्रोऽयमग्नौ चरति प्रविष्टः। ऋषीणां पुत्रोऽभि-
शस्तिपाऽअयं। नमस्कारेण नमसा ते जुहोमि। मा दे-
वानां मिथुया कर्म्मभागं। सावीर्हि देव प्रसवाय पित्रे।
वर्ष्माणमस्मै वरिमाणमस्मै। अथास्मभ्यꣳ सवितः सर्व-
ताता। दिवे दिवआसुवा भूरिपश्वः। भूतो भूतेषु च-
रति प्रविष्टः। स भूतानामधिपतिर्बभूव ॥ १ ॥

तस्य मृत्यौ चरति राजसूयं। स राजा राज्यमनुम-
न्यतामिदं। येभिः शिल्पैः पप्रथानामदृꣳहत्। येभि-
र्द्यामभ्यपिꣳशत् प्रजापतिः। येभिर्वाचं विश्वरूपाꣳ स-
मव्ययत्। तेनेममग्नइन्द्रवर्चसा समङ्धि। येभिरादित्य-
स्तपति प्रकेतुभिः। येभिः सूर्य्योददृशे चित्रभानुः।
येभिर्वाचं पुष्कलेभिरव्ययत्। तेनेममग्नइन्द्रवर्चसा
समङ्धि॥ २ ॥

आयं भातु शवसा पञ्च कृष्णीः*। इन्द्रइव ज्येष्ठो भ-

---

* B. C. D. कृष्टीः।

वतु प्रजावान्। अस्मास्वस्तु पुष्कलं चित्रभानु। आयं प्राणन्तु रजसीउपस्थं। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्। इन्द्रियावत् पुष्कलं चित्रभानु। यस्मिन्त्सूर्य्या अर्पिताः सप्त साकं। तस्मिन् राजानमधिविश्रयेमं। द्यौरसि पृथिव्यसि। व्याघ्रो वैय्याघ्रेधि ॥ ३ ॥

विश्रय स्वदिशो महीः। विशस्त्वा सर्व्वा वाञ्छन्तु। मा त्वद्राष्ट्रमधिभ्रशत्। यादिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। याअन्तरिक्षउतपार्थिवीर्य्याः। तासां त्वा सर्व्वासाꣳ रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। अभित्वा वर्चसा सिचं दिव्येन। पयसा सह। यथा सा राष्ट्रवर्द्धनः ॥ ४ ॥

तथा त्वा सविताकरत्। इन्द्रं विश्वाअवीवृधन्। समुद्र व्यचसङ्गिरः। रथीतमꣳ रथीनां। वाजानाꣳ सत्पतिं पतिं। वसवस्त्वा पुरस्तादभिषिञ्चन्तु गायत्रेण छन्दसा। रुद्रास्त्वा दक्षिणतोऽभिषिञ्चन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा। आदित्यास्त्वा पश्चादभिषिञ्चन्तु जागतेन छन्दसा। विश्वे त्वा देवाउत्तरतोऽभिषिञ्चन्त्वानुष्टुभेन छन्दसा। बृहस्पतिस्त्वोपरिष्टादभिषिञ्चन्तु पाङ्क्तेन छन्दसा ॥ ५ ॥

अरुणं त्वा वृकमुग्रं खजं करं। रोचमानं मरुतामग्रे

अर्चिषः। मृध्रंवन्तं मघवानं विषासहिं। इन्द्रमुक्थ्येषु नाम हूतमं हुवेम*। प्रबाहवा सिसृतं जीवसेनः। आ नोगव्यूतिमुक्षतं घृतेन। आ नोजने श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा। इन्द्रस्य ते वीर्य्यंकृतः। बाहू उपावहरामि॥ ६॥

बभूवाव्ययत्तेनेममग्न इह वर्चसा समङ्घि वैय्याघ्रेधि राष्ट्रवर्द्धनः पाङ्क्तेन छन्दसोपावहरामि॥ अनु० १५॥

षोडशोऽनुवाकः।

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ वृत्रहन्तमः। तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अंकौ न्यङ्कावभितो रथंयौ। ध्वान्तं वाताग्रमनुसञ्चरन्तौ। दूरे हेतिरिन्द्रिया वान्पतत्री। ते नोऽग्नयः पप्रयः पारयन्तु। नमस्तऋषेगद। अव्यथायै त्वा स्वधायै त्वा॥ १॥

मा नइन्द्राभितस्त्वदृष्वारिष्टासः। एवाब्रह्मन्तवेदस्तु। तिष्ठा रथेअधि यद्वज्रहस्तः। आरश्मीन्देव युवसेस्वश्वः। आतिष्ठ वृत्रहन्नातिष्ठन्तं परि। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु त्वा मित्रावरुणौ। द्यौश्च त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहद्दक्षिणा त्वा पिपर्त्तु। अनु स्वधा चिकिताꣳ सोमोअग्निः। अनु त्वावतु सविता सवेन॥ २॥

---

* C. हुवेम।

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्। समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतमꣳ रथीनां। वाजानाꣳ सत्पतिं पतिं। परिमासेन्याघोषाः। ज्यानां वृञ्जन्तु गृध्नवः। मेथिष्ठाः पिन्वमाना इह। मां गोपतिमभिसंविशन्तु। तन्मेनु मतिरनुमन्यतां। तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः ॥ ३ ॥

तद्ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुवः। तदश्विना शृणुतꣳ सौभगा युवं। अव ते हेड उदुत्तमं। एना व्याघ्रं परिषस्वजानाः। सिꣳहꣳ हिन्वन्ति महते सौभगाय। समुद्रं न सुहवन्तस्थिवाꣳसं। *मर्मृज्यन्ते द्वीपिनमप्स्वन्तः। उदसौ वेतु सूर्य्यः। उदिदं मामकं वचः। उदिहि देवसूर्य्य॥ सहवग्नुना मम। अहं वाचो विवाचनं। मयि वागस्तु धर्णसिः। यन्तु नदयो वर्षन्तु पर्जन्याः। सुपिप्पला ओषधयो भवन्तु। अन्नवतामोदनवतामामिक्षवतां। एषाꣳ राजा भूयासं॥ ४ ॥

स्वधायै त्वा सवेन द्यौः सूर्य्य सप्त च ॥ अनु० १६ ॥

सप्तदशोऽनुवाकः।

ये केशिनः प्रथमाः सत्रमासत। येभिराभृतं यदिदं विरोचते। तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषे-

---

* ८C. मर्मृज्यन्त।

णेमं वर्चसा सꣳसृजाथ। नर्ते ब्रह्मणस्तपसो विमोकः। द्विनाम्नी दीक्षावशिनी ह्युग्रा। प्रकेशाः सुवते काण्डिनो भवन्ति। तेषां ब्रह्मे दीग्रे वपनस्य नान्यः। आरोह प्रोष्ठं विषहस्व शत्रून्। अवास्राग्दीक्षा वशिनी ह्युग्रा॥१॥

देहि दक्षिणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्। येनावपत्सविता क्षुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्। तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्योर्जेमं। रय्या वर्चसा सꣳसृजाथ। मा ते केशाननुगाद्वर्च एतत्। तथा धाता करोतु ते। तुभ्यमिन्द्रो बृहस्पतिः। सविता वर्च आदधात्॥२॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी अपः सुवः। दर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौꣳस्येनेमं वर्चसा सꣳसृजाथ। बलं ते बाह्वोः सविते* दधातु। सोमस्त्वानक्तु पयसा घृतेन। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्निधत्तं। पौꣳस्येनेमं वर्चसा सꣳसृजाथ। यत्सीमन्तं कङ्कतस्ते लिलेख। यद्वा क्षुरः परिववर्ज वपꣳस्ते॥ स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्निधत्तं। पौꣳस्येनेमꣳ सꣳसृजाथो वीर्येण॥३॥

* सविता C.

अवान्तरदीक्षा वशिनी त्युग्रा दधाद्वयंस्ते द्वे च ॥ अनु० १७ ॥

*ये केशिनो नक्ते मा ते वत्सं यत्सोमिन्त्तं पञ्च ॥

अष्टादशोऽनुवाकः।

इन्द्रं वै स्वा विशो मरुतो नापाचायन्। सोऽनपचाय्यमानएतं विघनमपश्यत्। तमाहरत्। तेनायजत। तेनैवासां तः संस्तम्भं व्यहन्। यद्व्यहन्। तद्विघनस्य विघनत्वं। विपाप्मानं भ्रातृव्यः हते। यएतेन यजते। यउचैनमेवं वेद ॥ १ ॥

यः राजानं विशोनापचायेयुः। यो वा ब्राह्मणस्तमसा पाप्मना प्रावृतः स्यात्। सएतेन यजेत। विघनेनैवैनद्विहत्य। विशामाधिपत्यं गच्छति। तस्य द्वे द्वादशस्तोत्रे भवतः। द्वे चतुर्विंशे। औद्भिद्यमेव तत्। एतद्वै क्षत्रस्यौद्भिद्यं। यदस्मै स्वा विशो बलिः हरन्ति ॥ २ ॥

हरन्त्यस्मै विशो बलिं। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। यएवं वेद। पूर्वाहृग्वा अग्ने क्षत्राण्यातेपुः। तेषामिन्द्रः क्षत्राण्यादत्त। न वाइमानि क्षत्राण्यभूवन्निति। तन्न-

* ये केशिन इत्यादि पञ्चपर्यन्तं C. पुस्तके नास्ति।

क्षत्राणां नक्षत्रत्वं । आग्नेयसौ भ्रातृव्यस्य तेज इन्द्रियं धत्ते । य एतेन यजते । य उ चैनमेवं वेद ॥ ३ ॥

तद्यथा ह वै संचक्रिणौ कल्पकावुपावहितौ स्यातां । एवमेतौ युग्मं तौ स्तोमौ । अयुक्षु स्तोमेषु क्रियेते । पाप्मनोऽपहत्यै । अप पाप्मानं भ्रातृव्यꣳ हते । य एतेन यजते । य उ चैनमेवं वेद । तद्यथाह वै सूतग्रामण्यः । एवं छन्दाꣳसि । तेष्वसावादित्यो बृहतीरभ्यूढः ॥ ४ ॥

सतो बृहतीषु स्तुवते सतो बृहन् । प्रजया पशुभिरसानीत्येव । व्यतिषक्ताभिः स्तुवते । व्यतिषक्तं वै क्षत्रं विशा । विशैवैनं क्षत्रेण व्यतिषजति । व्यतिषक्ताभिः स्तुवते । व्यतिषक्तो वै ग्रामणीः स जातैः । स जातैरेवैनं व्यतिषजति । व्यतिषक्ताभिः स्तुवते । व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मभिः ॥ व्यतिषक्ताभिरेवास्य पाप्मनो नुदते ॥ ५ ॥

वेद हरन्त्येनमेवं वेदाभ्यूढः पाप्मभिरेकञ्च ॥ अनु० १८ ॥

त्रिवृद्यदाग्नेयोऽग्निमुखा ह्यृद्धिर्यदाग्नेय आग्नेयो न वै सोमेन यो वै सोमेनैव गोसवः सिꣳहेऽभिप्रेहि मित्रवर्द्धनः प्रजापतिस्ता ओदनं प्रजापतिरकामयत बहो-

* B. C. D. E. दृत्ते ।

भूयानगस्त्योस्याजरामस्तिष्ठा हरीं प्रजापतिः पशून् व्याघ्राऽभिप्रेहि वृत्रहन्तमो ये केशिनइन्द्रं वाऽष्टा-दश ॥ १८ ॥

चित्तद्यो वै सोमेनायुरसि विश्वायुर्बहुर्भवति तिष्ठा हरीरथ आयं भातु तेभ्यो निधानं षट्षष्टिः ॥ ६६ ॥

हरिः ओम् ॥

इति सप्तमोऽध्यायः ॥

हरिः ॐ ॥

द्वितीयकाण्डे अष्टमप्रपाठके

प्रथमोऽनुवाकः ।

पीवोऽन्नां रयिवृधः सुमेधाः । श्वेतः सिषक्ति नियुतामभिश्रीः । ते वायवे समनसो वितस्थुः । विश्वेऽन्नरः स्वपत्यानि चक्रुः । रायेनु यं जज्ञत् रोदसीउभे । राये देवी धिषणाधातिदेवं । अधा वायुं नियुतः सश्चतस्वाः । उतश्वेतं वसुधितिं निरेके । आवायो प्रयाभिः । प्रवायुमच्छा बृहती मनीषा ॥ १ ॥

बृहद्रयिं विश्ववारां रथप्रां । द्युतद्यामा नियुतः पत्यमानः । कविः कविमियक्षसि प्रयज्यो । आनो नियुद्भिः शतिनीभिरध्वरं । सहस्रिणीभिरुपयाहि यज्ञं ।

वायोश्चस्मिन् हविषि मादयस्व। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः। विश्वा जातानि परिता बभूव। यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु ॥ २ ॥

वयँ स्याम पतयो रयीणां। रयीणां पतिं यजतं बृहन्तं। अस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ। प्रजापतिं प्रथमजामृतस्य। यजाम देवमधिनो ब्रवीतु। प्रजापते त्वं निधिपाः पुराणः। देवानां पिता जनिता प्रजानां। पतिर्विश्वस्य जगतः परस्याः। हविर्नो देवविहवे जुषस्व। तवेमे लोकाः प्रदिशो दिशश्च ॥ ३ ॥

परावतो निवतउद्वतश्च। प्रजापते विश्वसृज्जीवधन्यइदं नो देव। प्रतिहर्य्य हव्यं। प्रजापतिं प्रथमं यज्ञियानां। देवानामग्रे यजतं यजध्वं। स नो ददातु द्रविणँ सुवीर्य्यं। रायस्पोषं विष्यतु नाभिमस्मे। योराय ईशे शतदायउक्थ्यः। यः पशूनाँ रक्षिता विष्ठितानां। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य ॥ ४ ॥

सहस्रधामाजुषताँ हविर्नः। सोमा पूषणेमौ देवौ। सोमा पूषणा रजसो विमानं। सप्तचक्रँ रथमविश्वमिन्वं। विषूवृतं मनसा युज्यमानं। तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिं। दिव्यन्यः सदनं चक्रउच्चा। पृथिव्यामन्यो

अध्यन्तरिक्षे। तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं। रायस्पोषं विष्यतां नाभिमस्मे॥ ५॥

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वः। रयिꣳ सोमो रयिपतिर्दधातु। अवतु देव्यदितिरनर्वा। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः। विश्वान्यन्यो भुवना जजान। विश्वमन्योऽभिचक्षाणएति। सोमापूषणाववतं धियं मे। युवभ्यां विश्वाः पृतना जयेम। उदुत्तमं वरुणास्तभ्नाद्यां*। यत्किञ्चेदं कितवासः॥ अवते हेडस्तत्त्वायामि। आदित्यानामवसानदक्षिणा। धारयन्तआदित्यासस्तिस्रो भूमीर्धारयन्। यज्ञो देवानाꣳ शुचिरपः॥ ६॥

मनीषास्तु चक्षुस्यास्मे कितवासश्चत्वारि च॥अनु०१॥

द्वितीयोऽनुवाकः।

ते शुक्रासः शुचयो रश्मिवन्तः। सीदन्नादित्या अधिबर्हिषि प्रिये। कामेन देवाः सरथं दिवो नः। आयान्तु यज्ञमुपनो जुषाणाः। ते सूनवोऽअदितेः पीव सामिषं। घृतं पिन्वत् प्रतिहर्य्यं न्तेजाः। प्रयज्ञिया यजमानाय ये सुरे। आदित्याः कामं पितुमन्तमस्मे। आनः पुत्राअदितेर्यान्तु यज्ञं। आदित्यासः पथिभिर्देवयानैः॥ १॥

* C. D. वरुणस्तम्नाद्यां।

अस्म कामं दाशुषे सन्नमन्तः। पुरोडाशं घृतवन्तं जुषन्तां। स्वभायत निर्ऋतिं सेधता मतिं। प्ररश्मिभिर्यतमाना अम्टधाः। आदित्याः काम प्रयतां वषट्कृतिं। जुषध्वं नो हव्यदातिं यजत्राः। आदित्यान् काममवसे हुवेम। ये भूतानि जनयन्तो विचिख्युः। सीदन्तु पुत्रा अदितेरुपस्थं। स्तीर्णं बर्हिर्हविरद्याय देवाः॥२॥

स्तीर्णं बर्हिः सीदता यज्ञेअस्मिन्। ध्राजाः सेधन्तो अमतिन्दुरेवां। अस्मभ्यं पुत्रा अदितेः प्रयंसत। आदित्याः कामंहविषो जुषाणाः। अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम। प्रवः शुक्राय भानवे भरध्वं। हव्यं मतिञ्चाग्नये सुपूतं॥३॥

यो दैव्यानि मानुषा जनूंषि। अन्तर्विश्वानि विद्मनाजिगाति। अच्छागिरो मतयो देवयन्तीः। अग्निं यन्ति द्रविणं भिक्षमाणाः। सुसन्दृशं सुप्रतीकं स्वञ्चं। हव्यवाहमरतिं मानुषाणां। अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवाः। अनग्निचा अभ्यमन्त कृष्टीः। पुनरस्मभ्यं *सविताय देव। क्ष्मां विश्वेभिरजरेभिर्यजत्र॥४॥

---

* C. D. सुविताय।

अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान् । स्वस्तिभिरतिदुर्गाणि विश्वा । पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी । भवा तोकाय तनयाय शंयोः । प्रकारवो मननावच्यमानाः । देवद्रीचीन्नयथ देवयन्तः । दक्षिणावाड्वाजिनी प्राच्येति । हविर्भरन्त्यग्नये घृताची । इन्द्रं नरो युजे रथं । जगृभ्णाते दक्षिणमिन्द्र हस्तं ॥ ५ ॥

वसूयवो वसुपते वसूनां । विद्माहि त्वा गोपतिꣳ शूरगोनां । अस्मभ्यं चित्रं वृषणꣳ रयिं दाः । तवेदं विश्वमभितः पशव्यं । यत् पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य । गवामसि गोपतिरेक इन्द्र । भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः । समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः । सꣳ सूरिभिर्मघवन्त्सꣳ स्वस्त्या । सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति ॥ ६ ॥

सं देवानाꣳ सुमत्या यज्ञियानां । आराच्छत्रुमपबाधस्व दूरं । उग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन । अस्मे धेहि यवमद्गोमदिन्द्र । कृधी धियं जरित्रे वाजरत्नां । आवेधसꣳ स हि शुचिः । बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः । महो ज्योतिषः परमे व्योमन् । सप्तास्यस्तुविजातो रवेण । विसप्तरश्मिरधमत्तमाꣳसि ॥ ७ ॥

बृहस्पतिः समजयद्वसूनि । महो व्रजान् गोमतो

देवयुषः। अपः सिषासन्त्सुवर् अप्रतीत्तः। बृहस्पतिर्ह-न्त्यमित्रमर्कैः। बृहस्पते पर्य्येवा पित्रे। आनो दिवः पावीरवी। इमा जुह्वाना यस्ते स्तनः। सरस्वत्यभिनोनेषि। इयः शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्। सानु गिरीणां तविषेभिरूर्म्मिभिः॥ पारावतघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः। सरस्वतीमाविवासेम धीतिभिः॥ ८॥

देवयानैर्देवाः सुपूतं यजत्र हस्तमस्ति तमाःस्त्रू-र्म्मिभिर्द्वे च॥ अनु० २॥

तृतीयोऽनुवाकः।

सोमो धेनुः सोमो अर्वन्तमाशुं। सोमो वीरं कर्मण्यं ददातु। सादन्यं विदथ्यः सभेयं। पितुः श्रवणं यो ददाशदस्मै। अषाढं युत्सु त्वः सोमक्रतुभिः। याते धामानि हविषा यजन्ति। त्वमिमा ओषधीः सोमविश्वाः। त्वमपो अजनयस्त्वङ्गाः। त्वमाततन्थोर्वन्तरिक्षं। त्वं ज्योतिषा वितमोववर्थ॥ १॥

याते धामानि दिवि या पृथिव्यां। या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु। तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्। राजन्त्सोम प्रतिहव्या गृभाय। विष्णोर्नुकं तदस्य प्रियं। प्रतद्विष्णुः।

परो मात्रया तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति। उभे ते विद्म रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वं। परमस्य वित्से ॥ २ ॥

विचक्रमे त्रिर्देवः। आ ते महो यो जातएव। अभिगोत्राणि। अभिस्पृधो मिथतीररिषण्यन्। अमित्रस्य व्यथया मन्युमिन्द्र। आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीः। आर्य्याय विशोवतारीर्दासीः। अयꣳ शृण्वेअधजयन्नुतघ्नन्। अयमुत प्रकृणुते युधागाः। यदा सत्यं कृणुते मन्युमिन्द्रः ॥ ३ ॥

विश्वं दृढं भयत एजदस्मात्। अनु स्वधामक्षरं नापोअस्य। अवर्द्धत मध्यआना व्यानां। सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन। हन्मनाहं नभिद्यून्। मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानं। अकवारिं दिव्यꣳ शासमिन्द्रं। विश्वासाहमवसे नूतनाय। उग्रꣳ सहोदामिहतꣳ हुवेम। जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय ॥ ४ ॥

मन्द्रओजिष्ठो बहुलाभिमानः। अवर्द्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र। माता यद्वीरं दधनद्धनिष्ठा। क्व स्यावो मरुतः स्वधासीत्। यन्मामेकꣳ समधत्ता हि हत्ये। अहꣳ ह्युग्रस्तविषस्तु विष्मान्। विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्नैः।

वृत्रस्य त्वाश्वसथा दीषमाणाः। विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः। मरुद्भिरिन्द्र सख्यं ते अस्तु ॥ ५ ॥

अथेमा विश्वाः पृतना जयासि। वधीं वृत्रं मरुत इन्द्रियेण। स्वेन भामेन तविषो बभूवान्। अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः। सुगा अपश्चकर् वज्रबाहुः। स यो वृषा वृष्णियेभिः समोकाः। महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट्। सती न सत्वा हव्यो भरेषु। मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती। इन्द्रो वृत्रमतरद्वृत्रतूर्य्ये ॥ ६ ॥

अनाधृष्यो मघवा शूर इन्द्रः। अन्वेनं विशो अमदन्त पूर्वीः। अयꣳ राजा जगतश्चर्षणीनां। सएव वीरः स उ वीर्य्यावान्। सएकराजो जगतः परस्याः। यदा वृत्रमतरच्छूर इन्द्रः। अथाभवद्दमिताभिक्रतूनां। इन्द्रो यज्ञं वर्द्धयन् विश्ववेदाः। पुरोडाशस्य जुषताꣳ हविर्नः। वृत्रं तीर्त्वा दानवं वज्रबाहुः ॥ ७ ॥

दिशो दृꣳहदृꣳहिता दृꣳहणेन। इमं यज्ञं वर्द्धयन् विश्ववेदाः। पुरोडाशं प्रतिगृभ्णात्विन्द्रः। यदा वृत्रमतरच्छूर इन्द्रः। अथैकराजो अभवज्जनानां। इन्द्रो देवांश्शम्बरहत्य आवत्। इन्द्रो देवानामभवत् पुरोगाः। इन्द्रो यज्ञे हविषा वावृधानः। वृत्रतूर्णो अभ-

यः शर्म्म यः सत् । यः सप्त सिन्धूः रदधात् पृथिव्यां ॥ यः सप्त लोकानकृणोद्दिशश्च । इन्द्रो हविष्मान्त्सगणो मरुद्भिः । वृत्रतूर्णो यज्ञमिहोपयासत् ॥ ८ ॥

ववर्थ विदद्इन्द्रस्तु रायास्तु वृत्रतूर्वे वज्रबाहुः पृथिव्यां चीणि च ॥ अनु० ३ ॥

चतुर्थोऽनुवाकः ।

इन्द्रस्तरस्वानभिमातिहोग्रः । हिरण्यवाशीरिषिरः सुवर्षाः । तस्य वयः सुमतौ यज्ञियस्य । अपि भद्रेऽसौ मनसे स्याम । हिरण्यवर्णो अभयं कृणोतु । अभिमातिहेन्द्रः पृतनासु जिष्णुः । स नः शर्म्म त्रिवरूथं वियंः सत् । यूयं पातस्वस्तिभिः सदानः । इन्द्रःस्तुहि वज्रिणः स्तोमपृष्ठं । पुरोडाशस्य जुषतां हविर्नः ॥ ॥ १ ॥

हत्वाभिमातीः पृतनाः सहस्वान् । अथाभयं कृणुहि विश्वतो नः । स्तुहि शूरं वज्रिणमप्रतीत्तं । अभिमातिहनं पुरुहूतमिन्द्रं । यएकइच्छतपतिर्जनेषु । तस्मा इन्द्राय हविराजुहोत । इन्द्रो देवानामधिपाः पुरोहितः । दिशां पतिरभवद्वाजिनीवान् । अभिमातिहा-

तविषः स्तुविष्मान्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दात् ॥ २ ॥

यइमे द्यावापृथिवी महित्वा। बह्वनाहं हृदभिमातिहेन्द्रः। स नो हविः प्रतिगृभ्णातु रातये। देवानां देवो निधिपा नो अव्यात्। अनवस्ते रथं वृष्णो यत्ते। इन्द्रस्य नु वीर्य्याण्यहन्नहिं। इन्द्रो यातोवसित तस्य राजा। शमस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः। सेदु राजाक्षेति चर्षणीनां। अरान्न नेमिः परिता बभूव ॥ ३ ॥

अभिसिध्मो अजिगादस्य शत्रून्। वितिग्मेन वृषभेणापुरोभेत्। सं वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः। प्र स्वां पति*-मतिरच्छाशदानः। विष्णुं देवं वरुणमूतये भगं। मेदसा देवा वपया यजध्वं। तानो यज्ञमागतं विश्वधेना। प्रजावदस्मे द्रविणे ह धत्तं। मेदसा देवा वपया यजध्वं। विष्णुञ्च देवं वरुणञ्च रातिं ॥ ४ ॥

तानो अमीवा अपबाधमानौ। इमं यज्ञं जुषमाणावुपेतं। विष्णू वरुणायुवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म्म यच्छतं। दीर्घ प्रयज्यू हविषा वृधाना। ज्योतिषा रातीर्दहतं तमांसि। ययोरोजसा स्कभिता र-

* मतिमिति B. C. D. E. पुस्तकेषु पाठः।

त्रा॑ऽसि । वीर्ये॑भिर्वी॒रत॑मा॒ शवि॑ष्ठा । याप॒त्येते॒ अप्र॑ती-
त्ता॒ सहो॑भिः । विष्णू॑ अग॒न्वरु॑णा पू॒र्वहू॑तौ ॥ ५ ॥

विष्णु॒ वरु॑णाव॒भिश॑स्ति॒पावा॑न् । दे॒वा य॑जन्त ह॒विषा
घृ॒तेन॑ । आपा॒मीवा॒ꣳ॒ सेध॑तꣳ॒ रक्ष॑सश्च । अथा॑धत्तं॒ य-
ज॑मानाय॒ शंयोः॑ । अ॒ꣳ॒हो॒मुचा॑ वृष॒भा सु॑प्र॒तूर्ती॑ । दे-
वाना॑न्दे॒वत॑मा॒ शवि॑ष्ठा । विष्णू॒ वरु॑णा॒ प्रति॑हर्य॒तन्नः॑ ।
इ॒दं न॑रा॒ प्रय॑तमू॒तये॑ ह॒विः । म॒ही नु द्यावा॑पृथि॒वी इ॒ह
ज्येष्ठे॑ । रु॒चा भ॑वता॒ꣳ॒ शु॒चय॑द्भिर॒र्कैः ॥ ६ ॥

यत्सीं॒ वरि॑ष्ठे बृह॒ती वि॑मि॒न्वन्न् । नृ॒वद्ध्यो॒क्षा प॑प्रथा॒-
नेभि॒रेवैः॑ । प्र पू॒र्वजे॑ पि॒तरा॒नव्य॑सीभिः । गी॒र्भिः कृ॑णु-
ध्व॒ꣳ॒ सद॑ने ऋ॒तस्य॑ । आ नो॑ द्यावापृथिवी॒ दैव्ये॑न । जने॑न
यातं॒ महि॑ वां॒ वरू॑थम् । स इत्स्व॒पा भुव॑नेष्वास । य इ॒मे द्या-
वा॑पृथि॒वी ज॒जान॑ । उ॒र्वी ग॑भी॒रे रज॑सी सु॒मेके॑ । अ॒-
व॒ꣳ॒शे धीरः॒ शच्या॒ समै॑रत् ॥ ७ ॥

भूरिं॒ द्वे अच॑रन्ती॒ चर॑न्तम् । प॒द्वन्तं॒ गर्भ॑म॒पदी॑ दधा-
ते । नित्य॒न्न सू॒नुं पि॒त्रोरु॒पस्थे॑ । तं पि॑पृतꣳ॒ रोद॑सी स-
त्य॒वाच॑म् । इ॒दं द्या॑वापृथिवी स॒त्यम॑स्तु । पित॒र्मात॒र्यदि॒-
होप॑ब्रु॒वे वा॑म् । भू॒तं दे॒वाना॑मव॒मे अवो॑भिः । वि॒द्यामे॒षं
वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुम् । ऊ॒र्वी पृ॒थ्वी ब॑हु॒ले दू॒रेअ॑न्ते । उप॑-

ब्रुवे नमसा यज्ञेऽस्मिन् ॥ दधाते ये सुभगे सुप्रतूर्तौ। द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्। याजाता ओषधयोऽतिविश्वाः परिष्ठाः। या ओषधयः सोमराज्ञीरश्वावतीः सोमवतीं। ओषधीरिति मातरोऽन्यावोऽन्यामवतु ॥ ८ ॥

हविर्नोदादाबभूव रातिं पूर्व्वीर्हृतावकरैरदस्मिन् पञ्च च ॥ अनु॰ ४ ॥

पञ्चमोऽनुवाकः।

शुचिन्नु स्तोमं अथद्वृत्रं। उभा वामिन्द्राग्नी प्रचर्षणिभ्यः। आहृत्यहरणा गीर्भिर्विप्रः। ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता। सूक्तस्य बोधितनयञ्च जिन्व। विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवाः। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः। सई सत्येभिः सखिभिः शुचद्भिः। गोधाय संविधनसैरतर्दत्। ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैः ॥ १ ॥

घर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानट्। ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथा वशं। सत्यो मन्युर्महि कर्म्मा करिष्यतः। योग उदाजत् सदिवेविचाभजत्। महीवरीतिः शवसासरत् पृथक्। इन्धानोऽग्निं वनवद्वनुष्यतः। कृतब्रह्माशू शुवद्रात-

हव्य इत्। जातेन जातमति स प्र सर्सृते। यंयं युजं
कृणुते ब्रह्मणस्पतिः। ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा ॥
॥ २ ॥

रायः स्याम रथ्यो विवस्वतः। वीरेषु वीराँ उपपृङ्-
ग्धि नस्त्वं। यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे हवं। स इज्जनेन
स विशा स जन्मना। स पुत्रैर्वाजम्भरते धना नृभिः। दे-
वानां यः पितरमाविवासति। श्रद्धामना हविषा ब्र-
ह्मणस्पतिं। यास्ते पूषन्नावो अन्तः। शुक्रं ते अन्यमूपे
माआशाः। प्रपथे पथामजनिष्ट पूषा ॥ ३ ॥

प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः। उभे अभिप्रियतमे
सधस्थे। आ च परा च चरति प्रजानन्। पूषा सुबन्धु-
र्दिव आ पृथिव्याः। इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः। तं देवा-
सो अददुः सूर्यायै। कामेन कृतं तवसं स्वञ्चं। अजा-
श्वः पशुपा वाजवस्त्यः। धियं जिन्वो विश्वे भुवने अर्पितः।
अष्ट्रां पूषा शिथिरामुद्वरीवृजत् ॥ ४ ॥

सञ्चक्षाणो भुवना देव ईयते। शुची वो हव्या मरु-
तः शुचीनां। शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः। ऋतेन
सत्यमृतसाप आयन्। शुचिजन्मानः शुचयः पावकाः।
प्रचित्रमर्कं गृणते तुराय। मारुताय स्वतवसे भरध्वं।

ये सहांꣳसि सहसा सहन्ते। रेजते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः। अꣳसेष्वा मरुतः खादयो वः ॥ ५ ॥

वक्षःसु रुक्मा उपशिश्रियाणाः। विविद्युतो न वृष्टिभी रुचानाः। अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः। या वः शर्म शꣳसमानाय सन्ति। त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि। अस्मभ्यं तानि मरुतो वियन्त। रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरं। इमे तुरं मरुतो रामयन्ति। इमे सहः सहस आनमन्ति। इमे शꣳसं वनुष्यतो नियान्ति ॥ ६ ॥

गुरुद्वेषो अररुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेव। प्र प्रजायन्ते अकवा महोभिः। पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः। स्वया मत्या मरुतः संमिमिक्षुः। अनु ते दायि मह इन्द्रियाय। सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्र। इन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्ये। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति ॥ ७ ॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वꣳ हि दृढा मघवन् विचेताः। अपावृधि परिवृत्तिन्नराधः। इन्द्रो राजा जगतश्चर्षणीनां। अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि। चोदद्राध उपस्तुतश्चिदर्वाक्। तमु ष्टुहि यो अभिभूत्योजाः। वन्वन्नवातः पुरु-

हृतइन्द्रः। आषाढमुग्रꣳ सहमानमाभिः॥ गीर्भिर्वर्द्ध वृषभं चर्षणीनां। स्वर्वस्य रायो वृहतो यईशे। तमु-ष्टवाम विदथेष्विन्द्रं। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्रधृष्णुया नयति वस्योअच्छ। आते शुष्मो वृषभएतु पश्चात्। ओत्तरा दधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्रद्युम्नꣳ सुवर्वद्धेह्यस्मे॥ ८॥

वराहैर्विश्वहाजनिष्ट पूषोदरोवृजत् खादयोवः पा-न्त्वस्याभिर्नव च॥ अनु० ५॥

षष्ठोऽनुवाकः।

आ देवो यातु सविता सुरत्नः। अन्तरिक्षप्रावहमा-नोअश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशयञ्च प्रसुवञ्च भूम। अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपं। हिरण्यशम्यं यजतो बृहन्तं। आस्थाद्रथꣳ सविता चित्रभानुः। कृ-ष्णारजाꣳसि तविषीं दधानः। सद्यानो देवः सविता सवाय। आसा विषद्वसुपतिर्वसूनि॥ १॥

विश्रयमाणोअमतिमुरूचीं। मर्त्तभोजनमधरास तेन। विजनाञ्छ्यावाः शितिपादो अख्यन। रथꣳ हि-रण्य प्रउगं वहन्तः। शश्वद्विशः सवितुर्दव्यस्य। उपस्थे

विश्वा भुवनानि तस्थुः। विसुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यत् गभीरवेपा असुरः सुनीथः। क्वेदानीꣳ सूर्य्यः कश्चि-केत। कतमां द्याꣳ रश्मिरस्या ततान॥ २॥

भगं धियं वाजयन्तः पुरन्धिं। नराशꣳसोऽग्नास्पति-र्नोऽअव्यात्। आयेवामस्य सङ्गथे रयीणां। प्रिया देव-स्य सवितुः स्याम। आनो विश्वेअस्क्रागमन्तु देवाः। मित्रोअर्य्यमा वरुणः सजोषाः। भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः। करन्त्सुषाहा विथुरन्नशवः। शन्नोदेवा वि-श्वदेवा भवन्तु। शꣳ सरस्वती सह धीभिरस्तु॥ ३॥

शमभिषाचः शमुरातिषाचः। शन्नो दिव्याः पा-र्थिवाः शन्नोअप्याः। ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे। मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः। तेऽसौ भगं वीरवन्नोमद-न्नः। दधातन द्रविणं चित्रमस्मे। अग्ने पाहि दूत्यं वारि-षेण्यः। देवाꣳ अच्छा ब्रह्म कृतागणेन। सरस्वतीं म-रुतोअश्विनापः। यक्षि देयान् रत्नधेयाय विश्वान्॥ ॥ ४॥

द्यौः पितः पृथिवि मातरध्रुक्। अग्ने भ्रातर्वसवो-मृडतानः। विश्वआदित्या अदिते सजोषाः। अस्मभ्यꣳ शर्म्म बहुलं वियन्त। विश्वे देवाः शृणुतेमꣳ हवं मे।

येऽअन्तरिक्षे यऽउपद्यविष्ठ। येऽअग्निजिह्वा उतवा यजचाः। आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वं। आवां मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं। नमसा देवा ववसावद्दत्यां ॥ ५ ॥

अस्माकं क्षत्रं पृतनासु सह्या। अस्माकं वृष्टिर्दिव्यासु पारा। युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे। युवोरच्छिद्रामन्तवो ह सर्गाः। अवातिरतमनृतानि विश्वा। ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे। तत्सुवां मित्रावरुणा महित्वं। ईर्मातस्थुषीरहभिर्दुदुह्रे। विश्वाः पिन्वथ स्वसरस्य धेनाः। अनुवामेकः पविरावर्वर्त्ति ॥ ६ ॥

यद्बꣳहिष्ठं नातिविधे सुदानू। अच्छिद्रꣳ शर्म्म भुवनस्य गोपा। तेन नो मित्रावरुणावविष्टं। सिषासन्तो जीगिवाꣳसः स्याम। आनो मित्रावरुणा हव्यदातिं। घृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिडाभिः। प्रतिवामत्र वरमाजनाय। पृणीतमुद्नो दिव्यस्य चारोः। प्रबाहवा सिसृतं जीवसे नः। आनो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन ॥ ७ ॥

आनो जने श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा। इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः। क्षिप्रेषवे देवाय स्वधाम्ने। अषाढाय सहमानाय मीढुषे। तिग्मायुधाय भरता शृणोतन। त्वा दत्तेभी रुद्र शन्तमे-

भिः। श॒तꣳ हि मा॒ आ॑श्नीय भे॒ष॒जेभिः। व्य॒स्मद्द्वेषो॑ वित॒रं व्यꣳहः। व्यमी॑वाꣳश्चातयस्वा॒ विषू॑चीः ॥ ८ ॥

अर्हन् बिभर्षि मा न॒स्तो॒के। आ ते॑ पितर्मरुताꣳ सु॒म्नमे॑तु। मा नः॒ सूर्य॑स्य स॒न्दृशो॑ युयोथाः। अ॒भि नो॑ वीरो॒ अर्व॑ति क्षमेत। प्रजा॑येमहि रुद्र प्र॒जाभिः। ए॒वा ब॑भ्रो वृषभ चेकितान। यथा॑ दे॒व न ह॑णीषे॒ न हꣳसि॑। हा॒व॒न॒श्रूर्नो॑ रुद्रेह बोधि। बृ॒हद्व॑देम वि॒दथे॑ सु॒वीराः। प॒रि॒णो॑ रु॒द्रस्य॑ हे॒ति स्तु॒हि श्रु॒तं॥ मीढु॑ष्टमा॒र्हन् बिभर्षि। त्वम॑ग्ने रु॒द्र आवो॒ राजा॑नं ॥ ९ ॥

वसू॑नि तता॑नास्तु वि॒श्वान्वृत्यां ववर्त्ति घृ॒तेन॒ विषू॑चीः श्रु॒तं द्वे च॑ ॥ अनु० ६ ॥

सप्तमोऽनु॒वाकः।

सूर्यो॑ दे॒वीमु॒षसꣳ॒ रोच॑माना॒मर्य्यः॑। न योषा॑म॒भ्ये॑ति प॒श्चात्। यत्रा॒ नरो॑ दे॒वय॒न्तो यु॒गानि॑। वि॒त॒न्व॒ते प्रति॑ भ॒द्राय॑ भ॒द्रं। भ॒द्रा अश्वा॑ ह॒रितः॒ सूर्य॑स्य। चि॒त्रा ए॒त॑ग्वा अ॒नु॒मा॒द्या॑सः। न॒म॒स्यन्तो॑ दि॒व आ पृ॒ष्ठम॑स्थुः। परि॒ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति* स॒द्यः। तत्सूर्य॑स्य दे॒व॒त्वं तन्म॑हि॒त्वं। म॒ध्या कर्त्तो॒र्वित॑त॒ꣳ सञ्ज॑भार ॥ १ ॥

* सन्तीति (? पुस्तकपाठः।

यदेदयुक्त हरितः सधस्थात् । आद्रात्री वासस्तनु-
ते सिमस्मै । तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे । सूर्यो रूपं कृ-
णुते द्योरुपस्थे । अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः । कृष्णम-
न्यद्धरितः सम्भरन्ति । अद्या देवा उदिता सूर्यस्य । नि-
रꣳहसः पिपृतान्निरवद्यात् । तन्नो मित्रो वरुणो माम-
हन्तां । अदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ २ ॥

दिवोरुक्मउरुचक्षा उदेति । दूरेअर्थस्तरणिर्भ्राज-
मानः । नूनं जनाः सूर्येण प्रसूताः । आयन्नर्थानि कृ-
णवन्नपाꣳसि । शन्नो भव चक्षसा शन्नो अह्ना । शं भा-
नुना शꣳ हिमा शं घृणेन । यथा शमस्मै शमसद्दुरोणे ।
तत्सूर्य द्रविणं धेहि चित्रं । चित्रं देवानामुदगादनीकं ।
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ॥ ३ ॥

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं । सूर्यआत्मा जग-
तस्तस्थुषश्च । त्वष्टा दधत्तन्नस्तुरीयं । त्वष्टा वीरं पिश-
ङ्गरूपः । दशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भं । अतन्द्रासो युवतयो
बिभर्त्रं । तिग्मानीकꣳ स्वयशसं जनेषु । विरोचमानं
परिषीन्नयन्ति । आ विष्ण्यो वर्द्धते चारुरासु । जिह्मा-
नामूर्द्धः स्वयशाउपस्थे* ॥ ४ ॥

---

* द्युमद्स्थेति B. C. D. पुस्तकपाठः ।

उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात्। प्रतीची सिꣳहं प्रतिजोषयेते। मित्रो जनान् प्रसमित्र। अयं मित्रो नमस्यः सुशेवः। राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः। तस्य वयꣳ सुमतौ यज्ञियस्य। अपि भद्रेऽसौ मनसे स्याम। अनमीवास इडया मदन्तः। मितज्ञवो वरिवन्ना* पृथिव्याः। आदित्यस्य व्रतमुपक्ष्यन्तः ॥ ५ ॥

वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम। मित्रं नईꣳशिम्या गोषु गव्यवत्। स्वाधियो विदथेअप्स्वजीजनन्। अरे जयताꣳ रोदसी पाजसा गिरा। प्रतिप्रियं यजतं जनुषामवः। महाꣳ आदित्यो नमसोपसद्यः। यात यज्ञो गृणते सुशेवः। तस्माएतत्पन्यतमा यजुष्टं। अग्नौ मित्राय हविराजुहोत। आवाꣳ रथो रोदसीवद्धधानः† ॥ ॥ ६ ॥

हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः। घृतवर्त्तनिः पविभीरुचानः। इषां वोढा नृपतिर्वाजिनीवान्। सपप्रथानो अभिपञ्च भूम। त्रिबन्धुरो मनसा यातु युक्तः। विशोयेन गच्छथो देवयन्तीः। कुत्राचिद्याममश्विना दधाना। स्वश्वा यशसा यातमर्वाक्। दस्रानिधिं मधु-

* वरिमन्नेति B. C. पुस्तकपाठः। † वद्धधान इति B.C. D. पुस्तकपाठः।

मन्तं पिबाथः। दिवाः रथोवृध्यायादमानः ॥ ७ ॥

अन्तान्दिवो बाधते वर्त्तनिभ्यां। युवोः श्रियं परियोषा वृणीत। सूरो दुहिता परितक्मियायां। यद्देवयन्तमवथः शचीभिः। परिघ्रंसवां मनावां वयोगां। यो हस्यवाः रथिरावस्तउस्राः। रथो युजानः परियाति वर्त्तिः। तेन नः शंयोरुपमोव्युष्टौ। न्यश्विना वहतं यज्ञे अस्मिन्। युवं भुज्युमवविद्धः समुद्रे ॥ ८ ॥

उदूहथुरर्णसो अस्निधानैः। पतत्त्रिभिरश्रमैरव्यथिभिः। दंसनाभिरश्विना पारयन्तां। अग्नीषोमा योऽअघवां। इदं वचः सपर्य्यति। तस्मै धत्तः सुवीर्य्यं। गवां पोषः स्वश्वियं। योऽअग्नीषोमा हविषा सपर्य्यात्। देवद्रीचा मनसा यो घृतेन। तस्य व्रतः रक्षतं पातमंहसः ॥ ९ ॥

विशे जनाय महि शर्म्म यच्छतं। अग्नीषोमाय आहुतिं। योवां दशाद्धविष्कृतिं। सप्रजया सुवीर्य्यं। विश्वमायुर्व्यश्नवत्। अग्नीषोमा चेति तद्वीर्य्यं वां। यदमुष्णीतमवसं पणिं गोः। अवातिरतं प्रथयस्य शेषः। अविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः। अग्नीषोमाविमःसुमेऽग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य ॥ १० ॥

जभार द्यौरग्नेरुपस्थ उपक्ष्यन्तो बद्दधानो यादमानः समुद्रेंऽहसः प्रस्थितस्य ॥ अनु० ७ ॥

अष्टमोऽनुवाकः ।

अहमस्मि प्रथमजा ऋतस्य । पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाभिः । यो मा ददाति स इदेवमावाः । अहमन्नमन्न-मदन्तमद्मि । पूर्वमग्नेरपि दहत्यन्नं । यत्तौ हासाते अहमुत्तरेषु । व्यात्तमस्य पशवः सुजम्भं । पश्यन्ति धीराः प्रचरन्ति पाकाः । जहाम्यन्यं न जहाम्यन्यं । अहमन्नं वशमिच्चरामि ॥ १ ॥

समानमर्थं पर्य्येमि भुञ्जत् । को मामन्नं मनुष्यो दद्-येत । पराके अन्नं निहितं लोक एतत् । विश्वैर्देवैः पि-तृभिर्गुप्तमन्नं । यद्द्यते लुप्यते यत्परोप्यते । शततमी सा तनूर्मे बभूव । महान्तौ चरू सकृद्दुग्धेन पप्रौ । दि-वञ्च पृश्निं पृथिवीञ्च साकं । तत् संपिबन्तो नमिनन्ति वेधसः । नैतद्भूयो भवति नो कनीयः ॥ २ ॥

अन्नं प्राणमन्नमपानमाहुः । अन्नं मृत्युं तमु जी-वातुमाहुः । अन्नं ब्रह्माणो जरसं वदन्ति । अन्नमाहुः प्रजननं प्रजानां । मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः । सत्यं

ब्रवीमि वध इत्स तस्य । नार्यमणं पुष्यति नो सखायं । केवलाघो भवति केवलादी । अहं मेघस्तनयन् वर्षन्नस्मि । मामदन्त्यहमद्म्यन्यान् ॥ ३ ॥

अहꣳ सदमृतो भवामि । मदादित्या अधि सर्वे तपन्ति । देवीं वाचमजनयन्त यद्वाग्वदन्ती । अनन्तामन्तादधिनिर्मितां महीं । यस्यां देवा अदधुर्भोजनानि । एकाक्षरा द्विपदाꣳ षट्पदाञ्च । वाचं देवा उपजीवन्ति विश्वे । वाचं देवा उपजीवन्ति विश्वे । वाचं गन्धर्वाः पशवो मनुष्याः । वाचीमा विश्वा भुवनान्यर्पिता ॥ ४ ॥

सा नो हवं जुषतामिन्द्रपत्नी । वागक्षरं प्रथमजा ऋतस्य । वेदानां मातामृतस्य नाभिः । सा नो जुषाणोपयज्ञमागात् । अवन्ती देवी सुहवा मे अस्तु । यामृषयो मन्त्रकृतो मनीषिणः । अन्वैच्छन्देवास्तपसा श्रमेण । तां देवीं वाचꣳ हविषा यजामहे । सा नो दधातु सुकृतस्य लोके । चत्वारि वाक्परिमिता पदानि ॥ ५ ॥

तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः । गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति । तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति । श्रद्धयाग्निः समिध्यते । श्रद्धया विन्दते हविः । श्रद्धां भगस्य

मूर्द्धनि। वचसा वेदयामसि। प्रियꣳ श्रद्धे ददतः। प्रियꣳ श्रद्धे दिदासतः। प्रियं भोजेषु यज्वसु॥ ६॥

इदं म उदितं कृधि। यथा देवा असुरेषु। श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे। एवं भोजेषु यज्वसु। अस्माकमुदितं कृधि। श्रद्धां देवा यजमानाः। वायुगोपा उपासते। श्रद्धाꣳ हृदय्ययाकूत्या। श्रद्धया हूयते हविः। श्रद्धां प्रातर्हवामहे॥ ७॥

श्रद्धां मध्यन्दिनं परि। श्रद्धाꣳ सूर्यस्य निम्रुचि। श्रद्धे श्रद्धापयेह मा। श्रद्धा देवानधिवस्ते। श्रद्धा विश्वमिदं जगत्। श्रद्धां कामस्य मातरं। हविषा वर्द्धयामसि। ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्तात्। विसीमतः सुरुचो वेन आवः। सबुध्निया उपमा अस्यविष्ठाः॥ ८॥

सतश्च योनिमसतश्च विवः। पिता विराजामृषभो रयीणां। अन्तरिक्षं विश्वरूप आविवेश। तमर्कैरभ्यर्चन्ति वत्सं। ब्रह्मसन्तं ब्रह्मणा वर्द्धयन्तः। ब्रह्मदेवानजनयत्। ब्रह्म विश्वमिदं जगत्। ब्रह्मणः क्षत्रं निर्मितं। ब्रह्म ब्राह्मण आत्मना। अन्तरस्मिन्निमे लोकाः॥ ९॥

अन्तर्विश्वमिदं जगत्। ब्रह्मैव भूतानां ज्येष्ठं। तेन

कोऽर्हति स्पर्द्धितुं। अग्निन्देवास्त्रयस्त्रिꣳशत्। अग्निन्निन्द्र-
प्रजापती। अग्निन् ह विश्वा भूतानि। नावीवान्तः समा-
हिता। चतस्रआशाः प्रचरन्त्वग्नयः। इमं नो यज्ञं न-
यतु प्रजानन्। घृतं पिन्वन्नजरꣳ सुवीरं ॥ १० ॥

अग्निः समिद्धवत्याहुतीनां। आ गावोअग्मन्नुत भद्र-
मक्रन्। सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे। प्रजावतीः पुरुरूपा
इह स्युः। इन्द्राय पूर्वीरुषसो दुहानाः। इन्द्रो यज्वने
पृणते च शिक्षति। उपेद्ददाति नस्वं मुषायति। भूयो
भूयो रयिमिदस्य वर्द्धयन्। अभिन्ने खिल्ले निदधाति
देवयुं। न तानशन्ति न ताअर्वा ॥ ११ ॥

गावो भगो गाव इन्द्रो मेअच्छात्। गावः सोमस्य
प्रथमस्य भक्षः। इमा या गावः सजनासइन्द्रः। इच्छा-
मीद्धृदा मनसा चिदिन्द्रं। यूयं गावो मेदयथा कृशं
चित्। अश्लीलं चित् कृणुथात् सुप्रतीकं। भद्रं गृहं कृ-
णुथ भद्रवाचः। बृहद्वोवय उच्यते सभासु। प्रजावतीः
सूयवसꣳरुशन्तीः। शुद्धाअपः सुप्रपाणे पिबन्तीः॥ मा-
वस्तेन ईशतमाघशꣳसः। परिवोहेती रुद्रस्य वृञ्ज्यात्।
उपेदमुपपर्चनं। आसुगोषूपपृच्यतां। उपर्षभस्य रेत-
सि। उपेन्द्र तव वीर्य्ये॥ १२ ॥

चरामि कनीयोन्यानर्पिता पदानि यज्वसु हवामहे विष्ठालोकाः सुवीरमर्दा पिबन्तीः षट् च॥ अनु०८॥

नवमोऽनुवाकः ।

ता सूर्याचन्द्रमसा विश्वभृत्तमा महत् । तेजो वसुमद्राजतो दिवि । सामात्मा नाचरतः सामचारिणा । ययोर्व्रतं न ममे जातु देवयोः । उभावन्तौ परियातअर्म्या । दिवो न रश्मीꣳस्तनुतो व्यर्णवे । उभा भुवन्ती भुवना कविक्रतू । सूर्यानचन्द्राचरतो हतामती । पतीद्युमद्विश्वविदा उभा दिवः । सूर्या उभा चन्द्रमसा विचक्षणा ॥ १ ॥

विश्ववारा वरिवो भा वरेण्या । तानोऽवतं मतिमन्ता महिव्रता । विश्ववपरी प्रतरणातरन्ता । सुवर्विदा दृशये भूरिरश्मी । सूर्या हि चन्द्रा वसुत्वेष दर्शता । मनस्विना भानुचरतो नु सं दिवं । अस्य श्रवो नद्यः सप्त बिभ्रति । द्यावा क्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः । अस्मे सूर्याचन्द्रमसाभिचक्षे । श्रद्धे कमिन्द्रचरतो विचर्तुरं ॥ २ ॥

पूर्व्वापरं चरतो माययैतौ । शिशू क्रीडन्तौ परियातोअध्वरं । विश्वान्यन्यो भुवनाभिचष्टे । ऋतूनन्यो

विद्धज्जायते पुनः। हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यामाः राजा। यासां देवाः शिवेन मा चक्षुषा पश्यत। आपो भद्राआदित्पश्यामि। नासदासीन्नो सदासीत् तदानीं। नासीद्रजो नोव्योमा परोयत्। किमावरीवः कुहकस्य शर्म्मन् ॥ ३ ॥

अम्भः किमासीद्गहनं गभीरं। न मृत्युरमृतं तर्हि न। रात्रिया अह्नआसीत् प्रकेतः। आनीदवातः स्वधया तदेकं। तस्माद्धान्यं न परः किञ्चनास। तमआसीत् तमसा गूढमग्रे प्रकेतं। सलिलः सर्व्वमा इदं। तुच्छेनाभ्वपिहितं यदासीत्। तमसस्तन्महिनाजायतैकं। कामस्तदग्रे समवर्त्तताधि ॥ ४ ॥

मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्। सतो बन्धुमसति निरविदन। हृदि प्रतीप्या कवयो मनीषा। तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषां। अधस्विदासीदुपरि स्वदासीत्। रेतोधा आसन्महिमान आसन्। स्वधा अवस्तात् प्रयतिः परस्तात्। कोअद्धा वेद कइह प्ररोचत्। कुतआजाता कुतइयं विसृष्टिः। अर्वाग्देवाअस्य विसर्जनाय ॥ ५ ॥

अथाको वेदयत आ बभूव। इयं विसृष्टिर्यत आ

बभूव। यदि वा दधे यदि वा न। योऽअस्याध्यक्षः परमे व्योमन्। सो अङ्ग वेद यदि वा न वेद। किꣳस्विद्वनं कउ स वृक्षऽआसीत्। यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तत्। यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। ब्रह्मवनं ब्रह्म सवृक्षऽआसीत्॥ ६॥

यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा विब्रवीमि वः। ब्रह्माध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रꣳ हवामहे। प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना। प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं। प्रातः सोममुत रुद्रꣳ हुवेम। प्रातर्जितं भगमुग्रꣳ हुवेम। वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्त्ता। आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चित्॥ ॥ ७॥

राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह। भग प्रणेतर्भग सत्यराधः। भगे माधियमुदवदन्नः। भगप्राणो जनय गोभिरश्वैः। भग प्रन्टभिर्न्टवन्तः स्याम। उतेदानीं भगवन्तः स्याम। उतप्रपित्व उत मध्ये अह्नां। उतोदितामघवन्त्सूर्यस्य। वयं देवानाꣳ सुमतौ स्याम। भगएव भगवाꣳऽअस्तु देवाः॥ ८॥

तेन वयं भगवन्तः स्याम। तं त्वा भग सर्व्वइज्जो

ह्वयामि। स नो भग पुरएता भवेह। समध्वरायोषसो नमन्त। दधिक्रावेव शुचये पदाय। अर्वाचीनं वसुविदं भगं नः। रथमिवाश्वा वाजिनआवहन्तु। अश्ववतीर्गोमतीर्न उषासः। वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः। घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीनाः॥ यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ९ ॥

विचक्षणा विचर्त्तुरं शर्म्मन्नधिविसर्जनाय ब्रह्मवनं ब्रह्म सवृक्षआसीत्तुरश्चिद्देवाः प्रपीना एकञ्च ॥ अनु० ६ ॥

पीवोन्नन्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरस्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्या देवीमहमस्मि ता सूर्याचन्द्रमसा नव ॥ ६ ॥

पीवोन्नामग्ने त्वं पारयानाधृष्यः शुचिन्नु स्तोमं विश्रयमाणो दिवोरुक्मोन्न प्राणं ता सूर्याचन्द्रमसा नवसप्ततिः ॥ ७९ ॥ हरिः ॐ ॥

इति द्वितीयकाण्डः ॥

द्वितीयकाण्डस्य

शुद्धिपत्रम् ।

पृष्ठा	पङ्क्ति	अशुद्धः	शुद्धः
१७०	१२	तद्भृत	तद्धृत
,,	१५	विचिकित्साय	विचिकित्साया
१७३	१८	गादीथाय	गोपीथाय
,,	१९	पल्याङ्गनायका	पल्वानन्दायुका
१७४	१	घम्मा वा एषो	घर्म्मो वा एषोऽ-
१७५	११	मेवेध्यवत्	मेवेभ्रवत्
३२४	४	उतत्मदा	उतत्वदा
३२९	१६	येभिरान्मतं	येभिराभ्रतं
३३०	८	वच्च एतत्	वर्च्च एतत्
३३४	७	निधिदाः	निधिपाः
,,	८	परस्माः	परस्याः
,,	१३	विध्यनु	विध्यतु
३३६	१	अस्म	अस्मे
३३९	१८	हि हव्ये	हि हव्य
३४२	४	आपामीवाऽ	अपामीवाऽ
,,	७	प्रयतमृतय	प्रयतमृतये
३४५	८	अन्यभूये	अन्यत्पूवे
	१०	अभिप्रियतम	अभिप्रियतमे
३४६	३	वृष्टि	वृष्ठि
,,	८	निम्रान्ति	निपान्ति

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्धः	शुद्धः
३४६	२८	वसनि	वसूनि
३४७	१८	सवितु 'दव्यस्य	सवितुर्दैव्यस्य
३४८	२	क्वेदीनीॅ	क्वेदानीॅ
"	१२	तोऽस्मै भगं	ते सौभगं
"	१३	ग्नः	ग्नः
"	१४	प्राह्नि	याह्नि
३५१	१४	स्तुरीयं	स्तुरीपं
३५२	३	अजातिष्ठ	अजानिष्ठ
३५३	४	वयोगां	पयोगां
"	१०	यो अघवां	यो अघवां
३५५	१७	य	ये
३५७	१४	क्षणुयात्	क्षणुया
३५८	१४	खदासीश्त्	खिदासीश्त्
३६०	१४	माधियं	मांधियं
"	"	भगप्राणो	भगप्रणो

तैत्तिरीय-ब्राह्मण-द्वितीयकाण्डस्य

सूचीपत्रम्।

१ प्रपाठके अग्निहोत्रविधिः।

१ अनुवाके अग्निहोत्रोपोद्घातः।

२ अनुवाके अग्निहोत्रनिरूपणम्।

---

३ अनुवाके अधिश्रयणादिहविःसंस्कारोक्तिः।

---

४ अनुवाके हविःसंस्कारकथनम्।

---

५ अनुवाके अवशिष्टकाम्यद्रव्याङ्गविधानम्।

विषयः। पृष्ठे।

---

६ अनुवाके साभ्युद्रवणहोमाभावप्रतीकारकथनं।

---

७ अनुवाके सर्वदेवतासम्बन्धहेतुहविःप्रशंसा।

---

८ अनुवाके गोदोहनप्रकारः।

इति प्रथमः प्रपाठकः।

२ प्रपाठके दशहोत्रादिमन्त्रकथनम् ।

१ अनुवाके दशहोतृमन्त्रस्य पुरुषार्थक्रत्वर्थ-प्रयोगोक्तिः ।

---

२ अनुवाके चतुर्होत्रादिमन्त्राणां क्रत्वर्थप्रयोगदर्शनम् ।

विषयः। पृष्ठे

---

३ अनुवाके चतुर्होतृमन्त्रग्रहभागयोः पुरुषार्थ-प्रयोगोक्तिः।

---

४ अनुवाके होतृमन्त्रप्रशंसा।

५ अनुवाके दक्षिणाप्रतिग्रहमन्त्रानु-
वाकव्याख्या।

---

६ अनुवाके दशमाहगतहोतृमन्त्रविधानम्।

७ अनुवाके सप्तहोतृमन्त्रसाध्ययज्ञप्रशंसा।

८ अनुवाके होतृमन्त्रगतसोमयागाङ्गत्वाभिधानम्।

९ अनुवाके होतृमन्त्रोत्पत्तिकथनप्रसङ्गप्राप्तजगत्सृष्टिः।

---

१८ अनुवाके देवसृष्टिमध्यावस्थितस्य इन्द्रस्य देवाधिपत्यकथनम्।

११ अनुवाके महाहोतृमन्त्राणामेव पुरुषार्थिभिरनुष्ठेया-
ङ्गविनियोगानां कथनम्।

इति द्वितीयः प्रपाठकः।

तृतीयप्रपाठके दशहोत्रादिमन्त्रशेषकथनम्।

१ अनुवाके सर्वहोतृमन्त्राणां चतुर्होतृमन्त्रेण व्यवहारस्तद्दर्शनम्।

२ अनुवाके होतृमन्त्राणां नैमित्तिकत्वोपपादनम्।

---

३ अनुवाके केशनिकृन्तनविषयकथानविशेषाख्यानम्।

---

४ अनुवाके प्रतिग्रहमन्त्रान्तर्गततत्तन्मन्त्रज्ञानोक्तिः।

---

५ अनुवाके अध्वर्य्यादिप्रश्नोत्तररूपब्रह्मविषयकथनम्।

६ अनुवाके क्रतूनामृत्विग्विशेषव्यवस्थापनम्।

७ अनुवाके सर्वक्रतुसम्पादकीभूताग्निहोत्रप्रशंसा।

विषयः। पृष्ठं

---

८ अनुवाके होतृमन्त्रतात्पर्यप्रशंसा।

---

९ अनुवाके होतृमन्त्रमहिमदेवस्वरूपवायूपासनोक्तिः।

---

२ द्वितीयानुवाकीयोपहोममन्त्राः।

---

३ तृतीयानुवाकीयोपहोममन्त्राः।

---

४ चतुर्थानुवाकीयोपहोममन्त्राः।

५ पञ्चमानुवाकीयोपहोममन्त्राः ।

---

६ षष्ठानुवाकीयोपहोममन्त्राः ।

---

७ सप्तमानुवाकीयोपहोममन्त्राः ।

८ अष्टमानुवाकीयोपहोममन्त्राः ।

इति चतुर्थः प्रपाठकः समाप्तः ।

पञ्चमप्रपाठके उपहोमार्थमन्त्रशेषोक्तिः ।

प्रथमानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

---

२ द्वितीयानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

---

३ तृतीयानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

---

४ चतुर्थानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

५ पञ्चमानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

विषयः । पृष्ठे

---

६ षष्ठानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

७ सप्तमानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

---

८ अष्टमानुवाकीयोपहोमार्थमन्त्राः ।

इति पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः।

षष्ठे प्रपाठके कौकिलसौत्रामणिकथनम्।

१ अनुवाके गृहमन्त्राः।

२ अनुवाके ग्रहोपस्थानमन्त्राः।

३ अनुवाके हविर्होमाभिधानम्।

४ अनुवाके उपहोममन्त्राः।

५ अनुवाके अभिषेकोक्तिः।

---

६ अनुवाके अवभृथस्नानविधिः।

एतेषु षड़ानुवाकेषु अध्वर्युरध्वम्।

७ अनुवाके मैत्रावरुणपाठनीयैकादशप्रयाजप्रैषोक्तिः ।

---

८ अनुवाके पूर्वोक्तप्रयाजैकादशपुरोरुगुक्तिः ।

---

९ अनुवाके ऐन्द्रपशुवपापुरोडाशहविर्याज्यानुवाक्या कथनम् ।

१० अनुवाके अनूयाजीयैकादशमैत्रावरुणप्रैषोक्तिः।

११ अनुवाके प्रयाजप्रैषमन्त्राः।

१२ अनुवाके प्रयाजयाज्याप्रीमन्त्राः।

१३ अनुवाके वपापुरोडाशहविषां याज्यानुवाक्योक्तिः।

---

१४ अनुवाके अनूयाज्यामैत्रावरुणप्रैषमन्त्रकथनम्।

---

१५ अनुवाके सूक्तवाकप्रैषनिर्वचनम्।

---

१६ अनुवाके पितृयज्ञविषयकमन्त्रोक्तिः।

विषयः । पृष्ठं

---

१७ अनुवाके ऐन्द्रपशुसम्बन्धिप्रयाजमैत्रावरुणप्रैषोक्तिः ।

---

१८ अनुवाके आप्रीनामकप्रयाजयाज्याकथनम् ।

---

१९ अनुवाके ऐन्द्रपशुसम्बन्धिवपापुरोडाशहविर्याज्यानुवाक्योक्तिः ।

---

२० अनुवाके ऐन्द्रपशुसम्बन्ध्यनूयाजमैत्रावरुणप्रैषकथनम् ।

इति षष्ठः प्रपाठकः ।*

---

* षष्ठप्रपाठकीय सप्तादिविंशत्यन्तानुवाकेषु होत्र निरूपणम् ।

सप्तमप्रपाठके सवनामकैकाहकथनम्।

१ अनुवाके बृहस्पतिसवनिरूपणम्।

---

२ अनुवाके वैश्यसवोक्तिः।

३ अनुवाके ब्राह्मणसवाभिधानम्।

४ अनुवाके सोमसवाभिधानम्।

५ अनुवाके पृथिसवोक्तिः।

६ अनुवाके गोसवोक्तिः ।

---

७ अनुवाके ओदनसवोक्तिः ।

८ अनुवाके ओदनसवीयरथारोहणमन्त्राः ।

९ अनुवाके ओदनसवकथनम्।

१० अनुवाके पञ्चशारदीयविधिः ।

---

११ अनुवाके पञ्चशारदीययज्ञपशुकथनम्।

---

१२ अनुवाकेऽग्निष्टुद्यज्ञीयग्रहपुरोडाश-कथनं।

विषयः। पृष्ठं

---

१२ अनुवाके इन्द्रस्तुत्यागीयग्रहपुरोरुक्-कथनम्।

विषयः । पृष्ठं

१४ अनुवाके अप्तोर्यामविधिकथनं ।

---

१५ अनुवाके राजाभिषेकीयहोममन्त्राः ।

---

१६ अनुवाके राजाभिषेकाङ्गीभूतरथारोहणोक्तिः ।

१७ अनुवाके रथारोहणाङ्गीभूतराज-केशवपनमन्त्राः ।

१८ अनुवाके विघनसाख्यैकाहविशेषकथनम् ।

इति सप्तमप्रपाठकः।

अथाष्टमप्रपाठककाम्यपशुयाज्यानुवाक्या कथनम्।

१ अनुवाके तत्तद्दैवतापशुसूक्तकथनम्।

---

२ अनुवाके वशादिपशुसूक्तोक्तिः।

विषयः — पृष्ठं

---

३ अनुवाके सौम्यादिपशुसूक्ताभिधानम्।

---

४ अनुवाके अभिमातिहेन्द्रादिपशुसूक्तोक्तिः।

---

७ अनुवाके सौर्यादिपशुसूक्तकथनम् ।

---

८ अनुवाके वेहतादिपशुसूक्तोक्तिः ।

९ अनुवाके शुक्रक्षयपथ्यादिकर्मोक्तिः ।

इति द्वितीयकाण्डस्य सूची समाप्ता ।

CONTENTS

OF THE SECOND BOOK OF

THE TAITTIRI'YA BRA'HMAṆA.

CHAPTER FIRST.

THE AGṆIHOTRA SACRIFICE.

SECTION I.

Preliminaries regarding the Agṇihotra.

SECTION II.

Agṇihotra defined.

SECTION III.

Purification and Manipulation of the clarified butter, &c.

SECTION IV.

Subsidiary details regarding the performance of the ceremony.

Section V.

Subsidiary details regarding the articles required for the sacrifice.

Section VI.

Creation of the sacrificial cow, the boiling of the sacrificial milk, and the omission of the Homa.

Section VII.

Milk in its different states and the divinities who like it most in those states.

Section II.

Employment of different numbers of priests in different sacrifices, and the application of certain preliminary Mantras.

SECTION VII.

Praises of the Sapta-hotri-mantra.

SECTION VIII.

Relation of the Hotri-mantras to the Soma Yága.

SECTION IX.

Creation of the world in connexion with the origin of Hotrimantras.

SECTION X.

Supremacy of Indra.

SECTION. XI.

Application of the Hotri mantras.

CHAPTER THIRD.

DAS'AHOTRA SACRIFICES CONCLUDED.

SECTION I.

On the Uses of the Chatur-Hotri-mantra, i. e., those used by the four officiating priests Hotá, Addharyu, Agnidhra and Brahmá.

No. of Mantras. Page

SECTION II.

On the Application of the Hotri-mantras to periodical rites.

SECTION III.

On shedding the hair of the head in connexion with Hotri rites.

SECTION IV.

Purport of the mantras for the acceptance of fees.

SECTION V.

Questions to be asked by the officiating priests on the 10th day of the twelve-day rite, and the replies thereto by the householder.

No. of Mantras. *Page*

Section VI.

Number of Rittikas to be employed on different sacrifices.

Section VII.

On the Merits of the Agni-hotra.—The advantages of employing different numbers of rittikas to officiate at different rites.

Section VIII.

On the Merits of the Agni-hotra. (continued.)—The creation of the Asuras, the Pitris, mankind and the Devas—through the Hotri mantras.

No. of Mantras. Page

SECTION IX.

On the mode of reflecting upon the Agni-hotra and the advantages thereof.

SECTION X.

On the Praises of the Hotri mantras.

SECTION XI.

On the Praises of the Hotri mantras, (concluded).

FOURTH CHAPTER.

MANTRAS FOR SUBSIDIARY SACRIFICES OR UPAHOMAS.

SECTION I.

Upahoma Mantras.

Section II.

Upahoma Mantras, (continued).

Section III.

Upahoma Mantras, (continued).

No. of Mantras. *Page*

SECTION IV.

Upahoma Mantras, (continued).

SECTION V.

Upahoma Mantras, (continued).

SECTION VI.

Upahoma Mantras, (continued).

Section VII.

Upahoma Mantras, (continued).

Section VIII.

Upahoma Mantras, (continued).

No. of Mantras. Page

FIFTH CHAPTER.

MANTRAS FOR SUBSIDIARY SACRIFICES OR UPAHOMAS (CONCLUDED).

SECTION I.

Upahoma Mantras, (continued).

SECTION II.

Upahoma Mantras, (continued).

SECTION III.

Upahoma Mantras, (continued).

SECTION IV.

Upahoma Mantras, (continued).

Section V.

Upahoma Mantras, (continued).

Section VI.

Upahoma Mantras, (continued).

Section VII.

Upahoma Mantras, (continued).

Section VIII.

Upahoma Mantras, (concluded).

* The Viniyoga Sangraha quotes the initials of only twenty-nine mantras though it alludes to thirty, and the thirty occur in the text.

SECTION IV.

Upahoma or subsidiary sacrifices in connexion with the above.

SECTION V.

The Abhisheka or bathing-ceremony of the institutor of the sacrifice.

SECTION VI.

Bathing after the completion of the ceremony.

* Three according to the Viniyoga Sangraha, but the text and the commentary give only two mantras.

Section VII.*

Eleven exhortations (Prayája Praisha) to be addressed by Mitra and Varuṇa to the Hotá.†

Section VIII.

Eleven addresses (Puro-ruk) in connexion with the above.

Section IX.

Invocatory and Oblative Mantras for animal sacrifices to Indra.

Section X.

Eleven exhortations (Praisha) in connexion with the Anuyájas or subsidiary oblations.

* The first six Sections refer to the duties of the Addharyya, the rest to those of the Hotá.

† The Hotá probably repeats them, enacting the parts of Mitra and Varuṇa.

No. of Mantras. *Page*

SECTION XI.

Exhortations (Prayája Praisha) with reference to the three animals to be sacrificed in the Kaukila Sautrámaṇi.

SECTION XII.

Oblative mantras (Prayája Yájyá) corresponding to Exhortations of the eleventh Section.

SECTION XIII.

Invocatory and Oblative Mantras for the offering of Omentum, rice-cake and clarified butter, each three times.

SECTION XIV.

Exhortations (Praisha) of Mitra and Varuṇa in relation to the Anuyájas.

SECTION XV.

Exhortation to Sutraváka.

No. of Mantras. *Page*

SEVENTH CHAPTER.

EPHEMERAL SACRIFICES OR SAVAS.*

SECTION I.

VRIHASPATI SAVA *or the sacrifice for attaining the rank of Vrihaspati.*

SECTION II.

VAIS'YA SAVA *or the sacrifice for the attainment of nourishment or prosperity.*

SECTION III.

BRÁHMANA SAVA *or the sacrifice for the attainment of the glory of Brahmá.*

* A sacrifice lasting generally one day and deifying any one with an especial object, is called a *sava*. *Súyate is'varatwena abhishichyate asmin sacháh eshas vis esháh.*

Section VIII.

Odana Sava *(Continued.) Mantras to be repeated when ascending a car.*

Section IX.

Odana Sava *(Concluded.) Its origin and details.*

Section X.

Rules for the Panchas'áradiya sacrifice.

No. of Mantras. *Page*

SECTION XI.

Animal meet for the sacrifice aforesaid.

SECTION XII.

Addresses (Puroruks) in connexion with the Agnishṭut sacrifice, (kratu.)

SECTION XIII.

Addresses (Pururuks) in connexion with the Indrastut sacrifice.

No of Mantras. *Page*

SECTION XIV.

Aptoryáma rite by which animals intended for sacrifice, if lost, may be regained.

SECTION XV.

Rules for emblematic coronation ceremony.

SECTION XVI.

Coronation ceremony (continued). Ceremony to be observed on first ascending a car, Rathárohaṇa mantra.

(Vide ante, Section VIII.)

Section II.

Sacrifices of sheep.

Section III.

Sacrifices to Soma, Vishnu, Indra, &c.

Section IV.

On the sacrifice of animals to Indra, &c.

Section V.

On the sacrifices of animals to Indra and Agni.

Section VI.

On the sacrifices of animals meet for Savitá.

Section VII.

On the sacrifices of animals meet for Súrya (Sauryádipas'u.)

Section VIII.

On the sacrifices of animals that have miscarried.

Section IX.

On the sacrifice of black and white animals, &c.

According to modern Sanskrit *badará* is a mare, its masculine being *Aswa*, not *badava*, but in the MSS. *badavam* is used. Probably it is due to an error of the copyist.